V. Reimontas

PAŽADĖTOJI ŽEMĖ

V. Reimontas

PAŽADĖTOJI ŽEMĖ

II
TOMAS

VALSTYBINĖ GROŽINĖS LITERATŪROS LEIDYKLA * VILNIUS * 1963

Władysław St. Reymont

ZIEMIA OBIECANA

Vertė

T. ČERNIAUSKAS

I

— O dabar jam per sprandą, o dabar iš kitos pusės, o dabar per galvą. Va ir dar kartą, ir dar vieną sykelį, geradėjau mano mielas.

— Švaistaisi, kunige, kortomis kaip spragilu,— su kartėliu sukuždėjo senis Boroveckis.

— Tai man primena vieną įvykį. Tai buvo pas Migurskius Seradzo vaivadijoje...

— Spragilu, ne spragilu,— pertraukė kunigas, su pasitenkinimu prisimerkdamas,— o puikiais koziriukais, geradėjau mano mielas. Dar aš laikau damutę tavo karaliukui trinktelėti, Zajončkovski.

— Matysime! Bet jūs, kunige, turite biaurų įprotį pertraukti; burnos negalima praverti, tuojau pertariate. Taigi, kaip sakiau, pas Migurskius...

— Pas Migurskius ar ne pas Migurskius, bet šitą mes jau girdėjom, geradėjau mano mielas, bent šimtą kartų, ar ne tiesa, pone Adamai? — kreipėsi jis į senį.

— E, ką čia man, kunige, nuolat pastabas darote, kaip dievą myliu, kas per daug, tas per daug. Geriau galvotumėt apie pamaldas, o ne apie tai, kas ką kalbėjo ar nekalbėjo.

Zajončkovskis sviedė kortas ant stalo ir pašoko suirzęs.

— Tomekai, šunsnuki, kinkyk arklį,— galingu bosu sugriaudėjo jis pro langą į kiemą.

Jis smarkiai pešiojo juodai dažytus ūsus ir piktai šnopavo.

Tik pažiūrėkit! Vaikėzas, aš jam kaip žmogus darau pastabą, o jis čia kaip savo bernui šūkaloja! Jasekai, man pypkutė užgeso.

— Na, kaimynai, ponas Baumas dalina kortas.

— Nelošiu, važiuoju namo. Man jau gana dvasiško tėvelio pamokslų. Vakar pas Zavadzkius aš pasakoju apie politines konjunktūras, o kunigas viešai užginčija ir šaiposi iš manęs,— bambėjo šlėkta, dideliais žingsniais matuodamas kambarį.

— Nes tamsta, geradėjau mano mielas, šnekėjai tikras kvailystes. Jasekai, tu varvale, duok gi man ugnelės, man pypkutė užgeso.

— Aš šnekėjau kvailystes! — įsikarščiavęs sušuko Zajončkovskis, prišokdamas prie kunigo.

— Taip, kvailystes,— sušnibždėjo kunigas, papsėdamas ilgą pypkę, kurią jam uždegė mažas berniukas, priklaupęs ant grindų.

— O Jėzau Kristau, pasigailėk mūsų,— pasipiktinęs sušuko Zajončkovskis ir išskėtė rankas.

— Jūsų eilė, kunige,— tarė Maksas Baumas, pastūmėdamas jam kortas.

— Septyni vynai,— paskelbė kunigas.— Zajončkovski, tavo eilė.

— Einu tamsiąja,— sušuko šlėkta ir skubiai atsisėdo prie staliuko, bet dar neužmiršo kunigo padarytos nuoskaudos, nes, peržvelgęs kortas, ėmė kalbėti:

— Ir kaip čia gali kas būti, kaip čia visuomenė gali turėti aiškų supratimą apie politiką, jeigu jos vadovai yra tokie tamsūs.

— Aštuoni kryžiai, be kozirio,— varžėsi kunigas.

— Einu. Tuoj pamatysit, kunige, koks bus lošimas. Nes jei gilių nebėra, bus jums prapultis tikra.

— Tikra, netikra, bet kai ponas Baumas ištrauks iš tavęs tas giles, kai trenks tau tūzu, tai sučiaudėsi. O ką, sūneli, o ką, ir nesigirk, ir nesakyk amen prieš *in saecula saeculorum,* geradėjau mano mielas, cha, cha, cha! — juokėsi jis visa gerkle iš Zajončkovskio išraiškos ir taip džiaugėsi, kad plakė pypkės kandikliu per sutaną ir tapšnojo greta sėdintį Maksą.— Valio Lodzės miestelis, valio fabrikantėliai! Teduoda tau viešpats dievas dvynukus, geradėjau mano mielas, kad taip Zajončeką sudorojai. Sėsi be vieno, sėsi. Jasekai, tu varvale, nagi duok ugnelės, man pypkutė užgeso.

— Jūs, kunige, kaip koks pagonis, taip džiaugiatės svetima nelaime.

— Šitą tai tu palik ramybėj, o kad guli, tai guli. Visus metus mums lupai kailį, tai dabar klok pinigėlius.

— Po dvidešimt grošų per savaitę išlošdavau. Po dvidešimt grošų, duodu jums garbės žodį,— pašnibždomis aiškino Zajončkovskis Maksui per stalą.

— „Ėjo panos grybų raut, grybų raut, grybų raut!" — pradėjo niūniuoti senis Boroveckis, koja mušdamas taktą į krėslą, kuriame sėdėjo ir kuriuo važinėjo, nes buvo iki pusės paraližuotas.

Valandėlę kambaryje viešpatavo tyla.

Keturios žvakės, stovinčios ant staliuko kampų, ryškiai apšvietė žalią mūšio lauką ir kovotojų veidus.

Zajončkovskis tylėjo, jis pyko ant kunigo, su kuriuo jau dvidešimt metų bardavosi bent du kartus per savaitę.

Jis glostėsi juodai dažytus ūsus ir rūsčiai dėbčiojo iš po didžiulių, vešlių antakių į Maksą, kuris jį „guldė be trijų", o kartkartėmis piktai pliaukšėjo sau per plikę, kuria vaikštinėjo musės.

Kunigas, palenkęs liesą, asketišką ir geraširdį veidą ties stalu, kartas nuo karto papsėjo pypkę ir, apsigaubęs dūmais, žvilgčiojo skvarbiomis, juodomis, la-

bai gyvomis akimis į priešininko kortas, tačiau nė karto tuo nepasinaudojo.

Maksas sukauptu veidu lošė labai atidžiai, nes jo priešininkai buvo preferanso meistrai, o pertraukų metu jo akys šmirinėjo langais, pro kuriuos spoksojo mėnulis, ir klydo į tolesnius kambarius, iš kurių jį pasiekdavo Ankos ir Karolio balsai.

Ponas Adamas nuolat niūniavo, mušė taktą, taršė vešlius, nors ir praretėjusius plaukus ir, kiekvienam naujam lošimui prasidedant, šaukė:

— Gera spalva, ilga spalva. Dabar tai duosiu aš jums, nenaudėliai. Karalius su dama, o palyda paskui ją. Pradėsim trimituoti ataką. „Ei, mozūrai, ko jūs žiūrit, kirskit dalgėm, tvokit žalgom, ta ra, ra, ta, ta! Iš dešiniojo sparno tankėk!" — komandavo jis energingai ir liepsnojančiu veidu, tarytum puldamas į ataką, tvojo kortomis į stalą.

— Loštum žmoniškai, gerbiamasis. Nes tos tavo dainuškos, tai tik kareiviškas ištvirkimas ir daugiau nieko, geradėjau mano mielas. Jasiau, duok ugnelės, man pypkutė užgeso.

— Šitas „tankėk" man primena labai įdomų atsitikimą, kuris įvyko...

— Pas Migurskius Seradzo vaivadijoj, girdėjome jau ir tą, girdėjome, geradėjau mano mielas.

Zajončkovskis rūsčiai pažvelgė į besišypsantį kunigo veidą, bet nieko nepasakė, tik pasisuko į jį šonu ir lošė toliau.

Maksas dar kartą padalino kortas ir po varžytynių nuėjo pas Karolį.

— Jasekai, atidaryk langelį, ten dievo paukštytės taip čiulba.

Berniukas atidarė langą į sodą, ir kambarį užtvindė lakštingalų balsų chorai ir palangėse žydinčių alyvų kvapų bangos.

Kambaryje, į kurį nuėjo Maksas, nebuvo lempų.

bet užtat šviete mėnulis, slystantis per tamsų dangaus safyrą.

Langai buvo atdari, ir pro juos plaukė dainomis skambantis birželio vakaras.

Jie sėdėjo tylėdami.

— Graži mamutų kolekcija,— pašnibždomis tarė Karolis Maksui, nes lošimo kambaryje vėl kilo audra, ir Zajončkovskis šaukė pro langą, kad jam arklius kinkytų, o ponas Adamas visa gerkle dainavo:

— „Nors šalu, badmiriauju, bet sau laisvas keliauju!"

— Ar jie dažnai lošia drauge?

— Kiekvieną savaitę, ir mažiausiai du kartus per savaitę barasi ir išvažiuoja neatsisveikinę, bet tai jiems visai netrukdo gyventi labai draugiškai.

— Jums, panele, tur būt, ne kartą tenka juos taikyti?

— O, ne, vieną kartą pamėginau, tai kunigas įtūžęs užriko ant manęs: „Panelė dabok karvių melžimą!" Beje, jie vienas be kito negalėtų gyventi, o, būdami drauge, negali nesiginčyti.

— Bet ką gi tavo tėvas veiks be jų Lodzėje? — kreipėsi Maksas į Karolį.

— Bene aš žinau, man taip pat neaišku, kodėl tėvas įsigeidė į Lodzę.

— Jūs nežinot?..— nustebusi sukuždėjo Anka ir buvo dar kažką besakanti, bet prie vartelių suskambėjo varpelis.

Ji išėjo ir sugrįžo su telegrama Karoliui.

Karolis abejingai paėmė, bet, nebaigęs skaityti, piktai suglamžė ją ir įsibruko į kišenę.

— Gal bloga naujiena? — susirūpinusi paklausė Anka, stovėdama priešais jį.

— Ne, tik kvaila!

Jis numojo ranka, suerzintas jos užjaučiančio žvilgsnio ir smalsumo.

Jis nuėjo į lošiančiųjų kambarį ir perskaitė antrą kartą.

Telegrama buvo iš Liusi.

— Ar jūs labai nuobodžiaujat pas mus?

— Nė žodžio neatsakysiu į tokią insinuaciją. Žinote, mane stebina jūsų gyvenimas. Aš nesitikėjau, kad kur nors gali būti nuostabiai ramus, nuostabiai paprastas ir kažkoks aukštesnis gyvenimas. Tik pas jus suvokiau, jog aš nepažinau lenkų, tik dabar suprantu daugelį Karolio savybių. Gaila, kad jūs išsikeliat į Lodzę.

— Kodėl?

— Nes jau niekad nebegalėsiu čia atvažiuoti.

— O Lodzėje jūs nenorėsite mūsų lankyti? — paklausė ji tyliau ir nežinojo, kodėl smarkiau ėmė plakti jos širdis, tarytum nuogąstaudama, kad jis nepanorės.

— Ačiū jums, laikau tai pakvietimu, galima?

— Žinoma, galima, bet užtat jūs supažindinsite mane su savo motina.

— Kada tik jūs paliepsit.

— Aš palieku jus vieną, nes turiu padėti vakarienę ruošti.

Ji nubėgo į kitą kambarį, kuriame Jagusia jau dengė stalą.

Maksas vaikščiojo išilgai kambario, bet tik todėl, kad, praeidamas pro atdaras duris, galėtų žvilgterėti į Anką.

Žavėdamasis jis žiūrėjo į jos liekną, puikiai sudėtą figūrą, kai ji pasilenkdavo prie stalo; į jos nelabai taisyklingų bruožų, bet kupiną nuostabaus meilumo ir šilumos veidą, užsibaigiantį plačia kakta ir lygiai sušukuotais, per vidurį perskirtais kaštoniniais plaukais.

Pilkai žydros akys žvelgė iš po visai juodų antakių giedrai, ramiai, bet kiek griežtokai.

Maksas stebėjo ją labai susidomėjęs, ir ji jam taip patiko, kad jis pajuto beveik nepalankumą Karoliui, kai jis įėjo.

— Ryt vakare turiu važiuoti į Lodzę,— šiurkščiai pasakė Karolis.

— Kodėl taip skubi? Darbininkai turi tris dienas švenčių, tai ir mes galime atitinkamai pasinaudoti sekminėmis.

— Jeigu tau čia gera — pasilik, bet aš turiu išvažiuoti.

— Važiuosime kartu,— burbtelėjo Maksas, sėsdamas ant palangės.

Jam čia buvo taip gera, kad jis stebėjosi pačiu savimi, o šis nori jį iš čia išvežti.

Jis žiūrėjo į Karolį su pykčiu ir nuoskauda.

— Turiu labai skubių reikalų, be to, man jau gana kaimo, net per daug,— kalbėjo Karolis ir vaikščiojo susijaudinęs, užsukdamas į lošiančiųjų kambarį, persimesdamas keliais nereikšmingais žodžiais su Anka, bet nepajėgdamas nuslopinti susinervinimo bei nerimo, kuriame taip pat buvo ir nuobodulio.

O čia dar atėjo ta telegrama iš Liusi, apie kurią jis galvojo su nerimu, nes ji griežčiausiais žodžiais pareiškė, kad jeigu antradienį Karolis nepasirodysiąs, tai ji sugebėsianti jį surasti ir pas sužadėtinę, kad ir kas po to įvyktų.

Jis žinojo, kad Liusi vykdo tai, ką pažada, savo aistrų pagauta, tad važiuoti reikėjo.

Jį taip slėgė tie santykiai, taip jau nekentė ir jos grožio, ir tų meilės pančių, kad jam gyvenimas darėsi nebemielas.

O paskui dar Anka.

Jis jautė, kad yra jai visiškai abejingas, kad tarpais pradeda jos neapkęsti, susidūręs su jos giedru, patikliu žvilgsniu.

Bet jis turėjo vaidinti meilę, turėjo švelninti balso toną tuomet, kai norėjo keiktis, turėjo būti mandagus, šypsotis, būti paslaugus, lipšnus, kaip dera būti sužadėtiniui.

Tas vaidmuo jam buvo neapsakomai biaurus, bet turėjo jį vaidinti dėl tėvo; vaidinti ir dėl jos, ir netgi dėl savęs, nes, pasinaudojęs Ankos kraičio pinigais, susirišo visiems laikams.

— Greit vesiu, ir viskas pasibaigs,— galvojo jis.— Juk tiek santuokų būna be meilės! — baigė jis abejingai, bet jam graužė širdį išdidi jo ambicija.

Jis visa siela maištavo, tik pagalvojęs, jog per tas vedybas nusmuks iki paprasto, eilinio žmogelio, kad, panorėjęs ką turėti, bus priverstas dirbti daug metų, turės spausti mašinas, žmones, viską, kad ką nors išspaustų sau — ir visa tai dabar!

Dabar, kai senis Miuleris gana aiškiai pasakė atiduosiąs jam Madą ir fabriko valdymą, iš karto milijoninį turtą, iš karto didelį biznį ir galimybę varyti dar didesnį.

Jau kurį laiką jis biaurėjosi smulkiu bizniu, biaurėjosi ir tuo savo fabriku, kurį statydinosi nuo pavasario, ir tuo skatikiniu taupymu, iš kurio teturėjo vos šimtus rublių.

Tiek metų jis nešė darbo ir nuolatinės kovos dėl kiekvieno rublio jungą, tiek metų slopino savyje įvairiausius įgeidžius ir troškimus, kurių negalėjo patenkinti, tiek metų jis troško plataus, nepriklausomo gyvenimo — ir dabar, kai visa tai galėjo gauti, vesdamas Madą — privalėjo vesti Anką ir todėl turėjo grįžti į vidutinybės jungą...

Jis maištavo prieš tą būtinybę visomis pajėgomis.

Ir kai Anka atėjo pakviesti vakarienės, jis piktai dėbtelėjo į ją ir, nieko neatsakęs į jos klausimą, nuėjo pervežti tėvo į valgomąjį kambarį.

Vakarienė buvo labai triukšminga, nes kunigas su Zajončkovskiu ginčijosi dėl politikos, o jiems padėjo ponas Adamas ir Karolis, kuris negailestingai tyčiojosi iš Zajončkovskio ir jo politinių samprotavimų, šaipėsi iš kunigo optimizmo ir piktai darė pastabas tėvui, kad

šių dienų politinius reikalus sprendžia ne patrankos, o valstybinė išmintis.

— Ta, ta, tai — niršdamas mėgdžiojo senis.— Tu man to nepasakok, nes aš visuomet tau įrodysiu, kad buvo teisus tas, kas turėjo daugiau patrankų ir kariuomenės. Valstybių išmintis, tai didelės armijos, pasirengusios kovai, tai jų dvasia, kuri valdo.

— Ne, ponas Adamai, valstybių siela yra teisingumas, kuriuo jos tvarkosi.

— Valstybes vairuoja pilvas ir jo poreikiai,— pasakė Karolis tyčia, norėdamas padaryti nemalonumą kunigui, kuris, tik išgirdęs tuos žodžius, puolė įrodinėti, jog viskas priklauso nuo dievo valios ir kad ta valia yra teisingumas, ir juo viskas remiasi.

Karolis jau nebeatsakinėjo, jam įgriso tie bergždi samprotavimai, bet kai kunigas, tėvas ir Zajončkovskis ėmė jam įrodinėti, kad viskas vyksta priklausomai nuo dievo valios, jis nebegalėjo ištverti ir sušuko piktai:

— Jūs, ponai, aiškinatės pasaulį pagal katekizmą, aš neneigiu, kad tai lengva, o kartais net sąmojinga.

— Burnoji, geradėjau mano mielas, burnoji ir mus įžeidinėji. Jasekai, tu varvale, duok ugnelės, man pypkutė užgeso! — šaukė jis virpančiu iš pasipiktinimo balsu, ir pypkė iš susijaudinimo šokinėjo jo rankose.

Jis papsėjo, bet nepajėgė ištraukti dūmo, nes berniukas negalėjo uždegti; tad tvojo kandikliu tam per nugarą ir vėl ėmė įrodinėti, bet dabar jau su visu įniršiu.

— Ar jums nebus gaila palikti tą rojų, kurį jūs susikūrėte Kurove? — tyliai pasakė Maksas Ankai, nes jie abu nesikišo į bendrą kalbą.

Maksui visai nerūpėjo keliami klausimai, o Anka buvo liūdna.

Karolis buvo taip pasikeitęs per tas kelias dienas, taip bemaž jos vengė, kad merginą ėmė kamuoti neaiškus nerimas, kažkokios nelaimės nujautimas; todėl da-

bar ji nieko neatsakė Maksui, tik, pasilenkusi ties stalu ir nepakeldama akių, tyliai paklausė:

— Jūs nežinot, ar Karoliui neatsitiko kas blogo?

— Ne. Ar jūs ką pastebėjot?

— Man taip pasirodė. Tiesa, aš užmiršau, kad jis turi pakankamai rūpesčių su fabriku, tiesa...— pridūrė ji tyliau, lyg pati sau, tarsi stengdamasi užgniaužti įtarimus ir nerimą.

Ji kilsterėjo galvą ir kupinom nuoširdaus susirūpinimo akim nužvelgė jo rūškaną veidą ir kandžius žvilgsnius, kuriuos jis svaidė į kunigą.

— O ką jūs padarysit su žeme?

— Senelis norėjo parduoti, bet ponas Karolis nesutinka, ir už tai esu jam labai dėkinga, nes taip susigyvenau su tuo namu, kad negalėčiau be širdgėlos pagalvoti, jog jis jau ne mūsų. Beveik visus sodo medžius, visas gyvatvores sodino arba pono Karolio motina, arba aš. Tad pagalvokite, kaip sunku būtų išsiskirti su tuo visiems laikams.

— Bet juk galima kur kitur nusipirkti gražesnį ūkį.

Juodu nutilo, nes ginčas vėl įsiliepsnojo tarp Zajončkovskio ir kunigo, kuris įširdęs daužė pypkės kandikliu į grindis ir šaukė:

— Geradėjau mano mielas, tik tiek tau pasakysiu, kad esi Zajončkovskis, avino galvos herbo. Jasekai, ugnies.

— O pone Jėzau Kristau, ką tas kunigas šneka. Tomekai, šunsnuki, kinkyk arklius,— suriaumojo jis į virtuvę, kur jo vežikas valge vakarienę, neatsisveikinęs išbėgo, priebutyje apsirengė ir nulėkė, bet po valandėlės sugrįžo, nes buvo užmiršęs kepurę; apieškojęs visus kambarius ir ją suradęs, atbėgo į valgomąjį, kumščiu trenkė į stalą ir įtūžęs suriko:

— Dėkokite dievui, kad jus saugo kunigo rūbas, nes kitaip aš pamokyčiau tamstą, ką reiškia pasakyti:

Zajončkovskis, avino galvos herbo, aš pamokyčiau,— šaukė jis, daužydamas kumščiu į stalą.

— Nelaistyk arbatos, geradėjau mano mielas,— ramiai tarė kunigas Šymonas.

— Nagi sėskite, ko čia pykti, na, sėskite, kaimyne,— kvietė ponas Adamas.

— Nesėsiu! Mano kojos daugiau nebus čia, kur mane įžeidinėja.

— Nelaistyk tamsta arbatos ir važiuok sau su dievu,— sukuždėjo kunigas, pakeldamas savo stiklinę, kuri šokinėjo ant kumščiu trankomo stalo.

— Jėzuitas, kaip dievą myliu! — riktelėjo Zajončkovskis, dar kartą trenkė į stalą ir išlėkė.

Kieme, o paskui dar ir kelyje buvo girdėti jo balsas, persipinantis su jį vežančio brikelio dardėjimu.

— Tai degtukas! Ar girdėtas daiktas dėl kiekvieno žodžio taip įsižeisti!

— Bet jūs, kunige, jam ir įsiėdėte iki gyvo kaulo.

— Tai kam šneka kvailystes.

— Kiekvienas gali turėti savo nuomonę.

— Su sąlyga, kad ji parems mūsų nuomonę,— ironiškai pastebėjo Karolis.

— Geradėjau mano mielas, o juk tas snarglius tikrai išvažiavo. Jasekai, šunsnuki, duok ugnelės,— sušuko jis pasipiktinęs ir nuėjo į gonkas pasidairyti Zajončkovskio.— Na, matot, koks pasiutėlis. Aprėkė, apibarė mane ir išvažiavo sau, bestija.

— Sugrįš, juk ne pirmą ir ne paskutinį kartą,— atsiliepė Anka.

— Hm, sugrįš? Žinoma, sugrįš, bet vis dėlto, o ką apie mus pagalvos ponas Baumas.

— Pagalvos, kad jūs, ponai, gerai miegate, gerai maitinatės ir turite daug laiko, jeigu jį naudojate tokiems vaikiškiems vaidams,— ironiškai sukuždėjo Karolis.

Kunigas dėbtelėjo į jį rūsčiai, bet netrukus jo akys nušvito, jis iškratė pelenus iš pypkės, prisikimšo į ją tabako ir, atkišęs Jasekui uždegti, sušnibždėjo:

— Iltys tau nerimsta, geradėjau mano mielas, tai prieš lietų...

Netrukus jis atsisveikino ir nuėjo namo.

Įsiviešpatavo ilga tyla.

Senis snaudė savo krėsle.

Anka su tarnaite nuiminėjo nuo stalo, o Karolis įsmuko į gilų krėslą ir rūkė papirosą, ironiškai žiūrėdamas į Maksą, kuris blizgančiomis akimis sekiojo kiekvieną Ankos judesį.

Greitu laiku jie išsiskirstė miegoti.

Makso lova stovėjo salonėlyje nuo sodo pusės.

Naktis buvo nuostabi, lakštingalos suokė vis ilgesingiau, kol iš paupio tankmės atsiliepė strazdai, ir tuomet pasipylė nepaprastai gražus garsų lietus, kuris almėjo toje tylioje, įstabioje birželio naktyje, pilnoje šilumos, kylančios iš įkaitusios žemės, žvaigždžių danguje ir alyvų kvapų, sklindančių nuo klombos po langais.

Maksas negalėjo miegoti.

Jis atidarė langą ir žiūrėjo į miglų susuptą pasaulį.

Jis galvojo apie Anką, tik staiga išgirdo jos prislopintą balsą.

Maksas išsilenkė pro langą ir pamatė ją sėdinčią ant lango jos kambaryje, fligelyje, pristatytame prie dvaro rūmų stačiu kampu.

— Kodėl nenori man pasakyti, kas tave kamuoja? — prašė balsas, nukreiptas į priešais esantį langą.

— Niekas manęs nekamuoja, esu susinervinęs,— atsakė antrasis balsas.

— Pasilik kelioms dienoms, tai nusiraminsi truputį.

Neaiškus murmtelėjimas buvo atsakymas. Paskui pirmasis balsas ėmė kalbėti taip tyliai, kad Maksas nieko nebegalėjo nugirsti, užtat jis išgirdo varlių chorą, kvaksintį kažkur pievose, ir plentu važiuojančių veži-

mų dardėjimą, ir vis garsiau čiulbančių paukščių balsus. Mėnulis švietė taip ryškiai, kad pasidabravo rasotus lapus, o miglas padarė panašias į sidabrinio šydo klostes.

— Tu romantikė,— vėl pasigirdo vyriškas balsas su pykčio gaidele.

— Ar todėl, kad tave myliu? Ar todėl, kad kiekvieną tavo rūpestį imuosi į širdį taip stipriai, stipriau, negu savo, ir noriu, kad būtum visiškai laimingas?

— Ne, ne todėl, o dėl to, kad, nepaisydama slogos pavojaus, nori su manim kalbėti pro langą, tiesa, nors ir mėnesienoje, ir lakštingalai suokiant.

— Labanakt.

— Labanakt, panele.

Langas užsitrenkė, ir balta užuolaida uždengė dabar apšviesto kambario vidų.

Karolis nepasitraukė, nes pasigirdo degtuko spragtelėjimas, ir plona mėlynų dūmų sruoga išplaukė iš kambario ir smelkėsi į šiaudinę pastogę; jis rūkė papirosą.

Maksas taip pat užsirūkė, bet tyliai, kad nepastebėtų, jog jis klausosi.

Jį labai domino, ar Anka dar sugrįš ir ką jie kalbės.

Makso pyktis ant Karolio tolydžio augo.

Bet Ankos langas tebebuvo uždarytas, jis pastebėjo tik tiek, kad jos šešėlis nuolat šmėkščiojo už užuolaidos ir stabčiojo prie lango, gal būt, jis būtų net išgirdęs jos žingsnių čežėjimą, bet trukdė lakštingalos ir vėjas, kuris pakilo kažkur nuo pievų ir pelkių, atslinko per javus, stovinčius lyg juoda siena, įsibrovė tarp medžių ir ėmė ošti ir purtyti alyvas, ir pūtė į namo šiaudinį stogą, ir dvelkė jam į veidą drėgnu, javų kvapo ir šilumos prisigėrusiu alsavimu.

— Rytoj bus Karčmarekas, tas, kuris nori pirkti iš mūsų,— vėl atsiliepė balsas.

Maksas taip įsižiūrėjo į sodą, kad nepamatė, kaip atsidarė langas.

— Juk tėvas neparduos.

— Bet gal tau reikalingi tie pinigai.

— Taip, man reikia milijono,— burbtelėjo pašaipus balsas.

— Karčmarekas nori bent išsinuomoti, jam reikia dvaro žentui.

— Tai rytoj susitarsime.

— Staininius arklius pasiimsi į Lodzę ar parduosi?

— Kuriems galams man imti senus kuinus.

— Bet senelis taip pripratęs prie jų,— liūdnai kalbėjo sopranas.

— Tai atpras. Vis tau vaikiškumas galvoj. Tai gal ir pusę sodo persodinsi į Lodzę, gal norėtum pasiimti ir savo karvutes, ir višteles, ir žąseles, ir paršiukus — būtų visas komplektas.

— Jeigu manai, kad pašaipos sukliudys man paimti tai, be ko negalėčiau ten gyventi, tai klysti.

— Neužmiršk pasiimti šeimyninius portretus. Žečpospolitos senatoriai ten, palėpėje, tur būt, nesitveria noru keliauti į Lodzę,— aidėjo pašaipus balsas.

Sopranas nieko neatsakė.

Buvo girdėti lyg ir labai tylus kūkčiojimas, bet toks tylus, jog Maksui pasirodė, kad tai upokšnis alma už sodo.

— Anka, atleisk man! Aš nenorėjau tavęs įskaudinti. Aš taip susinervinęs. Atleisk man, Anka, neverk.

Maksas pamatė, kad Karolis iššoko į sodą, pamatė ir tai, kad dvi baltos rankos išsitiesė į jį iš lango ir kad jų galvos buvo labai arti viena kitos.

Daugiau jis nebežiūrėjo ir nebesiklausė.

Uždarė langą ir atsigulė miegoti, bet miegas nėjo; jis vartės nuo vieno šono ant kito; keikėsi, rūkė papirosus, bet negalėjo užmigti, nes alyvose labai garsiai suokė lakštingalos, ir jam nuolat atrodė, jog jis girdi Ankos ir Karolio balsus.

— Apie ką jie gali šnekėtis taip ilgai? — galvojo

jis, vis labiau širsdamas, ir, norėdamas įsitikinti, ar jie dar tebėra, atsikėlė.

Karolis stovėjo prie Ankos lango, bet juodu kalbėjo taip tyliai, kad nieko nebuvo girdėti.

— Užmigti negalima nuo tų meilių,— piktai sumurmėjo jis ir smarkiai užtrenkė langą.

Tačiau jis neužmigo, neleido jam miegoti ta birželio naktis, kunkuliuojanti galingu pavasario gyvenimu.

Mėnulis kabojo prieš pat langus, jis pripildė kambarį žydrių dulkių ir liejo švelnios šviesos srautus į sumigusį miestelį, į tuščias gatveles ir plačius laukus su lėtai vilnijančiais javais, viršum kurių išsidriekusi ramiai tvyrojo skaidri migla; iš pievų ir balų nelyginant dūmai iš smilkyklių kilo balti ūkai ir tumulais veržėsi į juosvai mėlynas erdves, o iš miglų, iš mieguistai šnarančių javų, nusagstytų rasos perlais, sklido vis smarkesnis žiogelių svirpimas, plaukiantis prislopintu ir milijonais garsų virpančiu ritmu, be atvangos aidinčiu ore; jiems choru atsiliepė varlės, kurios kvaksėjo balose ir šaižiai šaukė: gera, gera, gera!

Po valandėlės jos tilo, atiduodamos balsą kitiems chorams, tūnantiems tolimesnėse balose, užžėlusiuose tvenkiniuose, blyksinčiuose vandens veidrodžiais, kuriais slinko mėnulio spinduliai tarytum auksiniai ašmenys, apaugusiose palinkusiais nuo rasos svorio ajerais upokšnių pakrantėse, grioviuose, pilnuose geltonų vėdrynų ir žydrų neužmirštuolių, ties kuriais stovėjo gluosniai didelėmis galvomis, tarsi plaukais apžėlę jaunais ūgiais.

Iš visų pusių skambėjo himnai, svaigulingai giedami tą pavasario naktį, sklidiną neapsakomo žavesio, duslių riksmų, dainavimo, vos jaučiamų virpesių ir meilės.

Lakštingalos suokė kiekviename alyvų guote, o joms atliepė tūkstančiai kitų paukščių balsų, gandrų kalenimas, retkarčiais sklindantis iš didelio maumedžio aukš-

čiausioje dvaro vietoje, vaitojamas pempių klyksmas pelkėse, malonus kregždžių čiauškėjimas lizduose, javų šnarėjimas, apie medžius zujančių karkvabalių dūzgimas, karvių mykimas tvartuose ir tolimas arklių žvengimas naktigonėse.

O kartais visas pasaulis nuščiūdavo, ir stodavo tokia nebyli ir didžiulė tyla, kad buvo girdėti, kaip laša rasa, varvanti nuo vieno lapo ant kito, ir alma upelis už dvaro, ir tarsi giliai alsuoja žemė.

Bet po trumpos tylos visi balsai prapliupdavo dar stipresniu choru, visi medžiai, žolės ir sutvėrimai giedodavo pakilų meilės himną ir tarytum tiesdavo vienas į kitą šakas, žiedus, rankas ir stulbinančioj ekstazėj atsiduodavo kits kitam.

Visa žemė — visais čiulbėjimų, čiurlenimų ir šnarėjimų garsais, visais augalų ir padarų tvinksniais, visais blizgesių ir tviskesių žėrėjimais, visais ore sklindančiais kvapais — susipynė į didžiulį meilės geismu pritvinkusį sūkurį, kuris, tarsi pagautas tos pavasario nakties siautulio ir nenumaldomo amžinybės ilgesio, aklai puolė į iš visų pusių žiojinčios bedugnės glėbį, tamsų, žėrintį šalta žvaigždžių rasa ir milijardais saulių bei planetų, nebylų, paslaptingą, kraupų.

Ne, Maksas negalėjo užmigti.

Prie lango suokianti lakštingala taip jį išerzino, kad norėjo ją pabaidyti, bet paukštis negirdėjo, tupėjo ant linguojančios po juo šakelės ir čiulbėjo nuostabias treles, ištisais srautais liejo garsus, barstė tonus lyg perlus, kurie krito į sodą, ant gėlių, nelyginant kaskada, skleidžianti neapsakomą žavesį. Kažkur iš medžio gilumos patelė jam atsako mieguistu ir apatišku čirškėjimu.

— Kad tave velniai griebtų su tuo tavo cypimu! — sušuko jis įtūžęs ir sviedė batą į krūmą; paukštis purptelėjo į kitą medį, o kai Maksas uždarė langą ir grįžo į lovą, vėl atskrido ir toliau čiulbėjo; tai Maksą taip

įsiutino, jog jis nusigręžė į sieną, apsimuturiavo antklode galvą ir tik paryčiu užmigo.

Tą naktį Kurovo dvare, išskyrus poną Adamą, niekas gerai nemiegojo.

Ypatingai nėjo miegas Ankai, kurios tas ilgas pasikalbėjimas su Karoliu ne tik nenuramino, bet, priešingai, dar sužadino neaiškius įtarimus, kad jis kažką slepia nuo jos — tačiau nė akies mirksnio ji nepagalvojo, kad jis slepia abejingumą, kad jau sunkiai, per jėgą apsimeta mylįs.

Ji neįtarė jo, nes pati mylėjo visa aistringos dvidešimtmetės širdies galia.

Ir dar ji negalėjo miegoti todėl, kad svajojo — svajojo apie tą gyvenimą Lodzėje, apie netolimą ateitį, apie tai, kad po mėnesio teks palikti Kurovą, kur tiek metų buvo pragyventa.

— Ką aš veiksiu Lodzėje? — atkakliai pynėsi mintis jos galvoje, bet rytą tuos jos svaičiojimus sutrukdė dar mieguisti kiemo triukšmai, karves išgenančių žmonių balsai ir žąsų gagenimas.

Ji tuojau atsikėlė.

Ponas Adamas jau važinėjo savo krėsle-vežimėlyje, paauglio berniuko stumiamas; važinėjo po kiemą, žiūrėjo, kas dedasi tvartuose, barė piemenį, švilpavo balandžiams, kurie iš karvelidės užpuolė jį visu pulku, tūpė jam ant pečių, kabinėjosi į atkaltes, spurdėjo viršum jo kaip burkuojantis, triukšmingas debesis ir plėšė vienas iš kito žirnius, kuriuos kiekvieną rytą jis pats jiems barstė.

— Valiau, rikiuotėn stok! Visi pirmyn! „Vienas juda, antras juda, tra lia lia lia",— niūniavo ir komandavo jis baltaplunksnei burkuojančiai gaujai, kuri iš visų pusių skrido prie jo.— „Turėjo bobutė žilą oželį. Vai tai, vai tai, žilą oželį."

— Valiau, į sodą! — griežtai sukomandavo jis, skrybėle baidydamas balandžius, nes jie skrido paskui jį ir tūpė ant vežimėlio.— Pakrutėk, nenaudėli!

— Taigi krutu! — mieguistu balsu atsakinėjo paauglys, ridendamas vežimėlį į sodą, tarp išsirikiavusių obelų, taip tankiai apsipylusių žiedais, kad žolynų fone jos buvo panašios į didžiules apvalias puokštes, apgaubtas rausvomis dulkėmis ir debesiu dūzgiančių bičių, kurios kaip aprūdijusios kulkos lėkė nuo vieno žiedo prie kito.

Vyšniose čiulbėjo volungės, o gandras stovėjo lizde, rietė kaklą net ant nugaros ir atkakliai kaleno.

— Valiau, ar obuoliukų bus, ką?

— Žinia, kad bus.

— Na, krutėk gyviau.

— Taigi krutu!

— O kriaušelių bus, ką?

— Bus, kodėl neturėtų būti.

— Ir nudraskysi, nenaudėli, ką?

— Aš tai jau nedraskau,— burbtelėjo berniukas, nepatenkintas priminimu.

— O praėjusiais metais kas suvalgė „panas", a?

— Franciškų Michalas, o ne aš!

— Žinau, žinau, nes būtum gavęs taip, kad apsaugok tave dieve! „Turėjo bobutė žilą oželį." Strazdeli, strazdeli! — pašaukė jis ir ėmė švilpauti strazdui, tupinčiam narvely už lango.

Strazdas ištraukė galvą iš po sparno, pasipurtė, valandėlę klausėsi čia viena, čia antra ausimi, stryktelėjo ant aukštesnio virbo ir sušvilpė savo ponui, bet tuojau nuščiuvo, nes ore pasklido skambus, ulbantis varpelio balsas iš vienuolyno, kurio bokštai ir eilės langų iš sodo buvo matyti virš plokščių miestelio stogų.

— Valiau, į vienuolyną! Aplankysim kunigą Liberatą, na, gyviau, nenaudėli!

— Taigi krutu, net man kojas paskaudo.

Jie nuvažiavo taku, einančiu iš sodo palei upę, pievomis, virš kurių baigė draikytis miglos, panašios į sudriskusius muslino skutus, tarp kurių čiauškėdamos

kaip patrakusios šmėkščiojo fantastiškais vingiais kregždės.

Kitas gandras labai rimtai stypinėjo pievomis ir tolydžio kaišiojo aštrų snapą į vešlią žolę, o, ištraukęs varlę, tiesė aukštyn kaklą ir oriai rijo.

Upelis srauniai tekėjo siaura, žydra juosta, kurioje nuolat tiško sidabriniai smulkių bangelių žvynai ir skalavo ilgomis eilėmis nusidriekusias švitriešes ir neužmirštuoles, kurios geltonomis ir žydromis akutėmis žiūrėjo į sekliame vandenyje besivaikančių palvų gružlių voreles, į lydžius su siauromis, žalsvomis nugaromis ir smailiomis galvomis, tykojančius po vandens lelijų lapais, gulinčiais ant vandens kaip žalios rankos, tuos tykaus upelio plėšrūnus, kurie kaip kulkos skrodė žuvų kirbines, pralėkdami rijo gružlį arba mekšrą ir, nespėjus pulkui išsisklaidyti, dingdavo pakrančių tankmėje, tarp raudonų sruvažolės lapų, po žydinčia ieva, smaugiama laukinių apynių rankų, kurios sraunioje tėkmėje virpėjo tarsi sutaršytos žalios kasos.

Paskui jie važiavo miestelio pakraščiu, takeliu, einančiu pro daržus ir sodus, pilnus žydinčių medžių ir svogūnų kvapų, kur tarpuežėse ganėsi barzdotos ožkos, o ant žalių agrastų krūmų, ant aplūžusių tvorų vėdinosi patalai.

Jie pervažiavo sodą už mūrinės vienuolyno tvoros, ir Valius įstūmė vežimėlį į vienuolyno vidų, į koridorių.

Vienuolyne buvo tuščia ir tylu.

Pro langus skverbėsi vėjas ir lindo žalios krūmų šakos, nes viduje tarp mūrų buvo nedidelis sodelis.

Keli vaismedžiai stiepėsi į saulę ir žvelgė į antro ir trečio aukšto celes, o likusioji sodo dalis buvo apžėlusi žolėmis ir piktžolėmis, kurių fone mirgėjo baltos ir liūdnos narcizų galvutės.

— Tegul bus pagarbintas! — sušuko ponas Adamas, sustodamas prie vieno lango.

— Per amžių amžius! — atsakė Liberatas, kuris, apsivilkęs baltai juodu dominikonų habitu, liesas, susikūprinęs, slinko palei sieną.

Jis pakėlė išblukusias, lyg paklaikusias akis ir ilgai žiūrėjo, kol pažino, kas jį prašnekino.

— Kaip sveikata? Vakar kunigas Šymonas sakė, kad jūs, tėve, sveikesnis.

— Ne, ne... ne sveikesnis,— sušnibždėjo kunigas blyškiomis lūpomis.

Jo pilkas, sudžiūvęs veidas, savo atspalviu panašus į jį supančius mūrus, lyg ir nušvito šypsena.

— Gal, tėve, malonėsite ateiti pas mus pietų?

— Ne, ne! Nieko jau nebegaliu valgyti, gyvenu laukimu, nes šiandien arba rytoj mirsiu...

— Ką jūs, kunige, kalbat,— energingai protestavo ponas Adamas, bet kunigas Liberatas nusišypsojo, glostydamas žydinčių alyvų šakele sau veidą, įkvėpė jų kvapo ir dusliai sukuždėjo:

— Mirtis jau stovi prie manęs! Mirtis jau yra manyje! — pakartojo jis tvirčiau, net ponas Adamas kiek loštelėjo, o Valius išsigandęs persižegnojo.

— Šiąnakt pas mane buvo prioras,— pridūrė jis tyliai.

— Jėzau Marija! Pasivaideno jums, mano tėve, ir daugiau nieko. Taigi jis numirė mažiausiai prieš penkiolika metų.

— Buvo. Mačiau jį! Aš meldžiausi choruose ir, lipdamas žemyn į celę, pamačiau, kaip jis prieš mane ėjo koridorium, į kiekvieną celę beldėsi, ir iš kiekvienos celės jam atsakinėjo kažkoks balsas, o jis ėjo toliau, lyg šaukdamas visus. Dingo už posūkio, o kai aš jau buvau atsigulęs, išgirdau beldžiant. Atsikėliau ir atidariau duris: jis stovėjo vidury koridoriaus, pakėlė ranką, pažiūrėjo į mane ir pasakė: „Eik!" Aš nuėjau paskui jį, jis vedė mane visais koridoriais, o iš visų celių ėjo tėvai, ir drauge ėjome į valgyklą; ten buvo jau pilna, ir vis ėjo nauji, visi, kurie buvo nuo pat

mūsų vienuolyno pradžios. Kažkoks labai senas tėvas skaitė iš didelės knygos pavardes, šaukė iš eilės, kiekvienas iš eilės prieidavo prie jo, o jis tuomet plėšdavo lapą su pavarde ir mesdavo jį į orą, lapas užsidegdavo, ir liepsnojąs rutulys išplaukdavo pro langą į pasaulį, o kiekvienas iššauktasis dingdavo. Pasilikau tik aš vienas, ir jis perskaitė mano vardą: „Tėvas Liberatas." „Eik!" — sukuždėjo man prioras. „Paskutinis!" — sušuko skaitantysis ir lėtai ėmė plėšti mano lapą, taip lėtai, jog aš jaučiau, kad plėšia man gyvybę. „Paskutinis!" — pasakė prioras, pasižiūrėjo į vienuolyną, į mane, pabučiavo mane į kaktą ir sukuždėjo: „Eik!"

— Einu, o viešpatie, jeigu šauki mane savęsp. Einu!..— sukuždėjo kunigas, įsižiūrėjęs į žydro dangaus lopą, pakibusį viršum sodelio, sukryžiavo rankas ant krūtinės ir stovėjo visas melsvas, panašus į statulą.

Kregždės zujo virš jo kaip paklaikusios, žvirbliai čirškėjo medžiuose, jis nieko negirdėjo ir nieko nematė, skendėdamas maldoje ir regėdamas nujaučiamą mirtį.

Visas ordinas buvo išmiręs, ir jis, paskutinis nesuskaitomoje eilėje, jautė, kad miršta.

Ponas Adamas ragino Valių paskubėti, nes kuo veikiausiai norėjo atsidurti namie. Kunigas Liberatas visada kėlė jam baimę, o šiandien sukrėtė jį iki pat gelmių tuo pasakojimu apie naktinį regėjimą.

Ponas Adamas alsavo laukų ir žiedų oru, žiūrėjo į žalumą ir žmones, mėgino švilpauti ir dainą traukti, bet balsas slopo gerklėje, jis žvalgėsi atgal, tarytum bijodamas, kad pamatys tas mirusių vienuolių voras, ir rėkė:

— Valiau, krutėk tu, nenaudėli!

— Taigi krutu.

Gonkose jis užtiko Anką; ji sėdėjo ant žemos kėdutės, apsupta ištiso debesio jaunų viščiukų, ir lesino juos.

Maksas stovėjo tarpdury ir susižavėjęs žiūrėjo į idilišką sceną.

— Kur buvot, tėve?

— Pas kunigą Liberatą.

— Ar sveikesnis?

— Kur tau, jis jau visai *mente captus*[1], visai. Pasakojo man nebūtus dalykus ir tvirtino, kad šiandien arba vėliausiai rytoj numirs.

— Ar tai tas pats kunigas, kuris vakar buvo pas jus? — paklausė Maksas.

— Ne. Kunigas Šymonas tai mūsų klebonas, o šis tai paskutinysis iš dominikonų, kurie yra buvę mūsų vienuolyne. Tėvas Liberatas yra didžiai išsimokslinęs ir pamaldus žmogus, bet... serga. Beveik pamišęs. Kartais ištisomis savaitėmis nemiega, nevalgo, žmonių šalinasi ir tiktai meldžiasi, atsigulęs kniūbščias ant grindų buvusiuose vienuolyno choruose, o naktimis vaikšto po tuščias celes ir kalbasi su seniai numirusiais. O be to...

Jis pasilenkė prie Makso ir kažką kuždėjo, bet Anka jį pertraukė.

— Pile, pile, pile! — šaukė ji pulkui ančiukų, su užsidegimu besiurškiančių tvenkinyje ir nepaisančių juos išperėjusios vištos beviltiško kudakavimo ir lakstymo.

Perekšlė kudakavo, lyg pagalbos šaukdama, purpčiojo prie vandens ir išsigandusi traukėsi atgal.

— Jūs kasdieną pati lesinat visus paukščius?

— Kasdieną.

— Juk tai didelis darbas!

— Jeigu niekas savaime nepasidaro, tai reikia daryti,— linksmai atsakė ji ir šaukė prie gonkų vis naujus pulkus, kurie traukė iš visų kiemo pakampių, godžiai puolė lesalą, ir ore skardėjo linksmas jų krykštavimas.

Anka atsisėdo gonkose ant slenksčio, samstė iš šalia stovinčių rėčių čia saują sorų kruopų, čia miežių,

[1] Nepilno proto *(lot.)*.

čia kviečių ir svaidė juos į judančią, krykštaujančią paukščių gaują, su užsidegimu kirbančią ir besipešančią.

Čia buvo geltonpūkiai viščiukai, kurie rausvais snapeliais nepaprastai vikriai rankiojo soras ir nuolat bėgiojo pas perekšlę, kas valandėlę šaukiančią vaikus prie naujo lesalo, kurį ji atrasdavo ant žemės; buvo čia ir lieknos kalakutės, baltos, žaliomis, lyg iš bronzos, kojomis, švelnios, kaprizingos, kurios bėgdamos kėlė trumpučius sparnelius ir vaitojamai klykė, buvo ir ančiukai, jau plunksnuoti, bet tokie purvini, išsitepę dumblu, jog atrodė bespalviai; jie ėjo glaustu būriu, urmu, tylomis puolė lesalą ir, kratydami ore snapus, godžiai rijo, tiesiog kimšte kimšo kruopas; pagaliau visu pulku atėjo žąsino vadovaujamos žąsys, kurios nerangiai krypavo, kratė nukarusius pilvus ir neramiai gageno, bet pirmos puolė miežius ir mindžiojo savo vaikus; šitas pulkas daugiausia triukšmavo, nes nuolat kėlė snapus, tiesė į gyvates panašius kaklus ir rėksmingai šnekėjosi, o žąsinas gnaibė nevikriai straksinčias perekšles, vaikė antinus, šnypštė kalakutėms ir vėl bėgo pas žąsis, garsiai džiaugdamasis pergale.

Paskui prie gonkų kilo cypimas ir suirutė, nes visi susimaišė ir pradėjo peštis.

Senos žąsys šnypštė kalakutėms, kurios, išskėtusios sparnus, grėsmingai žybčiojo žlibėmis ir dar grėsmingiau šurmuliavo, o kalakutas, vėduokle išskleidęs uodegos vaivorykštę, su paraudusiais iš pykčio karoliais, atstatęs aštrius nagus, šokinėjo prieš antinus žaliomis it povo plunksnos galvomis, kurie susigūžę spruko, pakeliui nustverdami maisto.

Be to, balandžiai, kuriuos priviliojo paukščių cypimas ir pono Adamo atsiradimas, sukinėjosi viršum namo ir kaip sniego gniūžtės puldinėjo į pulko vidurį, burkavo, drąsiai zujo, vogė grūdus iš po snapų, bėgo, vejami perekšlių ir išsigandę žąsų šnypštimo, ir vėl lėkė atgal, ir vėl su užsidegimu plušėjo.

Anką linksmino ta kova, įsiliepsnojusi prie jos kojų, ir ji bėrė vis naujas saujas grūdų paukščiams ant galvų ir sparnų.

— Dabar jūs esat panaši į Mickevičiaus Zosę.

— Tik toks skirtumas, kad Zosei ūkininkavimas buvo žaidimas, paukščius ji lesino savo malonumui.

— O jūs kam tai darote?

— Noriu juos, gerai nupenėtus, parduoti Lodzėje. Jums tai mažiau patinka, ką?

— Dar daugiau, nes man tenka stebėtis jūsų praktiškumu.

— Praktiškumas iš prievartos.

— Praktiškumas neatsiranda dėl kitų priežasčių. Bet jūs nuostabiai mokate sujungti praktiškumą su kažkuo visai kitu, su kažkuo, ko aš nemoku pavadinti, nes...

Jį pertraukė ponas Adamas, pradėjęs pratisai švilpti, ir tučtuojau kalakutai pasipūtė ir ėmė šurmuliuoti, žąsys garsiai klykė, o perekšlės, išskėtusios kojas ir sparnus, apglėbė savo mažylius ir garsiai kvaksėjo, balandžiai šovė aukštyn ir kaip patrakę spruko į karvelidę, puolė į kluonus, o keli net pasislėpė gonkose, visame pulke kilo toks klegesys, cypimas, triukšmas, visi taip bėgo, trypė vienas kitą, kad ponas Adamas kvatojo visa gerkle.

— Tai bent pokštą iškrėčiau! — šaukė jis.

— Kas čia per žąsų idilija? Miegoti per ją negalėjau,— sušuko Karolis, išeidamas į gonkas.

— Išsimiegosi Lodzėje.

— Lodzėje turiu kitų darbų,— nekantriai sukuždėjo jis, šaltai pasisveikino su Anka ir nuobodulio pilnom akim stebėjo melynus dūmus, dideliais stulpais kylančius virš miestelio.

— Ar būtinai turite šiandien važiuoti? — nedrąsiai paklausė Anka.

— Būtinai, kad ir tuojau.

— Tai važiuokim, aš pasiruošęs,— griežtai pasakė Maksas, supykęs dėl to „būtinai".

— Ne, ne. Važiuosite, ponai, po pietų, dabar aš neleidžiu. Eisime į bažnyčią, į sumą, reikia aplankyti kunigą Šymoną. Paskui papietausime, nes tyčia pakviečiau poną Zajončkovskį ir kunigą, o pagaliau jūs, ponas Karoli, turite pasikalbėti su Karčmareku, jis žadėjo būti trečią. O pavakary mes palydėsime jus.

— Gerai, gerai! — skubiai sviedė Karolis ir nuėjo į valgomąjį kambarį, nes buvo paduoti pusryčiai, o po to, nusiskundęs kaitra, išėjo į sodą ir sėdėjo po žydinčiomis obelimis, tolydžio barstomas žiedlapių sniegu, krentančiu nuo mažiausio vėjo dvelktelėjimo.

Bitės dūzgė obelyse kaip avilyje, o po visą sodą sklido saldus, dusinantis alyvų bei obelų kvapas ir čiulbančių volungių balsai.

Ponas Adamas nuėjo numigti, kaip buvo įpratęs daryti po pusryčių, nes kėlėsi švintant; Anka rengėsi į bažnyčią, o Maksas vaikščiojo žole užaugusiomis alėjomis, iš visų pusių lenkdamas Karolį; kartais nuklysdavo į kitą dvaro pusę, prie upės, ir grįždavo atgal, o, praeidamas pro jį, nieko nesakė, netgi vengė jo žvilgsnio ir ėjo gilyn į sodą, nes jam atrodė, jog ten šmėkštelėjo šviesi Ankos suknelė; bet įsitikinęs, kad tai rausvuoja žiedais nuberta obelis, sustojo prie tvoros ir žiūrėjo į plačią žalių javų jūrą, banguojančią ir vienodai šnarančią, pro kurią taku, einančiu iš tolimo kaimo, ilga virtine traukė raudonai apsirengusios moterys ir baltais durtiniais vyrai, skubantieji į bažnyčią; jis žiūrėjo, bet drauge ir godžiai klausėsi, ar nenuskambės kur Ankos balsas.

Jis negalėjo suvokti, kas jam darosi.

— Neišsimiegojau ar ką? — galvojo jis, spausdamas skaudančią galvą.— Velniop tą kaimą.

Staiga jis pasijuto taip sunervintas, kad nuėjo pas Karolį.

— Ar negalėtumėm anksčiau išvažiuoti?

— Ir tau jau gana?

Iš tikrųjų, visai nusivariau nuo koto, jaučiuosi kaip sudėvėtas kaliošas. Naktį negalėjau miegoti, dabar nežinau, ką veikti.

— Atsigulk žolėj, alsuok gėlių kvapais, klausykis žolės šnarėjimo, mėgaukis paukščių čiulbėjimu, kaitinkis saulėje, o protarpiais galvok apie alų arba juodąją Antką,— šaipėsi Karolis.

— Garbės žodis, nebežinau, ką veikti. Dvidešimt kartų apžiūrėjau sodą, na ir kas? Matau, kad gražus, kad medžiai žydi, kad žolė žalia, bet kokia čia man kupeta. Buvau pievoje — puiki. Buvau arklidėje, visur buvau, viską mačiau, bet man jau gana. Panelė Anka man gyrė mišką — mačiau, kad medžiai dideli, kad drėgna ir kad nėra kur atsisėsti.

— Kodėl nepasakei, būtų paliepusi nunešti ten sofą.

— O priedo esu nerami dėl motinos ir...— nutraukė jis ir nebaigė, tik piktai koja daužė kurmiarausį, naujai išverstą ant žolyno.

— Džiaukis, važiuosime, tik turiu pavyzdingai atlikti visą tą baudžiavą.

— Baudžiavą? — nustebintas paklausė Maksas.— Sužadėtinė ir tėvas tai baudžiava?

— Aš turėjau galvoj ne juos, o tuos stuobrius, kurie turi būti per pietus, ir vizitus,— uoliai stengėsi jis užglostyti neapdairiai pasakytą žodį, bet Maksas lyg tyčia ėmė jį įtikinėti, kad Zajončkovskis yra neregėtai simpatiškas, kunigas labai protingas ir t. t., jog Karolis nustebintas pakėlė į jį akis.

— Ko tu čia dabar darkaisi? Vakar žavėjaisi kaimu, šiandien žiovauji ir nori bėgti į Lodzę; vakar anuodu vadinai operetės veikėjais, o šiandien juos gini.

— Nes man taip patinka! — išraudęs sušuko Maksas ir nudrožė gilyn į sodą, bet tuojau skubiai pasuko atgal, nes gonkose Anka šaukė:

— Ponai, laikas eiti į bažnyčią.

Jis užmiršo susinervinimą, pyktį, nuobodulį, tik žiū-

rėjo į Anką, kuri stovėjo gonkose ir movėsi ilgas baltas pirštines.

Šiandien ji atrodė nuostabiai graži, apsivilkusi labai lengva šviesiai kremine suknele, nužerta nepaprastai švelniu blyškiai violetiniu raštu, dirželis ir apikaklė taip pat buvo blyškiai violetinės spalvos, skrybėlė — didelė, plokščia, papuošta neužmirštuolėmis ir baltu šydu.

Ji buvo tokia graži, tokiu nuostabiu jaunystės, jėgos ir taurumo žavesiu spinduliavo jos pilkos akys, kad Maksas nebežinojo, ką toliau sakyti.

Kurį laiką jis ėjo greta ir, kiek aprimęs, fabrikanto akimi apžvelgė jos suknelę ir labai rimtai sukuždėjo:

— Tai tavo „Briliantinas", Karoli! Puiki spalva.

— Ir labai gerai skalbiasi,— pridūrė Anka, prajuokinta jo žodžių.

Jis pasijuto užgautas jos juoko, todėl kiek pasitraukė ir stebėjo plačią miestelio gatvelę, kuria jie ėjo į bažnyčią.

Miestelis buvo skurdi gyvenvietė, kurioje gyveno daugiausia žydai audėjai, nes beveik kiekvienâme lange stovėjo audimo staklės, o ilgose, purvinose, juodose priemenėse sėdėjo senos žydės ir rateliais suko verpalus; sausas, monotoniškas staklių tarškėjimas sklido iš kiekvieno lango ir virpėjo tykiame, pilname saulės ore.

Skurdžių krautuvėlių durys buvo privertos, tarytum jos gintųsi nuo dulkių tumulų.

Pagrindinės gatvės viduryje juodavo dideli, niekad neišdžiūstą klanai, kuriuose ieškojo maisto pulkai ančių.

Tiesiai prieš vienuolyną, turguje, kurį sudarė smėlinga kalva, apsupta namų pakraigėmis, paremtomis medinėm kolonom, buvo keli neseniai sudegę namai, iš kurių griuvėsių ir išvartytų sienų styrojo vien pliki kaminai.

Pro apgriuvusią vienuolyno mūrinę tvorą, apaugusią piktžolėmis bei pilkšvų ligustrų guotais ir apsodintą

dideliais baltažieviais beržais su nusvirusiomis šakomis, buvo matyti apšepęs bažnyčios frontonas ir išlaki varpinė šventoriaus kertėje.

Prie pat mūro, beržų paunksmėje, stovėjo keliasdešimt valstiečių vežimų ir brikelių, kiek toliau, turgaus viduryje, po drobiniais stogais kiūtojo keliolika prekystalių, o šiaip buvo visiškai tuščia, nes saulė spigino vis smarkiau.

Jie pasiliko šventoriuje, nes dėl spūsties buvo neįmanoma patekti bažnyčion.

Anka atsisėdo ant laiptelių, vedančių į zakristiją ir meldėsi, o Maksas ir Karolis nuėjo po beržais ir prisėdo ant kažkokio seno, pažaliavusio antkapio, kurių visa eilė glaudėsi prie mūrų.

Pamaldos jau buvo prasidėjusios. Iš bažnyčios pro atdaras duris plaukė prislopinti vargonų garsai, tarpais iš jų skyrėsi vargonininko balsas, tarpais iškilmingai skambėjo balsų choras, tarpais silpnas kunigo balsas yrėsi ta judančia galvų vilnimi, kuri ritosi nuo durų, dužo į presibiterijos grotas ir slinko atgal drauge su maldų, atodūsių ir kosulio ošimu; o kartais viskas tilo, ir tuomet giedojo aštrūs ir šaižūs bronzinių varpelių balsai, ir jiems atliepė didis ir gilus atodūsis, išsiveržęs iš visų krūtinių, o visi žmonės šventoriuje klaupėsi, mušėsi į krūtines ir ėjo atgal po beržais ir mūrų griuvėsiais, kur buvo įsitaisę.

— Mūsų skaros! — sušnibždėjo Maksas, rodydamas kelias moteris, kurios kaip aguonos raudonavo saulėkaitoje ant smėlio, sėdėdamos pariestomis kojomis ir varstydamos rožančiaus karoliukus.

— Jau išblukusios,— truputį ironiškai pasakė Karolis.

— Tos išblukusios tai Pabianicų gamybos, aš kalbu apie tas tamsiai raudonas žaliais raštais, šitos niekad neišbluks, galima saulėje išvirinti — ir niekuomet neiššus.

— Tikiu, bet kas man rūpi?

— Laba diena, ponai! — iš šono pasigirdo prislopintas balsas.

Stachas Vilčekas, laikydamas rankoje cilindrą, elegantiškas, išsikvėpinęs, stovėjo greta jų ir tiesė ranką lyg senas pažįstamas.

— Ką jūs veikiate Kurove? — paklausė Maksas.

— Atvažiavau šventėms pas saviškius. Tai mano senis šiuo metu dūduoja vargonais,— pasakė jis paniekinamai atlaidžiu tonu ir ėmė sukioti žiedus ant pirštų.

— Ar ilgai jūs čia užtruksit?

— Naktį išvažiuoju, nes mano žydas nedavė man ilgesnių atostogų.

— O kur jūs dabar dirbat?

— Grosgliuko kontoroje, bet tik laikinai.

— Nusikratėt anglimi?

— Ne. Turiu kontorą Mikolajaus gatvėj, nes Grosgliukas savo juodąjį biznį pardavė Kopelmanui, o aš nenorėjau būti pas tą parką. Ar jūs jau turit anglies tiekėją savo fabrikui? — paklausė jis tyliau, pasilenkęs prie Karolio.

— Dar ne,— atsakė Maksas.

— Kokios jūsų sąlygos? — šaltai paklausė Karolis.

Stachas atsisėdo greta jo ant antkapio ir skubiai ėmė rašyti ir skaičiuoti bloknote, kol pagaliau pakišo jam po akimis popierių.

— Per brangiai! Braumanas duoda po septynias su puse kapeikos pigiau už kožecą[1].

— Vagis ir sukčius! Užtat duos jums po dešimt kožecų mažiau iš vagono,— tyliai sušuko Stachas.

— Tamsta manai, kad pas mane tos anglies niekas netikrins, ar ką?

— Svers net daugiau, juk ne veltui Braumanas vandeniu laisto anglį, prieš išsiųsdamas.

[1] Kožecas — senas tūrio (apie 120 litrų) ir svorio (apie 98 kg) matas Lenkijoje.

— Gal būt, bet kas mane užtikrins, kad ir tamsta taip pat nedarysi?

— Gerai, duosiu jums už tą pačią kainą, kurios Braumanas prašo. Neuždirbsiu beveik nieko, bet man labai rūpi ta paranga. Aš jau kalbėjausi dėl to su ponu Veltu, bet jis man pasakė, kad ponas Boroveckis sprendžia. Tai kaip? — paklausė jis mandagiai, nepaisydamas ankstyvesnių Karolio žodžių ir jo šalto, niekinamo kalbos tono.

— Ateik tamsta rytoj pas mane, tai išsiaiškinsime.

— Kokio maždaug kiekio anglies jums reikės? — klausinėjo jis Makso.

Atsakymo jis nebeišgirdo.

Visi nutilo, nes, didingai skambant varpams ir giedant visiems žmonėms, iš bažnyčios išėjo procesija ir tarytum ilgas žaltys su raudona galva — baldakimu, po kuriuo ėjo kunigas, šliaužė pro didžiąsias duris, mirgėdamas raudonų, geltonų ir baltų moterų apdarų žvynais, pamargintais valstiečių juodais durtiniais bei degančių žvakių auksinėmis liepsnelėmis, raitėsi tarp pilkų bažnyčios mūrų ir žalios beržyno juostos ir ilgu savo kūnu supo bažnyčią.

Didžiulis balsų choras kilo į įkaitusį orą ir veržėsi į balzganą dangų, kad net balandžių debesys spruko nuo bažnyčios bokštų bei apirusių vienuolyno stogų ir aukštai suko ratus.

Procesija sugrįžo į bažnyčią, balsai nutilo, tik įkaitusiame ore šnarėjo ir mieguistai suposi beržų lapai, nuo vienuolyno trobesių sklido žąsų gagenimas, o bažnyčia aidėjo giesmėmis, varpeliais ir vargonais.

Kaitra vis smarkėjo, saulė liejo ugnį ant miestelio skiedrinių stogų ir tarytum sekino visas jėgas, tokia sustingusi tyla tvyrojo virpančiame ore, virš žalių laukų lanko, virš apmirusių sodų, virš žalių pievų, tarsi apgaubtų apsvilusia migla, ir virš miškų, kurie juosė miestelį tamsiu kaspinu ir geltonavo smėlynų ir kalvų plikėmis.

— Jūs negirdėjot, ar Noimanas jau išsitiesė? — paklausė Maksas Stacho.

— Jau.

— Visai?

— Ne, dar tik ant šono, kokiom trim dešimtim nuošimčių. Nuostolių turėsit?

— Šiek tiek uždirbdavom iš jo,— Maksas nekantriai numojo ranka.

— Galėčiau kai ką rasti, kas perimtų jūsų pretenzijas, žinoma, pigiai ir už gerą nuošimtį man.

— Po velnių, tai jūs visur kur „veikiat"?

— Ir dar kai kur! — garsiau ir juokdamasis sušuko Vilčekas.

— Ar jūs gerai pažįstat Kurovą? — paklausė Maksas, norėdamas nukreipti pokalbį nuo reikalų, nes Karolis atsainiai žiūrėjo į Vilčeką ir atkakliai tylėjo.

— Aš čia gimiau, čia ganiau tėvo žąsis ir gyvulėlius, čia per kuprą pančiu gaudavau, kunigas Šymonas galėtų apie tai plačiau pakalbėti. O gal jūs netikit, kad aš ganiau gyvulius? — ironiškai paklausė jis, matydamas sutrikusį Makso veidą.

— Žiūrint į jus, sunku patikėti.

— Cha, cha, cha! Tas man malonu. Teko ganyti gyvulėlius, teko! Teko ir pančiu gauti per nugarą, ir tėvo vargonų dumples pūsti, ir batus valyti vienuolyno tėvams, ir šluoti — ir ne tik bažnyčią! Visko yra buvę. Visai to nesigėdinu, nes ir ką tai padės, faktas lieka faktu, o, antra vertus, patyrimas — tai kapitalas, padėtas iš sudėtinių procentų.

Maksas nieko neatsakė, o Karolis niekinamai apžiūrinėjo jį iš visų pusių ir ironiškai šypsojosi, nes jis buvo perdėtai ir net juokingai išsipustęs; šviesios languotos kelnės, lakuoti bateliai, balta šilkinė liemenė, šviesus kaklaryšis su dideliu briliantu, prašmatnus švarkas, blizgantis cilindras, ilga auksinė laikrodžio grandinėlė, auksinė pensne, kuria jis nesinaudojo, ant pirštų

keletas brangių žiedų, kuriais nuolat žaidė — visai nesiderino nei su jo putniu, spuoguotu veidu ir mažomis, gudriai žibančiomis akutėmis, nei su jo žema, raukšlėta kakta, virš kurios ant didelės, plokščios galvos gulėjo perskirti per vidurį neaiškios spalvos plaukai; ilga, smaili nosis ir storos, atsiviepusios lūpos darė jo veidą panašų į mopso snukį, kurį kažkas nugrimavo gandru.

Jis nekreipė dėmesio į tai, kad jie jam neatsakinėjo, tarpais žiūrėdamas į jų galvas su kažkokia pranašia ir maloninga šypsena, o kai po pamaldų iš bažnyčios pasipylė žmonių minios ir ėjo pro juos, jis ištiesė savo keturkampį stuomenį, prisišliejo arčiau Karolio ir išdidžiai bei šaltai žvelgė į eilėmis traukiančius Kurovo miestiečius — vyrus ir moteris,— į savo bendraamžius ir ganyklos draugus, kurie su nuostaba dirsčiojo į jį ir nedrįso prieiti pasisveikinti.

Atėjo ir Anka, jis nuolankiai pasisveikino su ja, o kai ji pakvietė pietums, išraudo iš džiaugsmo ir garsiai, labai garsiai, kad jį išgirstų praeinantys, padėkojo:

— Turiu būti namie, nes suvažiavo visos mano seserys. Iš visos širdies man gaila, kad turiu netekti tokio malonumo, bet, tur būt, jau kada kitą kartą.

— Eime dabar pas kunigą Šymoną,— sukuždėjo Anka.

— Aš jus palydėsiu, ponai, nes ir man reikia jį aplankyti.

Jie lėtai ėjo per žmonių prisigrūdusį šventorių.

Grupės valstiečių medvilniniais durtiniais ir kepurėmis su blizgančiais snapeliais bei kaimo moterys ryškiomis skaromis ir čerkeso sijonais nuolankiai sveikino juos, bet didesnė minios dalis, kurią sudarė fabrikų darbininkai, šventėms atvykę pas gimines, tvirtai stovėjo ir iššaukiamai žvelgė į „fabrikantus", kaip juos vadino.

Karoliui pasveikinti nepakilo nė viena skrybėlė,

nors jis ir pažino iš veidų daugelį darbininkų iš savo ankstyvesnio skyriaus Bucholco fabrike.

Tik prie Ankos dažnai moterys prieidavo, bučiuodavo jai ranką, arba kai kurios tik paduodavo ranką ir persimesdavo keliais žodžiais.

Karolis ėjo paskui ją ir žvilgsniu skynėsi kelią per minią. Maksas smalsiai dairėsi, o Vilčekas ėjo paskutinis ir garsiai, maloniai klausinėjo kai kuriuos:

— Kaip laikotės? Kaip laikotės?

Spaudė jam tiesiamas rankas ir teiravosi čia apie darbą, čia apie vaikus, čia apie sveikatą.

Beveik visi sveikinosi su juo ir žiūrėjo į jį palankiai, didžiuodamiesi, kad pažįsta šį poną dar iš tų laikų, kai toje pačioje vietoje jis pešėsi su jais arba ganė gyvulius, ir jie žino, jog tai jų žmogus.

— Bet jie visi jus pažįsta,— tarė Maksas, kai jie įėjo į kunigo sodą.

— Pažįsta. Poną Vilčeką visas miestelis myli, didžiuojasi juo,— atsiliepė Anka.

— Tokia man nauda iš tos meilės, kad mano šviesios pirštinės per tą bičiulystę galutinai supurvintos ir suteptos.

Tą sakydamas, nusimovė ir demonstratyviai sviedė jas į krūmus.

— Grįždamas pasiims jas,— pusbalsiu pasakė Karolis.

Vilčekas išgirdo pastabą ir iš pykčio prikando lūpą.

Kunigas Šymonas gyveno vienuolyno apatiniame aukšte, keliuose kampiniuose kambariuose, perdirbtuose iš vienuolių celių, kurių langai žiūrėjo į didelį ir puikiai tvarkomą sodą.

Į butą buvo įeinama per didelį medinį priebutį, neseniai pastatytą, nes medis buvo dar geltonas.

Laukinės vynuogės dengė visą sieną ir karojo žaliais kutais virš langų, o didžiuliai alyvų krūmai augo taip arti, kad didelės žiedų kekės lindo vidun į butą.

Kunigas Šymonas buvo ką tik sugrįžęs per vienuolyną ir labai širdingai priėmė juos kampinėje saliukėje, pabaltintoje kalkėmis, pro kurias blankiom spalvom ir neaiškiais kontūrais žymėjo freskos, anksčiau puošusios skliautus.

Nuo žydinčių alyvų ir sodo žalumos saliukėje vyravo violetinis ir žalias atspalviai.

Tik įžengus, į juos padvelkė drėgna vėsuma.

— Kaip laikaisi, Stachai? O kodėl gi, nenaudėli, vakar nebuvai pas mane, a?

— Negalėjau, atvažiavo mano seserys, ir nė žingsnio nežengiau iš namų,— aiškinosi Vilčekas, bučiuodamas kunigui ranką.

— Sakė man tavo tėvas. Ar negalėjai pavaduoti jo chore, a? Senis vos kojas bepavelka. Jasiau, Jasiau! Paduok, varvale, pypkutę ir papirosėlių ponams.

— Visai užmiršau groti, bet jeigu, kunige, leisit, tai specialiai išmoksiu kokias gražias mišias ir tada atvažiuosiu pagroti.

— O, gerai, gerai!.. Anka, Anusia! Eik šen, vaikeli, padėk pamylėti svečius. Matai kokia, galvojo, kad leisiu jai dykinėti,— juokavo kunigas, triūsdamas kambaryje ir stumdamas stalą į vidurį.

— Ar jūs seniai pažįstat kunigą? — paklausė Maksas Vilčeko.

— Nuo vaikystės. Pirmąsias raides drauge su pirmais kandiklio smūgiais pažinau pas kunigą ir neneigiu, kad jų buvo pakankamai,— juokėsi Stachas.

— Perdedi, geradėjau mano mielas, perdedi, tų kandiklių visai nebuvo per daug.

— Prisipažįstu atvirai, kad jų buvo žymiai mažiau, negu man priklausė.

— Na, matai! Esi teisingas sau pačiam, tai dar būsi žmogus, oho, neblogas žmogelis! Jasiau! Jasiau! Kurgi tas varvalas dingo?

Ir, negalėdamas sulaukti, pats nešė iš kito kambario visokius skanėstus ir statė ant stalo.

— Mano vaikai, geradėjai mano mieli, ponas Karoli, ponas Baumai, Stachai, po taurelę vyšninės. Šešerių metų, saldi kaip medus, o kokia spalva, tik pažiūrėkit — grynas rubinas.

Jis pakėlė taurelę prieš šviesą, kurioje vyšninė tikrai mainėsi nelyginant skaidrus violetinis rubinas.

— Užsikąskite dabar tuo plokštainiu su varške, sakau jums, tirpte tirpsta burnoje. Nagi, valgykit, nes įžeisit Anką, ji pati kepė ir atsiuntė man.

— Kunige Šymonai, betgi tuojau einame pietauti.

— Tu, mergužėle, neturi balso, sėdėk ir tylėk. Ji, mat, vištelė, čia nurodinės. Gerkite, ponai.

— Mes laukiam jūsų, kunige.

— Aš negeriu, geradėjai mano mieli, negeriu. Anu sia, pavaduok tu mane, mergužėle.

Jis išbėgo ir po valandėlės sugrįžo gana dideliu buteliu po pažasčia nešinas, prilaikydamas atsisegiojusios sutanos skverną.

— O dabar pabaigai išgersime vynelio, na, išgersime, ir baigtas kriukis. Žiūrėk, mergužėle, čia žemuoginis, tas pats, kurį prieš trejus metus drauge darėme. Žiūrėkit, kokia jo spalva. Tikra besileidžianti saulė, tikra saulutė, o koks kvapas, tik pauostykit!

Ir kišo jiems panosėn butelį, iš kurio mušte mušė žemuogių kvapas.

— Bet, kunige! Jūs man taip privaišinsit svečius, kad nebegalės pietų valgyti.

— Tylėk, Anka, dievo padedami, suvalgysim ir tavo pietelius, suvalgysim! Klausykit, vaikai... o jeigu mes paragautume kumpelio, ką? Su baravykiukais, a? Na, geradėjai mano mieli, vaikučiai mano, padarykit man tą malonumą. Nevaišinu jūsų ananasais, nes neturiu, esu vargšas Kristaus tarnas, bet ką turiu, tai jau imkite. Anka, na, kviesk kartu su manim. Stachai, tuoj kandikliu tau stuktelėsiu, jei būsi toks nerangus, pakrutėk, bernužėli.

— Bet jūs, kunige, turite tokias atsargas, kurių nesigėdytų nė geriausia šeimininkė.

— Ogi tavo Anka visko pritaisė. Na, nekaisk, mergužėle, nesigėdink. Aš nieko neturėjau, geradėjau mano mielas, visiškai nieko, tegul Stachas pasako, kartais tekdavo ir skolon gyventi, bet kai mergina pradėjo mane graužti: „Sodink, kunige, vaismedžius, užveisk bites, žiūrėk daržą, daryk tą, daryk aną",— taip ir ištarškėjo viską, bene kas gali atsispirti moteriai! Oho, Anka tai auksas! Jeigu aš jums parodyčiau zakristiją, kiek ten bažnytinių baltinių, kokios kapos, kokie arnotai, kokios stulos, tai ir katedra nesigėdintų, ir viską ji savo rankomis padarė, ji, mano mylimas vaikelis!

Jis susigraudino, apkabino jos galvą ir pabučiavo nukaitusią kaktą.

— Tik vieno negalėjau pasiekti, kad jūs, kunige, naują sutaną nusipirktumėt.

— O kam man ji! Tylėk, mergužėle! Jasiau, duok man ugnelės, nes pypkutė užgeso! — ėmė šaukti jis, išraudęs kaip mergina, ir smarkiai daužė kandikliu į grindis.

— Jūs sėdėkite, ponai, o aš einu namo pietų ruošti. Jūs, kunige, ilgai jų nelaikykite ir kuo greičiausiai atveskite.

Ji tuojau išėjo.

Vilčekas taip pat atsisveikino ir nulėkė namo, nes jo kviesti atėjo jaunesnysis brolis.

— Jis šaunus vaikinas,— sukuždėjo kunigas, jam išėjus.

— Geras Lodzės sukčius.

— Per griežtai, ponas Karoli. Turiu juk užsistoti savo auklėtinį. Aš jį pažįstu iš mažumės. Kietas riešutas, nesileis su koše suvalgomas, geradėjau mano mielas. Valia kaip plienas, gudrus, apsukrus, bet doras, nes karštai myli savo šeimą.

— Tas jam visai netrukdo šaipytis iš jos.

— Toks jau jo būdas atšiaurus. Kadaise dar vaikys-

tėje šaipėsi iš kažkokios vargšės, sergančios moterėlės. Pašventinau jį už tai kandikliu ir norėjau priversti, kad atsiprašytų. Kur ten. Kandiklius priėmė, bet atsiprašyti — nė krust. Vėliau sužinojau, kad berniokas nušvilpė motinai palaidinį ir sijoną ir nunešė tai moteriai. Savo valia viską padarys, prievarta — nieko. Šaiposi jis iš savųjų, tas tiesa, kad negražu, bet ką jam sakysi, jeigu visiems padeda. Jaunesnįjį brolį leidžia į gimnaziją, tėvams padeda, dar bus iš jo džiaugsmo.

— Kalėjimui,— sukuždėjo Karolis, kurį erzino tos kunigo pagyros.

— Na, tai eikime pietauti, nes panelė Ana, tur būt, nekantrauja.

— Einam. Jūs, ponai, eikite, aš jus pasivysiu, tik užbėgsiu pas kunigą Liberatą.

— Neįkainojamas tas jūsų kunigas Šymonas, dar niekad nesu tokio sutikęs. Juk tai dorumo, gerumo ir išsižadėjimo įkūnijimas.

— Nes Kurove geriausią biznį galima padaryti iš dorumo, o ypatingai dar tada, kai tas dorumas apvilktas sutana. Pamėgintum čia gyventi suktybėmis.

— Kalbi kaip Moricas,— atsainiai tarė Maksas.

— Bernužėliai, geradėjai mano mieli, palaukite. Skutate kaip jauni elniai, bėgu bėgu, net sutaną pasiraitojęs,— šaukė jiems kunigas iš paskos, sugniaužęs saujoj sutaną, kad jam nekliudytų.

Dabar jie ėjo drauge, bet tylėjo.

Kunigo veidas buvo nusiminęs, tarpais jis dūsavo ir melancholiškai žvelgė į tolį.

Kunigo Liberato vaizdas liūdesiu aptemdė jo širdį.

Kurovo dvaro priebutyje jie jau aptiko Zajončkovskį, kuris kažką uoliai pasakojo ponui Adamui.

— A, yra tas nekrikštas,— sukuždėjo kunigas.— Kaip laikaisi, geradėjau mano mielas? Tai ką, į bažnyčią nebevaikščioji, savo kleboną jau užmiršai, a?

— Nepradėk, kunige, iš naujo, nes ir taip piktas esu,— atsainiai bambtelėjo šlėkta.

— Tai įkąsk šuniui į uodegą. Mat koks, dar purkštaus čia man nelyginant katinas.

— Pone Jėzau Kristau, bausk mane, jeigu aš pirmas pradėjau,— išskėsdamas rankas, sušuko Zajončkovskis.

— Na, tylėk, tylėk. Duokš ūsą, geradėjau mano mielas.

— Ir eikite šen, ponai, nes pietūs jau ant stalo,— pakvietė Anka.

— Negalėjai, kunige, nuo to pradėti, amžinas priešgina.

Juodu pasibučiavo ir didžiausioj santarvėj atsisėdo greta vienas kito prie stalo; pietaujama buvo tyliai, nes Anka nuliūdo ir akimis gaudė atkakliai tylinčio Karolio žvilgsnius, Maksas juos abu stebėjo, net ponas Adamas nedaug kalbėjo, o kunigas su Zajončkovskiu atsidėję valgė.

— Paskutinį kartą Kurove pietaujame tokioj draugijoj,— gan liūdnai pasakė senis.

— Betgi ir Lodzėje galėsime pietauti tame pačiame ratelyje. Manau, kad nei klebonas, nei ponas Zajončkovskis mūsų nepamirš,— pasakė Karolis.

— O, ne, ne, abu atvažiuosime. Aš pašventinsiu tau fabriką, geradėjau mano mielas, nes kas su dievu, tam ir dievas padeda, paskui sutuoksiu jus, o paskui juk ne kas kitas, tik aš jūsų kūdikėlį pakrikštysiu. Va, Anka pabėgo, drovisi, o mielai norėtų, kad tai įvyktų kuo greičiausiai. Anka, Anusia,— šaukė jis įsilinksminęs.

— Negėdink, kunige, man merginos.

— Geradėjau mano mielas, panelės tokių dalykų gėdinasi taip pat, kaip oželis, į kopūstus įšokęs. Jasiau, prikimšk man pypkutę.

— Ponas Karoli, gal jūs išeisite į prieangį, nes ten laukia Socha ir būtinai nori su jumis pasimatyti.

— Socha? Ar tai tas jūsų proteže, kurį įtaisiau pas Bucholcą?

— Taip, atėjo su žmona.

— Anka, ko taip nukaitai? — paklausė jis, eidamas su ja į prieangį.

— Negeras,— sukuždėjo ji nusigręžusi, bet jis apkabino ją ir pašnibždomis paklausė:

— Labai negeras? Na, pasakyk, Anka, ar labai negeras?

— Labai negeras, labai netikęs ir labai...

— Ir ką labai? — paklausė jis, atgręždamas jos galvą ir bučiuodamas primerktas akis.

— Ir labai mylimas,— tyliai pasakė ji, išsmukdama iš jo glėbio, ir išėjo į priebutį, kur stovėjo Sochos, bet taip pasikeitę, kad iš karto jų nė nepažino.

Socha buvo apsitaisęs nebe baltu durtiniu, o juodu surdutu, vašku apvarvėjusiais skvernais, juodomis, per trumpomis kelnėmis, išleistomis ant aulų, kepure su snapeliu, gumine apikakle, kuri vis smuko jam ant sprando ir rodė purviną kaklą.

Jis buvo atsiželdinęs barzdą, kuri kaip aštrus ašutų šepetys styrojo jam ant žandų ir palei ausis jungėsi su trumpai pakirptais, pomada išteptais plaukais.

Iš pergeltusio, suvargusio ir sublogusio veido žvelgė nepasikeitusios mėlynos ir geros akys.

Ir taip, kaip ir anksčiau, jis žemai nusilenkė Karoliui.

— Vos bepažinau patį, atrodai, kaip fabrikantas.

— Ė... sumiesčionėjo žmogus tarp miesčionių, ir tiek.

— Vis tebedirbi pas Bucholcą?

— Taigi dirba, šviesiausias direktoriau, dirba...

— Tylėk, moterie, aš pasakysiu,— rimtai pertraukė jis ją.— Lodzės miestely draugai pasakojo, kad šviesiausias ponas atidaro fabriką, tai mudu su žmona taip sumetėme...

— Kad šviesiausias direktorius ir mūsų ponas brangiausias paimtų pas save, nes visgi...

— Tylėk, žmona, mat, visuomet maloniau darbuotis pas savą žmogų. Aš galiu dirbti ir prie garo mašinos,

ir dažykloje, ir lapritūroj, bet jeigu ponui reikėtų prie arklių, tai jau nuolankiai prašau pono malonės, nes ilgiuosi gyvulio.

— Apie arklius jis išmano, tą ir šviesiausia panelė gali paliudyti, nes per tiek...

— Užsičiaupk,— bumbtelėjo jis,— mat, per tiek metų žmogus pripranti prie arklių, tai be jų dabar nei šiaip, nei taip.

— Ir ne prie širdies jam tas fabrikinis gyvenimas, nes nuo tos smarvės...

— Nes nuo to smarvės tai krūtinėj turiu skausmą ir nuolat širdį pykina, o kartais taip silpna darosi, lyg kas spragilu būt uždrožęs per makaulę. Šviesiausias pone mūsų brangusis,— sušuko jis susigraudinęs ir apkabino Karolio kojas.

— Našlaičiai mes nelaimingi! Užtarkite ir jūs, panele, vargšus,— pro ašaras kuždėjo moteris, bučiavo jiems rankas ir glėbesčiavo Karoliui kojas.

— Na, gerai, ateikite per šventą Joną, tai susikalbėsime. Priimsiu jus prie arklių.

Jie ėmė dar kartą džiaugsmingai dėkoti.

— Kaip jie pasikeitė! — sukuždėjo Anka, stebėdama Sochos pačią, nes moteris buvo nusimetusi čerkeso sijoną ir visą kaimo apsirengimą.

Ji vilkėjo mėlyną medvilninę suknelę, raudoną, į liemenį pasiūtą kikliką, pro kurį tarsi dribte dribo jos nedailus stuomuo, po kaklu — misinginė sagė, ant galvos geltona skarelė, surišta pasmakrėj, rankoje — didelis rudas skėtis.

— Trys — keturi mėnesiai — ir Lodzė pavertė juos kitais žmonėmis.

— Ne, ponas Karoli, Lodzė juos tik pervilko kitais drabužiais. Duokit jiems šiandien bent dešimt margų žemės, tai vėliausiai po savaitės Lodzės gyvenimo juose neliks nė padujų.

Juodu sugrįžo į valgomąjį kaip tik tuo metu, kai įsiliepsnojo ginčas tarp kunigo Šymono ir pono Adamo, kuris koja daužė į krėslo pakopą ir rėkė:

— Gergėjus išdavikas! Nuo nago iki plikės išdavikas! Niekšas, plevėsa, šunsnukis.

— O aš tau sakau, geradėjau mano mielas, kad ne išdavikas, o žmogus, matantis toliau už kitus. Juk jis išgelbėjo Vengriją.

— Ir judošiškai pardavė.

— Ta, ta, ta! Pagal tave protingi žmonės visada yra išdavikai ir judošiai. O ką kita jis begalėjo daryti, kaip gelbėti tai, kas dar buvo likę?

— Kautis iki paskutinio atodūsio, iki paskutinio kareivio.

— Kad jūsų nebebuvo, nes jau buvot pabėgę! Jasiau, duok ugnelės, varvale, man pypkutė užgeso.

— Ką, ką? Mes pabėgome? Dėl dievo, ką jūs kalbate, kunige! Mes pabėgome, kada, mes? — šaukė jis, keldamasis krėsle, jo veidas degė baisiu pasipiktinimu, akys svaidė žaibus, balsas užkimo, dantys kaleno, ir, jau truputį aprimęs, jis dar taip drebėjo, kad negalėjo gerti kavos, nes rankos virpėjo, ir kava lašėjo ant surduto ir marškinių krūtinės.

Karolis su Maksu išėjo susidėti daiktų kelionei, o jie ginčijosi toliau, be galo įsikarščiavę ir įniršę.

Zajončkovskis palaikė poną Adamą ir tarpais trankė kumščiu į stalą, šokinėjo nuo kėdės, ieškojo kepurės, lakstė po kambarį ir vėl sėdo, bet kunigas nenusileido, kalbėjo vis tyliau ir vis dažniau prašė Jasių ugnies, ir vis dažniau daužė kandikliu į grindis; tai reiškė, kad jis ima karščiuotis.

Jų ginčus pertraukė Karčmarekas, kuris prieangyje brūkšėjo kojomis ir garsiai šnypštėsi nosį, o, įėjęs į kambarį, pastatė į kampą botagą, patrynė rankas ir oriai pasisveikino su visais.

— Pietums pasivėlinot, tai bent kavos išgerkit su mumis.

— Ačiū, pone. Aš jau po pietų, bet kavos išgerti būtų ne pro šalį.

Jis atsisėdo greta pono Adamo, prakaituotą veidą nusišluostė surduto skvernu ir tik po to ėmė vėdintis šilkine nosine.

— Smarkiai kaitina, bet bus audra, nes galvijai gyliuoja ganyklose. Ačiū jums, ar karštą?

— O, labai, beveik verdanti,— atsakė Anka, paduodama jam kavą ir cukrinę.

— Nes šalta kava neverta nė sulūžusio skatiko.

— Matau, jūs esat kavos žinovas.

— Ė... juk nuolat tenka srėbti tą biaurybę! Prie reikalo, šnekantis, tai nėr geresnio daikto, kaip juoda kava, o jeigu dar taurelė konjako, tai jau tikros vestuvės.

Anka atnešė konjako.

Karčmarekas įsipylė pusę puodelio kavos, papildė jį konjaku, sumaišė ir, užsikąsdamas cukrumi, lėtai gurkšnojo ir apžiūrinėjo kambary esančius žmones.

— Laba diena, nemaniau, kad jus sutiksiu pas mus,— pasakė Karolis, įeidamas į kambarį.

— Tu pažįsti poną Karčmareką? — pasiteiravo ponas Adamas.

— Tai juk ponas Karčmarskis pristato mums plytas fabriko statybai. Man tėvas sakė apie tamstos pasiūlymus dėl mūsų Kurovo, bet kadangi paminėjo kitą pavardę, negalvojau, kad tai jūs.

— Tai mat, taip yra, kad Lodzei aš turiu vienokią pavardę, o kaimui vėl kitokią,— paaiškino jis, gudriai šypsodamasis.— Žmonės yra kvaili, nes pirmiausia žiūri, kaip žmogus apsirengęs ir kaip jis vadinasi. Sakoma, svarbu ne vardas, o galva, bet tai netiesa. Kai Lodzėje aš vadinausi, kaip pirma, tai bet kuris parkas ar švabas, arba koks kitas miesčionis šaukdavo: „Karčmarekai! Mužike, eikš čionai!" O kai šlėktiškai pasivadinau, tai man sako: „Ponas Karčmarski, gal malonėsite!" Kam mane turi niekinti tie vokietpalaikiai, jei-

gu aš ne iš kelmo spirtas ir nuo prosenelių esu ūkininko sūnus, ir kai manieji jau ūkininkavo, tai tie visokie vokiečiai dar po miškus keturiomis lakstė ir žalias bulves kaip kiaulės šlamštė.

— Bravo, puiku, ponas Karčmarekai,— juokdamasis šaukė Karolis.

— Teisybę sakau, nes tie Lodzės Miuleriai, Šulcai tai tokie šaunūs bajorai, kad jeigu kaip, Karčmarekas galėtų būti jų karalium, ir dar jiems būtų garbė.

Jis įsipylė sau dar kavos ir konjako ir norėjo toliau kalbėti, bet ponas Adamas, pamatęs Makso veide nepasitenkinimo šešėlį, pasuko kalbą kita vaga ir paklausė:

— Ar gerai eina plytos šiemet?

— Nekaip. Bet man atrodo, jog netrukus Lodzėje taip sukrus statybos, kaip dar niekad nėra buvę.

— Kodėl? Viskas miega, bankrotų tiek, kaip niekad, daug fabrikų stovi, o likusiuose tik pusė žmonių tedirba. Dar vienas toks sezonas, ir pusės Lodzės nebeliks.

— O tiems žydeliams, kur atvažiavę iš Imperijos, ar nereikia daryti gešefto, ką? Jau aš mačiau, kad jie kažko šniukštinėja mieste, apžiūrinėja sklypus ir ieško plytinių. Pamatysit, kaip kils sujudimas. Prieš dešimt metų taip pat buvo. Tai kas, kad vieną žiemą Lodzėje tyku, juk ir jautis, kai nusidirba, tai paskui guli ir ilsisi, tik žiauną krutina ir krutina. Gal kas ir pasakys, jog dvesia, bet kur ten, tegul tik pasilsės, tai paskui taip traukia, net kvapą ima.

— Ar seniai jūs turit plytinę? — paklausė Karolis.

— Beveik šešeri metai.

— O anksčiau? — paklausė Anka šypsodamasi, nes Karčmarekas vaišino cigarais.

— Rūkykit, ponai, neblogi. Turiu nevidoną žydelį, kuris man atneša šmugelinių.

Jis nukando aštriais dantimis cigaro galą, atsidėjęs užsirūkė ir tik tada atsakė:

— Anksčiau, panele, tai aš buvau kvailas vaikėzas su pusvalakiu žemės. Turėjau pusę smėlio ir pusę grynno molio. Sausais metais iš smėlio man išpustydavo, o molyje sudegindavo; drėgnais molyje supūdavo, o smėlyje irgi nieko nebūdavo. Taip ūkininkavau, kad gyvuliai ėdė tvarto stogą, o žmogus badmiriavo. Kvailas tada buvau, prisipažįstu, nes ir iš kur galėjau būti išmintingas? Bene mane mokė, bene buvo kas man pataria? Mano dvarponis buvo tokio drūto proto, kad jį vokiečiai suėdė, taigi ir mužikui negalėjo jo paskolinti. Tai ir vargau, kaip tėvai ir protėviai vargo, kaip dievas mužikui prisakė. Lodzėje statė fabrikus, kai kurie kampininkai ir smulkesni ūkininkai ėjo į darbininkus, į vežikus — aš nesijudinau. Lodzė buvo dar toli nuo kaimo. Ir štai vieną dieną, išėjęs iš trobos, pamačiau vieną kaminą, po metų jau penki buvo matyti, Lodzė ėjo į kaimą. Kiek prisimenu, tai pradžioje Lodzė buvo už keturių varstų, paskui pasidarė tik trys, o dabar nėra ir varsto. Lodzė ėjo į kaimą, bet ir vargas ilgesnes kojas įgavo ir taip mane surėmė, kad jau galvojau: parduosiu ir išsikelsiu toliau. Tik truputį prisibijojau ir dar laukiau. Vieną kartą susitinku kūmą iš Choinų; jis gabeno smėlio vežimėlį.

— Tai kurgi šitą veži?

— Ogi į miestą.

— O kam?

— Parduoti.

— O kiek moka?

— Rublį; jei ponas pataikys, tai daugiau, o jei žydas, mažiau.

Nuėjau drauge su juo. Gavo pusantro rublio. Kai tat pamačiau, tai man taip protas prašviesėjo, lyg man kas mokytą knygą į makaulę būtų įgrūdęs.

Turėjau už trobos kalniuką, nieko sau buvo, keturi margai, žemė padori, nes nuo amžių ją vieversėliai trėšė, ir kiekvieną pavasarį ten sueidavo kaimynų šunys. Parbėgau namo, sutaisiau vežimą — ir į kalniuką

smėlio ieškoti. Buvo, biaurybė, kaip auksas ir geriau tiko ponams vaikščioti, o ne javams augti.

Nuvažiavau su pirmu vežimu; senamiestyje žydai mane sumušė, mūsiškiai smėlininkai taip pat, policininkas gatvėje irgi, bet pardaviau. O paskui tai tik kasiau tą kalnelį ir vežiojau į Lodzę ištisus dvejus metus, diena po dienos, o trečiaisiais važinėjo ir mano vaikiščias, važinėjo ir bernas, kurį buvau pasamdęs; išveždavom smėlį, o parveždavom ką kita... Pradžioje žmona norėjo man kailį iškaršti, kad aš dirvą pridergiau ir orą gadinu. Žinia, ne kvepalai. O kadangi Lodzė ėjo vis artyn į mūsų kaimą, tai vis atvažiuoja koks vokietukas, apžiūri mano ūkį ir sako: parduok; ėjo ir žydai, tie irgi sakė: parduok, Karčmarekai! Nepardaviau, nors į galą siūlė po penkis šimtus rublių už margą. Pradėjau supaisyti, kad čia kažkas yra, jeigu jie nori taip brangiai mokėti. Nuėjau pasitarti su advokatu, kuris mums sklypų dalybas tvarkė. Labai sąžiningas žmogus, nes man tiesiai pasakė:

— Kvailas tu, Karčmarekai, kad to nežinai, jie nori tavo molį nupirkti. Pastatyk plytinę, o jei neturi pinigų, tai bendrai su manim.

Nutariau pats statyti, pasamdžiau plytų meistrą, pats padėjau ir žmona, ir vaikai, dirbome kaip jaučiai, ir pinigas ėjo. Atvažiavo kartą advokatas, apžiūrėjo ir sako:

— Kvailas tu, Karčmarekai, nusiplūksi pats ir vaikus nukamuosi, o uždirbsi daugiausia tūkstantį rublių per metus. Ką reikia daryti? Statyti garo plytinę.

Galvojau visą žiemą, paskui padarėme bendrovę ir šiaip taip krutame.

— O kas atsitiko su kalneliu? — smalsiai paklausė Anka.

— Nuskustas švarutėliai, jau jį žmonės puspadžiais išnešiojo po pasaulį.

— Ir jūs dar gyvenat kaime?

— Truputį prie plytinės, truputį mieste; mat, ten pasistatydinom trobelę, kad būtų kur gyventi žmonai su vaikais, kurie lanko mokyklą.

— Nieko sau trobelė! Keturių aukštų namas ir keturi fligeliai,— įterpė Karolis.

— Ė... pasistatydinsiu dar vieną, nes turiu sklypą, ir žentui reikės buto.

— O kam jums prireikė Kurovo?

— Vyriausią sūnų ruošiuos apvesdinti, o kadangi vaikinas mokyklų neišėjęs, prekybininkas ar fabrikantas taip pat nebus, tai norėčiau nupirkti jam kokį nedidelį ūkį ir netoli, kad būtų pašonėj.

— Man reikia tuojau važiuoti, bet jūs su tėvu susikalbėkite dėl visko, sutarkite dėl kainos ir atvažiuosite į Lodzę, o ten surašysime dokumentus. Na, Maksai, mums laikas keliauti.

— Palydėsime jus galą, laukais iki plento.

Atsisveikinimas ilgai neužtruko, visi, išskyrus Karčmareką, patraukė per daržą ir ėjo siauru lauko keliu, kuriame kur-ne-kur iš po žolės buvo matyti ratų provėžos.

Priešakyje ėjo Anka, Karolis ir Maksas, paskui jį Zajončkovskis su kunigu, o pačiame gale važiavo ponas Adamas; jis atsiliko, nes vežimėlis smukčiojo į duobes ir kurmiarausius, net Valius nuolat keikėsi.

— O kad tave paraliai! Knapsi kaip kiaulė.

Jau buvo pavakarys, sodri rasa dengė javus bei žolynus, ir didi tyla plaukė virš laukų, ošiančių keistai jaudinančiu rugių varpų šnarėjimu, žiogelių svirpimu ir maloniu tarsi stiklo dūzgesys uodų zyzimu; tie ištisu debesiu kibždėjo virš einančiųjų galvų, o kartais iš žalio rugių girios tankumyno šaukė putpelės: Eikit kirst! Eikit kirst! Čia krykšdama zigzagais praskrido kregždė, čia iš juosvų avižų, nutaškytų geltonom svėrėm, purptelėjo vieversėlis, šovė tiesiai į dangų ir, plastėdamas sparneliais, čyvuriavo giesmę arba dūzgendamos grįžo į darbą bitės.

— Geradėjau mano mielas, bet tas Karčmarekas keistas žmogus.

— Lodzėje yra tokių ir daugiau. Ar jūs žinot, kunige, kad skaityti ir rašyti jis išmoko tik prieš porą metų?

— Bet kam chamui turtas, galva jam susisuks, ir manys visiems lygus esąs.

— O ar jis ne lygus? Mano mielas Zajončkovski, o kuo gi mes esam už jį geresni?

— Jūs, kunige, netrukus liepsite chamams rankas bučiuoti.

— Jei bus to verti, aš pirmas tai padarysiu, geradėjau mano mielas. Jasiau, ugnies.

Bet kadangi Jasiaus nebuvo, tai pypkę jam uždegė Maksas, kuris prie jų prisijungė ir klausėsi puse ausies, nes žiūrėjo į Anką, einančią priekyje su Karoliu, ir godžiai gaudė jų tylų pasikalbėjimą.

— Ar neužmiršite Vysockos? — paprašė ji tyliai.

— Rytoj nueisiu pas ją. Bet ar ji tikrai mūsų giminaitė?

— Ji mano giminaitė, bet tikiuosi, kad greit bus mūsų.

Kurį laiką juodu ėjo tylėdami.

Kunigas ginčijosi su Zajončkovskiu, o ponas Adamas dainavo, net laukai skambėjo.

Keliu plačiuoju mozūrai joja,
Tuk, tuk į langelį,
Atdaryk duris, mergele,
Duok žirgams vandens.

— Ar jūs greit atvažiuosit?

— Nežinau. Tiek darbo turiu su fabriku, kad nežinau, nuo ko pradėti.

— Mažai man turit laiko dabar, labai mažai...— pridūrė ji tyliau ir liūdniau, delnu braukdama per jaunas rusvas varpas, kurios įsisiūbavusios linko prie jos kojų ir taškė rasa.

— Paklausk Makso, ar aš turiu bent valandą laiko per dieną. Nuo penkių ryto ant kojų iki vėlos nakties. Koks tu vaikas, Anka! Na, pažvelk į mane.

Ji pažvelgė, bet jos akyse buvo liūdesys, ir lūpos nervingai virpėjo.

— Atvažiuosiu po dviejų savaičių, gerai? — skubiai pasakė jis, norėdamas ją paguosti.

— Gerai, ačiū, bet jeigu dėl to turi nukentėti fabrikas, tai nevažiuokite, aš sugebėsiu iškęsti ir ilgesį, juk tai ne pirmas kartas.

— Bet paskutinis, Anka. Tas mėnuo greit pralėks, o paskui...

— O paskui?

— O paskui jau būsime drauge; ar baugu mano mielam vaikeliui, ką? — sukuždėjo jis švelniai.

— Ne, ne! Juk su tavim, su jumis,— pasitaisė ji nukaitusi ir taip meiliai nusišypsojo, kad jam norėjosi ją pabučiuoti.

Ji nutilo ir, tarsi užsižiūrėjusi į save, svajingomis akimis klaidžiojo žaliais javais, kurie lyg patvinę, vėjo siūbuojami vandenai vilnijo palšais ratilais, juosvomis klostėmis, lenkėsi iki pat žemės, kėlėsi, ritosi atgal iki dirvonų, atsitrenkę nuo jų, šnarėdami dužo į takelį, tarsi norėdami persiristi per tą užtvanką ir išsilieti ilgame kviečių lauke; jie buvo dar žemi ir taip pleveno blizgančiais ūseliais, kad visas rėžis buvo panašus į didelį tvenkinį, mirgantį milijardais auksinių žvynelių.

— Valiau, krutėk, bestija! — šūktelėjo ponas Adamas, nes jie jau buvo beprieiną plentą.

— Taigi krutu, net suplukau.

— Tai jau? — sukuždėjo Anka, pamačiusi arklius, laukiančius plente.

— Gaila, kad tas „jau" taip greit atėjo,— pasakė Maksas.

— Kaip čia gražu, tiesa? Nagi, pažiūrėk, geradėjau mano mielas, kaip ponas dievas viską gražiai nudažė,

va! — šaukė kunigas, rodydamas laukus, plytinčius vakaruose.

Didžiulė raudona saulė leidosi viršum miškų per balkšvas lyg perlai erdves ir skleidė laukuose rausvą miglą su violetiniais pakraščiais.

Žemiau, lankose, tvenkinių vandenys liepsnojo kaip gerai nušveisti variniai skydai, o pievomis į rytus besiraitančio upelio vingiuota linija spindėjo žolėje kaip mėlynas šilkinis kaspinas, kur-ne-kur aptaškytas raudonu auksu.

— Labai gražu, ir gailiuosi, kad neturim laiko ilgiau žiūrėti.

— Tiesa. Na, važiuokite su dievu! Duokit ūsą, vaikinai. Ponas Maksai, ponas Baumai, mes visi, geradėjau mano mielas, tamstą pamilome kaip savą.

— Labai džiaugiuosi, nes, prisipažinsiu atvirai, malonesnės draugijos nebuvau sutikęs savo gyvenime, ir iš visos širdies dėkoju už viešnagę, ir prašau nepamiršti manęs, Maksas Baumas! . .

— Labai solidi firma, duoda prekes kreditan šešiems mėnesiams,— juokdamasis sušuko Karolis ir ėmė atsisveikinti su visais.

Maksas nutilo, jis taip supyko, kad bent dešimt kartų Ankai pabučiavo abi rankas, ponui Adamui abu skruostus, o kunigui ranką; pastarasis taip susijaudino, jog apkabino jį už kaklo, pabučiavo į galvą ir peržegnojo prieš kelionę.

Pajudėjo ristele.

Anka atsistojo ant kauburio ir skarele mojavo jiems.

Ponas Adamas dainavo maršą.

Maksas ilgai stebėjo šviesius Ankos kontūrus, o, jiems dingus tolumoje, atsisėdo ir piktai pasakė:

— Visuomet tu turi mane apjuokti.

— Norėjau tave prablaivinti. Nemėgstu, kai pasigeria mano vynu ir dar mano namuose.

Abu nutilo.

II

— Bliumenfeldai, ar grojote sekmadienį pas Malinovskį?

— Grojome, tuojau pasakysiu,— sukuždėjo Bliumenfeldas, stodamasis prie langelio, mat, reikėjo aptarnauti interesantą.

Stachas Vilčekas tingiai pasiraivė ir nuėjo pasidairyti į gatvę.

Piotrkovo gatvė ūžė kaip paprastai, kaip kasdien, milžiniškos prekių platformos taip dardėjo per grindinį, kad kontoroje nuolat žvangėjo stiklinės pertvaros sienelės, aptrauktos misinginiu tinklu ir nusėtos langeliais, prie kurių grūdosi interesantai.

Nieko negalvodamas, jis pažiūrėjo į didžiulius priešais statomo namo pastolius, į šaligatvius užtvindžiusią tirštą žmonių masę ir sugrįžo prie savo staliuko, žvilgsniu slysdamas per keliolika galvų, įspraustų tarp sienos ir stiklinės pertvaros ir dar atskirtų viena nuo kitos žemomis tvorelėmis.

— Ką grojote? — vėl paklausė jis Bliumenfeldo, kuris liesa, nervinga ranka braukė šviesius, auksinius plaukus, o mėlynomis akimis stebėjo žydelį, besidairantį į visas puses kontoros viduryje.

— Kasa dešinėje! — sušuko jis, iškišęs galvą pro langelį.

— Grojome Bethoveno Cis mol sonatos gabaliuką. Sekėsi mums kaip niekad. Malinovskis buvo...

— Bliumenfeldai, Eichnerio ir Pereco sąskaita? — pasiteiravo kažkas iš kito kontoros galo.

— Keturi, septyniolika, penki. Išimta apie šešis tūkstančius,— greitai atsakė jis, pavartęs sąrašą.

— Paskui repetavome tą mano, neseniai baigtą.

— Kas? Polka, valsiukas?

— Duok ramybę su polkomis ir valsiukais. Aš nekuriu repertuaro gatvės muzikantams ir šokių rateliams! — sušuko jis, kiek pasipiktinęs.

— Tai kas? Opera? — ironiškai klausinėjo Stachas.

— Ne, ne. Forma kiek panašus į sonatą, bet tai ne sonata. Pirmoji dalis — rimstančio, pamažu mingančio miesto vaizdas. Supranti, didelė tyla, pilna švelnaus šnaresio, kurį daro smuikai, o tame fone fleita pradeda jaudinančią dainą, tarsi dejuotų šąlantys medžiai, benamiai žmonės, nualintos mašinos, gyvuliai, kuriuos rytoj užmuš.

Jis pradėjo labai tyliai niūniuoti.

— Bliumenfeldai, kviečia prie telefono.

Jis nutilo ir tuojau nubėgo, o sugrįžęs negalėjo baigti, nes turėjo aptarnauti du interesantus, laukiančius prie langelio.

Paskui jis kažką užrašinėjo į didelę knygą, bet nejučiom krutino pirštus, barbendamas melodijas.

— Ilgai rašei?

— Beveik metus. Ateik sekmadienį, tai išgirsi visas tris dalis. Atiduočiau dvejus gyvenimo metus, kad galėčiau išgirsti savo kūrinį, atliekamą gero orkestro, atiduočiau pusę gyvenimo,— pridūrė jis po valandėlės, parimo ant stalo ir, įsiklausęs į savo vidų, sustingusiu, tarsi nukreiptu į save žvilgsniu klaidžiojo draugų galvomis, juoduojančiomis langelių angose.

Vilčekas pradėjo rašyti, o kontoroje sušurmuliavo kalbos, nuo langelio prie langelio lėkė sąmojai, kartais juoko papliūpa, kuri kiekvieną kartą tildavo, kai tik trinktelėdavo paradinės durys, suskambėdavo telefonas arba sužvangėdavo stiklinės, nes buvo geriama arbata, užkaista ant dujų kontoros kertėje.

— Štil, ponai, senis atvažiavo! — įspėjo balsas.

Beregint visi nutilo ir žiūrėjo į Grosgliuką, kuris išlipo iš karietos ir stovėjo prie kontoros, kalbėdamasis su kažkokiu žydeliu.

— Kugelmanai, prašyk šiandien atostogų, senis gerai nusiteikęs, juokiasi,— šnipštelėjo Stachas į gretimą skyrių.

— Kalbėjau vakar, sakė, kad po balanso.

— Ponas Šteimanai, priminkit šiandien apie premijas.

— Kad jis nudvėstų kaip tas juodas šunis! — nusikeikė kažkas už grotų.

Jie ėmė atsargiai juoktis iš to „juodas šunis", bet tuojau nuščiuvo, nes įėjo Grosgliukas.

Iš visų langelių išlindo nuolankiai linkčiojančios galvos, ir kontoroje įsiviešpatavo didelė tyla, drumsčiama tik ant dujų šnypščiančio vandens.

Sargas paėmė skrybėlę ir susikaupęs nuvilko bankininkui paltą; tas patrynė rankas ir, pirštu glostydamas juodas kaip smala žandenas, prabilo:

— Žinot, ponai, baisus dalykas atsitiko.

— Gink dieve, ar ne ponui pirmininkui? — pasigirdo kažkoks persigandęs balsas.

— Kas atsitiko?! — ėmė šaukti visi, dėdamiesi susirūpinę.

— Kas atsitiko? Atsitiko didelė nelaimė, labai didelė nelaimė,— pakartojo jis verksmingu balsu.

— Gal turime nuostolių biržoje? — tyliau paklausė firmos įgaliotinis, išeidamas iš už pertvaros.

— Ar sudegė kas neapdraustas?

— Gal mirė kas ponui pirmininkui?

— O gal pavogė tuos gražius amerikinius ristūnus?

— Nekalbėk tamsta kvailų dalykų, ponas Palmanai,— tarė jis oriai.

— Bet kas gi atsitiko, ponas pirmininke? Nes man jau silpna darosi,— maldavo Šteimanas.

— Nagi, nukrito!..

— Kas nukrito? Iš kur? Kur? Kada? — pabiro baugūs klausimai.

— Nukrito iš antro aukšto raktas ir išsimušė dantis... cha, cha, cha! — juokėsi jis nuoširdžiai.

— Koks pokštas, koks pokštas! — šaukė jie, leipdami juoku, nors tą kvailą sąmojį girdėdavo dešimt kartų per sezoną.

— Komediantas! — bumbtelėjo Stachas Vilčekas.

— Jis gali ir tokius dalykus išdarinėti, o kas jam? — pašnibždomis atsakė Bliumenfeldas.

Grosgliukas nuėjo į savo kabinetą, esantį už kontoros, iš kiemo pusės.

Kambarys buvo įrengtas labai prabangiai.

Raudoni sienų apmušalai auksiniais apvadais derinosi su raudonmedžio baldais, gausiai papuoštais bronza.

Didelis venecijietiškas langas su sunkiomis užuolaidomis. žiūrėjo į ilgą kiemą, apsuptą didžiuliais fligeliais ir penkiaaukščiu fabriko pastatu.

Valandėlę Grosgliukas žiūrėjo į be atvangos bėgančias transmisijas, permestas iš vienos kiemo pusės į kitą, ir į ilgą virtinę moterų bei vyrų, besigrūdančių į vienas duris, su dideliais vilnonių skarų ryšuliais ant pečių. Tai buvo audėjai, kurie fabrike ėmė verpalus ir namie audė skaras rankinėmis staklėmis.

Paskui jis atidarė didelę, į sieną įmūrytą kasą, apžiūrėjo, kas joje buvo, išėmė popierių pluoštus ir pasidėjo ant rašomojo stalo prie lango, kurį pridengė geltonu ekranu, atsisėdo ir paskambino.

Tuojau įėjo firmos įgaliotinis su portfeliu, pilnu popierių.

— Kas girdėti, ponas Šteimanai?

— Beveik nieko. Naktį degė A. Veberis.

— Jau žinau. Kas daugiau? — klausė jis, iš eilės ir labai atidžiai žiūrėdamas popierius.

— Atsiprašau, ponas pirmininke, bet daugiau nieko nežinau,— aiškinosi jis nuolankiai.

— Mažai tamsta žinai,— sumurmėjo bankininkas, pastūmė į šalį popierius ir dukart paspaudė elektrinį mygtuką.

Atėjo kitas valdininkas, vyriausiasis inkasentas.

— Kas naujo, ponas Šulcai?

— Užmušti du darbininkai Balutuose, vienam visas pilvas perrėžtas.

— Man tat nekliudo, šitos prekės niekuomet nestigs. Kas dar?

— Rytą kalbėjo, kad Pinkus Mejerzonas ima svyruoti.

— Jis nori prigulti dvidešimt penkiais procentais. Atnešk tamsta jo sąskaitą.

Šulcas skubiai atnešė.

Bankininkas atidžiai patikrino ir sukuždėjo šypsodamasis:

— Tegul sau gula sveikas, mums tai nepakenks. Aš jau prieš pusmetį jaučiau, kad jis kamuojasi, kad jis turi norą atsisėsti.

— Tiesa, aš pats girdėjau, kaip ponas pirmininkas sakėt Šteimanui.

— Aš turiu uoslę, visuomet sakau, jog geriau vieną kartą gerai išsišukuoti, negu dvidešimt kartų pasikasyti. Cha, cha, cha! — nusijuokė jis linksmai, taip jam patiko jo sąmojis.— Kas daugiau?

— Nieko, tik, mano manymu, ponas pirmininkas truputį blogai atrodot šiandien.

— Tamsta esi toks kvailas, kad aš turiu tamstai sumažinti algą! — sušuko jis suirzęs ir, tik Šulcui išėjus, labai kruopščiai apžiūrėjo veidrodyje savo veidą, švelniai gnaibė putlius žandus ir ilgai tyrinėjo liežuvį.

— Nekaip atrodo, turėsiu pasitarti su daktaru,— pagalvojo jis ir paskambino tris kartus.

Įėjo Bliumenfeldas su korespondencijos ir sąskaitų pluoštu.

— Viktoras Hugo mirė vakar,— nedrąsiai tarė muzikantas ir pradėjo garsiai skaityti kažkokį pranešimą.

— Daug paliko? — pasinaudojęs pertrauka, pasiteiravo bankininkas, apžiūrinėdamas savo nagus.

— Šešis milijonus frankų.

— Gražus pinigas. Kuo?

— Prancūzijos trijų procentų renta ir Sueco akcijomis.

— Puikūs popieriai. Kokioj srity darbavosi?

— Literatūros, nes...

— Ką? Literatūros?..— jis nustebęs pakėlė į jį akis, glostydamas žandenas.

— Taip, nes jis buvo didelis poetas, didelis rašytojas.

— Vokietis?

— Prancūzas.

— Tiesa, aš užmiršau, juk tai jo tas romanas „Ugnimi ir kalaviju". Merė man gražius gabaliukus iš jo skaitė.

Bliumenfeldas nepaneigė, perskaitė laiškus, užsirašė atsakymus, susirinko popierius ir rengėsi išeiti, bet bankininkas sulaikė jį, mostelėjęs ranka.

— Girdėjau, jūs skambinat fortepijonu, ponas Bliumenfeldai?

— Baigiau Leipcigo konservatoriją ir fortepijono klasę pas Lešetickį Vienoje.

— Labai malonu. Aš labai mėgstu muziką, o ypatingai tuos žavius gabaliukus, kuriuos dainavo Pati Paryžiuje. Gerai atsimenu, štai...— pradėjo jis tyliai niūniuoti kažkokią gatvėj paplitusią operetės melodiją.— Aš turiu gerą klausą, tiesa?

— Tikrai, nuostabią,— atsakė Bliumenfeldas, žiūrėdamas į milžiniškas melsvas bankininko ausis.

— Man atėjo mintis, kad tamsta galėtum pamokyti mano Merę. Ji gerai skambina, ir tai bus ne pamokos, nes jūs atsisėsit greta jos ir tik žiūrėsit, kad ji nesuklystų. Kiek tamsta imi už valandą?

— Dabar duodu pamokas pas Miulerius, moka man tris rublius.

— Tris rublius! Bet jūs vaikščiojate į miesto pakraštį, sėdite lūšnoj, na, ir šnekatės su Miuleriu, o jis chamas; koks čia malonumas turėti reikalą su tokiais žmonėmis. O pas mane tamsta sėdėsi rūmuose.

— Ir ten taip pat rūmuose,— prisiversdamas sukuždėjo Bliumenfeldas.

— Tiek to, susitarsime, nes kaip dievas Jokūbui, taip Jokūbas dievui,— užbaigė jis.

— Kada turiu ateiti?

— Ateik tamsta šiandien po pietų.

— Gerai, ponas pirmininke.

— Pakvieskit pas mane Šteimaną.

— Gerai, ponas pirmininke.

Šteimanas atėjo nedelsdamas ir su nerimu laukė įsakymų.

Grosgliukas susikišo rankas į kišenes, vaikščiojo po kambarį, ilgai glostė žandenas ir pagaliau iškilmingai tarė:

— Aš norėjau jums pasakyti, kad mane nervina tas nuolatinis stiklinių skambesys kontoroje ir tas nuolatinis dujų šnypštimas.

— Ponas pirmininke, mes ateinam taip anksti, kad visi pusryčiauja kontoroje.

— Ant dujų virina arbatą. Kas moka už dujas? Aš moku. Aš moku už dujas, kad jūs visą dieną galėtumėt gerti arbatą! Tai nesąmonė! Nuo šios dienos jūs mokėsite.

— Juk ir jūs, ponas pirmininke, geriate...

— Geriu, netgi tuojau atsigersiu. Antoni, duok man arbatos,— garsiai šūktelėjo jis į prieškambarį, iš kurio buvo išėjimas į vartus.— Turiu sumanymą. Geriate arbatą, gerkite ir mokėkite už dujas,— kai tiek žmonių, tai nebrangiai išeis, o man duosite arbatą už procentus, nes juk dujų įrengimai yra mano, mano kontoroje, ir geriate darbo valandomis.

— Gerai, aš pasakysiu kolegoms.

— Aš tai darau jūsų labui, nes dabar tai jie gėdinasi gerti arbatą, juos graužia sąžinė, kad naudoja mano dujas, o kai kiekvienas apmokės dujas, tai bus drąsus, galės žiūrėti man tiesiai į akis. Tai labai moralu, ponas Šteimanai, labai.

— Pone pirmininke, aš dar noriu paprašyti kolegų vardu.

— Kalbėk tamsta, bet greit, turiu mažai laiko.

— Pone pirmininke, jūs žadėjot duoti premijas, užbaigus pusmetį.

— O kaip balansas?

— Daro jį nedarbo valandomis, tikrai bus laiku.

— Ponas Šteimanai,— familiariai tarė bankininkas atsistodamas.— Sėsk tamsta truputį, tamsta esi pavargęs.

— Ačiū, ponas pirmininke, man reikia tuojau eiti, turiu daug darbo.

— Darbas ne zuikis — nepabėgs. Sėsk tamsta, aš tamstai ką pasakysiu. Ar jie labai laukia premijos?

— Jie sąžiningai ją uždirbo.

— Šitą aš žinau, galite man to nesakyti.

— Atsiprašau, ponas pirmininke, labai atsiprašau,— kuždėjo jis nuolankiai ir nedrąsiai.

— Pakalbėkime draugiškai. Ką aš galėčiau jiems duoti?

— Jūs pats, ponas pirmininke, nuspręsite.

— Sakykime, kad duosiu jiems tūkstantį rublių, daugiau negalėsiu, metus užbaigsime su dideliu nuostoliu, aš tą jaučiu.

— Kol kas turime dvigubą apyvartą, palyginus su praėjusiais metais.

— Tylėk tamsta, aš sakau, kad su nuostoliu, tai kitaip ir būti negali. Taigi imkime tą apskritą tūkstančio rublių skaičių. Kiek kontoroje žmonių?

— Viso mūsų penkiolika.

— Kiek filiale?

— Penki.

— Viso dvidešimt žmonių. Ką gali kiekvienas gauti iš tų pinigų? Trisdešimt — penkiasdešimt rublių, nes reikia atskaityti procentą baudoms. Dabar aš tamstos klausiu, kokia kam nauda iš tokios sumos? Ką ji gali kam padėti?

— Esant tokiems mažiems atlyginimams, kaip mūsų, tai ir tie keliasdešimt rublių bus labai didelė parama.

— Tamsta esi kvailas ir blogai skaičiuoji! — sušuko jis įširdęs ir pradėjo greitai vaikščioti po kambarį.— Mes išmesim pinigus į balą, ponas Šteimanai, jeigu juos išdalinsim. Aš jums tuojau pasakysiu, kas iš jų pasidarys. Jūs savuosius išleisite loterijai, nes tamsta loši, aš tą žinau. Perlmanas nusipirks naują kostiumą, norėdamas patikti audėjoms. Bliumenfeldas prisipirks visokių talaluškų gaidų. Kugelmanas įtaisys žmonai pavasarinę skrybėlę. Šulcas nueis pas mergas. Vilčekas, na, tik tas niekais nepaleis, jis kam nors paskolins už gerus procentus. O kiti! Visi iššvaistys iki paskutinio skatiko. Ir aš turiu švaistyti savo pinigus vėjais! Kaip geras pilietis, aš to negaliu padaryti! — sušuko jis, suduodamas sau į krūtinę.

Šteimanas ironiškai nusišypsojo.

Bankininkas tai pastebėjo, atsisėdo prie rašomojo stalo ir pareiškė:

— Pagaliau ką čia ilgai šnekėti, nenoriu duoti ir neduosiu, o už tuos pinigus nusipirksiu gražų valgomojo komplektą. Jūs turėsite malonumą kalbėti mieste: „Ponas Grosgliukas, mūsų šefas, turi valgomojo komplektą už tūkstantį rublių", tai bus gera reklama! — sušuko jis, prapliupdamas pašaipiu juoku.

Šteimanas įbedė į jį blyškias, tarsi rašalo išėstas akis su raudonais vokais ir ilgai žiūrėjo, net bankininkas neramiai sujudėjo, perėjo porą kartų per kabinetą ir pasakė:

— Na, duosiu premijas, tegul žino, kad aš moku vertinti darbą.

Jis pradėjo skubiai vartyti kasoje popierių stirtas ir pagaliau ištraukė pluoštą pageltusių vekselių ir atidžiai juos peržiūrėjo.

— Čia yra vekselių tūkstančiui penkiems šimtams rublių, pone.

— Firmos Vasermanas ir Bendrovė, verti ne daugiau kaip skatiko,— pasakė Šteimanas, apžiūrėjęs vekselius.

— Dar nežinia. Tamsta žinai, kad firma likviduojama, kad jie gali dar pakilti ir sumokės šimtą už šimtą.

— Kad jie norėtų sumokėti bent penkis už šimtą, bet nesumokės nė skatiko.

— Šekite vekselius, linkiu jums išspausti iš jų šimtą penkiasdešimt už šimtą, aš tuojau perleisiu juos tamstai.

— Ačiū, ponas pirmininke,— sukuždėjo jis liūdnai ir žengė atgal prie durų.

— Pasiimk tamsta savo vekselius.

— Popieriaus kontoroje netrūksta.

Tačiau paėmė vekselius ir išėjo.

Bankininkas ėmėsi darbo ir pirmiausia kasos knygoje perbraukė žodį „premijos" ir apačioje įrašė skaitmenį 1 500 rb., kaip išmokėtą.

Atlikęs tą operaciją, jis nusišypsojo ir patenkintas glostė žandenas.

Netrukus į kabinetą įsmuko labai elegantiškas žydelis, aukštas, lieknas, su auksine pensne ant kumpos nosies, su rusva smailiai pakirpta barzdele, su garbanotais kaip vilnos plaukais, perskirtais per visą galvą, su neramiomis, amžinai lakstančiomis nuo vieno daikto prie kito gelsvai žalsvomis akimis; smarkiai atsivėpusias, suskirdusias ir pamėlusias lūpas jis nuolat laižė ir paniekinamai kraipė.

Tai buvo Kleinas, artimas bankininko giminaitis ir patikimas žmogus.

Jis įėjo taip tyliai, kad bankininkas neišgirdo, akimis pašmižinėjo po kambarį, numetė pirštines ant kėslo, skrybėlę ant kėdės, o pats nerūpestingai atsisėdo ant sofos.

— Kaip laikaisi, seni? — sumurmėjo jis, užsirūkydamas papirosą.

— Aš laikausi gerai, bet tu, Bronekai, mane išgąsdinai, kas gi taip tyliai įeina!

— Nieko tau nepakenks!

— Kas girdėti?

— Daug girdėti, labai daug girdėti. Fišbinas šiandien išsitiesė galutinai.

— Į sveikatą! Kas buvo Fišbinas? Tai buvo muzikantas, kuris grojo dešimčia instrumentų — galva, alkūnėmis, rankomis ir kojomis! Kas tai per biznis? Vienas davė dešimtinę uždirbti, o antras jį už durų išmetė!

— Kalba, kad šią savaitę turi sudegti Goldbergas,— tyliai sukuždėjo jis.

— Tokia nelaimė nepakenks ir turtingiausiam.

— Kas girdėti apie Motelį?

— Tu jo neminėk, jis sukčius, vagis, bankrotas, nori mokėti trisdešimt procentų!

— Ir jam reikia gyventi!

— Tu esi kvailas, Bronekai, tu nesijuok, kai aš prarandu apie tris tūkstančius rublių.

— Kaip tik tiek jam reikia, kad galėtų vesti, cha, cha, cha!

Jis pradėjo juoktis ir, vaikščiodamas po kabinetą, smalsiai dėbčiojo į atidaros kasos vidų.

Grosgliukas pagavo tuos žvilgsnius, uždarė kasą ir sušuko ironiškai:

— Bronekai, tu žiūri į kasą, lyg ji būtų tavo sužadėtinė! Duodu tau žodį, kad tu jos nevesi, tu jos net nepabučiuosi, cha, cha, cha!

Jis nuoširdžiai nusikvatojo, pamatęs Kleino išraišką; pastarasis atsisėdo greta jo ir pradėjo tyliai kažką pasakoti.

Grosgliukas ilgai klausėsi ir pagaliau tarė:

— Aš tai jau žinojau. Man reikia su Veltu pasikalbėti. Ponas Bliumenfeldai, prašau paskambinti ponui Moricui Veltui, kad aš jį kviečiu pas save, kad yra labai svarbus reikalas! — sušuko jis pro duris į kontorą.

— Bronekai, apie tai nė mur mur! Mes suvalgysim Borovecką, jam dar nespėjus išvirti!

— Aš tau sakau, kad jūs jo nesuvalgysit, jis turi...

Kleinas nebaigė, nes į kabinetą įėjo valdininkas. Jis buvo taip suglumęs ir išsigandęs, kad bankininkas ūmai pašoko nuo kėdės.

— Ponas pirmininke, ponas pirmininke, tas sukčius, ką jis padarė tas nevidonas Tušinskis, tas!

— Ką padarė? Tamsta kalbėk tyliau, čia ne sinagoga!

— Vakar jis inkasavo keturis šimtus rublių ir pabėgo. Aš buvau jo bute, nieko nėra, pasiėmė daiktus ir naktį išvažiavo! Išvažiavo į Ameriką.

— Suimti jį, apkaustyti pančiais, pasodinti į kalėjimą, ištremti į Sibirą! — rėkė bankininkas, grūmodamas kumščiais.

— Aš norėjau tai padaryti, jau norėjau telegrafuoti, norėjau pranešti policijai, bet kadangi visa tai kainuos, tai man buvo reikalingas pono pirmininko įgaliojimas.

— Tegul kainuoja, tegul aš prarandu visą turtą, bet tą vagį reikia sugauti, tegul jis supūva kalėjime už mano keturis šimtus rublių!

— Tai gal ponas pirmininkas tuojau duos nurodymą atidaryti sąskaitą tai bylai.

— Kiek tai kainuos? — jau ramiau paklausė jis.

— Aš nežinau, bet keliasdešimt rublių turės kainuoti!

— Ką, ką? Dar aš turiu pridėti tam vagiui, kad jis nudvėstų! Kas jį pasiuntė inkasuoti? — paklausė jis po valandėlės.

— Aš, bet ponas pirmininkas mane įgaliojot,— nedrąsiai aiškinosi jis.

— Tamsta jį pasiuntei — tamsta ir atsakai. Aš nieko nenoriu girdėti. Mano keturi šimtai rublių negali pražūti, tamsta atsakai.

— Ponas pirmininke, aš esu vargšas žmogus, aš visai niekuo nekaltas, aš sąžiningai dirbu pas poną pirmininką jau dvidešimt metų, aš turiu aštuonetą vaikų! Ponas pirmininkas mane įgaliojot siųsti tą nevidoną

pinigų,— aimanavo jis ir maldaujamu žvilgsniu šliaužiojo prie bankininko kojų.

— Tamsta atsakai už kasą, tamsta privalai pažinti žmones, aš įsakau dar kartą: pinigai turi būti. Gali tamsta sau eiti! — sušuko jis rūsčiai, nusisuko į jį nugara ir baigė gerti arbatą.

Valdininkas valandėlę pastovėjo, įrėmęs apstulbusias akis į plačią bankininko nugarą ir į dūmų sruogą, kylančią iš cigaro, gulinčio ant rašomojo stalo krašto, sunkiai atsiduso ir išėjo.

— Jis galvoja, kad aš toks kvailas, jis pasidalino su Tušinskiu, seni pokštai.

— Ponas Veltas! — pranešė sargas.

— Kviesk, kviesk! Bronekai, eik pas tą mulkį ir pasakyk, jeigu pinigai tuojau neatsiras, tai aš jį įkišiu į kalėjimą. Ponas Veltai, prašau pas mane! — pašaukė jis, pamatęs Moricą kontoroje besikalbantį su Vilčeku.

Moricas pasisveikino, tiriamai pažvelgė į bankininko veidą ir trumpai tarė:

— Pirmininkas skambinot man, o aš taip pat ruošiausi pas jus.

— Reikalas, ką? Jį greit atliksime, nes turiu su jumis pasišnekėti vienu labai opiu klausimu.

— Reikalas toks: Adleris ir kompanija reikalauja didelio kiekio vilnų, kreipėsi į mane dėl to. Aš vilnų turiu, bet man reikia joms pinigų.

— Duosiu jums pinigų, darysime bendrai, gerai?

— Taigi, kaip paprastai, uždirbsime iš to penkiolika nuošimčių.

— Kiek jums reikia?

— Trisdešimt tūkstančių markių, pervedant į Leipcigą.

— Gerai, išsiųsiu jums telegrafu. Kada važiuojat?

— Šiandien naktį, po savaitės sugrįšiu.

— Reikalas sutvarkytas! — linksmai sušuko bankininkas, truputį pasitraukė nuo rašomojo stalo, užsirūkė

cigarą ir ilgai stebėjo Veltą, kuris kramtė lazdos bumbulą, taisėsi pensne ir taip pat tiriamai žiūrėjo.

— Kaip pasisekė su medvilne? — pirmasis paklausė Grosgliukas.

— Pusę pardaviau.

— Žinau, žinau, girdėjau, uždirbot septyniasdešimt penkis procentus, o kas su likusia?

— Likusią patys perdirbsime.

— Fabrikas auga?

— Po mėnesio uždengsime stogą, po trijų sumontuosime mašinas, o spalyje paleidžiame.

— Mėgstu tokią skubą, tai Lodzės tempai, puiku! — pridūrė jis tyliau ir paslaptingai nusišypsojo.— Boroveckis išmintingas žmogus, bet...

Jis pasvyravo, ironiškai nusišypsojo ir veidą apgaubė dūmų tumulu.

— Bet?..— smalsiai įsiterpė Moricas.

— Bet jis per daug mėgsta romanus su ištekėjusiomis moterimis, o fabrikantui tai nedera.

— Tai jam nieko nekliudo, o, antra vertus, jis netrukus ves, nes jau turi sužadėtinę.

— Sužadėtinė ne vekselis, tai paprastas skolos raštelis, kurio galima ir neapmokėti sutartu laiku, dėl to nesubankrutuosi. Aš labai myliu Boroveckį, aš jį taip myliu, kad jeigu jis būtų mūsiškis, tai aš duočiau jam savo Merę, bet...

— Bet...— vėl pagavo Moricas, nes bankininkas padarė ilgą pertrauką.

— Bet aš turiu padaryti jam nemalonumą, ir man taip nepatogu, taip labai nepatogu, kad turiu jus prašyti jam paaiškinti tai mano vardu.

— Kas yra? — neramiai paklausė Veltas.

— Aš turėjau atšaukti jam kreditą,— sukuždėjo bankininkas su skausminga išraiška ir apsimetė nuoširdžiai susirūpinęs, čepsėjo lūpomis, kramtė cigarą, dūsavo ir stebėjo Moricą, kuris veltui mėgino užsidėti pensne ir susivaldyti.

Ta žinia jį trenkė kaip žaibas, tačiau jis greit susitvardė, paglostė sau barzdą ir sausai atšovė:

— Rasime kur kitur kreditą.

— Aš žinau, kad rasite, ir todėl man labai nemaloṇu, kad negalėsiu turėti su jumis reikalų.

— Kodėl? — tiesiai paklausė Moricas, nes bankininko veidas ir jo nebaigti sakyti žodžiai jam sukėlė didelį nerimą.

— Negaliu, mano kapitalai taip užangažuoti, kad negaliu, ir dar man reikia turėti galvoj visokius netikėtumus... aš negaliu neapsisaugoti nuo... galimų nuostolių... nuo nemalonumų...— aiškino jis miglotai, užuolankomis, vis nutraukdamas, mat, norėjo, kad Moricas pirmas jo paklaustų atvirai.

Bet Moricas tylėjo, nujausdamas, kad tam kredito atšaukimui turi įtakos kažkoks spaudimas Grosgliukui iš šalies; klausti jis nenorėjo, kad anas nenumanytų, kaip labai jam tas rūpi.

Grosgliukas pradėjo vaikščioti po kabinetą ir kalbėjo truputį prislopintu, draugišku balsu:

— Nes, kalbant tarp mūsų, draugiškai, kam jums, ponas Mauricijau, dėtis su Boroveckiu? Ar negali tamsta pats įsteigti fabriko?

— Neturiu pinigų! — trumpai sviedė jis ir atidžiai klausėsi.

— Tai ne kliūtis, nes pinigų turi žmonės, o tamsta turi didelį pasitikėjimą ir didelius gabumus. Kodėl aš su jumis turiu reikalų? Kodėl aš, tik jums užsiminus, duodu jums dabar trisdešimt tūkstančių markių? Nes aš jus gerai pažįstu ir žinau, kad, jums patikėjęs, uždirbsiu bent dešimt nuošimčių.

— Septynis su puse! — guviai pataisė Moricas.

— Sakau tik pavyzdžiui. Kiekvienas norės su jumis turėti reikalų, ir tamsta gali greit tvirtai atsistoti ant kojų, tad kam tamstai rizikuoti su Boroveckiu? Jis yra išmintingas, labai išmintingas spalvininkas, bet jis nėra verteiva. Kam jis plepa visai Lodzei, kad reikia pa-

gerinti ir pakelti Lodzės produkciją! Tai yra labai neprotinga kalba! Ką reiškia „pagerinti produkciją"? Ką tai reiškia —„laikas padaryti galą Lodzės gaminių žemai kokybei"!? Tai jo paties žodžiai, labai kvaili žodžiai! — įpykęs garsiau sušuko jis.— Jeigu jis galvotų, kaip pigiau gaminti, kur rasti naujas realizavimo rinkas, kaip pakelti procentų lygį, tai būtų išmintingas, bet jis įsigeidė reformuoti Lodzės pramonę! Jos jis nereformuos, o galvõs gali lengvai netekti. Jeigu tai niekam nekenktų, niekas nė žodžio nepasakytų. Nori rizikuoti — rizikuok! Lipi ant stogo — nusilaužk sprandą. Kam jam fabrikas! Knolis norėjo jam duoti dvidešimt tūkstančių, o tai gražus pinigas, aš gal tiek neuždirbu. Nenorėjo, jam norisi fabriko, jam norisi „pagerinti produkciją", jam norisi gadinti Šajos, Cukerio, Knolio, visos Lodzės medvilnės reikalus. Ir žinai, tamsta, kodėl? Kad lenkai galėtų pasakyti: „Jūs darote žemos kokybės prekes, sukčiaujate, išnaudojate darbininkus. o Boroveckis, o mes reikalus tvarkome sąžiningai, dorai, solidžiai."

— Jūs toli matote! — ironiškai sukuždėjo Moricas.

— Tamsta nesijuok, bet aš labai toli matau. Kai Kurovskis steigė fabriką, aš nujaučiau, kas iš to bus, ir sakiau Glancmanui: įsteik tokį pat, įsteik tuoj pat, nes jis tave sues; neklausė manęs — ir šiandien kas? Viską prarado ir sėdi Šajos kontoroje, nes Kurovskis ima tik savus ir taip įsitvirtino, kad su juo nebegalima konkuruoti, o po metų, kiek panorės, tiek ir ims už savo dažus. Bet ne tai svarbu, svarbiausia, kad jeigu vienam lenkui pasisekė, tai tuojau ateina visas būrys kitų. Tamsta manai, kad Travinskis nevaro konkurencijos Blachmanui ir Kesleriui? Jis gadina jiems reikalus. Pats nieko neuždirba, kasmet prideda, bet kenkia visiems, nes mažina prekių kainas ir kelia meistrų ir darbininkų atlyginimus! Jis žaidžia labdarybe, už kurią kiti brangiai moka; vakar pas Keslerius visa verpykla sustojo. Kodėl? Todėl, kad meistrai ir darbininkai pa-

sakė, jog nedirbs tol, kol jiems nesumokės tiek, kiek moka Travinskio fabrike! Neblogoj padėty atsidūrė fabrikas, kuris taip surištas terminuotais užsakymais, kad turėjo su viskuo sutikti! Jeigu šiais metais Kesleris gaus dešimčia procentų mažiau, tai už šitą jis turės padėkoti Travinskiui! Tfu, tai jau ne tik kiaulystė, tai yra šimtą kartų kvaila! O dabar atsiranda Boroveckis ir taip pat žada „pagerinti produkciją". Cha, cha, cha! Mane baisiai ima juokas. Jei Boroveckiui pasiseks, tai po dviejų metų vėl įsteigs kokį Sosnovo biznį „gerinimo" reikalams, po ketverių metų jie aštuoniese gerins ir muš kainas, o po dešimties — tai visa Lodzė bus jų!

Moricas pradėjo juoktis iš bankininko būkštavimų.

— Čia ne juokas, mano spėliojimai tai ne tauškalai, aš juos gerai pažįstu, aš žinau, kad su jais neišlaikysime konkurencijos, nes juos palaikys visas kraštas. Todėl Boroveckį reikia sudoroti, visi turi suprasti tą padėtį ir eiti petys į petį, solidariai!

— O vokiečiai? — trumpai paklausė Moricas, taisydamasis pensne.

— Jų nėr ko paisyti, juos vis tiek anksčiau ar vėliau velniai griebs iš čia, bet mes pasiliekame! Čia apie mus kalba! Jūs mane suprantat, ponas Moricai?

— Suprantu, bet jeigu mano kapitalas man duos daugiau procentų pas Boroveckį, tai aš einu su juo,— tyliai sukuždėjo jis, kramtydamas lazdelę.

— Tai pasakyta pirkliškai, bet aš iš anksto jus užtikrinu, kad tas kapitalas nieko neduos, ir jūs galit viską prarasti.

— Pažiūrėsime!

— Aš jums gero linkiu, pasakiau tai, ką galvoju, ką galvoja visa mūsų Lodzė. Tamsta pats pasakyk, kam jiems fabrikai! Ar negali jie sėdėti kaime, auginti lenktyninius arklius, važinėti į užsienį, medžioti, varyti romanus su svetimom žmonom, politikuoti ir rodyti savo prašmatnumą visam pasauliui! Jie įsigeidė fabrikų

ir „produkcijos gerinimo", jiems atrodo, kad tai yra angliškas arklys, kuriam galima duoti paprastą chamų kumelę už žmoną, o ji tuojau pagimdys lordą! — šaukė jis piktindamasis ir apgailestaudamas.

— Jeigu jie galėtų sėdėti kaime ir linksmintis, tai tikriausiai Lodzėje nebūtų nė vieno lenko.

— Tegul ateina! Tiek yra vietų... sargų, kurjerių, vežikų, tuos dalykus jie gerai dirba, šitoj srity jie yra specialistai, bet kam jiems imtis ne savo darbo, kam jie turi gadinti mūsų reikalus?

— Iki pasimatymo, ačiū, pirmininke, kad atkreipėt dėmesį.

— Aš galvoju, ponas Mauricijau, nes visi tie mūsiškiai, tie galvijai, parkai, jie tik žiūri, kaip šiandien padaryti gešeftą, o šeštadienį suvalgyti gerą vakarienę ir išsimiegoti po duknomis! Ką tamsta darysi?

— Pažiūrėsiu. Vadinasi, Boroveckis neturi pas jus nė skatiko kredito?

— Aš negalėjau prarasti visus mūsų fabrikantus dėl jo!

— Suokalbis! — nejučiomis šukuždėjo Moricas.

— Koks suokalbis? Ką tamsta šneki, tai tik apsigynimas! Jeigu tai būtų kas kitas, ne Boroveckis, tai jį būtų nežymiai primynę, ir jis greit pastiptų, bet tamsta žinai, kaip jis parėmė Bucholcą, tamsta žinai, koks jis spalvintojas! Na, ir šitą tamsta žinai, kad juo tikima, kad jis turi ryšius, kad jį žino rinkose.

— Visa tai tiesa, bet jam gali pavykti,— užbaigė Moricas ir išėjo.

Kontoroje jis nuėjo už pertvaros pas Stachą.

— Ponas Vilčekai, senasis Griunšpanas nori su jumis pasikalbėti nors ir tuojau.

— Galėčiau jums pasakyti, apie ką jis nori su manim kalbėtis. Galite jam pasakyti, kad aš neskubu parduoti žemę, nes steigiu ūkį.

Kaip norit! — sviedė jam Moricas išeidamas.

— Suokalbis! — galvojo jis, eidamas Piotrkovo gatve.

Jis buvo taip susimąstęs, jog nepastebėjo Zygmunto Griunšpano, kuris jam mojo iš karietos ir šaukė pas save.

— Moricai, ar jau nematai pažįstamų! — sušuko Zygmuntas, prieidamas prie jo.

— Kaip laikaisi? Ir sudie, nes laiko neturiu.

— Norėjau tau tik pasakyti, kad sekmadienį ateitum, nes Melia parvažiuoja.

— Ar ji dar sėdi Florencijoj?

— Su Ruža, tai dvi beprotės. Ruža neturėjo ūpo rašyti Šajai, tai ji visą laišką telegrafavo, visą laišką, apie du šimtus eilučių!

— Jos ten, tur būt, šauniai linksminasi?

— Ruža nuobodžiauja, o Melią įsimylėjo kažkoks italų kunigaikštis ir žada atvažiuoti į Lodzę.

— Ko?

— Nori ją vesti. Taip rašė Ruža.

— Niekai.

— Tikras kunigaikštis! — sušuko Zygmuntas, atsisegiodamas mundurą.

— Tokią firmą gali nusipirkti kiekviename Italijos viešbutyje.

Juodu atsisveikino, Moricas labai skubėjo.

Kaip ir kas dieną jis ėjo į fabriką, nes mėgo žiūrėti, kaip jo akivaizdoje auga mūrai, bet šiandien žingsniavo lėtai; Grosgliuko žodžiai jį slėgė, jis svarstė juos, nepaisydamas, kad bankininko pranašystės jam atrodė perdėtos, beveik neįmanomos.

Jis žiūrėjo į miestą, į ilgas namų virtines, į šimtus kaminų, kurie lyg pušų kamienai raudonavo saulėtame, kaitriame ore ir dideliais dūmų stulpais šovė į viršų, jis klausėsi miesto triukšmo, prislopinto ir nepaliaujamo dirbančių fabrikų ūžimo ir įvairiomis kryptimis riedančių sunkių, prekių prikrautų platformų dardesio.

Jis svaidė tiriamus žvilgsnius į nesuskaičiuojamų

krautuvių iškabas, į prikaltas prie namų lentas, į tūkstančius pavardžių, išrašytų ant balkonų, langų ir namų sienų.

„Motelis Lipa, Chaskelis Cokolvekas, Ita Aronzonas, Juzefas Heinbergas" ir t. t. ir t. t., vien žydų pavardės, tik kur-ne-kur perkaišiotos vokiečių pavardėmis.

— Vien mūsiškiai! — sukuždėjo jis su tam tikru palengvėjimu, ir jo lūpos viepėsi paniekinama šypsena, pašaipa tryško iš akių, kai jis matė lenkišką pavardę kokio nors batsiuvio ar šaltkalvio iškabėlėje.

— Grosgliukas kuoktelėjęs! — galvojo jis, apžvelgdamas tą žydų namų, krautuvių ir fabrikų jūrą.— Jam gerokai šulų trūksta,— pridūrė jis beveik linksmai ir jau nebegalvojo apie jo nuogąstavimus dėl Lodzės sulenkinimo, nes šiuo metu, žiūrėdamas į miesto žydiškąją jėgą, jis jautė, kad niekas negali jos palaužti. Ir ypatingai lenkai! — galvojo jis, atsakydamas į pasveikinimą Kozlovskiui; tas, apsitaisęs šviesiais šilkais, su geltonais lako batais ir su lazdelės bumbulu prie žvilgančio cilindro, kurį vis smaukė ant pakaušio, vaikščiojo kitoje gatvės pusėje ir žvilgčiojo į akis praeinančioms moterims.

Ne, jis jau nebegalvojo apie bankininko nuogąstavimus, bet tas suokalbis prieš Boroveckį privertė jį labai susirūpinti.

Jis buvo įsivėlęs į tą reikalą; tik šituo požiūriu jam ir rūpėjo jų fabrikas, nes Karolio nuostoliai jo nejaudino nė trupučiuko, tačiau pats jis nemėgo netgi rizikuoti, o dabar jautė, kad jeigu jie susimokė prieš jį, tai ir apgrauš iki paskutinio kaulelio.

— Tai yra kein gešeft! — galvojo jis ir tik dabar aiškiai pamatė įvairiausių jiems pasitaikančių kliūčių priežastis.

Jis suprato, kodėl rangovas, kuris turėjo atlikti jiems mūrijimo darbus, atsisakė. Jie jam uždraudė dirbti!

Buvo keliamos abejonės dėl jų planų ir buvo delsiama juos patvirtinti. Jų darbas!

Statybinė komisija sustabdė darbus ir privertė pastorinti sienas. Jų įskundimas!

Pareinio firmos Vokietijoje atsisakė jiems duoti kréditan mašinas. Tai irgi jie padarė!

O tie neteisingi, pikti, kvaili gandai, kurie Lodzėje sklido apie Boroveckį ir kurie turėjo blogai paveikti jų būsimąjį kreditą? Kas juos skleidė? Grosgliuko, Šajos ir Cukerio žmonės.

— Tai šimtą kartų kein gešeft! Jie jį sudoros! — vis niūriau galvojo jis, bet, įeidamas į gatvę, kurioje buvo jų fabrikas, jau ėmė svarstyti būdus, kaip pasitraukti iš šio biznio.

Jis ieškojo padorios dingsties, nes visai nutraukti su Boroveckiu nenorėjo.

III

Buvusio Meisnerio fabriko trobesiai, kuriuos Boroveckis nupirko ir perdirbinėjo savo fabrikui, stovėjo nuošaliau nuo Konstantynovo gatvės, viename mažame skersgatvyje; tai buvo mažų fabrikėlių ir savarankiškų dirbtuvių rajonas, dabar jau apmiręs — nustelbtas didžiosios pramonės.

Gatvelės buvo kreivos, užstatytos vienaaukščiais namais su didelėmis mansardomis, negrįstos, skurdžios ir purvinos.

Namai buvo sukrypę nuo senumo ir iš lėto smego į klampią žemę, tarytum juos slėgtų Miulerio fabriko pastatų didumas ir milžiniški kitų fabrikų kaminai, kurie siūbavo aplinkui it tankus akmeninis miškas.

Šaligatvių likučiai traukėsi palei apšepusius namus, žvelgė į kai kurių giliau susmegusių trobesių langus ir buvo pavirtę į eilę duobių ir plyšių, užpiltų šiukšlėmis.

Gatvės viduryje vietomis tyvuliavo didelės niekuomet nedžiūstančio dumblo valkos, prie kurių šlaistėsi būriai vaikų; jie buvo tokie suvargę ir purvini, kad panėšėjo į didelius šimtakojus, išsiritusius tose lūšnose; o kur nebuvo dumblo, ten storu sluoksniu gulėjo anglies dulkės, kurios juodais tumulais kilo iš po vežimų ratų, tvyrojo virš gatvelių, gulė ant trobesių ir ėdė nukeipusių, iškrypusių medžių skurdžią žalumą. Susisukusios ir gumbuotos medžių šakos sviro per tvoras arba styrėjo palei namukus kaip aplaužytų griaučių eilė.

Už parudavusių langų kaip pilki griaučiai tirtėjo staklės, oras buvo pilnas jų monotoniško, sauso tarškėjimo, besijungiančio su galingu Miulerio fabriko gaudesiu.

Moricas Veltas skubiai perėjo mirštantį rajoną, nes jis bodėjosi griūvančių namų skurdo, jį nervino tas staklių klapsėjimas nelyginant džiovininko kosulys ir tas gyvenimas, plakantis taip silpnai, tarytum iš paskutiniųjų.

Jis mėgo galingų mašinų gaudesį; baisių fabrikinių organizmų ūžesys keldavo jam malonų jėgos ir sveikatos jausmą, jau pats didelių fabrikų vaizdas nuteikdavo jį linksmai.

Jis nejučia nusišypsojo dundantiems darbo ritmu Miulerio pastatams, palankiai pažvelgė į greta stovinčią Travinskio verpyklą ir ilgai klaidžiojo žvilgsniu po raudonus, tylius priešais dunksančio senojo Baumo fabriko korpusus, kurių langai, užburbėję dulkėmis ir voratinkliais, žiūrėjo taip negyvai, lyg mirštančios akys.

Už Travinskio, tik per kelis tuščius sklypus, Boroveckis statė, o teisingiau perstatinėjo seną Meisnerio fabriką, nusipirktą už pusdykį,— mat, jis keliolika metų stovėjo be darbo.

Visas fasadas buvo aplipęs pastoliais, nes buvo pristatomas vienas aukštas, pastoliais buvo aptvertas ir di-

delis kiemo keturkampis, o pro juos raudonavo kylą korpusai ir šmėkščiojo darbininkų siluetai.

— Laba diena, ponas Davidai,— sušuko Moricas, pamatęs Halperną, kuris su skėčiu po pažastimi, užvertęs galvą, stovėjo kiemo vidury ir stebėjo darbą.

— Laba diena! Gražus gabaliukas fabriko mums prisidės! O kaip greit visa tai daroma, net malonu žiūrėti. Aš sergu, man daktaras pasakė: „Ponas Halpernai, tamsta gydykis, tamsta nieko nedaryk." Tai aš gydausi, aš nieko nedarau, tik vaikščioju sau po Lodzę ir žiūriu, kaip ji auga, tai geriausias vaistas nuo mano ligos.

— Boroveckis yra?

— Ką tik mačiau jį verpykloje.

Moricas įėjo į žemą pastatą su išlankstytais panašiais į pailgas prizmes, įstiklintais stogais; čia turėjo būti verpykla.

Labai šviesūs cechai buvo kimšte prikimšti mašinų dalių, pamatams mūryti plytų, stogams dengti tolio ritinių, žmonių ir montuojamų mašinų triukšmo; jų ilgi, apdulkėję griaučiai, panašūs į prieštvaninių driežų skeletus, tįsojo skersai cechų; oras buvo pilnas šviežių kalkių kvapo ir aštraus, gailaus vienoje salėje virinamo ir liejamo asfalto tvaiko.

— Moricai, atsiųsk man Jaskulskį! — šūktelėjo Maksas Baumas.

Apsivilkęs mėlyną palaidinę, paišinas, jis stovėjo tarp darbininkų, montuojančių mašinas, ir dirbo kartu su jais.

Jaskulskis, kurį nuo statybos pradžios Boroveckis buvo priėmęs įvairiems darbams, skubiai atbėgo.

— Ei šlėkta, atsiųsk keturis stiprius vyrus prie keltuvo, tik greit! — šūktelėjo Baumas ir toliau su monteriais statė mašiną, kurią reikėjo keltuvu pakelti ir pastatyti ant pamatų, o kai, negalėdamas arčiau prisigauti, Moricas rėkė jam kažką iš salės vidurio, jis trumpai atšovė:

— Nesuk man galvos, pasakysi sekmadienį. Karolis yra kieme!

Karolis buvo kieme prie milžiniškų duobių, į kurias atvežtos kalkės buvo verčiamos ir tuoj pat gesinamos; baltų dulkių debesys gaubė baltus darbininkų siluetus ir vežimų bei žmonių kontūrus.

Boroveckis buvo beveik visas baltas nuo dulkių, pasirodė valandėlei, pasisveikino su Moricu ir pašnibždėjo jam į ausį:

— Žinai, neatsiuntė dažymo mašinų, išsisukinėja, kad neturį gatavų.

— Nenori duoti kreditan, ką dabar darysim?

— Jau parašiau į Angliją, bus truputį vėliau, truputį brangiau, bet bus! Velniai tie švabai! — piktai nusikeikė jis.

Moricas Veltas nieko neatsakė, jis atidžiai stebėjo jį, taip pat atidžiai žiūrėjo į visą fabriką, į darbininkus, į dalį mašinų, storai užklotų kieme, pasisukinėjo po visus kampus, dar kartą užsuko pas Maksą, į cemento sandėlį, kur tvarkėsi Jaskulskis, viską stebėjo dvigubai atidžiau, ir jam vis labiau nepatiko.

— Tai tešla, o ne kalkės! — pasakė jis,— žiūrėdamas, kaip darbininkai mūrija.

— Tegul sau kiti mūrija su smėliu, aš nenoriu, kad man viskas ant galvos griūtų,— atsakė Boroveckis.

— Vakar aš paskaičiavau, kad tie Monje skliautai mums kainuos dviem tūkstančiais rublių daugiau negu paprastieji.

— Bet patvarumo atžvilgiu jie verti keturiais tūkstančiais daugiau. Nelaimės atveju ugnis jų nepradegins.

— Ir tik todėl juos mūriji? — tyliai paklausė Moricas, užsidėdamas pensne.

— Ir todėl, kad jeigu sudegs, tai tik vienas aukštas, o ne viskas.

— Et... kartais tai nėra taip... baisu.

Karolis nieko jam neatsakė, nes skubiai nuėjo, o Moricas dar pavaikščiojo po fabriką ir širsdamas visur matė, kad statoma kaip reikiant, statoma labai brangiai.

Kontoroje jis peržiūrėjo darbininkų atlyginimų lapus ir atkreipė darbų vykdytojo dėmesį į neregėtai aukštus, jo manymu, atlyginimus, jis kibo prie daugelio dalykų, ir viskas, anot jo, buvo per gerai ir per brangu.

— Aš žinau, ką darau,— atsakė jam Karolis į pastabas.

— Tai bus rūmai, ne fabrikas, be to, mums toks komfortas per brangus!

— Tai ne komfortas, o patvarumas, kuris kainuoja pigiau, negu bloga kokybė. Va Blomanai pasistatė pigiai ir kasmet turi remontuoti, nes viskas kone griūna; nepakenčiu niekur žydiškumo, žinai tą gerai.

— Pažiūrėsim, ką duos tas *polnische Wirtschaft*[1],— ironiškai sukuždėjo Moricas.

— Įsitikinsi, o tuo tarpu lik sveikas, Moricai, neišsimiegojai ir esi įkyrus.

— Reikia apsidrausti! — pagalvojo Veltas, išeidamas iš fabriko.

Karolis nuėjo prie pastolių pasižiūrėti, kaip dirbama, bėgiojo į šoninę aikštelę, kur buvo kraunamos plytos, zujo tarp žemių krūvų, tarp kalkių duobių, tarp plytų, statybinio miško štabelių, tarp dešimčių įvažiuojančių ir išvažiuojančių vežimų; nurodinėjo Jaskulskiui, kuris užduseęs, amžinai išsigandusiu veidu bėgiojo vykdyti jo paliepimų, kelis kartus užbėgo pas Maksą ir be paliovos sukiojosi apie fabriką, kuris, pažadintas jo neišsenkamos energijos, jo nuolatinės priežiūros, augo nepaprastai greitai.

Jis nepaisė nei dulkių, nei vis smarkiau kaitinančios saulės, net nuovargio; vos praaušus, drauge su darbi-

[1] Lenkiškas ūkininkavimas *(vok.)*.

ninkais jau buvo darbe ir drauge su jais išeidavo sutemus.

Tam darbui jį skatino dar ir Maksas, kuris su dideliu noru kartu su darbininkais montavo mašinas ir vakare kartu su jais ėjo į smuklę, gėrė be galo daug alaus, miegojo tik porą valandų ir metė visus tinginio įpročius.

Sugrįžus iš kaimo, jųdviejų santykiai kiek atšalo dėl fabriko reikalų, į kuriuos jie visiškai įsitraukė, ir dėl Boroveckio replikos, mestos, jiems išvažiuojant iš Kurovo.

Maksas negalėjo to užmiršti, juo labiau, kad jis vis dažniau galvojo apie Anką ir vis labiau jį erzino Boroveckis savo nuolatiniais apsilankymais pas Miulerius.

Jis įžiūrėjo čia dvigubą lošimą ir, būdamas tiesios prigimties, didžiai tuo piktinosi.

Vis stipriau pasireiškiančių vidinių priešingumų, rasinių ir intelektualinių ypatumų veikiami, jie vis labiau tolo vienas nuo kito; Karolis kartais galvojo apie tai ir šypsojosi su truputį apsimestine rezignacija; o Maksas giliai pergyveno, vertė kaltę ant jo ir labai nuoširdžiai piktinosi.

Jau baigėsi dvylikta, kai Boroveckis paliko statybą ir nuėjo per ilgą sodą, esantį už fabriko, į kitą gatvę, kurioje stovėjo didelis vieno aukšto namas, taip pat labai skubiai iš pagrindų perstatomas, nes po kelių savaičių turėjo persikraustyti Anka su ponu Adamu.

Laikinai jis gyveno mansardoje, viename kambaryje, kad galėtų būti arčiau fabriko; jis jau buvo persirengęs, kai fabrikai pradėjo kaukti pietums.

Jis dar kartą perskaitė Liusi laišką, kuriame ji skyrė jam pasimatymą Helenovo parke, prie olos, ketvirtą valandą po pietų.

— Gana,— galvojo jis, plėšydamas laišką į skutus.

Ir iš tikrųjų jam jau buvo gana; įgriso ir tie paslaptingi susitikimai, kas dieną kitoje vietoje, ir pavydo priepuoliai, ir net jos didelė meilė jam nusibodo, nes

ji jam visai nerūpėjo ir reikalavo daug laiko, taip reikalingo fabrikui.

Kartais, apsimetinėdamas, kad svaigsta jos glėbyje, aistringai bučiuodamas ir glamonėdamas, matydamas, jog jinai jį ne tik dievina, ne tik myli, bet tiesiog žūsta toje meilėje, jis ieškojo būdų išsiskirti, ir vis smarkiau jį erzino tai, kad ji neduoda jam dingsties.

Jis pietavo pas Baumus, nes buvo arti fabriko, bet dabar jis nėjo per sodą ir savo sklypus, bet pasuko į gatvę, kurioje stovėjo Miulerių rūmai, o, eidamas pro namelį, kuriame jie gyveno, sulėtino žingsnį ir žvalgėsi į langus.

Jis neapsiriko, nes šviesus Mados veidas šmėkštelėjo viename lange, paskui išsilenkė pro kitą, ir ji pati pasirodė priebutyje, kurį sudarė keturkampis namo įdubimas.

— Jūs jau pietauti? — linksmai sušuko ji, pakėlusi į jį savo mėlynas, lyg porcelianines, akis.

— Jau. O jūs dar nepietavot?

Jis ištiesė jai ranką.

— Dar ne. Tuojau paduosiu jums ranką, reikia nusišluostyti, nes pati viriau pietus,— juokdamasi šaukė ji ir šluostėsi rankas į ilgą mėlyną prijuostę.

— Ar salonėlyje dabar virtuvė? — kandžiai paklausė jis.

— Mat, mat... aš tvarkiausi! — tyliai pasakė ji, kaiste nukaitusi iš baimės, kad Karolis galėjo pastebėti, jog ji laukė jo prie lango.

— Kur jūs taip išsipaišinot? — garsiai sušuko ji, stengdamasi susitvardyti.

— Aš išsipaišinęs? Kur?

— Po akim, va čia! Aš nušluostysiu, gerai? — nedrąsiai paprašė ji.

— Laukiu.

Ji paseilino nosinės kampuką ir labai rūpestingai nuvalė.

— Dar čia turi būti paišina! — tarė jis, truputį pralinksmintas tos scenos, ir parodė smilkinį.

— Ne, garbės žodis, ne!

Ji rūpestingai apžiūrėjo jo veidą.

Jis pabučiavo jai ranką, norėjo pabučiuoti ir kitą, bet ji ūmai pasitraukė atatupsta, nuleido auksines blakstienas ant patamsėjusių iš susijaudinimo akių ir kurį laiką stovėjo, bejėgiškai pešiodama prijuostę.

Karolis nusišypsojo dėl jos sumišimo.

— Jūs juokiatės iš manęs,— sukuždėjo ji su širdgėla.

— Gerai, tai aš eisiu.

— Vakare ateikite su ponu Maksu, iškepsiu jums pyragaičių su obuoliais.

— O ar Maksas negali vienas ateiti? — klastingai paklausė jis.

— Ne, ne, geriau jūs ateikite vienas,— skubiai sušuko ji ir, jausdama, kad rausta, pabėgo namo.

Karolis nusišypsojęs pažvelgė jai įkandin ir nuėjo pietauti.

Pas Baumus nuo žiemos daug kas pasikeitė.

Buvo dar liūdniau ir nykiau.

Dideli fabriko korpusai stovėjo keistoje tyloje, tarsi merdėdami, nes tedirbo ketvirtadalis žmonių.

Tuščiame, baigiančiame žole užželti kieme slampinėjo vištos ir seni šunys, kurių dieną jau niekas neberišo, ir monotoniškas, silpnas staklių klapsėjimas mieguistai liejosi pro voratinkliais ir dulkėmis apneštus langus, už kurių nebevirpėjo staklės, nebešmėkščiojo darbininkų siluetai, nebekunkuliavo judėjimas, o tik tvyrojo kažkokia kapų tyla ir merdėjimas.

Net namą supantis sodas atrodė tuščias; daug medžių tiesė į dangų nuogas, nudžiūvusias šakas, o kiti stovėjo apleisti, tarp vešlių piktžolių, kurios žėlė ant neapdirbtų ir neužsėtų lysvių.

Gyvenamasis namas taip pat darė liūdną įspūdį, nes iš vienos pusės buvo nubyrėjęs tinkas, verandos laiptai

sukrypę ir susmukę į žemę, o ją apvijusios vynuogės, tik sužaliavusios, nežinia kodėl nudžiūvo ir karojo kaip geltoni, purvini skudurai.

Gėlių lysvės palangėse buvo užžėlusios vešlia žole ir piktžolėmis, iš kurių tik kur-ne-kur žvelgė baltos narcizų akys ir geltonavo karpažolės.

Žvyruotuose takuose žėlė žolė ir kūpsojo kurmiarausiai bei vėjo suneštos šiukšlės.

Namuose taip pat buvo nelinksma; kambariai stovėjo tylūs, pilni pelėsių kvapo ir nykumos.

Kontora buvo beveik tuščia, nes Baumas atleido tarnautojus ir paliko tik Juzių Jaskulskį ir kelias moteris parankiniame prekių sandėlyje.

Fabrikas dvelkė bankrotu, o visas namas buvo persisunkęs vaistų kvapais, nes Baumo žmona sirgo jau kelis mėnesius.

Berta su vaikais išvažiavo pas vyrą, pasiliko tik frau Augusta su savo katinais, sekiojančiais paskui ją, ir su amžinai patinusiu, parištu skruostu ir senis Baumas, kuris ištisomis dienomis sėdėjo vienišas savo kontorėlėje, pirmame fabriko aukšte, ir Juzius, dar drovesnis, negu anksčiau.

Boroveckis nuėjo tiesiai į kambarį, kuriame gulėjo ponia Baum, norėdamas persimesti su ja keliais žodžiais.

Ji sėdėjo lovoje, tarp daugybės pagalvių, įrėmusi bemintį, negyvą išblukusių akių žvilgsnį į langą, už kurio lingavo medžiai.

Rankoje ji laikė kojinę, nors jos nemezgė, ir šypsojosi kažkokia liūdna, širdį veriančia šypsena.

— Laba diena,— tyliai atsakė ji pasisveikindama ir pridūrė: — ar Maksas atėjo?

— Dar ne, bet tuojau ateis.

Jis pradėjo teirautis apie sveikatą, kaip miegojusi šiąnakt, kokia savijauta ir taip toliau, nes jos būklė jį kažkaip keistai jaudino ir graudino.

— Gerai, gerai! — atsakė ji vokiškai ir, tarytum pabudusi iš ilgo miego, žvilgsniu klaidžiojo po kambarį.

ilgai žiūrėjo į anūkų ir vaikų fotografijas, kabančias ant sienų, akimis sekiojo laikrodžio švytuoklę, paskui mėgino megzti kojinę, kuri tuojau išsmuko iš jos sulysusių ir silpnų rankų.

— Gerai, gerai! — pakartojo ji, nieko negalvodama, ir vėl įsižiūrėjo į ilgus linguojančios už lango akacijos lapus.

Ji neatkreipė dėmesio nei į frau Augustą, kuri kelis kartus perėjo per kambarį, taisė pagalvius ir ėjo toliau, nei į vyrą, kuris, atsistojęs prie lovos, ilgai žiūrėjo paraudusiomis akimis į jos sulysusį, pilkšvai geltoną veidą.

— Maksas! — sukuždėjo ji, ir jos bejausmis veidas valandėlę pagyvėjo, pasigirdus artėjantiems sūnaus žingsniams.

Maksas įėjo ir pabučiavo jai ranką.

Ji prispaudė jo galvą prie krūtinės ir paglostė, bet, jam išėjus pietauti, vėl žiūrėjo į langą.

Pietūs buvo trumpi ir be kalbų, nes visus slėgė ta liūdesio atmosfera.

Senis Baumas pasikeitė neatpažįstamai, dar daugiau sulyso ir susikūprino, jo veidas pajuodo, palei nosį ir lūpas jį vagojo ilgos raukšlės, kurios atrodė lyg medyje išskaptuotos.

Jis stengėsi kalbėti, bandė klausinėti, kaip jiems sekasi darbai fabrike, bet paprastai nebaigdavo, nutildavo ir susimąstydavo, liaudavosi valgęs ir žiūrėdavo pro langą į Miulerio mūrus arba akimis klaidžiojo po stiklinius, saulėje blizgančius Travinskio verpyklos stogus.

Ir tuoj po pietų jis ėjo į fabriką ir vaikščiojo po tuščias sales, apžiūrinėjo neveikiančias stakles, o paskui, užsidaręs kontoroje, žiūrėjo į miestą, į tūkstančius namų, fabrikų, kaminų ir su neišpasakotu kartėliu klausėsi galingai kunkuliuojančio gyvenimo atgarsių.

Dabar jis niekur nebesilankė, užsidarė fabrike ir drauge su juo iš lėto merdėjo.

Nes fabrikas, anot Makso, laukė galo.

Nepaisant didžiausių pastangų, niekas nebegalėjo jo išgelbėti.

Jis turėjo žlugti kovoje su garo milžinais, bet Baumas to dar nežinojo, o teisingiau, nenorėjo žinoti ir kovojo toliau, ir buvo nusprendęs kovoti iki galo.

Jo negalėjo įtikinti nei Maksas, nei žentai, nei tie dar likę seni pažįstami, kurie patarinėjo rankų darbo fabriką paversti gariniu, ir net tie, kurie norėjo paremti jį kreditu arba grynais pinigais.

Jis nenorėjo to nė girdėti.

Jis beveik nieko nepardavinėjo, nes pavasario sezonas buvo baisus visai Lodzei, atleidinėjo darbininkus, siaurino gamybą, vis kukliau gyveno, bet buvo nepalaužiamai užsispyręs.

Todėl aplink jį susidarė nebyli tuštuma, o Lodzėje žmonės garsiai kalbėjo, jog senasis Baumas pakvaišo, ir tyčiojosi iš jo, ir po truputį užmiršo.

Tuojau po pietų Boroveckis išėjo ir po kapinių nuotaikos, viešpataujančios tuose namuose, atsikvėpė tik Piotrkovo gatvėje.

Iki susitikimo su Liusi jis dar turėjo laiko, todėl užėjo pas Vysockį.

Vysockis buvo labai užsiėmęs, nes laukiamajame sėdėjo keli ligoniai; pasisveikino išsiblaškęs.

— Atsiprašau jus valandėlei, baigsiu su pacientu, ir drauge nueisime pas mamą.

Boroveckis atsisėdo prie lango ir dairėsi po mažą kabinetą, prikimštą baldų ir persisunkusį karbolio ir jodoformo kvapų.

— Einam! — pagaliau pasakė Vysockis, išlydėjęs seną žydą, kuriam ilgai aiškino, ką jis turi daryti.

— Ponas daktare, ponas daktare! — meldė žydas, sugrįžęs nuo durų.

— Klausau, ko dar tamsta nori?

— Ponas daktare, ar man reikia bijoti? — paklausė

jis tyliu, virpančiu balsu, ir iš susijaudinimo kretėjo jam galva.

— Sakiau jums, kad nėra nieko pavojingo, tik reikia daryti viską, ką aš nurodžiau.

— Ačiū labai, viską darysiu, aš noriu būti sveikas, nes aš turiu biznį, ir žmoną turiu, ir vaikų turiu, ir anūkų turiu. Bet aš bijau ir todėl labai prašau, ponas daktare, ar man reikia bijoti?

— Jau kartą pasakiau jums!

— Aš atmenu, bet aš kai ką prisiminiau. Aš turiu dukterį, ji taip pat sirgo, aš nežinau, kas jai buvo, to nežinojo ir Lodzės daktarai. Ji buvo labai opi, labai išbalusi, nelyginant siena, ta siena, ką čia siena, kaip grynos kalkės; jai skaudėjo kaulams ir odai, ir rankoms taip pat. Nuvežiau ją į Varšuvą. Daktaras sako: „Cechocinekas!" Gerai, kiek kainuos tas Cechocinekas? „Du šimtai rublių." Iš kur aš galiu paimti tiek turto! Nuėjau pas kitą daktarą. Jis pasakė, kad jai reikia daryti toks maigymas. Liepė man išeiti iš kambario. Išėjau ir truputį klausausi, o mano Rojzė rėkia. Nu, aš esu tėvas, tai mane tas išgąsdino, tai aš gražiai sakau pro duris: „Ponas gydytojas, taip negalima!" Jis man pasakė, kad aš kvailas! Ša, gerai. Bet kada ji vėl pradėjo rėkti visu balsu, tai aš mažumą papykau ir sakau garsiai: „Ponas daktare, taip negalima, aš pašauksiu policiją, ji yra padori mergaitė!" Tai jis liepė labai gražiai man išeiti už durų, nes aš trukdau tai maigymo medicinai. Aš palaukiau ant laiptų, o kai Rojzė išėjo, tai buvo raudona kaip vėžys ir sakė, kad ana turi didelį malonumą kauluose. Visą mėnesį ji buvo sveika kaip ridikas, taip jai padėjo ta maigymo medicina, kaip ji vadinasi, aš nežinau.

— Masažas, baik tamsta greičiau, aš neturiu laiko.

— Ponas daktare, gal ir man reikia tokios maigymo medicinos! Aš užmokėsiu, aš ponui daktarui tuojau duosiu rublį, tik jūs pasakykit. Viso gero, aš atsiprašau, jau einu, jau manęs nėra,— šaukė jis, skubiai

smukdamas lauk, nes Vysockis ėjo prie jo taip grėsmingai, tarytum ketintų išmesti jį pro duris.

Bet tuojau įsmuko nutukusi žydė ir jau nuo durų pratisai aimanavo:

— Ponas gydytojas, aš turiu užsikimšimą, aš turiu didelį užsikimšimą krūtinėje.

— Tuojau! Gal jūs nueisite pas mamą, į salonėlį, aš tik susitvarkysiu su ligoniais ir ateisiu.

— Betgi tai įdomi kolekcija.

— Labai įdomi, tas, kuris išėjo, kankino mane visą valandą ir pagaliau, naudodamasis jūsų atėjimu, užmiršo sumokėti.

— Na, tai nelinksma, bet tikiuosi, kad tokie atvejai ne dažnai pasitaiko.

— Žydai visada pasirengę užmiršti, tenka jiems priminti, o tai nėra malonu,— gana liūdnai kalbėjo Vysockis, vesdamas jį pas motiną.

Vysocką Boroveckis pažinojo nuo tada, kai sugrįžo iš kaimo, nes turėjo jai Ankos laišką ir kelis kartus lankėsi sužadėtinės prašymu.

Dabar jis rado ją sėdinčią krėsle prie lango, skaisčiame šviesos ruože, krintančiame į užtemdytą kambarį, nes kiti langai buvo pridengti užuolaidomis ir portjeromis.

— Labai laukiau, labai,— pasakė ji, ištiesdama jam ilgą, gražią ranką su plonais smailiais pirštais.

— Aš pasivėlinau, ir jūs malonėkite atleisti man tą pavėlavimą, nes vakar tikrai negalėjau ateiti. Atvežė mašinas, ir visą popietį turėjau dalyvauti, jas išpakuojant.

— Ką padarysi, bet jūs atleiskite man, kad prašiau apsilankyti ir gaišinu jums laiką.

— Aš pasiruošęs jūsų klausyti, ponia.

Jis atsisėdo greta jos ant žemos taburetės, bet pasitraukė į šešėlį, nes saulė buvo nutvieskusi karščiu tą šviesos juostą bei jos liekną stuomenį ir rusvais tonais dažė jos juodus plaukus ir tamsų, dar labai gražų veidą,

žėrėjo aukso dulkėmis jos didelėse riešuto spalvos akyse.

— Jūs nebijote saulės, ponia,— pasakė jis nenoromis.

— Myliu saulę ir mėgstu joje maudytis. Ar Mecius turi daug ligonių?

— Mačiau kelis, laukiančius prieškambaryje.

— Žydai ir darbininkai?

— Atrodo.

— Deja, jis kitų pacientų neturi, ir blogiausia, kad nenori turėti.

— Matyti jam labiau rūpi kiekybė, negu kokybė. Darbo daugiau, bet materialinis rezultatas panašus.

— Ne tai man rūpi, man visai nesvarbu, ar Mecius daug uždirba, nes, šiaip ar taip, vis tiek gyvename iš mano turto likučių. Man rūpi tik tas, kad jis tiek daug neskirtų dėmesio tai gal ir nelaimingai, bet pasibaisėtinai purvinai žydų ir visokių skurdžių miniai, kuri spraudžiasi pas jį. Žinoma, reikia ką nors daryti nelaimingųjų kančioms ir vargui palengvinti, bet kodėl to nedaro kiti daktarai, kilę iš atitinkamų sluoksnių, mažiau jautrūs, nuo vaikystės apsipratę su tais skudurais ir purvu.

Ji nerviškai krūptelėjo, ir jos gražiame veide šmėkštelėjo pasibiaurėjimas ir abuojumas; ji pakėlė mezginių nosinaitę prie nosies, tarsi gindamasi nuo kažkokio šlykštaus kvapo, kurį prisiminė.

— Nieko nepadarysi, juo labiau, kad ponas Mečyslavas myli savo pacientus, tai jo utopija,— pasakė jis, truputį ironizuodamas.

— Dėl utopijos sutinku. Sutinku netgi, kad kiekvienas aukštesnis protas privalo turėti kažkokią utopiją, kokią nors gražią chimerą, kuri jam darytų pakenčiamą tą biaurų nūdienį gyvenimą, suprantu netgi, kad tokiai chimerai galima paaukoti gyvenimą, bet nesuprantu, kaip galima mylėti nudriskusią ir purviną chimerą!

Ji valandėlei nutilo, išskleidė žalsvą šilkinį ekraną su pieštais auksiniais paukščiais ir krūmais, nes saulė, atsispindėjusi nuo skardinių stogų, pradėjo žerti pernelyg skaisčius ir kaitrius spindulius.

Dar valandėlę ji pasėdėjo tylėdama ir, palenkusi į jį galvą, dabar visą apgaubtą nuostabiais žalzgano aukso atspindžiais, sklindančiais pro ekraną, tyliai paklausė:

— Ar jūs pažįstate Melaniją Griunšpan?

Pavardę ji ištarė su rafinuotu pasibiaurėjimu.

— Pažįstu, bet tik iš matymo, iš susitikimų pažįstamų ratelyje, o asmeniškai labai mažai.

— Gaila! — sukuždėjo Vysocka stodamasi.

Kelis kartus ji, ori ir didinga, perėjo per kambarį.

Kurį laiką pasiklausė prie sūnaus kabineto durų, už kurių buvo girdėti prislopinti pokalbio garsai.

Valandėlę ji žiūrėjo į gatvę, ūžiančią nuo didžiulio judėjimo ir užlietą kaitros gaisro.

Karolis smalsiai stebėjo jos karališkus judesius ir, nors kambarį užplūdusioje prietemoje negalėjo aiškiai įžiūrėti jos veido išraiškos, jautė, jog ji jaudinasi.

— Ar jūs žinot, kad ta panelė Melia įsimylėjusi Mecių? — paklausė ji paprastai.

— Girdėjau mieste tokius gandus, bet nekreipiau į juos dėmesio.

— Vadinasi, apie tai jau kalbama! Betgi tai Mecių kompromituoja! — pridūrė ji smarkiau.

— Atsiprašau, paaiškinsiu. Mieste kalbama, kad jie abu myli kits kitą. Pranašaujamos vedybos.

— Niekuomet! Duodu jums žodį, kad kol aš gyva, šito nebus! — sušuko ji prislopintu, aistringu balsu.— Kad mano sūnus vestų Griunšpano dukterį!

Riešuto spalvos akys suspindėjo kaip varis, o išdidus, gražus veidas užsiplieskė apmaudu.

— Apie panelę Melią Lodzėje kalbama, kaip apie labai dorą ir protingą, o kadangi ji dar yra labai turtinga ir visai graži, tai...

— Tai viskas vieni niekai, nes ji yra tiktai žydė! — sukuždėjo ji su didele panieka, beveik su neapykanta.

— Tiesa, ji tik žydė, bet jeigu ta žydė mylėtų ir būtų mylima jūsų sūnaus, tai klausimas aiškus, ir priešybių nebėr,— kalbėjo jis gana griežtai, nes tas protestas jį erzino ir atrodė juokingas.

— Mano sūnus gali mylėti ir žydę, bet negali nė galvoti sulieti mūsų kraują su svetimu krauju, su šlykščia ir mums priešiška rase.

— Tebūnie man leista pasakyti, ponia, kad jūs labai perdedat.

— O kodėl jūs vedate Anką? Kodėl jūs neišsirenkat sau žmonos tarp Lodzės žydžių arba vokiečių, ką?

— Nes man nė viena žydė ar vokietė nepatiko taip, kad norėčiau vesti, bet jeigu taip atsitiktų, aš nesvyruočiau nė valandėlės. Aš neturiu jokių kastinių ar rasinių prietarų, mano nuomone, tai jau atgyventa,— pasakė jis visai rimtai.

— Kokie jūs esat akli, kaip jūs žiūrite tik geismo akimis, kaip jūs nesirūpinate rytdiena, savo būsimais vaikais, ištisomis būsimomis kartomis,— sušuko ji, užlaužusi rankas, baisėdamasi, piktindamasi ir apgailestaudama.

— Kodėl? — paklausė jis trumpai ir pažvelgė į laikrodėlį.

— Todėl, kad jūs galite žydes rinktis savo vaikų motinomis, todėl, kad nejaučiate pasišlykštėjimo jomis, kad nematote, jog tos moterys mums yra visai svetimos, kad jos neturi religijos, neturi etikos, pilietinio gyvenimo tradicijų, neturi paprasto moteriškumo, jos tuščios, pasipūtusios, bejausmės prekiautojos savo grožiu, lėlės, kurias verčia judėti primityviausių reikmių spyruoklės, moterys be praeities ir be idealų.

Boroveckis atsikėlė, ruošdamasis išeiti, nes jį juokino ir drauge pykino tas pasikalbėjimas.

— Ponas Karoli, aš norėjau su jumis pasimatyti tam,

kad galėčiau paprašyti jus atkalbėti Mecių nuo tų vedybų. Aš žinau, kad jis jus gerbia ir, kaip mūsų giminaičio, gal greičiau paklausys; jūs turit suprasti, pajausti, kad aš be širdgėlos nė pagalvoti negaliu, jog kažkokio nuomininkėlio, niekingo aferisto duktė galėtų viešpatauti čia, tarp keturamžės mūsų giminės praeities paminklų ir gyvų prisiminimų. Ką jie dėl to pasakytų! — sušuko ji skausmingai, plačiu mostu rodydama eilę portretų, eilę riterių ir senatorių galvų, geltonomis dėmėmis dūluojančių prietemoje.

Boroveckis kandžiai nusišypsojo ir, pirštu bakstelėjęs senus surūdijusius šarvus, stovinčius tarp langų, tarė greitai ir aiškiai:

— Lavonai. Archeologijai vieta muziejuose; šių dienų gyvenime nėra laiko domėtis vaiduokliais.

— Jūs juokiatės! Jūs visi juokiatės iš praeities, pardavėt sielas aukso veršiui. Tradicijas vadinate lavonais, bajorišką kilmę prasimanymu, o dorybę juokingu ir pasigailėtinu prietaru.

— Ne, tik šiai dienai tai nereikalinga. Ar pagarba tradicijoms man padės pardavinėti perkelius? Ar man padės mano bočiai kaštelionai, kai aš statydinuos fabriką ir turiu ieškoti kredito? Man jį duoda žydai, o ne vaivados. O visas tas senienų balastas, tos tradicijos, tai kaip rakštis kojoje,— trukdo greitai vaikščioti. Šių dienų žmogus, kuris nenori bernauti svetimam, turi išsivaduoti iš praeities pančių, bajoriškumo ir panašių prietarų, nes jie varžo valią ir atima jėgas kovoje su priešininku, kuris neturi tradicijų, o tuo pačiu ir skrupulų; su priešininku, todėl baisiu, kad jis pats sau yra praeitis, dabartis ir ateitis, tikslas ir priemonė.

— Ne, ne! Bet palikime tai ramybėje. Gal jūs ir teisus, bet aš niekad nenusileisiu. Parodysiu jums panelės Griunšpan laišką, rašytą Meciui iš Italijos. Tai nebus nediskretiška, nes ten yra kelios eilutės man.

Laiškas buvo labai ilgas, parašytas lygia, pirkliška rašysena ir pilnas truputį perdėto susižavėjimo Italija.

Bet tose vietose, kur ji kalbėjo apie save, apie namus ir apie būsimą susitikimą su Vysockiu, jis buvo kupinas švelnumo, slopinamo jausmo ir ilgesio.

— Labai gražus laiškas.

— Juokingas, nes perdėtas, o, be to, banalus. Grožybių aprašymai paimti iš Bekerio, tai tik poza, norint pasirodyti įdomesne.

Vysockis įbėgo pavargęs, išbalęs, nusisukusiu į šoną kaklaryšiu ir sutaršytais plaukais.

Jis teisinosi negalėjęs ateiti, bet tuojau išbėgo, telefonu iškviestas į fabriką, prie darbininko, kuriam mašina sutraiškė ranką.

Tuo pasinaudojęs, Boroveckis taip pat norėjo išeiti.

— Jūs padarysit tai, ko aš prašiau? — pradėjo ji, stipriai spausdama jam ranką.

— Pirma reikia ištirti padėtį, nes gal nėra tokio pavojaus, kaip jums atrodo.

— Duok dieve, kad taip tik atrodytų. Kada aš jus pamatysiu?

— Anką atvažiuos po dviejų savaičių, tai nedelsdamas atvesiu jums ją.

— Bet gal sekmadienį jūs būsit pas Travinskius? Tai jos vardinės.

— Tikrai būsiu.

Ji ėjo pirma jo, norėdama jį išleisti, bet, atidariusi duris į sūnaus laukiamąjį, skubiai pasitraukė ir smarkiai paskambino tarnaitei.

— Marisia, atidaryk langus, tegul truputį prasivėdina. Išleisiu jus pro kitas duris.

Ir nuvedė jį per kelis kambarius, pritemdytus nuleistomis užuolaidomis, užstatytus senoviniais baldais, nukabinėtus portretais, istorinio turinio paveikslais, pilnus išblukusių ir suplyšusių makatų[1] ant sienų, melancholijos ir kone vienuolyno nuotaikos.

[1] Makata — raštuotas šilkinis audinys, perausta auksiniais ir sidabriniais siūlais.

— Beprotė! — pagalvojo jis, atsidūręs Piotrkovo gatvėje, bet vis dėlto užjautė ją ir pradėjo pripažinti, kad daugeliu atvejų ji yra teisi.

Kaitra dar vis didėjo, viršum Lodzės kaip pilki baldakimai kabojo dūmai, pro kuriuos saulė liejo į miestą nepakeliamą šutrą.

Žmonės sunkiai vilkosi šaligatviais, arkliai stovėjo, nukorę galvas, vežimai riedėjo lėčiau, judėjimas krautuvėse sumažėjo, tik fabrikai ūžė su nenuilstama jėga, alsuodami šimtais kaminų, ir grioviais leido spalvotų paplavų sroves, nelyginant prakaito čiurkšles, varvančias nuo nusidirbusių organizmų.

Boroveckį taip nukamavo karštis, kad, norėdamas kiek atvėsti, užėjo išgerti mazagrano[1].

Cukrainėje buvo šalta ir tuščia, tik po tentu sėdėjo Myškovskis, kuris pakėlė į Boroveckį apsnūdusias, sunkias akis.

— Karšta, a? — tarė jis, atkišdamas prakaituotą ranką.

— Taigi! Berods, to laukėme.

— Gal nuvažiuotumėt su manim kur į užmiestį alaus išgerti. Vienam nesinori, o dviese būtų linksmiau.

— Neturiu laiko, gal sekmadienį.

— Nesiseka man. Sėdžiu šičia jau šešias valandas ir nieko negaliu prikalbinti. Buvo Moricas, išsisuko, sakė turįs reikalų, buvo tas paikša Kozlovskis, nenorėjo, šunsnukis. Ką aš veiksiu vienas ir tokiame karštyje? — taip komiškai jis aimanavo, kad Karolis nusijuokė.

— Bepigu tamstai juoktis, o aš jau baigiu ištirpti nuo karščio ir mirštu iš nuobodulio.

— Kodėl neinat miegoti?

— Ką ten! Miegojau ištisas trisdešimt valandų ir pagaliau įgriso man. Net nėra su kuo pasiginčyti! Jau eini tamsta? Atsiųskit man ką nors, šiandien man pra-

[1] Mazagranas — saldyta juoda kava su ledais ir konjaku.

vers net Leonas Konas, ir netgi kuo didesnis parka, tuo geriau, nes gali greičiau mane supykinti.

— Į fabriką tamsta neini?

— Ko? Pinigų man dar nereikia, ir kreditas dar ne visai išsemtas, galiu palaukti! Berniuk, duok tuos šeštuosius ledus! — sušuko jis, o, Karoliui išėjus, sudribo kėdėje ir apsnūdusiom akim stebėjo pro vijoklinę verandos sienelę, kaip vežikų arkliai energingai ginasi nuo musių.

Boroveckis skubiai nuėjo į Helenovą.

Parke buvo labai tylu ir vėsu.

Jauni medeliai visais lapais gėrė saulę ir judančiais šešėliais dengė baltus stalus prie restorano paviljono.

Žolynai švytėjo jauna žaluma, kaip kilimas, išmargintas raudonų ir geltonų tulpių klombomis ir apvedžiotas žvyruotų takų ir takelių geltonomis juostomis, virš kurių skraidė kregždės.

Palei žvėryno narvus, kuriuose snaudė kaitros nukamuoti žvėrys, lakstė būrys vaikų; krykšdami iš didelio pasitenkinimo, jie erzino kampiniame narve esančias beždžiones, kurios plyšojo ir blaškėsi narvuose kaip pasiutusios.

Siauros alėjos, apsivijusios laukinėmis vynuogėmis, tryško jauna šviesia žaluma ir atsispindėjo ilgame tvenkinyje, kurio lygų, atlasinį lyg perlas paviršių raižė tamsiais rėžiais žuvų nugaros ir žeidė aštrūs kregždžių sparnai.

O vandens gilumoje, po perlamutriniu paviršium, kaip auksinės dėmės ištisais būriais zujo karpiai.

Karolis įžengė į alėją, norėdamas aplenkti tvenkinį ir pavėsiu pereiti į viršutinį parką, ir pamatė Horną su Kama, sėdinčius ant tvenkinio kranto, po laukinėm vynuogėm.

Juodu maitino karpius.

Kama buvo be skrybėlės, išsidraikiusiais ant veido plaukais, nuraudusi ir linksma it dagilis, ji mėtė pyrago

gabaliukus ir garsiai juokėsi džiaugsmingu vaikišku juoku, šūkavo žuvims, rajai kišančioms į paviršių apskritus snukučius, baidė jas ilga karklo vytele ir nuolat suko savo džiaugsmingą veidelį į Horną, kuris sėdėjo kiek giliau, nugara atsirėmęs į grotus, prilaikančius vynuoges, ir taip pat linksmai ir nuoširdžiai žaidė su žuvimis.

— Caca, vaikeliai, caca! — sušuko Karolis, sustojęs prie jų.

— Na, tetule! — nesąmoningai šūktelėjo ji ir nuščiuvo, paslėpusi delnuose paraudusį veidą.

— Ir kaip, ar valgo karpiai?

— Labai! Už dešimt kapeikų suvalgė bandelių! — guviai sušuko ji ir dar guviau pradėjo pasakoti, ką išdarinėja karpiai.

Ji pasakojo sumišai, nes negalėjo susitvardyti ir nuslėpti, kaip Karolis ją sutrikdė.

— Visa tai, Kama, man papasakosi pas tetą, gerai? Žaiskite toliau, nes man reikia eiti,— kandžiai pasakė jis, matydamas, kaip, paminėjus tetą, Kama pabalo ir, staigiai krestelėjusi galvą, atmetė plaukus nuo veido.

— Ak taip, jūs galvojat, kad aš nepapasakosiu, taigi papasakosiu pas tetą viską viską...

— Ponas Hornai, nueikit nors ir rytoj pas Šają, nes jau parvažiavo, ir gausit pas jį darbo. Miuleris man jau sakė apie tai.

— Nuoširdžiai dėkoju jums, labai džiaugiuosi...

Bet jis neapsidžiaugė, nes jam buvo nesmagu, kad Boroveckis užklupo jį nelyginant vaiką, maitinantį žuvis.

— Tęskit toliau tą idiliją, netrukdysiu.

Jis nuėjo, bet Kama jį pasivijo, pastojo jam kelią ir uždususi neramiu balsu pradėjo prašyti, tuo pat metu taisydamasi suglamžytą suknelę.

— Ponas Karoli... mano mielas ponas Karoli... jūs nieko nesakykit tetai...

— O ką man sakyti, juk teta leido tau pasivaikščioti.

— Taip, taip, suprantat, Hornas toks nelaimingas... toks vargšas... susipyko su tėvu, neturi pinigų... tai aš norėjau, kad jis truputį išsiblaškytų... Teta man leido... bet... bet...

— Nesuprantu, ko tu nori, Kama? — pašaipiai paklausė jis, apsimetęs neišmanėliu.

— Nes aš nenoriu, kad paskui iš manęs juoktųsi, o kai jūs pasakysit, tai visi mane persekios, ir aš būsiu labai, nepaprastai... baisiai... nelaiminga, tokia, kaip Hornas... nes jis neturi darbo, neturi pinigų ir susipyko su tėvu.

Ji kalbėjo sumišai, skubėdama, ir akys jau tvino ašaromis, o lūpytės krypo ir virpėjo vis skausmingiau.

Karolis jautė, kad dar valandėlė, ir Kama pravirks.

— O jei pasakysiu, tai kas? — juokaudamas paklausė jis ir nubraukė jos juodus plaukus už ausų.

— Tai ir aš pasakysiu, kad jūs buvot atėję čia į pasimatymą, aha! — džiaugsmingai sušuko ji, ir ašaros tučtuojau išdžiūvo, o plaukai nudribo ant kaktos.

Jos rausvos šnervytės pradėjo virpėti kaip kumeliuko, kai jis ruošiasi spirti, akys sublizgo, o visas veidas suspindo šelmišku atkaklumu.

— Tai su kuo gi aš turėjau pasimatymą? — šypsodamasis paklausė jis.

— Nežinau. Bet jeigu jūs tokiu laiku esat Helenove, tai juk ne grynu oru pakvėpuoti atėjote.

Ji linksmai nusijuokė.

— Tu, Kama, linksmas vaikas, ir todėl jau nieko nesakysiu tetai, kad ateini į Helenovą guosti labai nelaimingo Horno.

— Ačiū. Aš jus myliu, aš jus labai myliu! — sušuko ji apsidžiaugusi.

— Labiau, negu Horną, ką?

Bet ji nieko nebeatsakė ir nubėgo prie žuvų.

Nuo kito tvenkinio kranto, iš viršutinio parko, Karolis dar matė jų palinkusias virš vandens galvas, o pro žalią vynuogienojų sieną kartas nuo karto tryško skambus juokas ir virpėjo virš vaiskaus vandens paviršiaus.

Liusi dar nebuvo atėjusi.

Karolis pradėjo vaikščioti siauromis, ūksmingomis ir visai tuščiomis alėjomis tarp tankių medžių ir krūmų.

Jis matė viršum savęs pakibusius giedro dangaus lopinius arba žiūrėjo į vandenį, blizgantį pro medžius, arba į raudonas mergaičių sukneles, šmėkščiojančias tarp medžių, arba į karkvabalius, nuleistais sparnais ropinėjančius po lapus.

Atsisėdo didžiojoje alėjoje, vedančioje į tvenkinius, ir stebėjo vaikus, kurie nuostabiai tyliai žaidė, prižiūrimi ant suoliukų snaudžiančių bonų.

Viršum jo mieguistai siūbavo medžiai ir barstė mirgančios šviesos lašelius, kurie vis kitokiais raštais margino žolynus.

Kartais atklysdavo duslūs miesto aidai ir nyko, išsisklaidę parko tyloje, kartais valandėlei orą perskrosdavo žvėries riaumojimas, kartais į kaitroje paskendusias alėjas įsiveržda vo kažkokių balsų nedarni gama.

Bet greitai vėl viskas nutildavo.

Tik nieko nebijančios kregždės skraidė viršum parko, vinguriuodamos lyg žalčiai, skrodė alėjas, šaudė pro vaikus, lenkė žmones ir medžius ir vis suko ir suko ratus.

Karolis staiga atsipeikėjo iš mieguisto susisvajojimo, nes jo dėmesį pažadino sausas ir aštrus suknelės šiugždesys; jis pakėlė akis ir nejučiomis žengė kelis žingsnius pirmyn.

Tiesiai į jį ėjo Likert.

Viršum jos suposi baltai violetinis skėtis, ir šilti atspindžiai krito ant jos liūdno veido ir plačiai atmerktų akių.

Juodu pamatė kits kitą beveik tuo pat metu ir nejučiomis ištiesė vienas kitam rankas.

Jos pablyškusį veidą nutvieskė džiaugsmas, akyse plykstelėjo laimės liepsna, lūpos nuraudo krauju, ji pasidavė pirmyn, lyg norėdama pulti jam į glėbį, bet staiga saulę užstojo kažkoks debesis, jo šešėlis pilkuma apgaubė parką ir tarsi purvinu skuduru uždengė jų širdis; ji nerviškai suvirpėjo, ištiesta ranka nusviro kaip negyva, jos veidas užgeso, lūpos išblyško ir skausmingai susičiaupė, akys tarsi įsitraukė gilyn ir niūriai apsiblausė, ji šaltai pasižiūrėjo į jį ir, skubiai praėjusi, ėmė lėtai leistis laiptais prie tvenkinių.

Jis automatiškai žengė paskui ją kelis žingsnius, pagautas kažkokio keistai jaudinančio jausmo.

Ji akimirkai atsigręžė, pažvelgė į jį dar griežtomis, bet jau žvilgančiomis nuo ašarų akimis ir nuėjo toliau.

Jis atsisėdo ir, nieko negalvodamas, žiūrėjo į tą vietą, kur prieš valandėlę švietė jos akys, perbraukė pirštais per staiga apsunkusius ir degančius vokus, visas susipurtė, nes tos akys padvelkė į jį baisiu šalčiu, ir, nežinodamas kodėl, vėl atsistojo prie laiptų ir ilgai žiūrėjo į jos liekną, oro apgaubtą stuomenį, nuo kurio stikliniu tvenkinio paviršiumi driekėsi ilgas šešėlis.

Jis vėl atsisėdo ir sėdėjo nejudėdamas ir negalvodamas, tarsi užsižiūrėjęs savo širdies gilumon, ir jo primerktos akys žvelgė vis skausmingiau.

Šešėlis nuo saulės nuslinko lyg neprilaikomas apsiaustas, ir šviesa vėl užliejo parką, tankmėje suklego paukščiai, alėjomis krykštaudami pradėjo bėgioti vaikai, o medžiai mieguistai ošė ir lyg žaisdami mėtė lapus, kurie, švelniai vingiuodami, krito ant žolynų ir tyliai gulė ant papurusios žolės, o protarpiais lyg tolima kanonada prasiveržd avo galingi miesto atgarsiai.

Karolis žiūrėjo į geltoname žvyre virpantį ir mirgantį saulės ruožą.

— Tai vadinama panieka! — pagalvojo jis, dar tebematydamas Emos akis ir prisimindamas, kaip nusviro jos ranka ir kaip ji krūptelėjo atsipeikėdama.

Jis norėjo nusijuokti, bet tas juokas neprasiveržė laukan, o užliejo širdį kartėliu ir kažkokiu staigiu, sunkiu nuovargiu.

Jis atsikėlė ir sunkiai nužingsniavo į olą.

Liusi jau ten laukė ir, pamačiusi jį greta, puolė jam ant kaklo, nieko nepaisydama.

— Atsargiau! Pilna žmonių! Gali kas pamatyti! — piktai sušvokštė jis, dairydamasis į visas puses.

— Atsiprašau! Labai atsiprašau. Ar seniai lauki? — pasiteiravo ji labai nuolankiai.

— Visą valandą... ir jau ketinau eiti, nes neturiu laiko.

— Einam už oranžerijos, po obelim, ten niekuomet nieko nebūna! — paprašė ji labai tyliai.

Jis leidosi vedamas.

Jie stipriai susiėmė už parankių ir ėjo taip susiglaudę, kad lietė vienas antrą klubais.

Liusi nuolat žvilgčiojo jam į akis, dar stipriau glaudėsi ir lipšniai šypsojosi bučinių ištroškusiomis lūpomis, ji alsavo vidudienio saulės karščiu ir geidulinga aistra.

Šiandien ji buvo gundomai graži; kažkoks lengvas, savo klosčių švelnumu ir šiugždėjimu erzinantis bordo spalvos šilkas buvo aptempęs liemenį ir puikiai ryškino nuostabius pečius, iškilią krūtinę ir nepaprastai dailius klubus.

Iš didelės mezginiais apsiūtos Mediči fasono apykaklės žvelgė skaisčiai rusvas veidas, švytintis grožiu, sveikata ir jaunyste, o nuostabios žibuoklių spalvos akys juodų blakstienų ir antakių fone spindėjo tokia jėga, kad Karolis tarsi jautė, kaip tie aistringi žvilgsniai degina veidą, kaitina jam kraują ir griauna tvirtą pasiryžimą viską baigti; jam buvo gaila netekti geismu pritvinkusių lūpų, taip svilinančių bučiniais, gaila karš-

tų žvilgsnių ir alsavimo, deginančių jam veidą, ir tų aistringų kuždesių bei glamonių, to svaiginančio malonumo, dar neišsemto iki dugno.

Pagautas staigios aistros, dar tebejausdamas tą kartėlį, kurį jo širdin įliejo susitikimas su Likert, jis ėmė ją karštai bučiuoti.

Ji taip pat bučiavo jį taip ilgai, stipriai ir aistringai, kad išbalo lyg prieš mirtį ir beveik nualpusi susmuko jo glėbyje.

— Karlai, mirštu, mirštu! — sušnibždėjo ji pamėlusiomis lūpomis, kuriose dar švietė visas didžiulis meilės svaigulys.

Ji apglėbė jį visu savo kūnu ir, valandėlę pailsėjusi, sukuždėjo, atsimerkdama ir godžiai alsuodama:

— Myliu tave! Nebučiuok manęs, man taip negera, taip negera! — tyliai skundėsi ji.

Ir kuomet jie atsidūrė už oranžerijos, uždengti nuo smalsių akių žemai nukarusiomis medžių šakomis, ji atsisėdo ant karučių, stovinčių prie sienos, atrėmė galvą į jo petį, nes jis atsisėdo greta jos, ir ilgai tylėjo.

Jis laikė ją, apglėbęs per juosmenį, glostė jos pabalusį veidą ir lengvai bučiavo sunkius primerktus vokus, iš po kurių pradėjo riedėti ašaros.

— Kas tau yra? Kodėl verki?

— Nežinau, nežinau,— atsakė ji, ir vis gausesnės ašaros tekėjo jos veidu, ir vis smarkesnis kūkčiojimas virpino jos krūtinę.

Jis šluostė jai akis, bučiavo, guodė, bet niekas negelbėjo, ji verkė kaip nuskriaustas vaikas ir negalėjo nusiraminti.

Protarpiais ji jau šypsojosi, bet vėl ir vėl ašarų antplūdis temdė jos žydras akis ir skandino šypseną.

Karolis pradėjo nerimauti, o vėliau ir nekantrauti.

Jo aistringas susijaudinimas visai išblėso nuo tų ašarų, jis jau sėdėjo šaltas ir jautėsi labai nejaukiai dėl tos isterikos ar paprasto nervų priepuolio.

Veltui jis klausinėjo, kas jai atsitiko.

Ji nieko nesakė, tik užsiknlaubė ant jo krūtinės, apkabino jį rankomis ir verkė pasikūkčiodama.

Vėjas dvelkė tarp obelų ir krėtė nuo jų dar užsilikusius suvytusius, pajuodusius žiedus, kurių parudavę žiedlapiai krito ant sėdinčiųjų galvų ir žolynų, lingavo virš jų šakas, paslaptingai kažką šnarėjo tankmėje ir lėkė toliau, palikęs už savęs didžią tylą ir tuštumą tarp medžių, kurių rimstančios viršūnės dar pamažu lingavo saulės šviesoje.

Ant oranžerijos stogo pradėjo krykšti žvirbliai, o miesto pusėje prapliupo veriančių ir rėksmingų fabrikų švilpukų choras, skelbiantis pavakarius ir užtvindęs parką šaižia kanonada.

Liusi liovėsi verkusi, nusišluostė ašaras, pažvelgė į mažą, kišeninį veidrodėlį, pasitaisė skrybėlę ir tyliai prabilo, žiūrėdama į jo rūškaną veidą.

— Pyksti ant manęs, Karlai?

— Ne, ką tu, tik man sukėlė nerimą tavo ašaros.

— Atleisk man, supranti, negalėjau susivaldyti, negalėjau... Tiek dienų laukiau tavęs, tiek dienų galvojau apie tą susitikimą su tavim, taip džiaugiausi... nes man blogai, Karoli, nes man labai blogai namie... Paimk mane iš ten, užmušk mane, jeigu nori, bet neleisk man grįžti pas juos! — sušuko ji garsiai, beviltiškai nutvėrusi jį už rankų ir akimis įsisiurbusi į jo akis, maldaudama pasigailėjimo ir pagalbos.

— Nusiramink, Liusi, esi suerzinta, susinervinusi ir net nežinai, ko reikalauji.

— Žinau, Karlai, žinau, aš noriu tavęs. Aš ten su jais daugiau nebeištversiu, nebeištversiu! — karštai sušuko ji.

— O ką aš galiu padėti? — tarė jis nekantriai, ir jo pilkose akyse blykstelėjo atkakli apmaudo ugnelė.

Išgirdusi tuos žodžius, ji pašoko ir, tarsi išvydusi prieš save bedugnę, ilgai žiūrėjo į jį kažkokiom apstulbusiom ir išsigandusiom akim.

— Karlai, tu manęs nemyli! Tu niekuomet manęs nemylėjai! — tyliai sulemeno ji virpančiomis lūpomis ir apmirusia širdimi laukė jo žodžių.

Bet jis, nors jau ir buvo bemetąs baisų jai atsakymą, susivaldė lyg iš pasigailėjimo ir šypsodamasis apkabino ją per juosmenį ir ėmė bučiuoti tas išsigandusias, ašarom paplūdusias akis su vokais, spurdančiais lyg mirštantis drugelis, ir iš baimės virpančias lūpas.

— Šiandien tu labai susinervinusi, labai suerzinta. Nusiramink, Liusi, ir nekalbėk tokių dalykų nei negalvok apie juos, nes man dėl to labai skaudu, gerai, Liusi? — kuždėjo jis, stengdamasis kalbėti meiliu balsu.

— Gerai, Karlai, gerai! Atleisk man! Aš taip baisiai tave myliu ir taip bijau dėl tavęs, kad negalėjau išlaikyti, norėjau įsitikinti.

— O dabar jau tiki manimi ir esi rami, ar ne tiesa?

— Tikiu, Karlai, nes kuo gi aš tikėsiu, jei ne tavim! — karštai ir nuoširdžiai sušuko ji.

— Ar namie tave ištiko koks nemalonumas?

— Kad tik vienas! Kasdien turiu jų tūkstantį, bet šiandien iš Čenstochovo atvažiavo teta ir visą laiką tik priekaištavo, kad neturime vaikų! Girdi, Karlai? Visa šeima tuo susirūpinusi ir nuolat man iškalbinėja, nuolat... Jis pasakė, kad išsiskirs su manim, nes jam gėda prieš savus dėl manęs. Šiandien jie nutarė, kad teta turinti mane nuvežti į Brodus, pas kažkokį cadiką[1], kuris man padėsiąs...

— Sutikai?

— Jie gali mane priversti!.. Aš negaliu spirtis, nes niekas manęs neužsistos... Privalau...— tyliai kuždėjo pro sukąstus dantis, jausdama savo bejėgiškumą, ir žiūrėjo į jį maldaujančiomis akimis, tarytum šaukdamasi pagalbos, bet Karolis neramiai pasijudino ir pažvelgė į laikrodėlį.

[1] Cadikas — garsus dievotumu rabinas, neva turįs stebukladario galią.

— Žinai, jie prigrasino, kad jeigu aš nesutiksianti, tai jie duosią ištuoką ir išvešią mane į mažą miestelį! Girdi, išveš toli nuo tavęs ir jau niekad... niekad tavęs nebepamatysiu...

Ir tarsi pagauta staigios, akinančios baimės, kad gali jo visiškai netekti, puolė jam į glėbį, glaudėsi prie jo visu kūnu, stipriai spaudė jį prie savęs ir, kupina kažkokios baimės ir meilės, pagavo jo rankas ir ištisai jas bučiavo.

— Jau reikia eiti, nes parke muzika pradeda groti, bus daugiau žmonių, ir gali mus pamatyti.

— Tegul pamato, aš tave myliu, Karlai, ir galiu visam pasauliui drąsiai šaukti, kad myliu. Ką man rūpi žmonės, jeigu tu esi su manim!

— Vis dėlto dėl žmonių akių mums reikia būti santūriems.

— O ką tu padarytum, jeigu kurią nors dieną aš ateičiau pas tave ir pasilikčiau visam laikui? — guviai paklausė ji, meiliai glausdamasi, ir jos veidas nušvito galinga laimės liepsna.— Ir būtumėm drauge visada, visada... visada...— lipšniai kartojo ji, perpindama žodžius karštais bučiniais.

— Vaikas esi, nesupranti to, ką kalbi... o tai beprotiškos mintys...

— O ar meilė nėra taip pat beprotybė, Karlai?

— Taip, taip, bet mums jau reikia eiti,— skubiai pasakė jis, klausydamasis tolimų muzikos garsų, sklindančių pro medžių tankmę ir besileidžiančias sutemas.

— Tu manęs nemyli, Karlai? — juokaudama paklausė ji ir atkišo lūpas, kad jis bučiniais tat paneigtų.

Bet jis pažvelgė į ją taip šaltai ir atšiauriai ir tokiu abuoju balsu atsakė, kad ji sudrebėjo, paleido jo petį ir ėjo greta sutrikusi, sunerimusi ir liūdnu žvilgsniu klaidžiojo medžių tankme, kurioje glūdėjo tamsa, suraižyta aštrių, varinių besileidžiančios saulės spindulių.

Ir nors jis kaip įmanydamas švelnesniu balsu įtikinėjo mylįs ją, nors atsisveikindamas ir bučiavo labai

nuoširdžiai, tačiau ji nuėjo nerami ir iš tolo liūdnai žvilgčiojo į jį, stovintį po medžiais.

Muzika grojo kažkokį melancholišką valsą, kurio malonūs garsai plaukė per didelį parką, linguodami saulėlydžio valandą nusvirusias medžių šakas ir užsiskleidžiančias žiedų taures.

Alėjomis vaikštinėjo minios žmonių, buvo girdėti balsų klegesys, juokas, žvyro čežėjimas po kojomis, šmėkščiojo šviesūs moterų drabužiai. Medžių virtinės, skendinčios didžioj tyloj, liejo vėsą į kaitrią prietemą, pilną melodijos virpesių ir besileidžiančios, tarsi krauju pasruvusios, saulės atspindžių. Saulė leidosi už miškų ir liejo varinės šviesos srautus į Lodzę, pilną dūmų ir juodų kaminų siluetų, į tuščius laukus, plytinčius už parko, pilnus vienišų medžių, plytinių, žemų namukų, smėlėtų takelių ir žalių javų, kurie vilnijo kaip bangos ir ritosi į miestą su bejėgišku atkaklumu.

Karolis nuėjo viršutine alėja už žvėryno, nenorėdamas susitikti su pažįstamais, bet sulėtino žingsnį, nes priešakyje pamatė Horną su Kama; jiedu ėjo, susikibę rankomis, ir tyliai niūniavo kažkokią dainelę, taktan linguodami galvas; savo skrybėlę Kama laikė rankoje, jos plaukai buvo susitaršę, ir saulės spinduliai švietė juose kaip auksiniai smeigtukai, nes jiedu ėjo į vakarus ir, sustoję kalvos viršūnėje, žiūrėjo į miestą.

Karolis aplenkė juos šoniniu taku ir skubiai nuvažiavo į miestą.

IV

—Užeikite arbatos išgerti, nes teta bus labai nepatenkinta, kad aš jus paleidau,— prašė Kama, kai Hornas ją palydėjo į Spacerovą.

— Neturiu laiko, reikia ieškoti Malinovskio, jau trys dienos jo nebuvo namie, man labai neramu dėl jo.

— Na, gerai, bet kai surasite jį, tai abu ateikite arbatos gerti.

— Gerai!

Juodu draugiškai paspaudė vienas kitam rankas ir išsiskyrė.

— Ponas Hornai! — pašaukė jį Kama pro vartus.

Jis atsigręžė ir laukė, ką ji pasakys.

— Bet dabar jūs geriau jaučiatės, ką? Dabar jūs nebesat nelaimingas, ką?

— Geriau, daug geriau, ir iš visos širdies dėkoju už tą pasivaikščiojimą.

— Reikia būti sveikam, nereikia būti nelaimingam ir reikia rytoj nueiti pas Šają, gerai? — tyliai kalbėjo ji ir kažkaip motiniškai paglostė jam veidą.

Jis pabučiavo jai pirštų galiukus ir nuėjo namo, bet žingsniavo lėtai ir apatiškai, nors ir tikrai nerimavo dėl taip ilgai nesirodančio Malinovskio, su kuriuo jis gyveno ir su kuriuo labai susibičiuliavo, tuos kelis mėnesius laukdamas tarnybos.

Malinovskio namie nebuvo, butas dvelkė tuštuma, kiekviename žingsnyje buvo matyti skurdas, ir nemažas, nes Hornas susipyko su tėvu, o šis nebemokėjo jam algos, norėdamas tuo būdu priversti užsispyrėlį sugrįžti namo.

Bet neprivertė, nes Hornas užsispyrė ir nutarė toliau manytis savo jėgomis, o kol kas gyvėno iš paskolų kredito bei po truputį pardavinėjamų baldų ir rakandų, palaikomas meilės, kurią jautė Kamai, meilės, kuri tarsi gaubė jį visą maloniu rūku lyg tas birželio vakaras, besileidžiantis ant miesto, sklidinas gilios tylos ir žvaigždžių, kurios žėrėjo neišmatuojamose gelmėse lyg nušvintančių ir vėl gęstančių svajonių spindesys, virpąs oro vilnyje, amžinoje kaip pati meilė ir kaip ji neapčiuopiamoje.

Jis liovėsi galvojęs apie save, nes nusprendė eiti į miestą ir paieškoti draugo.

Malinovskis ne kartą taip paslaptingai išnykdavo ir

sugrįždavo išbalęs ir susinervinęs, nepasakęs, kur buvo, tačiau niekuomet jis neužtrukdavo taip ilgai, kaip dabar.

Hornas apėjo pažįstamus, tikėdamasis ką nors sužinoti, bet niekas nematė Malinovskio jau kelias dienas; į jo tėvus jis nesikreipė, mat, nenorėjo jų jaudinti, o, antra vertus, galvojo tai padaryti paskutiniu atveju.

Jam atėjo į galvą pasiteirauti pas Jaskulskius, kur Malinovskis labai dažnai lankėsi. Dabar Jaskulskiai gyveno vienoje naujai besikuriančioje gatvelėje tarp geležinkelio linijos, miško ir Šeiblerio fabrikų.

Gatvelė dar buvo nei laukas, nei šiukšlynas, nei miestas, nes ėjo trūkinėjančia linija tarp žaliuojančių javų laukų, kalvų, užverstų iš miesto išvežamomis šiukšlėmis, ir didžiulių duobių, iš kurių buvo kasamas smėlis.

Keturaukščiai netinkuotų plytų namai, biaurūs, tik šiaip taip sulipdyti, raudonavo greta mažų medinių namukų ir paprastų lūšnų, sukaltų iš lentų sandėliams.

Nedidelio šlaito papėdėje, kur ėjo gatvelė, sruveno įvairiom spalvom besimainąs upokšnis, užterštas srutomis iš fabrikų ir skleidžiantis aplinkui baisią smarvę. Jis sudarė ribą tarp tikrojo miesto ir laukų ir vingiavo palei ilgas tvoras ir iš miesto išvežamų sąšlavų krūvas.

Jaskulskiai gyveno pačioje pamiškėje, medinėje lūšnoje su keliolikos langų fasadu ir su daugybe priestatų bei mezoninų ant sukrypusio aukšto. Dabar jiems sekėsi daug geriau, nes jis uždirbdavo penkis rublius per savaitę Boroveckio fabriko statyboje, o ji prekiavo kepėjui priklausančioje maisto krautuvėlėje ir už tai turėjo butą ir dešimt rublių per mėnesį.

Prie Jaskulskių krautuvėlės sėdėjo antklodėmis aptūlotas Antosius ir svajingom, ilgesio pilnom akim žiūrėjo į mėnulio piautuvą, kuris, išlindęs iš už debesų, sidabru dažė šlapius nuo rasos skardinius miesto stogus ir kaminus.

— Ar Juzius namie? — paklausė Hornas, paspaudęs jo liesą džiovininko ranką.

— Yra... yra...— sunkiai sušnibždėjo ligonis, nepaleisdamas jo rankos.

— Ar dabar tau geriau, negu žiemą?

— Argi ten niekas nepateks? — paklausė jis, plačiai atmerktomis akimis rodydamas mėnulį.

— Nebent po mirties...— sviedė Hornas, skubiai įeidamas į krautuvėlę.

— Aš jaučiu... kaip ten baisiai tylu...— kuždėjo ligonis, virpėdamas visu kūnu, ir jo sulysusį veidą nuskaidrino aštraus, nenumaldomo, skausmingo ilgesio šypsena.

Jis nutilo, bejėgiškai kaip skutus nuleido rankas, atrėmė galvą į duris, prie kurių sėdėjo, ir visa siela pasinėrė tose kraupiose gelmėse, kuriomis slydo sidabrinis mėnulio piautuvas.

Juzius sėdėjo už krautuvėlės, mažame, ankštame kambarėlyje, pilname lovų ir rakandų ir tokiame tvankiame, kad atlapos durys ir langai ne ką gaivino įkaitusį orą.

— Seniai matei Malinovskį?

— Jau bent dvi savaitės nebuvo pas mus, o nemačiau jo nuo sekmadienio.

— O Zoska seniai buvo pas jus?

— Zoska pas mus nebesilanko. Mama ant jos supyko... Maryska, neiškulk stiklų! — šūktelėjo jis pro langą į mažytį daržėlį, kuriame dūlavo kažkokia moters figūra.

— Ką ji ten veikia? — paklausė jis, žiūrėdamas į juodą miško sieną, stovinčią vos per keliasdešimt žingsnių nuo namo, taip arti, kad net ilga, auksinė lempos šviesos juosta, krentanti pro langą, žvilgėjo ant pušų kamienų.

— Žemę kasa, tai Maryska, audėja, kilusi iš mūsų krašto. Mama perleido jai mūsų daržėlį, ir ji visada

po darbo ateina čia ūkininkauti. Kvaila, jai atrodo, jog ji kaime.

Hornas nesiklausė, galvojo, kur surasti Adamą, nesąmoningai apžvelgė kambarį ir krautuvėlę, pilną blizgančių pieno skardinių, kelis kartus atsikvėpė tvankiu, dulkių, dūmų ir duonos kvapo prisigėrusiu oru ir atsisveikindamas paklausė juokais:

— Na, kaip, ar negavai vėl kokio meilės laiško?

— Gavau... taip...

Jis labai išraudo.

— Lik sveikas...

— Aš irgi eisiu.

— Gal į pasimatymą? — paklausė Hornas juokais.

— Taip, taip... Bet jūs taip garsiai nekalbėkit, dar mama išgirs.

Jis skubiai apsirengė, ir juodu išėjo į tamsią gatvę.

Šiltas birželio vakaras išvarė žmones iš namų ir landynių, jie sėdėjo juoduose prieangiuose, ant slenksčių, prie namų, kelio smėlyje arba atidaruose languose, pro kuriuos buvo matyti žemi, ankšti kambariai, pilni suolų ir lovų, ir kuriuose žmonių spiečiai knibždėjo kaip avily.

Gatvelėje nebuvo žibintų, ją apšvietė mėnulis ir šviesos ruožai, tvieskiantieji iš langų ir atidarų smuklių bei krautuvėlių.

Vidury kelio krykštaudami voliojosi vaikų būriai, o iš vienos tolesnės smuklės sklido girtuoklių dainelės choras, kuris pynėsi su armonika, kažkurioj palėpėj trenkiančia žvalų krakoviaką, ir su netoliese pralekiančių traukinių dundėjimu.

— Kur bus tas tavo pasimatymas? — paklausė Hornas, kai jie išėjo į gatvelę ir žingsniavo taku, einančiu per platų bulvių lauką į miestą.

— Netoli, prie bažnyčios.

— Linkiu sėkmės!

Hornas nuėjo pas Adamo tėvus, norėdamas pasiteirauti apie jį, ir pataikė į didelę audrą.

Motina stovėjo vidury kambario ir rėkė, kone plyšdama, Zoska pasikūkčiodama verkė prie krosnies, o Adamas sėdėjo prie stalo, veidą įkniaubęs delnuose; ant komodos stovinti lempa apšvietė visą sceną.

Hornas įėjo, bet tuojau sutrikęs žengė atgal pro duris.

Adamas išbėgo paskui jį.

— Mielasai, palauk manęs kelias minutes prie vartų, labai prašau tavęs! — karštligiškai sukuždėjo jis ir grįžo namo.

Motina rėkė šaižiu, pakeltu balsu:

— Aš dar kartą klausiu, kur tu buvai tas tris dienas?

— Jau sakiau jums, buvau kaime prie Piotrkovo, pas pažįstamą.

— Zoska, nemeluok! — trumpai sviedė Adamas, ir jo žalios, malonios akys piktai žybtelėjo.— Aš žinau, kur tu buvai! — pridūrė jis tyliau.

— Na, kur? — neramiai sušuko mergina ir pakėlė į jį užverktas akis.

— Pas Keslerį! — sukuždėjo jis tyliai, bet taip skausmingai, kad motina išskėtė rankas, o Zoska pašoko nuo kėdės, kurį laiką stovėjo vidury kambario, dairydamasi aplinkui išdidžiu, maištaujančiu žvilgsniu.

— Taip, buvau pas Keslerį! Esu jo meilužė, taip! — sušuko ji skardžiai ir tokiu ryžtingu balsu, kad motina pasitraukė prie lango, o Adamas pašoko nuo kėdės; ji valandėlę stovėjo tylėdama ir žiūrėjo į juos išdidžiu žvilgsniu, tačiau netrukus taip suvirpėjo iš susijaudinimo, kad kojos jai sulinko, ji susmuko ant kėdės ir pasikūkčiodama pravirko.

Motina atsipeikėjo, šoko prie jos, stvėrė už rankų ir, tempdama prie lempos, pradėjo greitai, karštligiškai kalbėti:

— Tu Keslerio meilužė? Tu, mano duktė?

Griebėsi už galvos ir ėmė bėgioti po kambarį, šaukdama iš baisaus skausmo.

— Jėzau Marija! — rėkė ji ir, nevilties pagauta, laužė rankas.

Ji vėl prišoko ir, purtydama Zoską iš visų jėgų, kuždėjo kimiu, slopiu iš susijaudinimo balsu:

— Tai šit tie važinėjimai pas tetą, tos iškylos, tie vaikščiojimai su draugėmis į teatrą, tas puošimasis — tas viskas. A, suprantu dabar, suprantu! Ir aš viską leidau, buvau tokia akla! Jėzau Marija! Nebausk manęs, dieve, už aklumą, nebausk manęs, viešpatie, už mano vaikų kaltes, nes aš dėl to nekalta! — maldavo ji paklaikusiu balsu ir, didžiai atgailaudama, puolė prieš dievo motinos paveikslą, apšviestą aliejine lempute.

Valandėlei stojo tyla.

Adamas niūriai žiūrėjo į lempą, o Zoska stovėjo prie sienos susigūžusi, sugniuždyta, nelaiminga, ašaros lyg dideli perlai biro jai iš akių ir riedėjo per visą veidą, ji nuolat krūpčiojo, raudos purtoma, plaukai išsidraikė jai ant pečių ir kaktos, ji automatiškai braukė juos ir jau nieko nebematė, kas dedasi aplinkui.

Motina pasikėlė, jos išbalęs ir pabrinkęs veidas buvo pilnas nepermaldaujamos rūstybės ir įniršio.

— Tučtuojau nusivilk tuos aksomus! — sušuko ji.

O kai Zoska nesusigaudydama susvyravo, motina ėmė plėšti nuo jos aksominį kikliką ir draskyti jį į skutus.

— Tai tavo gėda tu, šliundra! — šaukė ji ir, pagauta naikinimo siautulio, nuplėšė nuo jos visus drabužius ir sudraskė į skutus, sutrypė su neapykanta ir puolė prie komodos, ir mėtė iš jos, ir plėšė viską, ką turėjo Zoska, o pastaroji suglumusiom akim stebėjo nusiaubimą ir kuždėjo su pertrūkiais:

— Jis mane myli... jis žadėjo mane vesti... aš nebegalėjau išlaikyti fabrike... aš nenoriu mirti verpykloje... aš nenoriu visą gyvenimą būti audėja... Mamyte brangi, motinėle mano vienintele, dovanok man, mamyte, pasigailėk manęs! — suriko ji smarkiai ir puolė

motinai į kojas. Joje pabudo sąmones ir savitvardos likučiai.

— Gali dabar sau eiti pas Keslerį, aš jau nebeturiu dukters,— abejingai sukuždėjo motina ir, išsiplėšusi iš jos glėbio, plačiai atvėrė duris.

Zoska, ūmai pagauta neišpasakyto siaubo, padvelkusio iš motinos žodžių ir juodų koridoriaus nasrų, kuriuos ji pamatė prieš save, pasitraukė atatupsta ir, nežmoniškai klykdama iš baisaus išgąsčio, griuvo motinai po kojom; kabinėjosi jai už rankų, rūbų, kelių, šliaužiojo paskui keliaklūpsčia ir paklaikusiu, verksmingu balsu maldavo pasigailėti ir atleisti.

— Užmušk mane, tik nevaryk! Užmuškit mane, žmonės, nes jau nebeištversiu! Adamai, broli mano! Tėve mano, pasigailėkite manęs!

— Kraustykis tučtuojau ir niekuomet čia nesirodyk, nes išvarysiu kaip šunį ir atiduosiu policijai! — nepermaldaujamai švokštė motina, rūsti, lyg suakmenėjusi, nes iš didelio skausmo joje viskas apmirė, netgi gailestis.

Adamas taip pat klausėsi ir žiūrėjo nė nekrustelėdamas, tik jo žalios akys jau nebespindėjo taip rūsčiai bei veriamai ir plūdo ašaromis.

— Lauk nuo manęs! — dar kartą šaižiai riktelėjo motina.

Tada Zoska akimirką stabtelėjo vidury kambario ir, klaikiai rėkdama, puolė į koridorių, kad net kaimynai pradėjo atidarinėti duris ir kaišioti galvas, perbėgo visą bendrabutį, nulėkė apačion į kiemą, įsispraudė į tamsų kampą po žydinčiomis akacijomis ir, apimta kraupios, gyvuliškos baimės, nualpo.

Adamas išbėgo paskui ir, ją atgaivinęs, sukuždėjo švelniu, brolišku balsu:

— Zoska, eikš pas mane! Aš tavęs nepaliksiu.

Ji nieko neatsakė, tik norėjo ištrūkti jam iš rankų ir bėgti, kur akys mato.

Jis per vargą ją nuramino, apmuturiavo kažkokia

skara, atsinešta iš namų, nes mergina visa buvo skarmaluota, stipriai paėmė ją už parankės ir nuvedė prie vežiko.

Vartuose laukęs Hornas prisidėjo prie jų.

— Taip išėjo, kad Zoska šiuo tarpu gyvens pas mane; ar negalėtumėt pasiieškoti buto kelioms dienoms?

— Gerai. Eisiu pas Vilčeką, jis turi didelį butą.

Jie važiavo tylėdami, tik, pravažiuojant pro Keslerio rūmus, Zoska stipriau prisiglaudė prie brolio ir ėmė tyliai verkti.

— Neverk, viskas susiklos. Neverk, motina leisis permaldaujama, su tėvu aš pats pasikalbėsiu! — guodė jis ją ir bučiavo jos užverktas akis, ir glamonėjo sutaršytus plaukus.

Ją taip paveikė tie paguodos žodžiai ir jo meilė, kad apkabino jį rankomis, prigludo veidu prie krūtinės ir tyliai, su pertrūkiais kuždėjo, skundėsi savo nelaiminga dalia, nepaisydama čia pat sėdinčio Horno.

Brolio kambarys beregint buvo paverstas jos butu, o jis pats persikėlė į Horno kambarį; ji užsidarė ir nebenorėjo išeiti arbatos, kurią Hornas užvirino.

Adamas pats jai nunešė.

Ji truputį išgėrė, krito į lovą ir tuoj pat užmigo.

Adamas nuolat ėjo jos žiūrėti, apklojo, kuo galėjo, nosinaite nušluostė veidą, nes, nors ji ir miegojo, ašaros riedėjo iš užmerktų akių, paskui sugrįžo ir tyliu balsu sukuždėjo:

— Numanot, kas atsitiko?

— Ne, ne, aš labai prašau, nesakykit, nes matau, kaip jums skaudu. Aš tuojau išeinu.

— Pasilikit dar valandėlei. Girdėjot, turėjote girdėti, kas buvo kalbama apie Zoską?

— Į apkalbas aš niekuomet nekreipiu dėmesio, niekad nenoriu jų klausytis,— išsisukinėdamas pasakė Hornas.

— Tai ne apkalbos, tai tiesa! — griežtai tarė Adamas, pakildamas iš vietos.

— Ką gi jūs dabar darysite? — paklausė jis, didžiai užjausdamas.

— Tuojau einu pas Keslerius! — rūsčiai sukuždėjo vaikinas, jo žalios akys blykstelėjo ir pasidarė tokios spalvos, kaip juodas emaliuotas revolveris, kurį jis įsidėjo į kišenę.

— Iš to nebus naudos, su galviju negalima tvarkyti žmogiškų reikalų.

— Pamėginsiu, o jei man nepavyks, tai...

— Tai kas? — skubiai įsiterpė Hornas, išgąsdintas grasinamos gaidos, kuri suskambo jo balse.

— Tai pasikalbėsime kitaip... pamatysime...

Hornas bandė jam ką sakyti, bet Adamas nenorėjo klausytis, tik prie vartų, atsisveikindamas, jis stipriai paspaudė jam ranką ir nuskubėjo į Keslerio rūmus. Jis neužtiko jaunojo Keslerio, ir niekas negalėjo jam paaiškinti, kur jis šiuo metu gali būti.

Kupinas neapykantos, jis pažiūrėjo į puikius rūmus, į blizgančius mėnesienoje jų bokštelius ir paauksuotus balkonus, į langus su baltomis užuolaidomis ir nuėjo į fabriką pas tėvą.

Senis Malinovskis, kaip paprastai, lyg nepailstanti gervė vaikščiojo aplink milžinišką smagratį, kuris tarytum baisus paukštis šmėkščiojo tamsiame, tirtančiame nuo jo sukimosi bokšte, smego žemėn, niro iš šešėlių, blykčiojo žvilgančiu, šaltu plieno rūku ir skriejo tokiu pasiutusiu greičiu, jog neįmanoma buvo įžiūrėti jokio kontūro.

Bokštas taip gaudė nuo baisaus mašinos riaumojimo, kad senis paklausė sūnaus pašnibždomis:

— Suradai Zoską?

— Parvežiau ją šiandien vakare.

Senis ilgai pažiūrėjo į jį ir vėl nuėjo aplinkui mašiną, patepė alyva kai kurias dalis, patikrino mano-

metrą, apšluostė stūmoklius, kurie slankiojo šniokšdami ir varvino alyvą, per garsiakalbį šūktelėjo mašinistams, dirbantiems žemiau, ir, grįžęs prie sūnaus, sunkiai iškošė:

— Kesleris!

Tėvo dantys prasišiepė, tarsi jis ruoštųsi kąsti.

— Taip, bet jis mano! Palikit jį ramybėje,— karštai pradėjo Adamas.

— Kvailas esi! Turiu su juo kalbėtis svarbiais reikalais, nė nedrįsk jo liesti, girdi?

— Girdžiu, bet nenusileisiu.

— Nė nedrįsk man! — suurzgė senis, pakeldamas juodus milžiniškus kumščius, lyg ketindamas smogti.— Kur ji dabar?

— Motina išvarė ją iš namų.

Jis sušvokštė pro sukąstus dantis, tamsiai pilkos akys įgriuvo jam giliai po vešliais antakiais, ir tik grėsmingas šešėlis krito nuo jų ant papilkėjusio ir sauso veido.

Jis susikūprino ir lėtai nukiūtino aplink tą ratą, kuris, riaumodamas kaip pašėlęs, giedojo įkalintos tarp drebančių mūrų ir įnirtingai besiblaškančios jėgos himną.

Pro mažus užburbėjusius pastato langelius plaukė sidabrinės mėnulio šviesos rūkas, kuriame lyg mėlynas vaiduoklis baubdamas trankėsi milžiniškas galvijas.

Adamas, daugiau nebesulaukęs iš tėvo nė žodžio, atsikėlė ir rengėsi išeiti.

Senis nuspūdino paskui jį ir jau už slenksčio sukuždėjo:

— Pasirūpink ta... juk mūsų kraujas...

— Pasiėmiau ją pas save.

Tėvas sučiupo jį ir geležinėm rankom priglaudė prie širdies.

Žalios, mielos, didele meile šviečiančios sūnaus akys įsmigo į tamsiai pilkas, ašarotas tėvo akis, jiedu žiūrėjo į kits kitą iki pat gelmių, kiaurai ir išsiskyrė, netarę nė žodžio.

Senis skubiai vaikščiojo aplink mašiną ir tepaluotais pirštais šluostėsi akis.

V

—Biznis paprastas, grynas auksas, sakau jums. Nupirkau sklypą, kurį Griunšpanas privalo, suprantat, privalo iš manęs išpirkti už tokią kainą, kurios aš panorėsiu,— sekantį rytą aiškino Stachas Vilčekas Hornui, kuris miegojo pas jį.

— Kodėl privalo? — mieguistu balsu paklausė Hornas.

— Nes mano sklypas jo fabriką supa iš dviejų pusių; iš šono ir iš užpakalio, iš kito šono yra Šajos Mendelsono sklypai, o iš priešakio gatvė. Griunšpanas nori išplėsti fabriką, bet pas save neturi vietos. Šiandien ketina mane aplankyti, pamatysit, kokia jo mina. Dėl to sklypo jis derėjosi trejus metus ir per trejus metus senajam savininkui kasmet pridėdavo po šimtą rublių, norėjo pigiai nupirkti, laukė, jis neskubėjo. Aš per stebuklą suuosčiau, gerokai primečiau kaimiečiui ir patyliukais nupirkau, dabar aš lauksiu, dabar aš neskubėsiu... cha, cha, cha! — linksmai juokėsi jis, trindamas rankas, laižydamas atvėpusias lūpas ir mirkčiodamas akimis.

— Kiek turit tos žemės?

— Visus keturis margus! Penkiasdešimt tūkstančių rublių jau beveik turiu kišenėje.

— Daug tikitės! — nusijuokė Hornas, kiek nustebintas tos sumos.

— Biznio reikaluose aš niekuomet neklystu. Griunšpanas ketina statyti du korpusus, viso maždaug dviem tūkstančiam žmonių, ir pagalvokite, jeigu jam tektų statyti kitoje vietoje, nors ir kelis šimtus žingsnių toliau, tai statybos, įrengimo ir administracinės išlaidos jam padidėtų dvigubai. Ar gersit dar arbatos?

— Mielai, jeigu yra karštos, bet kaip būsimam milijonieriui, tai puodeliai velniškai apkramtyti! — padarė jis pastabą, skambindamas šaukšteliu į švarplėtą fajanso puodelį.

— Tai niekis, dar gersime iš Sevro puodelių,— atsakė jis nerūpestingai.— Porai minučių paliksiu jus vieną,— tarė, pažvelgęs pro langą, ir išėjo į priemenę, nes kelios senos, suvargusios moterys su pintinėmis rankose pasirodė tarp apdžiūvusių vyšnių, augančių prieš namą.

Hornas tuo tarpu apsidairė kambaryje, kur gyveno būsimasis milijonierius.

Tai buvo paprasta kaimo troba sukrypusiomis, kalkėm pabaltintomis sienomis; plūktinę aslą — grindis, dengė suplyšęs flanelinis kilimas, išmargintas ryškiomis raudonomis gėlėmis; mažas, kreivas langelis, užtrauktas purvina užuolaida, leido tiek mažai šviesos, kad visas trobos vidus ir skurdūs, lyg sąšlavynuose surankioti rakandai skendėjo prietemoje, kurioje ryškiai blizgėjo tik didelis virtuvas, stovintis ant paprastos kaimo prieždos po dideliu gaubtu.

Keliolika knygų gulėjo ant stalo tarp senų gelžgalių, diržų ir ričių su margų medvilnės verpalų pavyzdžiais.

Hornas ėmė vartyti knygas, bet, pasigirdus už lango verksmingam moters balsui, padėjo jas ir ėmė klausytis:

— Ponas, prašom paskolinti man dešimt rublių! Ponas žinot, kad Ruchlė Vaserman yra dora, vargšė moteris. Jeigu aš šiandien negausiu pinigų, tai nepadarysiu gešefto ir neturėsiu iš ko gyventi visą savaitę.

— Be užstato pinigų neduosiu.

— Ponas Vilčekai! Aš atiduosiu, aš jums prisieksiu visom šventenybėm, kad atiduosiu... Mes neturim ko valgyti, mano maži vaikai, mano vyras, mano motina... jie laukia, kada aš jiems atnešiu gabaliuką duonos! O jeigu ponas man nepaskolinsit, tai iš kur aš jiems paimsiu...

— Tegul stimpa, ne mano reikalas!

— Tokį žodį, tokį negerą žodį ponas pasakėt,— aimanavo žydė.

Vilčekas atsisėdo ant suolo po langu ir pradėjo skaičiuoti pinigus, kuriuos jam atidavinėjo kitos moterys.

Po rublį, po du, daugiausia po penkis, jos klojo jam variokais, dešimtukais, traukiamais iš mazgelių ir slėptuvių.

Jis atidžiai skaičiavo, vis išmesdamas šalin po pinigėlį.

— Gitle, tas dešimtukas niekam tikęs, duok kitą!

— Prisiekiu, tai geras pinigas. Aš jį turiu iš vienos ponios, kuri visuomet perka pas man apelsinai! Nu, kodėl jis turi būti negeras! Jis blizga! — šaukė ji, seilindama dešimtuką ir šluostydama jį prijuoste.

— Greit duok kitą, nes neturiu laiko!

— Ponas Vilčekai, jūs esat kilnus žmogus, paskolinkit man...— prašė senoji Vaserman.

— Ponia Štein, trūksta penkiolikos kapeikų! — kreipėsi jis į mažą, seną žydę kretančia galva su nusitepusiu kyku.

— Trūksta! Negali būti! Ten yra visi penki rubliai, aš gerai skaičiavau.

— Pridėkit, ir baigta! Jūs visada taip sakot, ir visada trūksta, mes geri pažįstami.

Senė Štein ėmė įrodinėti, kad netrūksta, ir tas taip suerzino Vilčeką, kad jis sužėrė pinigus ir sviedė į smėlį jai po kojom.

Garsiai raudodama, senė rankiojo juos iš smėlio ir vėl dėliojo ant stalo.

Vaserman vėl prisėlino prie Vilčeko ir, pirštų galais palietusi jo alkūnę, prašė tyliu, verksmingu balsu:

— Aš laukiu!.. Aš žinau, kad ponas būsit gailestingas...

— Be užstato neduosiu nė rublio,— tarė jis.— Pasiskolinkit iš žento!..

— Kam jūs minit tą nevidoną! Jūs žinot, aš jam, išleisdama dukrą, paklojau ant stalo grynais net keturiasdešimt rublių, tai tas nenaudėlis per nepilną pusę metų viską išleido! Girdit, ponas, viską išleido! Kur jis išleido tokį kapitalą!

Vilčekas neklausė skundų, jis atsiiminėjo skolas su procentais už praėjusią savaitę ir skolino ateinančiai, labai tiksliai žymėdamasis užrašų knygutėje pavardes ir sumas.

Jis abejingai klausėsi skundų ir visai neslėpė paniekos tai suvargusių moterų miniai.

Jo nejaudino jų paraudusios, saulės ir speigų išdegintos akys, nei tos skarmaluotos figūros, nei tie amžinai susirūpinę ir alkani veidai, žvelgiantieji iš po perukų ir purvinų skarų, nei tas visas skurdo choras, kuris raudojo kaitrioj saulėkaitoj, tarp džiūstančių, sutrūnijusių, tik kur-ne-kur žaliuojančių medžių bei žolynų, užaugusių piktžolėm, iš kurių kišo blyškiai žalius lapus liaunos tūbės ir didelės varnalėšos.

Tuoj už kelio plytėjo miestas, jis atrodė kaip raudonų namų, kaminų ir stogų jūra, kurioje mirgėjo saulės atspindžiai; dundesys, dardėjimas, švilpesys pripildė sodelį ir ištisai drebino medines, sukrypusias Vilčeko namo sienas.

Hornas, pritrenktas ir kupinas nuoširdžios užuojautos, stebėjo tas nuskurdėlių voras, išsirikiavusias prie namo, ir su vis augančiu pasipiktinimu klausėsi Vilčeko biznio paslapčių.

Jis nebegalėjo ištverti ir, kai Vilčekas, atleidęs paskutinę prašytoją, sugrįžo į trobą, tylėdamas paėmė skrybėlę ir pasuko durų link.

— Dar neikite.

— Man reikia pas Šają, o, be to, pasakysiu teisybę, jog tai, ką girdėjau ir mačiau čia prieš valandėlę, sužadino man gilų pasišlykštėjimą tamsta, ponas Vilčekai... Teikitės mane, o kartu ir visą mūsų draugiją laikyti visai svetima ir nepažįstama,— pasakė jis griežtu balsu ir, sviedęs jam paniekinamą žvilgsnį, norėjo išeiti.

— Neišleisiu jūsų, turite išklausyti, ką aš pasakysiu! — sušuko Vilčekas, skubiai užstojęs jam duris; iš pykčio jis pasidarė mėlynai raudonas, bet kalbėjo ramiai.

Hornas pažvelgė jam tiesiai į akis ir, nenusiimdamas skrybėlės, atsisėdo ir tarė sausai:

— Klausau jūsų!

— Noriu jums tik paaiškinti. Aš nesu lupikautojas, kaip jūs veikiausiai įtarėt, ir nesu todėl, kad dirbu pas Grosgliuką ir veikiu jo naudai ir jo atsakomybe. Jums pirmam tai sakau, nes anksčiau man nebuvo reikalo teisintis ir aiškintis dėl savo veiksmų.

— Kodėl jūs tai darote dabar? Juk niekas tamstos neverčia! Aš nesu tardytojas!

— Darau tai todėl, kad nespręstumėt apie mane neteisingai. Galite mane laikyti arba nelaikyti savo pažįstamu — tai antraeilis klausimas, bet aš nenorėčiau, kad mane laikytų lupikautoju.

— Galite būti tikras, kad mes tamsta nesidomėsime.

— Kaip ir aš šiuo metu jūsų panieka, kurią girdžiu tamstos balse.

— Tai kam jūs mane sulaikot?

— Sulaikiau! — tarė jis pabrėždamas.— Pasiteisindamas pasakiau, kad dirbu Grosgliukui ir operuoju jo pinigais bei jo naudai! Aišku, kad nedarau to dykai.

— Niekas nė už didžiausią algą neprisiimtų pareigos plėšti vargšus.

— Taip sakoma salonėliuose ir panelių akivaizdoje, nes tokia frazė gražiai skamba ir niekam neįpareigoja.

— Tai paprastas, žmogiškas padorumas, o ne frazė, ponas Vilčekai.

— Galima ir taip pavadinti, nesiginčysiu dėl žodžių. Jūs mane laikot niekšu, kad padedu Grosgliukui plėšti vargšus, taip? Tai aš tamstą įtikinsiu, kad tas niekšas pats vienas tiems vargšams daro daugiau, negu jūs visi inteligentai ir įvairios šlėktų liekanos, drauge paimtos. Prašom, pažiūrėkite į tą knygą, čia sužymėtos per visus metus paskolintos sumos ir procentai, kuriuos jos atnešė pernai. Čia užsirašinėjo mano pirmtakas, o čia yra mano knyga, kurioje žymiuosi nuo naujų metų. Palygink tamsta paskolų ir pajamų skaitmenis.

Hornas beveik nenorom pažvelgė ir pamatė, kad antroje knygoje pajamų suma buvo perpus mažesnė, negu pirmojoje.

— Ką tai reiškia, kodėl?

— Tai reiškia, kad aš imu šimtu penkiasdešimt nuošimčių mažiau, negu mano pirmtakas. Tai reiškia, kaip rodo sąskaitos, kad aš duodu iš savo kišenės skurdžiams nuo šimto iki dviejų šimtų rublių per mėnesį, nes kaip tik tie šimtas penkiasdešimt nuošimčių sudarė mano papildomą atlyginimą. Aš atsisakiau jo ir neieškau pagyrimų už tai.

— Jūs dovanojat jiems jų pačių pinigus, iš tikrųjų didelė malonė!

— Kalbi tamsta, kaip žmogus, kuris neišmano verslo reikalų.

— Ne, tik kaip žmogus, kuris nemano, kad imti šimtą penkiasdešimt nuošimčių vietoj trijų šimtų yra didvyriška.

— Gerai, nekalbėkim apie tai! — sušuko Vilčekas ir atsainiu judesiu įmetė knygas į seifą, stovintį kampe, ir, pirštais barbendamas į stalą, žiūrėjo į vyšnias, linguojančias už lango.

Jis labai apsiblausė, nes bijojo, kad per Horną gandas apie jo lupikiškas operacijas pasklis Lodzėje ir už-

darys duris į „koloniją" ir į kelis kitus pažįstamus namus.

Hornas atidžiai stebėjo jį ir net užmiršo išeiti, pasipiktinimas užleido vietą smalsumui, su kuriuo jis klausėsi Vilčeko; dabar jis jam atrodė visai kitoks, iš jo veržėsi kažkokia galinga jėga, kurios iki šiol jis nematė, nes, tiesą sakant, niekad juo ypatingai nesidomėjo.

— Ak, jūs apžiūrinėjat mane, lyg pirmą kartą matydamas!

— Prisipažįstu, kad pirmą kartą žiūriu į tamstą atidžiai.

— Nuostabus egzempliorius, ką? Chamas su biauriais instinktais, paprastas žydbernis nešvariems darbams; šlykštus, niekingas ir niekšingas! Ką padarysi, pone, aš gimiau ne rūmuose, o tik paprastoj pirkioj; aš negražus, nemalonus, ne jūsiškis, ir todėl net mano dorybės, jeigu jų turiu, yra ydos, na, bet todėl ir skolinatės iš manęs pinigus,— pridūrė jis juokdamasis, o jo mažos akytės ironiškai sužibėjo.

— Pone, atėjo senė Vaserman! — šūktelėjo berniukas pro duris.

— Voitekai, tegul jau važiuoja į stotį, duok tą važtaraštį Antekui, po pusvalandžio aš būsiu ten. Pasakyk, kad Vaserman įeitų.

Vaserman atnešė šabasines žvakides ir didelį gintarinį komplektą užstato už dešimt rublių, kuriuos jai čia pat išmokėjo Vilčekas, atskaitęs vieną rublį nuošimčių už savaitę pirmyn.

— Jūs pasakysit, kad tai lupikavimas, ką? O jeigu neduočiau jai tų pinigų, numirtų badu. O tokių moterų, gyvenančių pasiskolintais iš mūsų pinigais, Lodzėje yra keliasdešimt, kiekviena jų turi vaikų, motinas, vyrus, kurie meldžiasi arba yra lepšiai.

— Atseit, visuomenė turi būti jums dėkinga už tokią nenuilstamą labdarybę.

— Galėtų mūsų nekabinti, mes gi nesavanaudiškai teikiame jai laimę.

Jis nusijuokė smagiai ir labai ciniškai.

— Pone, tas žydas Griunšpanas ateina! — pranešė berniukas pro duris.

— Gal jūs pasiliksit dar valandėlei, galėsit pamatyti labai linksmą sceną.

Hornas neturėjo laiko protestuoti, nes tuo metu įėjo Griunšpanas.

— Laba diena, ponas Vilčekai, jūs turit svečių, gal aš trukdau! — šaukė jis jau nuo slenksčio, neišsiėmęs cigaro iš burnos ir paduodamas ranką.

— Prašom susipažinti, mano bičiulis, ponas Hornas,— supažindino Vilčekas.

Griunšpanas beregint išsiėmė cigarą iš burnos ir skvarbiu žvilgsniu permetė Horną.

— Jūs dirbote pas Bucholcą? — paklausė jis gana iš aukšto.— Jūs esat *„Horn et Veber"* sūnus iš Varšuvos? — paklausė jis antrą kartą, negavęs atsakymo į pirmą klausimą.

— Taip.

— Man labai malonu. Mes su jūsų tėvu turime bendrų reikalų.

Jis ištiesė ranką ir labai maloningai pirštų galais palietė Horno ranką.

— O aš pas jus, ponas Vilčekai, užėjau pasivaikščiodamas, kaip pas kaimyną.

— Labai malonus oras šiandien. Prašom sėstis,— karštai kvietė Vilčekas, nepajėgdamas paslėpti džiaugsmo, kurį jam sukėlė Griunšpano apsilankymas.

Griunšpanas atsargiai atlenkė ilgo chalato skvernus, ištiesė į vidurį kambario kojas, apautas auliniais batais, ir pakėlė gudrų, atsiganiusį, riebiai žvilgantį veidą.

Mažos juodos jo akutės nuolat lakstė po kambarį, šmaižiojo pro langą į daržėlį, kabinėjosi raudonų fabriko mūrų, stovinčių čia pat šalimais, ir vėl tyrinėjo Horno veidą paviršutiniškai, o Vilčeko — labai neramiai.

Jis pūtė aplink tirštus dūmų tumulus, krenkštė, nenustygo kėdėje ir nežinojo, nuo ko pradėti.

Vilčekas taip pat tylėjo, vaikščiojo po kambarį, šypsojosi, godžiai laižė atvėpusias lūpas ir reikšmingai dirsčiojo į Horną, kuris sėdėjo apsiblausęs ir svarstė Vilčeko žodžius bei elgesį.

— Jūsų namuose maloniai vėsu,— prabilo fabrikantas, šluostydamasis prakaituotą veidą languota nosine.

— Sodas užstoja langus ir nepraleidžia saulės. Ar jūs matėt mano sodą, ponas Griunšpanai?

— Neturėjau laiko. Kada aš galėjau apžiūrėti? Žmogus esi pririštas prie tokios daugybės reikalų kaip tas arklys prie vežimo.

— O jeigu jūs, ponai, norėtumėt, tai gal išeitume į gryną orą. Parodysiu jums savo lauką ir sodą, gerai?

— Gerai, labai gerai! — guviai sušuko Griunšpanas ir pirmas išėjo.

Jie apėjo ankštą kiemą, pilną srutų pritekėjusių duobių, mėšlo krūvų, senų rąstų bei lentų ir surūdijusių gelžgalių stirtų, skardų ir senų puodų, kuriuos du žmonės krovė į didelius vežimus.

Vienoje kiemo pusėje stovėjo menkos pašiūrės, dengtos šiaudais ir sukaltos iš sutrūnijusių lentų, jose buvo sukrautos statinės su cementu, o kitoje pusėje, palei Griunšpano fabriko mūrus, stovėjo tokios pat menkos arklidės.

— Ne lenktyniniai! — juokdamasis sušuko Vilčekas, pamatęs, kad Hornas su apmaudu žiūri į arklidę, į perkarusius, suluošintus kuinus, stovinčius panarintomis galvomis prie ėdžių.

— Čia nekvepia maloniai,— tarė fabrikantas, švelnia savo nosimi uostydamas orą.

Paskui jie apžiūrėjo tuščio lauko sklypą, gryną smėlį, iš kurio vėjai buvo išpustę visą derlingą žemę taip, kad jis geltonavo lyg ochra pabarstytas.

Didžiulės išvežamų iš miesto šiukšlių kupetos, ku-

riose kapstėsi išdvėsę šunys, padrikai pūpsojo palei fabriko mūrą, nusitęsusį iki pusės lauko.

— Ne žemė, bet auksas! Svogūnai čia užauga kaip katinų galvos! — pasakė Vilčekas, ironiškai šypsodamasis.

— Ir labai gražus vaizdas iš čia matyti,— pasakė Hornas, rodydamas priemiesčio miškų juostą, visą apgaubtą melsvu, blausiu saulės rūku, ir palšas vilnis, besiritančias rugiais, iš kurių kyšojo raudoni fabrikų kaminų kaklai.

— Ką jūs kalbat, koks čia vaizdas! Tai sklypai pardavimui! — gyvai sušuko Griunšpanas, suerzintas Vilčeko ironijos.

— Jūs teisus, bet mano sklypas dar geresnis, nes jis prie pat jūsų fabriko ir beveik mieste, jame galima būtų įsteigti puikų parką...

— Įsteik tamsta, tada mano darbininkai turės kur pasilsėti per šventes...

Jie grįžo prie namo ir atsisėdo ant suoliuko.

Hornas atsisveikino su jais ir nuėjo, o jie kurį laiką sėdėjo tylėdami, dėdamiesi, kad mėgaujasi oru, prisigėrusiu dūmų kvapo ir smarvės, sklindančios iš gilių griovių, pilnų dvokiančių fabriko samplavų.

Keliu ištisai riedėjo vežimai su plytomis ir kėlė dusinančias rausvas dulkes, kurios leidosi ant vyšnių lapų ir ant žolės, o nuo Griunšpano fabriko nuolat vertėsi juodų dūmų tumulai; jie rangėsi tarp medžių sodelyje, tiesė viršum jo purviną pilką baldakimą, pro kurį vargiai smelkėsi saulė.

— Turiu į jus mažą reikaliuką,— pirmasis prabilo Griunšpanas.

— Žinau net kokį, mano bičiulis Moricas Veltas buvo užsiminęs.

— Jeigu tamsta žinai, tai pasikalbėkime trumpai ir drūtai,— nerūpestingai sušuko fabrikantas.

— Gerai. Kiek jūs duodat už tą sklypą, kuris tamstai taip reikalingas?

— Jis man nereikalingas! Aš jį pirkčiau tik tam, kad galėčiau nugriauti tą biaurią lūšną ir iškirsti tuos medžius, man jie kliudo, nes per juos aš iš savo buto nematau miško. Aš labai mėgstu mišką.

— Cha, cha, cha!

— Jūs labai maloniai juokiatės, skaniai nusijuoksi — sveikatos pribus,— pasakė Griunšpanas, tvardydamas nekantrumą.— Bet aš neturiu laiko, ponas Vilčekai,— pridūrė jis, keldamasis nuo suolo.

— Ir aš taip pat neturiu laiko, man reikia eiti į stotį.

— Tai kaip mūsų reikalas?

— Na — kiek tamsta duodi?

— Aš mėgstu greit tvarkyti reikalus, duodu jums už tą šiukšlyną dukart tiek, kiek jūs kaimiečiui sumokėjot,— skubiai sušuko jis, tiesdamas ranką,— atseit, sutarta.

— Aš neturiu laiko, ponas Griunšpanai, o jūs juokiatės iš manęs.

— Duosiu jums penkis tūkstančius rublių, na, susitarėm?

— Labai ačiū jums už kaimyniską apsilankymą, bet aš tikrai skubu, nes mano vežimai jau senokai nuvažiavo į stotį ir laukia manęs.

— Aš sakau jums paskutinį žodį: dešimt tūkstančių rublių, tuojau pat, ant stalo, na tai kaip, sutarta?

Jis nutvėrė Vilčeko ranką ir pliaukštelėjo per ją.

— Ne, nesutarta, nes aš neturiu laiko žaisti.

— Ponas Vilčekai, tai plėšikavimas! — karštai sušuko jis, atšokęs porą žingsnių.

— Ponas Griunšpanai, jūs ne visai sveikas!

— Viso gero.

— Iki pasimatymo! — sviedė Vilčekas ir patenkintas, šypsodamasis žiūrėjo į fabrikantą, kuris įsiutęs trenkė į žemę cigarą ir skubiai nudūlino per sodą, net jo chalato skvernai maskatavo kaip sparnai ir daužėsi į medžius, kliuvo už agrastų krūmų, augančių prie tako.

— Dar sugrįši! — ironiškai sukuždėjo jis jam įkandin ir iš džiaugsmo patrynė rankas.

Jis išgėrė arbatos, sudėjo į kasą smulkių monetų krūvas, persirengė elegantišku kostiumu, išsikvėpino, prieš nusitrynusį veidrodėlį išspaudė kelis spuogus ant veido ir, elegantiškas, švytintis džiaugsmu, nuėjo į stotį.

VI

Aukšta, tarp mūrinių stulpų įsprausta geležinė tvora, tarsi tankiai persipynusių stiebų, lapų ir auksuotų žiedų raizgalynė, skyrė Šajos Mendelsono fabriką nuo gatvės. Už tos tobulai imituotos augmenijos tiesėsi juosvai žalių žolynų juosta, kurioje ryškiai margavo kelios raudonai žydinčių bijūnų klombos.

Kiek atokiau dunksojo milžiniška penkiaaukštė netinkuotų plytų masė — pagrindinis fabriko korpusas, kurio kampai buvo papuošti tankiai dantytais viduramžių kuorais.

Dideli įvažiuojamieji vartai, tiesiog šaltkalvystės šedevras, įtaisyti tvoroje, į šoną nuo pagrindinio pastato, vedė į didelius kiemus, kuriuos penkiaaukščiai korpusai dalino į daugybę keturkampių, o tų keturkampių viduryje tartum lieknos tuopos kilo raudoni kaminų kaklai, skleidžiantieji virš tos galingos fabriko tvirtovės pilką dūmų skraistę.

Prie vartų, fasadu į gatvę, stovėjo vyriausioji fabriko kontora.

Hornas, kiek varžydamasis, įžengė į laukiamąjį ir, užsirašęs sargo duotoje specialioje anketoje, kas jis per vienas ir kokio pobūdžio reikalą turi į Šają, atsisėdo, laukdamas eilės, nes laukiamajame buvo prisigrūdę interesantų.

Nors diena buvo labai saulėta, kambaryje buvo tamsoka, nes vienintelis langas žiūrėjo į parką, ir jį dengė

akacijų krūmai, rausvomis žiedų akutėmis žvilgčiojantieji pro stiklus nuo kiekvieno vėjo dvelktelėjimo.

Pro praviras kontoros duris drumzlinoje, gelsvoje dujų šviesoje buvo matyti keliasdešimt palinkusių galvų, o už jų eilė siaurų langų, žiūrinčių į niūrius raudonus fabriko mūrus.

Palei tamsias, medžių išklotas sienas stovėjo eilės juodų spintų, panašių į sarkofagus.

Tvankus, įkaitęs oras buvo prisigėręs aštraus neperdirbtų verpalų ir chloro kvapo.

Viešpatavo visiška tyla.

Visi judėjo automatiškai, vaikščiojo pirštų galais, kuždėjosi pusbalsiu, tik galingas, tolimas dirbančių fabrikų ūžesys virpino sienas ir judino dujų lempas.

Grupė dvarininkų stovėjo vidury laukiamojo, tyliai šurmuliuodama ir nekreipdama dėmesio į pilkąją minią, sėdinčią ant suolų, tūnančią spintų šešėlyje, gilioje lango nišoje, į visą minią darbo ieškančių įvairiausių sluoksnių žmonių, kurie kiekvieną kartą, kai tik atsidarydavo Šajos kabineto durys, nejučiom pašokdavo ir įsmeigdavo žvilgančias nuo ilgo laukimo akis į kabinetą, kur viešpatavo milijonai.

Durys užsiverdavo greit ir be garso, o jie vėl klestelėdavo į savo vietas ir beprasmišku žvilgsniu žiūrėdavo į langą, į rausvus akacijos žiedus, pro kuriuos buvo matyti Mendelsono rūmai, žibantieji birželio saulėje paauksuotom baliustradom bei balkonais ir venecijietiškais langais.

Sargas kas valandėlę atidarydavo kabineto duris ir šaukdavo kokią nors pavardę; vieni pašokdavo ir su viltimi skubiai bėgdavo, kiti atsiskirdavo nuo laukiančiųjų grupės ir eidavo lėtai, neskubėdami.

Ir kas valandėlę iš kabineto išeidavo koks nors rimtas interesantas, koks nors stambus pirklys, kuris būdavo palydimas iki durų su visa pagarba, derama pinigams; ir taipogi kas valandėlę iš kabineto išsmuk-

davo skurdžiai, kurie, į nieką nežiūrėdami, išbalę, svyruodami, skubiai išbėgdavo.

Taip pat kas valandėlę pro laukiamąjį praslinkdavo koks fabriko valdininkas ar tarnautojas ir dingdavo kontoroje. Pro kabineto duris buvo girdėti neaiškūs pašnekesio garsai, kartais telefono skambučiai, o kartais čia pat už durų pasigirsdavo gargždus paties Šajos balsas — ir tuomet kontoroje ir laukiamajame viskas taip nuščiūdavo ir apmirdavo, kad buvo girdėti dujinių lempų šnypštimas ir į fabriko teritoriją įvažiuojančių vežimų dardėjimas.

Staiga kabineto durys atsidarė ir iš ten išbėgo aukštas, dideliu pilvu ir maža galva bei plonomis, kreivomis kojomis Stanislavas Mendelsonas, vyriausias Šajos sūnus ir vyriausiasis fabriko direktorius; jis nubėgo į kontorą ir užsipuolė kažkokį liesą tarnautoją.

— Aš jus klausiu, ką tai reiškia! — rėkė jis visa gerkle, pakišdamas prie išsigandusio, tarsi zomša aptempto valdininko veido pasą.

— Tokį pasą man davė valdyboje ponui direktoriui, tokį ir atvežiau.

— Tamsta neturi proto! Tamsta neturi delikatumo! Tamsta specialiai tyčiojies iš manęs, veždamas tokias nesąmones! Ką! Gal tamsta neskaitei?

— Skaičiau, bet jeigu jie parašė: Šmulis Šajevičius Mendelsonas su žmona Ruchle, kitaip Regina, tai aš negaliu jiems to uždrausti...

— Tamsta esi tikras galvijas, aš tamstai sakau! Tuojau važiuokite į Piotrkovą ir atveškite man žmoniškai parašytą pasą. Aš neklausiu, kiek tai kainuos, aš tik sakau, kad jis būtų rytoj pietums, nes rytoj išvažiuoju greituoju. Važiuokit tučtuojau! Na, iš tikrųjų, mano ponai, ar tas faktas nėra piktinantis, juokingas, tiesiog niekšingas: kad aš, filosofijos ir chemijos daktaras, aš Stanislavas Mendelsonas — būčiau pavadintas Šmuliu, o mano žmona Regina — Ruchle! — sujaudintas šaukė jis valdininkams.— Šmulis Šajevičius Mendelsonas su

žmona Ruchle, kitaip Regina! — nesąmoningai pakartojo jis ir dideliais žingsniais, krypuodamas kaip drambly ant plonų kojų, bėgiojo po kontorą ir karštai skundėsi visiems ir kiekvienam atskirai.

Seniausi pritarė jam vienskiemeniais žodžiais, jaunesnieji spoksojo į jį blausiu, beprasmišku žvilgsniu.

Jis būtų ilgiau graudinęs visus dėl jam padarytos neteisybės ir skriaudos, bet šaižiai suskambo elektrinis skambutis, ir iš kabineto pasigirdo Šajos balsas, kiek prislopintas kažkieno riksmo:

— Sargai!

— Tegul tik mane pirštu paliečia, tai jiems taip makaules sugurinsiu, kaip ir tau, senas vagie! Nepasijudinsiu iš čia, kol man viską nesumokėsit! — visu balsu šaukė kažkoks žemas, keturkampis žmogus, švytruodamas metaline liniuote, pastverta nuo rašomojo stalo.

Jis užstojo duris ir neleido nei jų uždaryti, nei nesidavė išmetamas sargams, kurie sustojo kiek atokiau, nežinodami, ką veikti.

— Pašaukit policiją! — šaltai paliepė Šaja atsitraukdamas, nes keliolika porų akių stebėjo tą sceną pro atviras duris.

— Ponas Piotrovski,— skubiai tarė Stanislavas, įbėgęs į kabinetą.— Tamsta nerėkauk, nes mes to neišsigąsim. Tamsta gavai, kiek priklauso, už chaltūrą daugiau nemokam, o jeigu tamsta rėkausit, tai mes turim raminamų priemonių.

— Atiduokit man mano penkiolika rublių.

— Jeigu tau nepatinka, tai imk savo latakus atgal ir spausk, kol esi sveikas.

— Ką tu čia mane tujinsi, parke, aš su tavim žmonių neapvaginėjau, aš esu doras amatininkas. Sutarėt keturiasdešimt rublių, o mokat dvidešimt penkis, kitaip liepiat man pasiimti darbą. Vagys, siurbėlės!

— Lauk jį ir į nuovadą,— sušuko Stanislavas.

Sargai staiga užpuolė jį ir sugriebė.

Jis blaškėsi ir muistėsi kaip apraizgytas žvėris, bet nusileido didesnei jėgai ir per laukiamąjį jau ėjo ramiai, tik plūdosi visu balsu, labai aiškiai ir vaizdžiai.

Kabinete įsiviešpatavo tyla.

Šaja žiūrėjo pro langą į saulės užlietą parką ir gėlynus, žaižaruojančius raudonais it kraujas tulpių žiedais.

Stanislavas, susibrukęs rankas į kišenes, vaikščiojo ir švilpavo.

— Visa tai buvo skirta tau, Stanislavai,— tarė senis, atsisėdęs prie rašomojo stalo, stovinčio vidury kambario.

— Gal būt; bet jam tai kainuos penkiolika rublių ir bent du mėnesius daboklės.

Jis ironiškai nusišypsojo ir užsidėjo pensne, nes sargas pranešė apie Horną, kurio eilė pagaliau atėjo.

Hornas nusilenkė ir tylėdamas išlaikė skvarbų Šajos žvilgsnį.

— Nuo šios dienos tamsta būsi pas mus. Miuleris gerai atsiliepė apie jus, duodam tamstai darbą. Jūs mokat anglų kalbą?

— Tvarkiau korespondenciją ta kalba Bucholco firmoje.

— Pradžioje tamsta darysi tą patį ir pas mus, vėliau panaudosime tamstą kitam darbui. Pirmas mėnuo bandomasis... ką?

— Gerai, sutinku,— skubiai atsakė jis, nemaloniai paveiktas to pasiūlymo dirbti visą mėnesį nemokamai.

— Pasilik tamsta, pasikalbėsime truputį, aš pažįstu tamstos tėvo firmą.

Bet jų pasikalbėjimą pertraukė Vysockis, kuris jau kelis mėnesius buvo Šajos fabriko gydytoju; jis kaip paprastai užbėgo paskubomis ir iš karto ėmėsi reikalo.

— Prašom sėstis, daktare,— prabilo senis.

Bet Stanislavas jį aplenkė ir pats atsisėdo, o daugiau kėdžių kabinete nebuvo.

— Aš pakviečiau jus, daktare, mažu, bet, tiesą sakant, labai rimtu reikalu,— pasakė Stanislavas, įsikišo rankas giliai į kišenes ir ištraukė iš jų pluoštą suglamžytų receptų ir ilgą sąskaitą.— Šiandien man atsiuntė paskutinio ketvirčio sąskaitą ir receptus. O kadangi aš mėgstu viską tikrinti, tai, peržiūrėjęs sąskaitą ir receptus, pasidariau tam tikras išvadas, dėl kurių kaip tik jus ir pakviečiau.

— Labai įdomu.

— Sąskaita didoka. Visas tūkstantis rublių už ketvirtį! Man atrodo gerokai per daug.

— Kaip tat suprasti? — gyvai sušuko Vysockis, raitydamas ūsus.

— Nusiraminkit, mano žodžius jūs priimkit taip, kaip jie buvo pasakyti, atseit, kad sąskaita yra per didelė, kad išleista per daug...

— Ką aš galiu padarytl! Darbininkai serga, būna daug nelaimingų atsitikimų, vadinasi, reikia juos gydyti.

— Su tuo sutinku; bet klausimas, kaip gydyti?

— Na, kaip gydyti, tai mano reikalas.

— Be abejojimo, tai jūsų reikalas, tam jus ir laikome, tačiau man rūpi gydymo būdai, jūsų naudojamas metodas,— kalbėjo Stanislavas, truputį pakėlęs balsą, ir, nežiūrėdamas į Vysockį, vyniojo ant piršto pensne grandinėlę.— Pagaliau svarbu tai, kokiomis priemonėmis jūs juos gydot.

— Tokiomis, kokias turi medicina,— gana aštriai atsakė Vysockis.

— Pavyzdžiui, pažiūrėkime pirmą pasitaikiusį receptą, kainuoja rublį dvidešimt kapeikų, tai labai brangu, aiškiai per brangu darbininkui, kuris uždirba penkis rublius per savaitę, mes negalime tiek mokėti už jį.

— Jeigu turėčiau tokias pat veiksmingas, bet pigesnes priemones, tai aš jas panaudočiau.

— Vadinasi, jeigu per brangios, tai jų visai nereikia naudoti.

Tada geriau visai negydyti.

— Ramiau, ponas Vysocki, prašom prisėsti. Pasikalbėkime kaip gerai išauklėti žmonės, džentelmeniškai. Čia jūs vėl išrašėt natūralų Emso vandenį. Darbininkas išgėrė jo dvidešimt butelių, atseit, už dešimt rublių. Jūs manot, kad jam padėjo tas vanduo? — kiek ironiškai paklausė jis, vaikščiodamas po kambarį ir žaisdamas pensne.

— Pasveiko ir jau mėnuo vaikščioja į fabriką.

— Labai džiugu, labai, bet ar jums neatrodo, kad jis pasveiktų, ir negerdamas Emso vandens, a?

— Pasveiktų, bet reikėtų dvigubai daugiau laiko, ir jam tektų išvažiuoti į kaimą.

— Reikėjo karštai patarti jam išvažiuoti į kaimą, nekainuotų mums dešimčia rublių brangiau, ir taip pat būtų pasveikęs.

— Tai ką jūs tuo norėjote pasakyti? — gyvai paklausė Vysockis ir, nupurtęs atlapus, paraitė ūsiukus.

— Pirmiausia tai, kad aš asmeniškai netikiu visomis tomis vaistinės priemonėmis, netikiu medikamentais, netikiu tuo svetimų kūnų kaišiojimu į žmogaus organizmą, nes mums tai per brangiai kainuoja, tai svarbu, bet dar svarbiau, kad tai niekam nepadeda! Ligonį reikia palikti prigimčiai, nes prigimtis geriausias gydytojas — tokiu principu patarčiau jums vadovautis ateityje, gydant mūsų žmones. Turiu galvoj daugiau jų gerovę, negu mūsų.

— Visa tai jūs galėjot pasakyti ir be tokių tolimų užuolankų! — sukuždėjo suerzintas daktaras.

— Tad kartoju jums, kad mes negalime žaisti filantropija.

— O aš, kadangi negaliu palikti ligonių išganingai prigimčiai, kadangi manau, kad būtina padėti tai prigimčiai nors ir brangiomis priemonėmis, kadangi sąžinė man neleidžia varyti į darbą dar ne visai pagijusius žmones, galiu kad ir tuojau palikti vietą pas jus.

— Bet, daktare! Koks jūs nenuolaidus žmogus. Juk apie viską galima pasikalbėti atvirai ir draugiškai. Jūs esat vienos nuomonės, aš esu kitos. Prašau sėstis, užsirūkykite papirosą,— pasakė Stanislavas ir atėmė iš jo skrybėlę, beveik jėga pasodino į kėdę, įbruko į ranką papirosą ir padavė degtukus.

— Ponas Vysocki, mano duktė su panele Griunšpan šiandien grįžta. Ką tik gavau telegramą iš Aleksandrovo, jos nori, kad tamsta jų lauktum stotyje,— džiaugsmingu balsu kalbėjo Šaja, skaitydamas telegramą.

— Pasiskubino panelės, nes, kiek man žinoma, jos ketino grįžti tik sekmadienį.

— Beprotės,— sukuždėjo Stanislavas.

— Tai staigmena, nes Melia nori būti ponios Travinskos vardinėse.

— Ar būsi tamsta stotyje?

— Labai mielai.

— Tai gal jūs drauge su manim nuvažiuosite į stotį penktą valandą.

— Gerai. Dabar nueisiu į ambulatoriją ir tuojau sugrįšiu.

Stanislavas palydėjo jį iki durų ir atsisveikindamas labai smarkiai paspaudė jam ranką.

— Tu palik jį ramybėj, Stanislavai, jis yra Ružos proteže, ji jaučia jam silpnybę.

— Tegul ji jaučia jam silpnybę, tegul priiminėja, tegul su juo važinėjasi, jeigu jai tas malonu, bet kodėl mes turime dar pridėti prie to pinigų.

— Na, ša! ša! Paskambink į namus, tegul atveža vaikus, pasiimsiu juos į stotį, pasivažinėsim truputį, ir duosiu jiems žaislų.

Sargas iškilmingai pranešė apie kažkokį poną Staržą Starževskį, kuris įėjo labai tyliai ir, spausdamas prie krūtinės skrybėlę, labai įmantriai pasisveikino.

Jo ilgas ir sausas beūsis veidas su šviesiomis kaip kunigaikščio Juzefo žandenomis maloniai šypsojosi, išblukusias, tarsi išvirintas akis jis kilsčiojo su gilaus

nustebimo išraiška, šviesūs ir labai reti plaukai žėlė ant jo sausos, smailios galvos lyg vos pastebimos samanos; net jo balsas buvo blausus, toks vangus ir duslus, kad vos begalėjai jį nugirsti.

— Esu Starža Starževskis! Grafas Henrikas jau yra rašęs ponui pirmininkui apie mane...

— Prašom sėstis. A, tiesa! Nėra kur, na, tai ir stati sutvarkysim reikalą. Mano kaimynas grafas Henrikas rašė ir kalbėjo apie jus... Kuo galiu pasitarnauti?

— Jūs, pone pirmininke, žinote, kad Henrikas yra mano artimas giminaitis, jis yra mano motinos pusbrolis...— Svečias užsikirto, mechaniškai prispaudė abiem rankom skrybėlę prie krūtinės ir išblukusiomis akimis pažvelgė į Šają.

— Man labai malonu...

— Mano Staržovas yra greta pusbrolio dvarų; tai aukso obuolys, bet... kadangi buvo užėjusi visa eilė labai sunkių žemės ūkiui metų... Jūs žinot, kaip su mumis konkuruoja Amerika?.. Turiu pridurti, kad Staržovas mums prikląusė keturis šimtus metų.

— Ilgalaikė garantija! — sumurmėjo Šaja, kramtydamas nagus, nes jį erzino ta lėta, sunkiai lipdoma šneka.

Starža toliau pasakojo apie nelaimes, apie tai, kad jam būtina keletą metų pagyventi pietuose, nejučiomis bruko smulkmenas apie savo šeimyninį gyvenimą bei sveikatą, mindžikavo, spaudė skrybėlę, pats sau pritardamas, mirkčiojo vokais be blakstienų.

— Tai... kokia jūsų specialybė ir kokios vietos jūs ieškot? — pertraukė jį Stanislavas.

— Netrukdyk ponui! Mano sūnus,— paaiškino Šaja Staržai, kuris, išgirdęs tokį aštrų kalbos toną, pakėlė nustebusias akis ir vedžiojo jomis stovinčių prie lango Horno ir Stanislavo veidais, bet supažindintas anemiškai nusišypsojo ir pagarbiai nulenkė galvą.

— Mokslus ėjau Chyrove, Galicijoje...

— Pas jėzuitus! — pašnibždėjo tėvui Stanislavas, pasilenkęs prie rašomojo stalo papiroso paimti.

— Ir nors tų mokyklų programa yra plati, tačiau bendra... Paskui lankiau kelis fakultetus, bet kadangi vis nesisekė pasirinkti specialybę, kuri galėtų mane patraukti, tai kažkaip taip išėjo...— aiškino, jis, geraširdiškai šypsodamasis, ir vėl ėmėsi pasakoti apie ūkį, apie tai, dėl ko turėjo parduoti dvarą ir ieškoti tinkamo darbo, apie triušių auginimą ir t. t.

— Labai gailiuosi, kad niekuo negaliu padėti mano brangiam kaimynui grafui Henrikui, nes neturime savo firmoje vietų pagal jūsų gabumus ir kilmę. Tiesa, yra laisvos buhalterio ir techniko vietos, bet visa tai ne jums; mažos algos ir būtina turėti specialybę. O gal jūs pasiteirautumėt po metų, nes ateinantį pavasarį plėsime fabriką, tai gal ir atsiras kokia vieta...

— Tikrai, gaila man... kad... kad... O, gal būt, ta buhalterio vieta... Matot, gerbiamas pirmininke, man labai reikia... susipažinti su buhalterija...

Jis išraudo ir nutilo.

— Šeši šimtai rublių per metus ir dvylika valandų darbo per dieną. Ne, niekuomet neleisčiau, kad mano brangaus kaimyno grafo Henriko giminaitis taip nusidirbtų! — skubiai pasakė Šaja ir, norėdamas greičiau nusikratyti šlėkta, kuris mėšlungiškai spaudė prie krūtinės skrybėlę, beprasmiškai vapėjo ir blankiomis, išbąsdintomis akimis spoksojo į kambary esančių žmonių veidus, atsistojo ir labai mandagiai palydėjo jį iki durų.

— O gal jūs pamėgintumėt laimę pas poną Borovecką; jis stato fabriką, ir jam tikriausiai reikalingi žmonės...— geraširdiškai patarė jam atsisveikindamas, ironiškai nusilenkė ir pašaipiai nusikvatojo, vėl atsisėdęs į kėdę.

— Kodėl jis neina pas savo auklėtojus?.. Galėtų jam duoti kokią vietą diplomatinėj tarnyboj,— tyčiojosi Stanislavas.

— Tamsta žinai, ponas Hornai, kodėl mes duodam darbą ne ponams Staržoms Starževskiams, o tamstai; mat, mes esam demokratai. Toks grafo giminaitis yra didelis aristokratiškas liurbis, žmogpalaikis pasivažinėjimui karieta, paradui. O fabrike reikia dirbti, ir visaip pasitaiko, ir jeigu tokiam ponui kas atsitiktų, jeigu jis per savo kaltę, bet mūsų darbą dirbdamas, bent nagą nusilaužtų, tai dėl jo būtų pasirengę pareikšti protestus visi Europos dvarai. Kam mums tokia diplomatinė afera! Mes mėgstam kuklius žmones, tokius, kurie neturi giminaičių grafų...

Tuo tarpu įėjo damos, kurių pasitikti Stanislavas žengė kelis žingsnius, o Šaja pasikėlė nuo kėdės.

Tai buvo ponia Endelman ir Travinska, jos atėjo prašyti paramos darbininkų vaikų vasaros stovykloms.

Ponia Endelman sugebėjo ypač ryškiai pavaizduoti, kaip skursta tie tūkstančiai vaikų, pūvančių rūsiuose be saulės ir be oro.

Ji vėdino smarkiai nupudruotą veidą, taisėsi aukso apyrankes ir įmantriai pašiaustus plaukus, o jos mėlynos lūpos, panašios į nuzulintus laiptus, nesusičiaupė nė valandėlei.

Travinska, šiandien nepaprastai graži, liekna, šviesi, tylėdama stebėjo raudonas, vanagiškas Šajos akis ir jo panašius į pagalius pirštus, nekantriai barbenančius į rašomąjį stalą, arba žvilgčiojo į Horną.

— Roiza, o tavo Berekas ar daug duoda neturtingiesiems? — pertraukė Šaja, negalėdamas sulaukti pabaigos.

Vardus jis ištarė, piktai pabrėždamas.

— Daug duoda, nuolat duoda, tik jis nemėgsta girtis! — sušuko ji, suerzinta jo šiurkštumo.

— O aš mėgstu, kad žmonės žinotų, ką aš duodu. Gerai, aš duosiu toms stovykloms šimtą rublių. Už šimtą rublių tie vaikai gali turėti daug gryno oro! Ponas Hornai, gal malonėsit atnešti iš kasos, šekit orderį.

— O jeigu jūs sutiktumėt duoti kokių nereikalingų medvilnės atliekų vaikų baltiniams, mes būtume labai dėkingos,— prabilo Travinska žemu, neregėtai melodingu balsu.

— Kam jiems kaime baltiniai? Savo dvaruose aš mačiau valstiečių vaikus, tai jie vaikščiojo beveik visai be drabužių, ir jiems buvo labai sveika.

— Ponas Knolis mums davė penkis rietimus marginto audeklo.

— Knolis gali duoti penkiasdešimt, jeigu jam tai patinka. O aš negaliu duoti daugiau kaip... šešis... na, kaip penkis rietimus nemarginto audeklo! Stanislavai, išrašyk orderį sandėlininkui, kad duotų keturis rietimus...— greitai ir piktai sušuko jis.

— Nuoširdžiai dėkojame jums tų vargšų vaikų vardu.

— Nėra ką šnekėti! Duodu šimtą rublių ir keturis rietimus nemarginto audeklo, bet prašau ponias, kad laikraščiuose būtų aiškiai parašyta, jog Šaja Mendelsonas davė vasaros stovykloms šimtą rublių ir keturis rietimus audeklo. Aš nesigiriu, bet tegul žmonės žino, kad aš turiu gerą širdį...

Ponia Endelman vėl ėmė deklamuoti patetišką padėką, o Nina kreipėsi į Horną, kuris sugrįžo su pinigais.

— Pasiunčiau šiandien jums kvietimą, bet dar kartą prašau rytoj po pietų ateiti pas mus. Ar neužmiršit?

— Ne, atvyksiu su didžiausiu malonumu.

Damos išėjo, o po valandėlės Stanislavas pasakė Hornui:

— Jūs turit gražių pažinčių! Ta ponia Travinska tai visa dėžė saldainių.

— O ta Roiza atrodo kaip nupudruota karvė; jeigu jis būtų toks protingas, kaip ji plepi, tai jie turėtų dvigubai daugiau turto,— nusprendė Šaja, kreipdamasis į kažkokį storą pirklį su rauktu per juosmenį pavalkčiu ir su gudriom, siaurom totoriškom akim.

Šaja buvo toks nepaprastai mandagus su juo, kad

net užleido savo kėdę, o Stanislavas pakišo jam cigarą ir pats uždegė.

Po pirklio praėjo ištisa figūrų galerija.

Hornas vos sulaukė pabaigos ir, paskutiniam interesantui išėjus, gavęs iš Šajos leidimą patekti į fabriko ribas, nuėjo pasimatyti su Malinovskiu, norėdamas pasiteirauti apie Zoską.

Surado jį milžiniškoje verpykloje prie mašinos, kuri buvo skubiai taisoma, o tuo tarpu visas cechas drebėjo nuo kitų mašinų darbo.

Švelnios dulkės dengė mašinų kontūrus, ir cechuose tvyrojo palšas rūkas, kuriame it vaiduokliai šmėkščiojo žmonės ir daiktai.

Pro stiklinius stogus saulė liejo į sales tokią šutrą, kad prakaitas čiurkšlėmis žliaukė per darbininkų veidus, kaitra buvo tvanki ir pilna įkaitusių tepalų bei alyvos kvapo.

— Nuo šios dienos dirbu jūsų fabrike,— tarė Hornas.

— Taip, tai gerai! — tyliai atsakė Adamas, pasilenkęs prie kažkokios mašinos dalies, kurią šaltkalvis priveržė sraigtais, ir daugiau nebeatsiliepė, nes tuoj buvo imta narstyti, tepti ir bandyti mašiną, o po valandėlės ji, sujungta su pagrindine transmisija, buvo paleista kartu su kitomis.

Malinovskis kurį laiką stebėjo, kaip ji veikia, vieną kitą kartą sulaikė ją valandėlei, apžiūrėjo ant jos ištemptą verpalą ir tik po tokio patikrinimo nuėjo ilga gatve tarp mašinų, vesdamasis kartu ir Horną.

— Kaip sesuo? Ar matėt ją per pietus? — po valandėlės pasakė Hornas jam į ausį, nes dūzgiančios verpimo mašinos, virpančios ir kaukiančios transmisijos bei sunkiai dundantys ratai kėlė baisų triukšmą, kuriame negalima buvo išgirsti atskirų garsų.

— Ne, ne... ne...— skausmingai sukuždėjo jis.

Jie įėjo į mažą kambarėlį stiklinėmis sienomis, iš kurio buvo matyti visa salė, viršuje išraižyta transmi-

sijų ritinių, o apačioje — judančių mašinų kontūrų; visa tai gaubė medvilnės dulkės.

— Kas jums yra? — paklausė jis, pamatęs, kad Adamas, sučiaupęs lūpas, niūriai žiūri į salę.

— Nieko... kas man gali būti?

Jis panarino galvą, atsirėmė veidu į stiklą ir be minties žiūrėjo į kažkokį ratą, kuris pašėlusiai sukosi ir mirgėjo saulėje lyg sidabro dulkių diskas.

— Iki pasimatymo. Ar iš fabriko eisit tiesiai į namus?

— Žinot, jos jau nebėra! — sukuždėjo jis, pakėlęs į Horną veidą.

Jis buvo ramus, bet jo lūpos virpėjo nuo tvardomo kūkčiojimo ir žalios, malonios akys patamsėjo.

— Nebėra? — sušuko jis nejučiom.

— Taip. Ateinu po pietų, sargienė atiduoda man raktą ir sako, kad ta panelė, kuri buvo pas mane, liepė man pasakyti, kad jos neieškočiau, nes nesurasiu, girdit! Pabėgo pas Keslerį, pabėgo pas meilužį! Tegul sau eina, tegul daro, kas jai patinka, man jau neberūpi, tik man truputį gaila... tik man truputį gaila...— staiga nutraukė jis ir išėjo, nes vėl sustojo kažkokia mašina.

Jis skubiai nubėgo prie jos, slėpdamas ne tą gailesčio kruopelę, o nenumaldomą skausmą, kuris graužė jam širdį ir varstė ją lyg peilio ašmenys.

Hornas nuėjo paskui jį, bet turėjo pasitraukti prie sienos, nes laisvu taku buvo stumiama virtinė vežimėlių, prigrūstų medvilnės ryšulių, nuo kurių jau buvo nuimti geležiniai lankai ir kuriuos kaip purviną sniegą vertė prie kedentuvų.

Malinovskis vis nėjo, o kadangi kaitra buvo baisi ir iš visų pusių palei pat ausis erzinamai švilpė transmisijos, Hornas nebelaukė ir išėjo.

Prie durų Adamas jį pasivijo ir pro ašaras sukuždėjo prašydamas:

— Nesakykite to niekam.

Jis paspaudė jam įkaitusiomis rankomis delną ir nuėjo į mašinų, transmisijų bei diržų tankmę paslėpti tarp jų gėdos ir gailesčio skausmą.

Hornas norėjo pasakyti jam kokį paguodos žodį, bet niekas neatėjo į galvą, jis pajuto, kad tokioms žaizdoms laikas ir tylėjimas geriausias vaistas, kad tokie skausmai savo sopuliu ir ašaromis minta ir vien nuo jų temiršta.

Kieme jis sutiko Vysockį, išeinantį iš fabriko ambulatorijos.

— Ar būsit, daktare, sekmadienį pas Travinskius?

— Būtinai. Vienintelė vieta Lodzėje, kur ne tik paskalomis gyvenama.

— Na, ir vienintelė svetainė, kur ateina ne tik fabrikantai, bet ir žmonės.

Juodu skubiai išsiskyrė, nes Šajos karieta jau stovėjo gatvėje, prie kontoros.

Šaja dar sėdėjo kontoroje ir žaidė su anūkėmis, Stanislavo dukterimis, o pastarasis kažką uoliai rašė ir tik retkarčiais kilstelėdavo galvą ir nusišypsodavo mergaitėms, kurios glaudė savo rusvas galveles ir rausvus veidukus prie plačios senelio krūtinės.

Šaja puikiai linksminosi, kilnojo vaikus aukštyn, bučiavo juos ir nuolat linksmai kvatojo. Jo raudonos vanagiškos akys buvo sklidinos meilės ir džiaugsmo.

— Na, matot, daktare, koks vargas būti seneliu! — linksmai sušuko jis Vysockiui.

— Žavūs vaikai!

— Tiesa? Aš visada taip sakau.

— Truputį panašios į panelę Ružą!

— Tik iš plaukų, nes aplamai yra daug gražesnės.

— Reikia tuojau važiuoti, traukinys ateina po aštuonių minučių.

Diskretiškai prie lango stovėjusi bona paėmė mergaites, ir jie tuojau išvažiavo.

Jie atvyko dar laiku, nes Šajos amerikiniai ristūnai lėkė kaip vėjas, bet kaip tik tuo metu traukinys jau slinko į žmonių prisikimšusią stotį.

Tačiau prieš Šają visi skyrėsi, traukėsi nuo galvų kepures ir skrybėles, balsai tilo, ir visų akys smalsiai krypo į išdidžią figūrą, aptemptą ilgu pilku surdutu. Jis glostėsi barzdą, linkčiojo galvą pažįstamiems ir ėjo pro susidariusį špalerį panašus į karalių, kuris maloningai teikiasi žvelgti į skurdžią minią, skubiai besiskiriančią prieš jį.

Mergaitės ėjo priešais jį, su savo suknutėm panašios į rausvus drugelius.

Vysockis jau iš tolo pamatė išsikišusias iš pirmos klasės vagono langų Ružos ir Melios galvas ir tuojau puolė prie vagono durų.

Pirmoji išlipo Ruža, tempdama ant grandinėlės pilką mažą beždžionėlę, kuri nevikriai straksėjo ir nuolat tupinėjo ant perono.

— Kaip laikaisi, Ruža? Kaip laikaisi? — šaukė Šaja, ir kai Ruža jį pabučiavo, jis dviem pirštais kilstelėjo jos smakrą, o antra ranka paglostė skruostą ir sukuždėjo sujaudintu balsu:

— Gerai atrodai!.. Gerai, kad jau parvažiavai.

— Koko, pas mane! Koko! — šaukė Ruža beždžioniukei, kuri, išsigandusi minios ir triukšmo, pradėjo taip smarkiai blaškytis ir plėšytis, kad teko paimti ją ant rankų.

— Ar jūs laukėt mūsų?..— tyliai paklausė Melia, kai jie jau ėjo užsikimšusiu praėjimu prie karietos.

— Aš laukiau jūsų...— jis nedrįso pavadinti jos vardu.— Laukiau jūsų ištisus du ilgus mėnesius...— kuždėjo jis, nepaprastai sujaudintas jos parvykimo.

— Ir aš laukiau du mėnesius, ilgus... ilgus...

Juodu ėjo greta, tad jų rankos spūstyje susitiko labai lengvai, daugiau juodu nekalbėjo, nes reikėjo sėsti į karietą.

Vysockis norėjo su jais atsisveikinti ir pasprukti,

nes Melios vaizdas žadino jam keistą, svaiginantį virpulį.

Jis pasijuto labai laimingas, žiūrėjo į ją miglotom iš džiaugsmo akim, o širdis virpejo iš susijaudinimo. Norėjo paspukti, bijodamas išsiduoti, bet merginos jo neleido.

Jis atsisėdo ant priešakinės pasostės prieš Melią ir žiūrėjo į jos pelenų spalvos plaukus, raitytomis sruogomis krintančius iš po didelės, šviesios skrybėlės, į švelniai įdegusį lyg auksaspalvis vynas veidą, žiūrėjo taip atkakliai ir karštai, kad net Melia sumišusi sukiojo galvą, taisėsi skrybėlę ir dėl to džiaugsmingo sumišimo jautėsi tokia laiminga, kad tolydžio linksmai kvatojo iš besimaivančios beždžionės, įsikabinusios į Ružos petį ir nesileidžiančios nuimti iš ten; tik kartais jos pilkos, didelės akys labai greit praslysdavo Vysockio veidu ir bėgo šalin, išsigandusios ir džiaugsmingos.

Ruža pakaitomis bučiavo mergaites, glamonėjo beždžioniukę ir pasakojo įvairius kelionės nuotykius, nepastebėdama Melios ir jos spinduliuojančio veido.

— Tetos nėra! Pametėm tetą! — sušuko Ruža ir sulaikė karietą, nes tik dabar pastebėjo, jog trūksta Melios tetos, kuri jas lydėjo kelionėje.

— Reikia grįžti į stotį. Suk atgal! — sušuko Šaja.

— Aš išlipsiu ir eisiu paieškoti jūsų tetos,— guviai įsiterpė Vysockis ir, apsidžiaugęs ta proga pasilikti, tuojau iššoko iš karietos.

— Gerai, bet jūs turėsit atvežti tetą mums į namus.

— Aš ateisiu sekmadienį, jums reikia pailsėti... aš gal trukdysiu...— aiškinosi jis, žiūrėdamas į Melią ir tarsi prašydamas.

— Na, gerai, jeigu jūs jau taip atkakliai ginatės, bet sekmadienį, įprastą valandą, laukiame jūsų juodajame kabinete. Praneškit Bernardui ir drauge ateikite.

— Bernardas išvykęs į Paryžių.

— Na, tiek to; pastaruoju metu jis jau buvo ne toks įdomus.

— Kada perskaitysit man tokį nuosprendį?

— Kas dėl jūsų, tai Melia sprendžia...

— Juo blogiau man...

Jis neišgirdo atsakymo, nes arkliai iš karto truktelėjo, bet pagavo tokį Melios žvilgsnį, kuris bylojo visai ką kita ir persmelkė jo širdį keistai jaudinančiu nerimu.

Tetą jis surado tarp lagaminų ir dėžučių krūvų; ji laukė tarnų, priimančių didesnius nešulius. Vysockis padėjo jai kiek galėjo ir, įsodindamas į ekipažą, net pabučiavo ranką per išsiblaškymą, o paskui ilgai stovėjo ant laiptų prie stoties, negalėdamas žengti nė žingsnio,— taip smarkiai buvo suaudrinta jo širdis, tarsi užkerėta Melios vaizdo, jos šiltų rankų paspaudimo ir skvarbaus žvilgsnio.

O paskui, dar nepajėgęs aiškiai suvokti nė vieno savo jausmo, nesąmoningai trokšdamas pabūti vienas, nuėjo į užmiestį kažkokia gatve, naujai nutiesta pro dar nesuniveliuotus sklypus, kuriuose buvo statomi namai ir fabrikai.

— Myliu ją! Taip, myliu ją! — galvojo jis, sustojęs, žiūrėdamas į vėjo malūnus, išsirikiavusius ant kalvų, ir į lėtai besisukančius sparnus, kurie lyg pailsusios nuo darbo rankos sunkiai kilo ir leidosi vaiskiame dangaus fone.

Jis pasuko į lauką, užsėtą avižomis, kuriomis ritinėjosi juosvai blizgančios vilnys ir plakėsi į gelsvą rugių sieną, o ta šnarėdama žemai jam lenkėsi ir barstė rusvas, duona kvepiančias žiedų adatėles; už rugių tįsojo didelės žalios platumos, kuriose stovėjo pilki nameliai su saulėje blizgančiais langais, iš po kojų purpčiojo vieversėliai ir skambiai vyturiavo giedrame danguje.

Jis žiūrėjo į jų plastančius sparnelius, bet vieversiai pradingo erdvėje, ir jis ėjo pilnas didžiulio džiaugs-

mo, kad gali gyventi, alsuoti, judėti; jo krūtinė buvo kupina tos pačios nemarios galios, kuri tryško iš jaunų žolynų, kuri spinduliavo iš mėlynų rugiagėlių akių, žvelgiančių iš rugių miško, iš javų šnarėjimo, iš žiogelių svirpimo, iš glamonėjančio vėjo dvelkimo.

Jis buvo taip susijaudinęs, kad akyse juto nenusakomo švelnumo ašaras, skynė pilnomis saujomis varpas, vėsino jomis sukepusias lūpas ir ėjo, nesuvokdamas kur, kol pagaliau kelią jam pastojo žema, apgriuvusi lūšna. Prie jos, didelio beržo pavėsyje, ant šiaudų gabanos gulėjo kažkoks žmogus; jo galva rymojo ant žemo languoto pagalvio, akys buvo įbestos į švelnias nusvirusias šakeles, panašias į srūvančias žalias čiurkšles, ir jis giedojo silpnu, panašiu į uodo zyzimą balsu:

Pradėkim žodžiais šlovint švenčiausiąją paną,
Pradėkim apsakinėti anos garbę amžiną.

Vysockis sustojo.

Giesmininko balsas plaukė kaip vandens čiurlenimas per akmenis,— tolydžio nutrūkdamas, bet tuoj vėl stiprėdamas, paskui vėl tildamas iki kuždesio ir nykdamas sunkiame gargždžiančiame atodūsyje; atsidusęs žmogus narstė pirštais didžiulio rožančiaus karoliukus, bučiavo metalinį kryžiuką ir žiūrėjo į rugių sieną, kuri šnarėdama lenkė prie jo varpas ir, kiek palingavusi, bėgo atgal, o paskui ją linko aukštos tūbės, augančios prie namo, ir žvelgė blyškiomis geltonomis akimis į pilką bangą, skendinčią žiedadulkių migloje.

— Kas jums yra? — paklausė Vysockis, atsisėdęs prie gulinčio žmogaus.

— Nieko man nėra, pone... nieko... tik mirštu sau po truputį,— lėtai atsakė ligonis, nė kiek nesistebėdamas, kaip jis čia atsirado, ir pakėlė į jį pilkas, liūdnas akis, panašias į kybantį viršum jo dangų.

— Kuo sergat? — paklausė jis, sujaudintas jo atsakyme nuskambėjusio susitaikymo su likimu.

— Ogi mirtimi, pone, ir va šituo,— jis nusidengė skudurą ir parodė abi aukščiau kelių nupiautas kojas, apvyniotas purvinomis skepetomis.— Fabrikas nukando man kojas iki gurnelių, paskui daktarai nupiovė iki kelių, bet mirtis vis tiek ėjo, tai nupiovė iki juosmens, bet mirtis vis vien eina, pone... ir ateis, prašau to gailestingąjį Jėzų ir švenčiausiąją motiną...

Jis pakėlė prie lūpų rožančiaus kryželį.

— Ir jau nieko jums nebeskauda?

— Ogi nieko, pone, ką man skaudės? Kojų nebeturiu, mėsos neturiu, rankų taipogi nebebus, va! — ir parodė du kaulus, aptemptus pilkšva oda, ir tokius liesus delnus, kad buvo panašūs į susisukusias, sausas prie namo augančios slyvos šakas,— šioks toks kvapas dar baladojasi manyje, bet kai jo, duok pone Jėzau, pritruks, tai žmogus sau pasilsės krikščioniškai...

Jis šnibždėjo sunkiai, pailsėdamas, o panaši į mirštančios dienos blykčiojimus šypsena švietė jo liesame veide, tokiame pilkame, kaip žemė, ant kurios jis gulėjo.

— Kas jus čia daboja, kas prižiūri? — klausinėjo Vysockis vis labiau priblokštas.

— Ponas Jėzus mane daboja, o žmona prižiūri... Visą dieną jos nėra, nes eina į fabriką, pas mūrininkus... Vakare pareina, tai nuvelka mane į trobą, išverda valgyti.

— Vaikų neturit?

— Buvo...— sukuždėjo jis tyliau, ir jo akys apsitraukė drėgna migla.— Keturi... taigi, keturi. Antekui mašina nutraukė galvą... Marysia, Jagna ir Voitekas numirė karštine...

Jis ilgai tylėjo, žiūrėjo stiklinėmis akimis į vilnijančius javus, iš visų pusių supančius jo pirkią, o pilkame, valstietiškai abejingame, tarsi suakmenėjusiame veide suvirpėjo skausmas, kuris kaip vinimi pervėrė jo širdį.

— Maita...— tvirtai sukuždėjo jis ir pagrūmojo

kumščiu miestui, dunksančiam kaminų ir stogų viršūnėmis virš javų laukų.

— Apžiūrėsiu tas jūsų kojas,— skubiai pasakė Vysockis ir ėmė vynioti jam nuo kojų skudurus, nepaisydamas energingų protestų, nes valstietis išsigando, bet, pamatęs, kad tai nieko nepadės, nutilo ir žiūrėjo į jį keistu žvilgsniu.

Gangrena buvo labai smarki, bet dėl baisaus organizmo išsekimo vystėsi labai lėtai.

Gailesčio apimtas Vysockis atnešė vandens iš mažo šulinėlio, apmazgojo žaizdas, perplovė karbolio skiediniu, kurį visuomet nešiojosi, ir norėjo jas vėl aptvarstyti, bet skepetos buvo purvinos, persisunkusios sukrešusiu krauju ir pūliais.

— Ar neturi kokių švarių skudurų?

Valstietis papurtė galvą, iš susijaudinimo negalėjo kalbėti.

Tada Vysockis, ilgai negalvodamas, nusivilko visus baltinius, suplėšė juostomis ir aptvarstė jomis ligonio kojas.

Valstietis vis tebetylėjo, tik jo krūtinė vis aukščiau kilnojosi, tik didis verksmas smaugė jam gerklę ir purtė visą kūną.

Vysockis baigė tvarstyti, skubiai apsirengė, pasikėlė palto apikaklę ir, įbrukęs visus savo turimus pinigus ligoniui į ranką, pasilenkė prie jo ir sukuždėjo:

— Likit sveiki, rytoj ateisiu pas jus.

— Jėzau mano brangiausias, Jėzau, Jėzau! — prasiveržė valstiečiui, ir jis visu kūnu virto iš patalo jam po kojom, apglėbė ir prigludo prie jų visa dėkinga valstiečio širdimi.

— O mano gerasis pone, o mano angele švenčiausias...— šnibždėjo jis pro ašaras su visu nelaimės prislėgto žmogaus dėkingumu.

Vysockis paguldė jį į patalą, uždraudė judėti, nušluostė ašaras nuo veido, ranka paglostė prakaituotus, susitaršiusius plaukus ir skubiai nuėjo, lyg susigėdęs.

Valstietis žiūrėjo jam įkandin, kol jis pradingo tarp javų laukų, paskui apsidairė į visas puses, persižegnojo, nebegalėdamas suvokti, kas įvyko, ir apstulbusiom akim ilgai žvelgė į vilnijančius javus, virpančias viršum jo berželio šakeles, žvirblius, skrendančius visu pulku, saulę, kuri jau žemai kabojo virš laukų; truputį kilstelėjo galvą ir verksmingu balsu užgiedojo:

Pradėkim žodžiais šlovinti švenčiausiąją paną...

— Jau aš dabar nebevaitosiu... jau tu pasigailėjai manęs, Jėzau... jau aš dabar pasimirsiu... pasimirsiu...— kartojo jis tyliai, vis tyliau, ir lyg pro rūką matė vilnijančius javus, kurie šnarėdami linko prie jo, pilkai žydrą dangų, tarsi gaubiantį jį savo skraiste, ir tą auksinę, gerą, mylimą saulę, kuri jį bučiavo savo paskutiniais spinduliais.

VII

Boroveckis, Hornas ir Maksas Baumas įėjo pas Travinskius, kurie pirmą kartą surengė iškilmingą vardadienio pokylį.

Nina išėjo pasitikti, visa apsitaisiusi lengvais baltais šilkais, kurių fone jos permatoma, švelni oda atrodė tarsi sutverta iš blankiai rausvų kamelijos žiedlapių; žalsvos, auksiniais taškais nusėtos akys spindėjo kaip briliantai jos mažose rausvose ausyse, o vešlūs kaštoniniai plaukai, susukti į graikišką kuodą, lyg auksinis šalmas žvilgėjo ant tos žavios galvos, kuri iš profilio buvo panaši į subtilią kamėją, išraižytą blyškiame Sicilijos korale.

— Turiu jums labai malonią staigmeną,— tarė ji Karoliui.

— Juo man įdomesnė, kad jūs sakot „maloni",— ironiškai atsakė jis, stengdamasis pažvelgti pro jos petį už portjeros, skiriančios saloną.

— Prašau atspėti, o ne žiūrėti.

Ji užstojo jam duris.

Bet tuo metu už jos peties, iš už vyšninės užuolaidos, pasirodė besišypsantis Ankos veidas, o paskui ir ji visa.

— O dabar, jeigu jau man nepavyko, palieku jus vienus. Tik jus, ponai, pasiimu,— kreipėsi ji į Horną ir Maksą ir nuėjo drauge su jais.

— Kada jūs atvažiavot?

— Šiandien rytą, atėjau pas Niną su ponia Vysocka.

— Kas ten girdėti namie, pas tėvą? — pasiteiravo jis gana abejingai.

— Tėvas nelabai sveikas, be ūpo. O žinot, kunigas Liberatas mirė.

— Seniai jam buvo metas. Senas beprotis! — pasakė jis atsainiai.

— Ką jūs kalbat, kaip galima! — sušuko ji karštai.

Bet jis, norėdamas sušvelninti pasakytų žodžių šiurkštumą, paėmė ją už rankos ir nusivedė prie lango.

— Matote tuos mūrus, tai mano... tai mūsų fabrikas! — pasakė jis, rodydamas stiklinius Travinskio verpyklos stogus, už kurių stūksojo aukštais pastoliais aptverti mūrai.

— Jau mačiau, nes kai tik atėjau, Nina mane nusivedė į kiemo galą ir per tvorą parodė jūsų fabriką. Ji sakė, kad jūs taip daug dirbat ištisomis dienomis... Nereikia tiek dirbti... nereikia...

— Deja, reikia, imkim, kad ir šią dieną, trise nuo aušros mokėjom atlyginimus darbininkams.

— Tėvas siunčia jums du tūkstančius rublių, tuojau jums atiduosiu.

Ji truputį nusigręžė, ištraukė iš už korsažo banknotų pluoštą ir atidavė jį Karoliui.

— Iš kurgi tėvas paėmė pinigų? — paklausė jis, kišdamas kišenėn banknotus.

— Turėjo, tik nieko nesakė, bet kai jūs parašėt apie savo sunkumus ir kad jau turite naudotis kreditu, davė man pinigus ir liepė jums nuvežti. Duodu jums žodį, kad tik dėl to ir atvažiavau,— kalbėjo ji, labai sumišusi ir išraudusi, nes pinigus gavo, užstačiusi visas savo brangenybes ir kai ką pardavusi; tai žinojo tik Karolio tėvas, bet dėl jo buvo tikra, kad neišduos.

— Nežinau, Anka, kaip tau ir bedėkoti, taip jie laiku atėjo.

— Ak, kaip gerai, kaip gerai...— džiaugsmingai kuždėjo ji.

— Bet kokia tu gera, kad panorai pati atvažiuoti.

— Nes paštu ilgiau eitų...— pasakė ji atvirai.— O aš negalėjau pakelti tos minties, kad jūs čia vargstat ir rūpinatės, juk tai taip paprasta.

— Paprasta! Gal būt, tau, nes niekas kitas to nepadarytų.

— Nes niekas kitas jūsų taip labai nemyli, kaip tėvas... ir aš...— drąsiai užbaigė ji, žvelgdama į jį iš po savo juodų it sabalas antakių tokiu šviesiu, paprastu ir pilnu meilės žvilgsniu, kad jis nutvėrė jos rankas ir bučiavo labai karštai ir nuoširdžiai, stengdamasis pritraukti ją prie savęs.

— Karoli... negalima... dar įeis kas...— gynėsi ji, nusukdama paraudusį veidą ir sučiaupdama virpančias iš susijaudinimo lūpas.

Ir kai ji įėjo į saloną, pilną klegesio ir žmonių, Nina maloniai nusišypsojo jiems, matydama, kad Ankos pilkai mėlynos akys spindi laime, o jos veidas pilnas džiaugsmo.

Anka šiandien buvo žavi; tas faktas, kad ji galėjo padėti mylimajam ir kad tas jos „mylimas bernelis" šiandien buvo jai toks geras ir nuoširdus, darė ją laimingą, kupiną džiaugsmo ir tokią gražią, kad visų dėmesys krypo į ją.

O ji negalėjo nustygti vietoje, norėjo eiti į sodą ar į lauką ir ten visu balsu dainuoti laimės dainą; to troš-

kimo ir įpročio veikiama, ji išėjo iš namo ir, tik pamačiusi grįstą kiemą, aptvertą raudonais trobesiais, ir namų jūrą aplinkui, grįžo į butą, susiieškojo Niną ir, prisiglaudusi prie jos peties, vaikščiojo po saloną.

— Vaikas esi, Anka, didelis vaikas!..

— Nes šiandien esu laiminga... myliu,— atsakė ji karštai, akimis ieškodama Karolio, kalbančio su Mada Miuler ir Melia Griunšpan, šalia kurių stovėjo Vysockis.

— Tyliau, vaikeli... gali išgirsti... Kas gi taip garsiai prisipažįsta myląs...

— Nemėgstu ir nemoku nieko slėpti. Meilės nereikia gėdytis.

— Gėdytis — ne, bet nuo žmonių akių reikia ją slėpti pačiame širdies dugne.

— Kodėl?

— Todėl, kad jos neužgautų abejingi, pikti arba pavydūs žvilgsniai. Svetimiems žmonėms aš nerodau net savo geriausios bronzos ir paveikslų, nes bijau, kad jie nepajus viso jų grožio ir jų žvilgsniai gali kažkurią to grožio dalelę suteršti ir paimti. Juo labiau neleisčiau pažvelgti į savo sielą.

— Kodėl? — paklausė Anka, nesupratusi to tiesiog mimozinio jautrumo.

— Nes juk tai ne žmonės, imkim kad ir daugelį mano šios dienos svečių; tai fabrikantai, kapitalistai, įvairių pramonės šakų specialistai, žmonės, darantieji biznius ir pinigus, tik biznius... tik pinigus. Tokios sąvokos, kaip meilė, siela... grožis... gėris... ir taip toliau, jiems nieko nereiškia, tai vekselis be žiranto, išrašytas Marso gyventojo, kaip šiandien pasakė ponas Kurovskis.

— O Karolis?

— Apie jį nieko nesakysiu, nes tu jį geriau pažįsti. A, nemeniško meno mecenatė su savo palyda, reikia eiti pas ją...

Nina priėjo prie ponios Endelman, kuri įžengė į saloną taip iškilmingai ir didingai, kad atkreipė visų žvilgsnius į save.

Kiek atokiau už jos ėjo dvi jaunos, dailios, vienodai aptaisytos merginos — jos asmeninė palyda.

Viena iš jų laikė nosinę, o kita vėduoklę, ir abi sveikinosi su susirinkusiais lyg sukaustytos, automatiškai linksėdamos, akylai stebėdamos kiekvieną ponios judesį; pastaroji net nesiteikė supažindinti su jomis namų šeimininkės, tik, klestelėjusi į krėslą, garsiai, rėksmingai, prisidėdama prie akių pensne su ilga perlamutrine rankena, reiškė susižavėjimą Ninos grožiu, žmonių daugybe bei salonu ir dar retkarčiais, pasisukusi lyg karalienė į kiek toliau sėdinčią palydą, prašė vėduoklės ar nosinės.

— Ji atrodo kaip karalienė, kaip pati Marija... Marija Magdalena.

— Marija Teresė, norėjot pasakyti,— tyliai sukuždėjo Kurovskis Grosgliukui.

— Tas pats. Kaip laikaisi, Endelmanai, kiek tau kainuoja tas paradas? — klausė bankininkas Endelmano, kuris tyliai paskui žmoną įsmuko į saloną ir taip pat tyliai bei kukliai sveikinosi su pažįstamais svečiais.

— Esu sveikas, ačiū tau, Grosgliukai, ką? — atsakė jis, prisidėjęs prie ausies sulenktą delną.

— Ponas Borovecki, ar jūs nežinot, kada atvažiuos Moricas Veltas?

— Nei jis man sakė, nei rašė.

— Man truputį neramu, ar jam kas bloga neatsitiko.

— Neprapuls...— abejingai atsakė Karolis.

— Žinau, bet aš jam pasiunčiau perlaidą trisdešimt tūkstančių markių, praėjo savaitė, o jo vis nėra. Ko norit, tiek dabar niekšybių pasaulyje...

— Kur jūs sukate? — paklausė Karolis, įžeistas jo tono.

— Kur? Kad jį galėjo kur apvogti, užmušti. Sun-

kiau rublį rasti, negu nelaimę,— užbaigė jis sentencija ir liūdnai atsiduso, nes nerimas dėl tų trisdešimt tūkstančių išmušė jį iš pusiausvyros, o jis per gerai pažino Moricą, kad nerimautų be pagrindo.

— Mere, tu neatsisakinėk poniai Travinskai; tu gražiai pagrok, juk gali gražiai pagroti,— kalbėjo bankininkas dukteriai, kurios Nina prašė paskambinti.

Merė, liesa mergina, kaulėtais klubais, kuprota nosimi ir vos pastebimomis lūpomis, atsisėdo prie fortepijono ir abejingai sudavė per klavišius; savo melsvu, spuoguotu veidu, paraudusia nosimi ir liesomis, ilgomis rankomis ji buvo panaši į nupešiotą, šaldytą žąsį, suvyniotą į šviesius šilkus.

— Kur čia tos garsiosios Lodzės aukso telyčios? — tyliai paklausė Hornas Karolio.

— Va ten sėdi Mada Miuler, Melia Griunšpan ir Merė Grosgliuk.

— O iš lenkių nėra nė vienos? — paklausė jis tyliau, nenorėdamas trukdyti Merės barbenimo.

— Deja, ponas Hornai, mes jau pradedam gaminti gelumbes ir perkelius, bet milijoninių dukrų teks palaukti bent dvidešimt metų. Kol kas žavėkitės lenkių grožiu,— pašaipiai atsakė Karolis ir nuėjo, pašauktas Ankos, kuri sėdėjo greta Vysockos.

Merė skambino kažkokią nepaprastai nuobodžią ir ilgą sonatą, kuri taip paveikė, kad po trumpos tylos visi salone pradėjo kalbėtis, o garsiausiai pats Grosgliukas, kuris, sužinojęs iš senojo Endelmano, kad Bernardas perėjo į protestantų tikėjimą, garsiai piktinosi.

— Aš sakiau, kad jis blogai baigs. Jis dėjosi filosofu ir *fin de siecle*[1] žmogum, o baigė kaip paprastas šaigecas. Kodėl į protestantų tikėjimą? Aš maniau, kad jis subtilesnis. Man ne tai rūpi, kad jis perėjo į kitą tikėjimą, nes ar jis bus katalikas, protestantas, ar ma-

[1] Šimtmečio pabaiga *(pranc.)*. XIX amž. pabaigoje tas išsireiškimas buvo naudojamas „naujoviškiausio" prasme.

hometonas, tai vis tiek nesiliaus buvęs žydu ir mums nėra žuvęs.

— Jūs nemėgstat protestantų tikėjimo? — paklausė Kurovskis, riešuto spalvos akimis sekiodamas Anką, kuri vaikščiojo salone su Nina.

— Nemėgstu ir niekad nepereičiau į tą tikėjimą. Aš esu žmogus, kuris mėgsta ir kuriam reikia gražių dalykų. Kai aš per visą savaitę nusiplūkiu, tai paskui per šabasą arba sekmadienį man reikia pailsėti, man reikia nueiti į gražią salę, kur būtų gražūs paveikslai, gražios skulptūros, graži architektūra, gražios apeigos ir gražus koncertas. Aš labai mėgstu tas jūsų apeigas, jose yra ir gražios spalvos, ir gražus kvapas, ir varpeliai, ir šviesos, ir giesmės. Ir jei aš turiu klausytis pamokslo, tai tegul jis nebūna nuobodus, tegul tai būna delikati kalba apie aukštesniuosius dalykus, tai yra labai *nobl*[1] ir kelia žmogui ūpą ir norą gyventi! O kas kirchėje?.. Keturios plikos sienos ir taip tuščia, lyg visas biznis turėtų truputį susilikviduoti. O čia dar ateina pastorius ir kalba. Kaip tamsta manai, apie ką jis šneka?.. Šneka apie pragarą ir kitus nemalonius daiktus. Šnekėk kam nori, tik ne man. Ar aš einu į bažnyčią nervintis? Aš turiu nervus, aš nesu chamas, aš nemėgstu kamuotis, klausydamasis nuobodžios šnekos. O, be to, man patinka žinoti, su kuo turiu reikalą; kokia čia firma — protestantizmas?! Popiežius — tai bent firma.

Kurovskis nieko jam neatsakė, nes nuėjo į šalį ir, prisėdęs prie ponių grupės, žiūrėjo kažkokiu keistu žvilgsniu į Niną ir Anką; jos, susikibusios už parankių, lėtai ėjo per salonų eilę, sustodamos prie kiekvienos pakalnučių ir žibuoklių puokštės, kurios stovėjo salėse palei langus, lenkėsi prie gėlių, kvėpdamos jų nuostabų kvapą, ir ėjo toliau, pačios panašios į šviesias pavasario gėles.

Retkarčiais Nina lūpomis lietė pakalnučių lapus ir

[1] Tauru *(pranc.)*.

primerktais vokais braukė per baltus kaip sniegas varpelius arba glostė pirštais išsilenkusias bronzines nimfas, žiūrinčias į amforas, kuriose buvo pamerktos gėlės, ir vėl jos ėjo, tyliai šnekučiuodamos, nepaisydamos, kad ponia Endelman su savo palyda sekė paskui jas, kiek pavydžiai stebėjo tuos paprastus, bet labai skoningus salonus, o, pamačiusi ant sienos dideliuose rėmuose mozaiką, kurią Nina atsigabeno dar žiemą, sustojo apstulbinta.

— Kokia žavi! Kokios jos spalvos! Kaip ji blizga! — aikčiojo ji sužavėta, merkdama akis, nes saulės apšviesta mozaika skaisčiai tviskėjo.

Ir prišnekėjusi dar daug panašių dalykų, ji išėjo provincijos įžymybės žingsniu, apsupta savo palydos.

— Juokinga, tai juokinga, bet aplamai gera moteris. Ji yra kelių labdaringų įstaigų pirmininkė ir daro daug gero vargšams.

— Nes mėgsta, kad ja žavėtųsi,— nugirdęs paskutinius žodžius, pasakė Maksas Baumas, prieidamas su Kurovskiu.

— Ar jūs labai nuobodžiaujat? — paklausė Nina.

— Mes ne, nes turime į ką žiūrėti,— sukuždėjo Kurovskis, žvilgsniu apglėbdamas jas abi.

— Tai reiškia, kad yra kiti, kurie nuobodžiauja, nes neturi į ką žiūrėti...

— Yra tokių! Pažvelkite tiesiai prieš save: ten sėdi panelė Miuler ir panelė Griunšpan, dvi Lodzės aukso telyčios. Mada Miuler dūsta savo pernelyg standžiuose šilkuose, o kadangi su baime dar galvoja, jog tarnaitė gali pervirinti kukulius, tai nuolat prakaituoja iš baimės; per penkias minutes, aš gerai suskaičiavau, ji išgėrė keturias stiklines limonado! Panelė Melia Griunšpan atrodo kišmte prikimšta entuziazmo; tyčia tris kartus klausiau ją apie Neapolį — ir tris kartus, vis taip pat atsidususi, vis taip pat pakėlusi akis ir tais pačiais superlatyvais karštai reiškė susižavėjimą... Ji kaip fo-

nografas, į kurį įstatytas naujas volelis,— po kiekvieno prisilietimo atsako tą patį.

— Beje, šiandien ji kažkokia liūdna, einam pas jas,— tarė Nina.

— Mat, ponia Vysocka šiandien įsitižo žydes ir, kai tik nutveria ką iš jaunimo, tuojau perspėja, jog reikia jų saugotis, ir kalba taip garsiai, kad panelė Melia galėtų išgirsti...— aiškino Maksas, kuris ėjo greta Ankos ir, neramiai šmižinėdamas akimis, ieškojo Karolio.

— Daug žmonių jau išėjo! — pasakė Nina, neradusi didžiajame salone Grosgliuko su dukra bei kelių kitų žydų šeimų.

— Vyrai nuobodžiavo, o moterims rūpėjo duoti ataskaitas apie jūsų priėmimą.

— Argi iš tikrųjų nuobodžiavo? — nemaloniai nuteikta, paklausė Nina.

— Suprantama, kokia jiems čia pramoga! Surdutų negalima nusivilkti, šampano nepadavė, o, be to, jūs tiek prikvietėt tų nuskarėlių lenkų, tų visokių inžinierių, daktarų, advokatų ir kitų specialistų — ir jūs, ponia, norit, kad milijonai čia gerai jaustųsi? Tokia draugija juos įžeidžia, todėl ir išsinešdino, ir duodu galvą nukirsti, kad daugiau pas jus, ponia, jie nebepasirodys.

— Aš ir neketinau daugiau jų kviesti, nes tik šiandien pamačiau, kad net tokia saloninė asimiliacija yra neįmanoma, bent Lodzėje.

— Visame pasaulyje, visame pasaulyje. Ponas Robertas Kesleris, kuris jau valanda, panele Anka, geidžia su jumis susipažinti...— ironiškai pasakė Kurovskis, pristatydamas žemą, kresną žmogų; jo galva buvo tarsi įsprausta tarp pečių, su didelėm ausim ir smailiu pakaušiu, apžėlusiu geltonais plaukais, ir todėl panėšėjo į didelio šikšnosparnio galvą; veidas buvo tarsi padarytas iš prastai išdirbtos ir blogai ištemptos arklio odos, burna panaši į pailgą plyšį, o smarkiai atsikišusi žiauna apžėlusi raudonais, trumpai pakirptais plaukais.

Jis pasisveikino labai laisvai ir, kai jie susėdo salone, atsisėdo greta Ankos, pasidėjo ant kelių savo krumplėtas, apžėlusias raudonais plaukais rankas ir įsisiurbė geltonomis, žvitriomis akimis į Ankos veidą taip įkyriai, kad ji, negalėdama pakelti to žvilgsnio, kuris ją nervino ir kėlė jai keistą baimę, skubiai nuėjo, nepersimetusi su juo nė vienu žodžiu.

— Ji graži, ji nuostabiai graži! — patylėjęs ilgesnį laiką, sukuždėjo jis greta sėdinčiam Hornui.

— Juk tamsta nusimanai apie gražuoles. Lodzėje kai kas žinoma apie tai! — pabrėždamas pasakė Hornas, nes prisiminė Zoską Malinovską ir daug kitų aukų iš darbininkių tarpo, kurias, engdamas ir grasindamas pašalinti iš fabriko, jis privertė būti nuolaidžiomis.

Kesleris neatsakė, atšiauriai dėbtelėjo ir paniekinamai pasigręžė nuo jo į Maksą Baumą, kuris, susinervinęs, neramus, jau ištisą valandą norėjo pabėgti iš to salono ir negalėjo, nes čia buvo Anka.

Tuo tarpu salone pasidarė labai erdvu; ištisos bangos praplaukė, pasveikino šeimininkus, apžiūrėjo salonus ir nuslūgo. Pasiliko tik keliolika žmonių, vien tik lenkai, vietinės inteligentijos viršūnė, kuri, pasitraukus milijonams, slinko į salono vidurį ir užėmė laisvas vietas.

Iš svetimų pasiliko tik Miuleriai, nes gyveno gana arti Travinskių, Melia Griunšpan ir jos teta, kuri veltui kelis kartus garsiai šaukė:

— Melia! Ar tau nereikia jau išeiti?

Bet Melia negalėjo išeiti, nors, panašiai kaip ir Maksas, seniai troško iš čia pabėgti, negailestingai čaižoma kandžių Vysockos pastabų. Ji visą laiką sėdėjo vienoje vietoje, tokia susinervinusi, kad, kalbėdama su Mada, protarpiais juokėsi, pasakojo apie savo kelionę, bet visiškai nenuvokė, kas jai darosi.

Ją degino nepaprastai skausmingas kažkokio savo ikišiolinių svajonių ir vilčių atsižadėjimo karštis

Vysockis kalbėjosi su ja kelis kartus, ji nuolat matė jo meilės pilnas akis, girdėjo jo balsą, kuris tyliai jai sakė tokius dalykus, kurie dar vakar būtų užtvindę jos širdį laime, bet šiandien, dabar, žadino dar gilesnį liūdesį ir skausmą; nes tik šiandien, tame šviesiame salone ji pajuto giliu meilės instinktu, kad niekad neištekės už Vysockio, kad negali tekėti...

Ir tomis akimirkomis, kai ji tai suvokdavo, kai aiškiai ir skaudžiai išvysdavo esančius tarp jų skirtumus, Melia apmirdavo iš siaubo ir paklaikusiom, lyg stiklinėm akim klaidžiojo žmonių veidais, ieškojo šypsančių, karštų Vysockio akių, tarsi norėdama iš jų išskaityti, kad jis paneigia visas tas mintis, kurios varstė ją lyg daugybė svilinančių strėlių. Bet Vysockis buvo per daug ją įsimylėjęs, perdaug gerai nusiteikęs ir pernelyg geroje, savoje draugijoje, kad galėtų šiandien pajusti jos vidinę būklę.

Jis kaip tik kalbėjosi su Travinskiu ir Kurovskiu bei keliais jaunais žmonėmis, karštai dėstydamas jiems platų altruistinį požiūrį į visuomenę ir jos poreikius, iš papratimo braukė atlapus, raitė ūsiukus, kartais trukčiojo rankogalius ir, džiaugdamasis, kad turi kultūringus klausytojus, kad valandėlę gali atitrūkti nuo fabrikinių ir kasdieninių reikalų, mėgaudamasis skrajojo hipotezių ir sumanymų padangėse.

— Kodėl? — sunkiai mąstė Melia ir dar nesuvokė aiškiai, kodėl ją apniko tos baisios mintys ir neapsakomas sielvartas užplūdo širdį. Tik viena jautė aiškiai, kad tas jos mylimojo pasaulis, tie visi Kurovskiai, Travinskiai, Boroveckiai, netgi visi tie reikalai, apie kuriuos jie kalbėjo, idėjos, kuriomis jie gyveno — visas tas mylimas lenkiškas pasaulis — yra visiškai kitoks, visiškai svetimas jos pasauliui; svetimas kažkokiu jausmų platumu, neužsklęstu vien tik egoistinių reikalų rate, ankštose pinigų darymo ir grubaus naudojimosi gyvenimu ribose.

— Ne tokie yra mūsiškiai, manieji! — galvojo ji,

žiūrėdama į švelnų, pakilų Travinskio veidą; jis taip energingai protestavo prieš Vysockio išvedžiojimus, kad jo veidas net išblyško ir smilkiniuose prasimušė švelnios melsvos gyslelės. O paskui ji žiūrėjo į Vysocką, į Niną ir Anką, sėdinčias tarp labai orių, nepaprastai žavių moterų, kalbančių pusbalsiu, ir tuo pat metu sielos akimis matė savo namus, tėvą, seseris, svainį ir tik dabar, nenorom palyginusi, pajuto visą savo aplinkumos gyvenimo šlykštumą, visą jo lėkštumą.

Ir tik dabar pajuto, kad jų tarpe ji visuomet jaustųsi svetima, įsibrovusi iš kito pasaulio, vos pakenčiama, ir gal tik dėl kraičio, kurį atneštų vyrui.

— Niekados, niekados! — išdidžiai kartojo ji pati sau ir norėjo atsikelti ir išeiti, nes teta vėl prislinko prie jos ir klausė savo pratisu, gargždžiu balsu:

— Melia, ar tau nereikia jau eiti namo?

Ji netgi pakilo nuo kėdės, sukaupusi visas savo dvasios jėgas, norėdama išeiti iš čia, iš to pasaulio, ir nebegrįžti į jį jau niekuomet.

Ji gerai jautė, kad išeidama atsisveikins su ištisų metų svajonėmis, atsisveikins su pavasario godomis ir meile, bet nusprendė išeiti.

Ji mylėjo Vysockį visa širdimi, bet jau nujautė, kad turi jo išsižadėti ir daugiau nebematyti.

— Niekados, niekados! — kartojo ji pro suspaustas lūpas. Ji per gerai prisiminė savo pažįstamų, ištekėjusių už lenkų, likimą, kurias žemino net jų pačių vaikai, priekaištaują motinoms dėl jų kilmės, tą paniekos arba nesiskaitymo atmosferą, nuolat jas supančią, tą jų svetimumą savo namams, artimiausiems žmonėms.

— Jūs jau išeinant, kodėl taip greit? — paklausė Vysockis, pastojęs jai kelią.

— Blogai jaučiuosi, dar esu pavargusi iš kelionės,— aiškino ji, nežiūrėdama į jį ir visom jėgom slopindama verksmą, kylantį jos širdyje, ir norą pasilikti, užvaldžiusį ją po jo žodžių.

— Aš maniau, kad jūs pasiliksite iki vakaro ir paskui drauge eisime pas Ružą, kad jūs skirsit man visą šį vakarą. Juk aš nemačiau jūsų ištisus du mėnesius,— tyliai kuždėjo jis, jausmo prislopintu balsu.

— Atsimenu... atsimenu... du mėnesius...— atsakė ji, ir staiga jos širdį užliejo toks karštis, meilės ir skausmo karštis, kad jos pilkose akyse sužibo ašaros ir širdis ėmė plakti smarkiai smarkiai...

— Dabar mums bus geriau, nes pasiliko vien tik savi...

— Juo labiau turiu eiti, kad nebūtų disonanso,— sukuždėjo ji su kartėliu.

— Melia! — tarė jis priekaištingai ir taip švelniai, taip širdingai, kad ją apleido jėgos, dingo be pėdsako visi ankstyvesni pasiryžimai, o širdis prisipildė didelės laimės jausmo, didžios meilės ramybės.

— Pasiliksi, tiesa? — prašė jos karštai, maldaudamas, o kai ji jam neatsakė, bejėgiškai pažvelgusi į Vysocką ir pajutusi jos aštrų žvilgsnį, jis kreipėsi į Niną, prašydamas:

— Gal jūs sugebėsit prikalbinti panelę Melaniją, kad pasiliktų.

Nina viską žinojo iš senės ir buvo gana priešiškai nusiteikusi Melios atžvilgiu, bet dabar, pažvelgusi į jos liūdną veidą, pajuto jos kančią, ir jos širdyje suvirpo didelė užuojauta, ji ėmė karštai ją prašyti.

Melia dar kiek spyrėsi, kovodama su savo širdimi ir valia, bet pasiliko.

— Paskutinį kartą! — priminė pati sau širdies gilumoj, bet, apimta meilės, užliūliuota Vysockio žodžių, kuris, priešginiaudamas motinai, nė per žingsnį nesitraukė nuo jos, sužavėta Ankos ir Ninos gerumo, kurios priėmė ją į savo tarpą ir labai nuoširdžiai su ja elgėsi, ji užmiršo, jog tai paskutinis kartas, priešingai, ėmė galvoti, kad tai pirmas kartas ir taip bus visuomet... visuomet...

Priėmimas tam išrinktųjų rateliui užtruko gana ilgai,

nes temstant buvo paduoti pietūs didelėje valgomojoje salėje, išklotoje šviesiu ąžuolu; vienintelis jos papuošimas buvo plati inkrustacijos juosta, per pusę aukščio juosianti sienas, kuriomis driekėsi vynuogių ūgiai su svyrančiomis purpurinėmis kekėmis, pakabintomis prie ausų komiškoms kaukėms, išraižytoms iš paauksuoto bukmedžio.

Didelis stalas žėrėjo krištolais, sidabru, gyvomis gėlėmis, kurios per visą ilgį sudarė vieną gėlyną, pilną kvapų ir spalvų; didelės daugiašakių kaktusų pavidalo žvakidės liejo švelnią žvakių šviesą ant sėdinčiųjų veidų.

Viešpatavo nuoširdi nuotaika, buvo keliama daug tostų, į kuriuos svečiai atsakinėjo plojimais, taip puikiai buvo linksminamasi, kad net Miuleris gėrė į Travinskių sveikatą ir norėjo kažką sakyti, bet kadangi buvo kiek įgėręs, tai suvapėjo kelis žodžius ir atsisėdo, rankove nusišluostęs įraudusį, taukuotą veidą.

— Aš jį paimčiau į savo žvėryną, tai įdomus egzempliorius,— sumurmėjo Kesleris, pasilenkęs prie Melios, šalia kurios jis sėdėjo.

Bet Melia negirdėjo, mat, kalbėjosi su Vysockiu, o, antra vertus, ji jautė nenugalimą pasišlykštėjimą ta šikšnosparnio galva ir geltonomis akimis, kurios nuolat graižė Anką, sėdinčią tarp jo ir Boroveckio.

Gal būt, vienintelė visoje draugijoje Mada Miuler šiandien neturėjo ūpo.

Ji nekreipė dėmesio į Maksą, mėginantį ją pralinksminti, tik sekė Karolį ir Anką ir, matydama, kaip jiems gera drauge, tyliai paklausė Makso:

— Ar ta panelė, kuri sėdi greta pono Boroveckio, tai jo sesuo? Jie tokie panašūs vienas į kitą.

— Gana tolima giminaitė, bet kartu ir sužadėtinė,— atsakė jis pabrėždamas.

— Sužadėtinė! Nežinojau, kad ponas Karolis turi sužadėtinę... nežinojau...

— Jau metai, ir labai mylisi,— kalbėjo Maksas tyčia, nes jį erzino jos nenuovokumas ir tas neslepiamas susižavėjimas, su kuriuo ji žiūrėjo į Karolį ir kalbėjo apie jį.

Auksinės merginos blakstienos staiga suspurdėjo kaip paukščio sparnai ir sunkiai nusileido ant žydrų akių, o labai rausvas veidas išbalo, ir blyškios lūpos ėmė keistai virpėti.

Nustebęs Maksas žiūrėjo į tą staigią permainą, bet nebeturėjo laiko toliau stebėti, nes tarnas pašnibždėjo jam į ausį, kad kažkas jo laukia.

— Motina miršta! — tiesiai pasakė jam Juzius Jaskulskis, kai jis atsidūrė prieškambaryje.

— Ką? ką? ką? — pakartojo Maksas, netikėdamas pačiu savim, nesąmoningai apsisuko kelis kartus aplinkui, padarė kelis beprasmiškus judesius ir vėl pažvelgė į Juzių, kuris, apsiverkęs, nedrąsus, drebantis, dar sykį pakartojo žinią ir skubiai nubėgo atgal.

VIII

Valgomajame tik Nina pastebėjo Makso išėjimą.

— Kas atsitiko ponui Baumui? — paklausė Mada Miuler.

— Ar aš esu savo bendro sargas, juk jis ne kasininkas! — juokais atsakė Boroveckis, bet buvo patenkintas, kad to bendro akys nebesekioja Ankos ir nekontroliuoja jo pasikalbėjimo su Mada, kuri prarado ūpą, sužinojusi, kad jis turi sužadėtinę, ir primygtinai kalbino tėvą išeiti, bet Miuleris šiandien buvo puikiai nusiteikęs, apkabino Borovecką per pusiaują, pasodino prie dukters ir sušuko stačiokiškai:

— Kvaila Mada, turi kavalierių, ir nėr ko tau skubėti namo.

Ir paliko juos greta kits kito; jiedu sėdėjo sutrikę.

Mada, panarinusi galvą ant krūtinės, labai atsidėjusi, movėsi pirštines ir klausėsi, kaip skamba jo žemas balsas, kuris visuomet jai kėlė malonų virpulį, o šiandien jos širdyje aidėjo taip liūdnai, taip liūdnai, kad ji bijojo neištversianti ir pravirksianti.

Miuleris atsisėdo greta Ninos ir patenkintas nuolat tapšnojo jai per pečius; nematydamas, kad svečių veidai šypsosi, o Travinska nesmagiai jaučiasi, jis garsiai šnekėjo:

— Man labai gerai pas jus! Aš turiu gražius rūmus, bet man ten negera sėdėti. Norėčiau turėti tokią dukterį, kaip jūs.

— O ką jūs galit prikišti panelei Madai? Ji šiandien puikiai atrodo.

— Ja, Mada graži, bet Mada yra kvaila. Aš noriu ją išleisti už lenko, kad jie turėtų tokius salonus, kaip jūs, ir taip pat priiminėtų svečius, tai aš visuomet pas juos sėdėsiu. Man tai labai patinka.

— Lodzėje jums bus sunku tai padaryti, nes čia nėra tokių turtingų, už kurių jūs sutiktumėt išleisti dukterį,— sukuždėjo Kurovskis, kuris sėdėjo greta Ninos.

— Aha, ponas Kurovskis! Už jūsų arba ir už Boroveckio aš Madą išleisčiau, jūs esat padorūs fabrikantai.

— Ačiū, ačiū! — pašaipiai sukuždėjo Kurovskis, spausdamas jam ranką.— Bet yra geresnių už mus, ir net kai ką esu girdėjęs apie Keslerio ketinimus.

— Kesleris! Tegul jis veda savo beždžionę iš žvėryno, o ne mano dukterį. Jūs žinot, jis yra chamas ir niekšas! — suriaumojo jis, bet paskui ėmė labai nuoširdžiai juoktis, norėjo Niną pabučiuoti į kaklą... Jis buvo visai girtas.

— Kas jums taip nuotaiką pagadino? — tyliai paklausė Karolis.

Mada nieko neatsakė, tik, pridėjusi nosinaitę prie virpančių nuo tramdomo verksmo lūpų ir karščiuojan-

čio veido, pakėlė į jį akis ir ilgai žiūrėjo, kad net jis nekantriai pajudėjo ir pakartojo klausimą.

— Sužadėtinė ieško jūsų,— sukuždėjo ji, akimis parodžiusi Anką, kuri dairėsi kambaryje.

Jis nenoriai priėjo prie jos.

— Ponas Karoli, ponia Vysocka jau ruošiasi eiti, gal jūs mus palydėsit.

Su visomis ceremonijomis ji atsisveikino Madą, kuri akimis lydėjo juos per eilę kambarių.

— Panele Melia, tai ir mes jau eikime,— pasiūlė Vysockis ir nuėjo ieškoti tetos, snūduriuojančios salono tyloje, o grįždamas susitiko su motina.

— Mes išeiname, ar eisi su mumis?

— Ne, man reikia palydėti panelę Griunšpan.

— Ar panelės Griunšpan negali kas kitas palydėti?

— Ne, panelės Griunšpan negali kas kitas palydėti,— atsakė jis pabrėždamas.

Motinos akys griežtai blykstelėjo, o daktaro akyse švytėjo didi ramybė ir ryžtas.

— Ar greit sugrįši? Anka yra pas mus, bus ir Boroveckis, gal palaukti su arbata?

— Nesuskubsiu, man dar reikia aplankyti Mendelsonus.

— Kaip nori... kaip nori...— atsakė ji, sunkiai valdydamasi, bet nedavė jam rankos pabučiuoti ir išėjo.

Jis neatkreipė į tai dėmesio, tik padėjo Meliai apsirengti.

Jie tuojau ir nuvažiavo, nes Melios karieta laukė prie namų.

— Važiuojam pas Ružą?

— Važiuojam pas Ružą, važiuojam, kur tik jūs panorėsit, važiuojam kad ir į pasaulio kraštą,— sušuko jis karštai.

— Žodžiai lekia toliau, kaip norai, o norai, kaip galimybės,— sukuždėjo ji tyliai, nes sekmadienio vakaro ramybė sugrąžino ją į tikrovę ir priminė neseniai padarytus sprendimus.

— O, ne, aš neatsiimu savo žodžių, imkit mane ir veskit kaip galima toliau.

Virpėdamas jis paėmė jos ranką.

— Tad tuo tarpu nuvešiu jus pas Ružą,— atsakė Melia ir taip pat spustelėjo jam ranką, nepaleisdama jos.

— O paskui? — paklausė jis tyliai, žvelgdamas jai į akis.

— Rytoj jums atsakysiu,— sukuždėjo ji, žiūrėdama į ristele bėgančius arklius.

Teta snaudė ant priešakinės sėdynės, be perstojo linguodama.

Jie sėdėjo tylėdami, su malonumu atstatę įkaitusius veidus stipriems oro gūsiams, nes karieta riedėjo greit ir guminiais ratais kaip sviedinys šokinėjo per grindinio duobes.

Abudu jautė, kad jau artėja kažkokia ryžto, persilaužimo valandėlė, kad po akimirkos į jų sielas kris vienas žodis, taip seniai skambantis širdyse, taip seniai slopinamas ir laukiamas.

Juodu žiūrėjo vienas į kitą šviesiom akim, tarsi skverbdamiesi į pačias jausmų gelmes, ir po kiekvieno žvilgsnio buvo vienas kitam dar artimesni, dar labiau atsidavę.

Melia neužmiršo savo pasiryžimo, ji su siaubu jautė visą jo būtinumą, visą jo kartėlį bei skausmą, bet tuo pat metu jai buvo malonu pasiduoti tai stebuklingai srovei, kuri tekėjo per jų širdis ir liejo į smegenis, kraują malonią, jėgas atimančią šilumą.

Virpėdama iš laimės, ji laukė jo prisipažinimo ir žinojo, kad ir pati išsakys jam viską, visą savo meilę.

Ji jautė nenumaldomą būtinumą išgerti tą laimę iki dugno, iki pat dugno.

Ji troško pulti į kvaitulio sūkurį, kad ir kas būtų rytoj, o gal kaip tik todėl, kad žinojo, kokia ji bus, ta rytdiena.

Ir nors ta šmėkla neatstojo nuo jos nė per žingsnį, šmėkščiojo atmintyje ir ryškiu rytdienos tikrovės kontūru uždengė dabarties laimę, ji bėgo nuo jos, norėjo užmiršti ją bent vienam vakarui, bent valandėlei.

Ji laikė jo ranką ir vis spaudė prie smarkiai plakančios širdies arba glostė ja savo įkaitusį veidą, glaudėsi prie jo pečiu ir žvelgė į tolį spinduliuojančiomis akimis.

Jis pasilenkė ir sukuždėjo tyliai ir taip arti, kad veidu ji pajuto jo lūpas:

— Melia...

Tas tylus, jaudinantis garsas nusmelkė ją kaip įkaitinti ašmenys.

Ji primerkė akis, jos širdis suspurdėjo tarsi paklaikęs paukštis ir ėmė smarkiai daužytis krūtinėje, o sielą užliejo tokia didi džiaugsmo banga, kad ji negalėjo ištarti žodžio, tik šypsojosi lūpų kampučiais.

— Melia!.. Melia!..— pakartojo jis tyliau, labai pasikeitusiu balsu; įkišo ranką po pelerina ir, apkabinęs ją per juosmenį, labai stipriai prispaudė prie savęs.

Ji taip pasyviai pasidavė jo rankoms, kad krūtine atsidaužė į jo krūtinę, bet tuojau atšlijo visu liemeniu, atsirėmė į karietos atlošą ir silpnai, beveik be garso, sušnibždėjo:

— Tyliau!.. Tyliau!..

Jos veidas mirtinai išblyško, ji sunkiai alsavo.

— Melia, ar tau reikia tiesiai namo važiuoti? — paklausė staiga pažadinta teta ir keliskart pakartojo tą klausimą, kol Melia suprato.

— Ne, jūs važiuokit, o aš užeisiu pas Ružą.

— O ar Valentui reikės tavęs atvažiuoti?

— Jei nepasiliksiu miegoti pas Ružą, tai ji lieps mane nuvežti savo arkliais.

Jie išlipo prie Mendelsono rūmų.

Ruža jų pasitikti išėjo į prieškambarį, labai smalsiai žiūrėjo ir labai ironiškai priėmė bučinių krušą, kuria ją užbėrė draugė.

— Ar tu viena? — paklausė Vysockis, veltui stengdamasis drebančiomis rankomis užsisegti surdutą ir pakabinti skrybėlę ant lygios sienos.

— Ne viena, yra Koko, arbata ir nuobodulys! — atsakė ji ir, truputį šlubčiodama bei krypuodama plačiais klubais, nuvedė juos į juodąjį kabinetą.

— Iš kur tas giedojimas sklinda? — paklausė jis sukluses, nes iš viršaus, iš Šajos kambarių, plaukė monotoniški garsai ir sklaidėsi apatiniame aukšte.

— Iš tėvo. Dabar jau kas dieną taip būna. Bijau dėl to, nes jau keli mėnesiai, tuoj po Bucholco mirties, tėtis nuolat meldžiasi, kasdien ateina sinagogos giedotojai ir gieda šventas giesmes. Tai kažkas nenatūralaus, ir dar kažkurią dieną pasakė Stanislavui, kad prieš mirdamas norėtų įkurti didelę prieglaudą seniems luošiams bei mūsų fabrikų darbininkams. Čia toks blogas simptomas, kad Stanislavas telegrafu iškvietė iš Vienos daktarą specialistą.

— Taip, tai įdomu,— sukuždėjo jis, bet nieko negirdėjo, ką ji sakė, tik virpėjo iš susijaudinimo ir akimis sekė Melią, išeinančią į gretimą buduarą.

— Ko jūs abu tokie suglumę? Bene prisipažinot meilę?

— Beveik taip, beveik. Bet jūs, panele, man padėsit, tiesa?

Jis ėmė bučiuoti jai rankas.

— Panelė nepadės.

— Bet Ruža, mūsų brangi, gera, mylima Ruža padės, ar ne tiesa?

— O ar labai ją myli, sakyk? — paklausė ji, nosine šluostydama jam prakaituotą kaktą.

Jis taip karštai ėmė jai pasakoti, taip aistringai nupiešė savo meilę, kad Ruža žiūrėjo nustebusi. Ji neįtarė, kad jo jausmai tokie liepsningi, bet klausėsi smalsiai, su užuojauta, ir pagaliau jos širdyje ėmė busti kažkoks neaiškus gailestis, ir, kai Melia atėjo ir

atsisėdo greta jo, Ruža pasikėlė, pasiėmė beždžioniukę ir išėjo.

— Aš girdėjau, ką tu pasakojai Ružai,— sukuždėjo ji, žiūrėdama į jį lipšniai, ir, neleidusi jam prabilti, apkabino jį rankomis ir degančiomis, ištroškusiomis lūpomis įsisiurbė į jo lūpas ilgu, stipriu, aistringu pabučiavimu.

— Myliu tave! — sušnibždėjo ji, valandėlei atsitraukusi.

— Myliu tave! Myliu! — atsakė jis tyliai. Jų balsai nutrūko ir nutilo, o rankos beprotiškai, aistringai susipynė, susikabino, lūpos paskendo lūpose, širdys liovėsi plakusios, o akys regėjusios.

O paskui, bučiuodamas jai akis, plaukus, kaklą, lūpas, jis pasakojo žemu, trūksmingu, sujaudintu balsu savo jausmo istoriją.

Ji nugara atsirėmė į sofutę, kojas pasidėjo ant taburetės ir, pusiau gulėdama, klausėsi jo balso, palaimingai merkė akis, kai jis jas bučiavo, godžiai kišo lūpas bučiniams, ręžėsi visa, kai jis lūpomis svilino jai kaktą, leidosi liūliuojama laimės bangai, plaukiančiai iš jo žodžių, iš jo meilės prisipažinimų, iš jo glamonių.

O kai jis pasakė, kad rytoj pat nueis pas tėvą prašyti jos rankos, kai pagaliau, truputį pailsęs, atsisėdo ant pagalvių prie jos kojų ir, padėjęs galvą ant kelių, žiūrėjo į jos miglotas akis ir ėmė pinti ilgą, nuostabią ateities svajonių giją, ji nepertraukė jo, visa krūtine gėrė svaigulį, žvelgė į jį beribės laimės ašarų pilnomis akimis, jos krūtinė kilnojosi nuo jausmų pertekliaus, o lūpos pražydo kažkokia keista, graudžia šypsena. Ji neprieštaravo jam, tik kartais ėmė jo galvą į rankas, bučiavo jo akis ir tyliai kuždėjo:

— Myliu tave! Kalbėk, brangiausias, noriu šiandien apsvaigti, noriu proto netekti!

Tad jis kalbėjo vėl ir dainavo ištisą meilės simfoniją, nematydamas, kad atėjo Ruža, tylutėliai atsisėdo

ant sofutės, apkabino ranka Melią, padėjo savo raudoną galvą jai ant krūtinės ir žalių kibirkščių pilnomis akimis žiūrejo į jį ir klausėsi.

O juodu toliau pynė laimės ir meilės svajones.

Jiems nebeegzistavo pasaulis, žmonės, tikrovė, viskas paskendo užmarštyje, viską uždengė juos gaubianti stebuklinga migla.

Jų žodžiai, žvilgsniai kryžiavosi kaip žaibai, virpėjo nuo jausmų pertekliaus ir neapsakomai maloniai jaudino širdis.

Juodu kalbėjosi vis mažiau ir vis tyliau, tarytum bijodami skardesniu garsu nubaidyti tos įstabios akimirkos žavesį.

Aplinkui viešpatavo tyla, iš gatvės nebuvo girdėti nė mažiausio šlamesio, elektros silpnai apšviestas kambarys skendėjo juodų sienų tamsoje, tvyrojo malonus snaudulys, pilnas jaudinančio tamsiai raudonų rožių kvapo, sklindančio nuo didžiulės jų puokštės, liepsnojančios bronzinėje vazoje prie vienos sienos.

Juodu jau beveik nekalbėjo, tik be judesio sėdėjusi Ruža ėmė smarkiai virpėti, tvardyti verksmą, slopinti savyje ašaras, bet, negalėdama ištverti, krito ant kilimo ir ėmė veriamai raudoti.

— Kodėl manęs niekas nemyli? Kodėl manęs niekas nemyli? Juk ir man priklauso laimė, ir aš sugebu mylėti, ir aš trokštu meilės! — šaukė ji gailiu balsu, ir toks smarkus skausmo mėšlungis gniaužė jai širdį, kad Melia negalėjo nieku būdu jos nuraminti, o, antra vertus, ir nemokėjo, nes tas verksmas nusmelkė ją aštriu, nemaloniu disonansu, priminė baisią tikrovę.

Vysockis jau pakilo, ruošėsi išeiti ir dar kartą priminė, kad rytoj bus pas tėvą.

— Turiu tau viena priminti, aš esu žydė! — pasakė ji tyliai.

— Aš to neužmiršau, bet man tai jokia kliūtis, jeigu mane myli ir sutiksi priimti krikščionių tikėjimą.

— Dėl tavęs aš sutikčiau priimti netgi kančias! — sušuko ji tvirtai.— Ne, nekalbėkime apie tai. Rytoj rytą pasakysiu tėvui ir tuojau tau parašysiu. Lauk mano laiško, anksčiau neik.

Ji kuždėjo skubiai, nusitvėrė to pažado, nes jai trūko jėgų ir drąsos dabar pasakyti, kad jo žmona ji negali būti.

Ne, už jokius pasaulio turtus ji nepasakytų dabar...

Tai bus rytoj... rytoj, o dabar dar bučinių, dar glamonių... dar priesaikų... dar tos meilės, tokios galingos, tokios saldžios, tokios svaiginančios, dar... dar...

— Dar valandėlę, mano brangiausias, dar valandėlę! — maldavo ji, eidama su juo per eilę tamsių kambarių prie išėjimo.— Ar nejauti, kaip man sunku skirtis su tavim?

Ją apėmė baimė, tokia stipri baimė, kad jis išeis ir jau niekad jo nebepamatys, jog ji beviltiškai spaudėsi prie jo, puldinėjo jam į glėbį, ir juodu, apsikabinę, susiglaudę lūpomis, stabčiojo, negalėdami atsitraukti vienas nuo kito.

Bet kad ir kaip stengėsi juodu prailginti atsisveikinimą, durys vis artėjo, baisaus susijaudinimo apimta Melia pradėjo drebėti, vis stipriau glaudėsi prie jo peties ir vis skausmingiau ir tyliau kuždėjo:

— Dar valandėlę, dar valandėlę.

— Rytoj pasimatysim, Melia, ir matysimės kasdien.

— Taip... kasdien... kasdien...— kartojo ji lyg aidas, iki kraujo kandžiojo lūpas, kad nesuriktų, kad nepratrūktų sielvartu, kad nepultų jam į kojas ir nemaldautų jo neišeiti, pasilikti arba tuojau pat ją paimti ir išsivežti toli toli.

— Myliu tave! — pasakė jis atsisveikindamas ir pabučiavo jai rankas ir lūpas.

Ji nesugrąžino bučinio, nepajudėjo; atsišliejusi į sieną, žiūrėjo buku žvilgsniu, kaip jis rengėsi, kaip ati-

darė duris, kaip dingo už jų stiklų; ji nebeturėjo jėgų, ašaros užgniaužė jai gerklę, širdis, atrodė, tuoj sprogs.

— Meciau! — sukuždėjo ji jam įkandin.

Jis neišgirdo ir nesugrįžo.

Ji lėtai ėjo atgal per tuščius, tamsius kambarius, panašius į didelius, ištaigingus karstus, kuriuose gyveno nuobodulys, prabanga ir tuštuma; ėjo vis lėčiau, stabčiojo tose vietose, kur dar prieš valandėlę jautė jo pabučiavimus. dairėsi paklaikusiomis akimis, kartais iš jos pamėlusių lūpų išsprūsdavo koks garsas, ir ji ėjo toliau, pas Ružą, verkiančią iš sielvarto, kad jos niekas nemyli.

— Viskas baigta,— pagalvojo Melia, ir ašaros, suardžiusios valios ir savitvardos užtvankas, plūstelėjo iš jos akių.

IX

Vysockis skrido laimės sparnais namo.

Jis visus surado dar begeriančius arbatą, buvo ir Travinska, kuri užėjo valandėlei; namie jai buvo nuobodu, nes vyras išvažiavo su Kurovskiu.

Jie sėdėjo aplink apskritą, kabančios lempos apšviestą stalą ir dalinosi pastabomis apie Ninos šios dienos svečius.

Vysockiui įėjus, Anka karštai kalbėjo, gindama Melią nuo kandžių motinos pastabų, o motina, pasirodžius sūnui, dar labiau pakėlė balsą ir žėrė visą savo rasinę panieką žydams.

Vysockis klausėsi tylėdamas, gėrė arbatą ir mąstė apie Melią. Jis buvo dar neatsitokėjęs nuo bučinių, jie tarsi tebesvilino veidą, lūpos degė, kūną purtė šiurpuliai, prisiminus jos glamones, jis jautė ją šalia, palaimingai alsavo jos kvepalų kvapu, užsilikusiu jo drabužiuose, ant rankų, plaukuose.

Jis buvo toks laimingas, kad, klausydamasis neteisingų, fanatiškų motinos žodžių, atlaidžiai šypsojosi ir sąmokslininkiškai žiūrėjo į Boroveckį, kuris, alkūnėmis parimęs ant stalo, gaubėsi papiroso dūmais ir pro juos stebėjo Niną ir Anką, sėdinčias greta viena kitos suglaustomis galvomis.

Lempos šviesoje Ninos plaukai žėrėjo kaip auksas, o permatoma veido oda buvo panaši į parausvintą porcelianą, apšviestą iš vidaus; žalsvomis akimis, nusėtomis rusvomis dėmelėmis, ji žvelgė į Vysocką, o Anka su tamsių, papurusių, kuplių plaukų vainiku nuolat mainėsi iš veido, nesitverdama nekantrumu; ji aistringai griovė Vysockos nuomones, kartais pasiduodavo galva pirmyn, suraukusi didelius juodus antakius taip, kad jie atrodydavo lyg įtemptas lankas. Jos judrus veidas kaip veidrodis atspindėjo visus per širdį praslenkančius įspūdžius, bet žydus ji gynė širdimi, gerumu ir tuo būdu griovė logiškus Vysockos išvedžiojimus. Vysocka, sėdėdama giliame krėsle kitapus stalo, kalbėjo įtaigiu balsu, o reikšmingesniais momentais pasilenkdavo ties stalu, rodydama dar gražų veidą lempos šviesos ratile.

— Ponas Mečislavai, padėkit man ginti žydus, o panelę Griunšpan ypatingai, nes ponas Karolis nenori, pasakė, kad jai to nereikia.

— Nieko daugiau ir aš nepasakysiu. Melios... panelės Griunšpan nėra reikalo ginti. Tai būtų tas pats, jeigu aš norėčiau ginti saulę nuo priekaištų, kad ji per daug šviečianti ir šildanti.

Po to visi pradėjo gyviau kalbėti, bet juos sutrukdė Juzius Jaskulskis.

Apsiverkęs vaikinas ėmė vapėti, kad Baumo motina labai serganti, kad Maksas jį pasiuntęs pas Vysockį ir kad jis jo ieškojęs po visą miestą.

— Tuojau einu! Labanakt, ponai.

— Ir man laikas,— pasakė Nina.

— Lauke taip gražu, kad aš jus palydėsiu. Ar ponas Karolis eis kartu?

Karolis linktelėjo sutinkąs, bet Ankos projektu jis nebuvo patenkintas, nes norėjo miego.

— Beje, dėl panelės Griunšpan,— sušuko daktaras iš savo kabineto, nes jau buvo apsivilkęs paltą.— Būkite, ponai, jai truputį atlaidesni, nors ir dėl to, kad ji mano būsimoji žmona.

Motina staigiai pašoko, bet daktaras nelaukė, skubiai išbėgo pas Baumus.

Kai Juziaus pašauktas Maksas išbėgo iš Travinskių ir atlėkė namo, motina jau kas valandėlę prarasdavo sąmonę.

Didelis kambarys buvo nutviekstas saulėlydžio žaros, ir viską supo rausvos sutemos, kuriose mirštančiosios veidas, įsižiūrėjęs į tolimas dangaus platybes, stingo ir darėsi mėlynas.

Vien tik mėšlungiškai suspausta grabnyčia mėtė blankius, auksinius atspindžius ant jos ramaus, mirties rasa apsipylusio veido.

Frau Augusta klūpojo galvūgalyje ir apsiverkusi meldėsi pusbalsiu.

Senasis Baumas šaltu, lyg akmeniniu veidu sėdėjo lovos kojūgalyje ir degančiomis nuo vidinių ašarų akimis žiūrėjo į žmoną; nei vienas raumuo jam nesuvirpėjo, nei viena ašara nenuriedėjo iš po paraudusių vokų. Jis sėdėjo iš pažiūros ramus, atsirėmęs rankomis į kėdės atkaltę, ir taip smarkiai spaudė ją, kad kietame medyje paliko gilios nagų žymės, o, pamatęs įeinantį Maksą, pakėlė akis ir palydėjo jomis sūnaus judesį, kai šis puolė prie motinos, klaupdamasis prie lovos.

— Mama! Mama! — baugiai sušuko Maksas, palietęs jos ranką, suspaudusią grabnyčią.

Baumo žmona alsavo lėtai, ilgai, labai ilgai. Jos stiklinės, išsprogusios akys nusidažė besileidžiančios saulės atspindžiais tarytum vandens gelmės, dešinė ranka

instinktyviai braukė per antklodę, lyg ieškodama kojinės, kuri buvo nusiritusi į pasienį ir blizgėjo į ją susmeigtais virbalais kaip plieninis ežys.

Virėjos ir tarnai, klūpantieji kambario tamsoje, pravirko balsu.

— Mama! — dar kartą suvaitojo Maksas, ir jo širdį sugniaužė toks gailestis, kad jis ėmė raudoti.

Ligonė lyg ir atgavo sąmonę, pakreipė galvą ir įsmeigė stiklinį žvilgsnį į jo veidą, grabnyčia iškrito jai iš rankos, o ji stingstančiu delnu paėmė sūnaus ranką ir laikė ją, pamėlusiomis lūpomis šmėkštelėjo lyg ir paskutinio džiaugsmo šypsnys, ji pakrutino jas, bet iš jų neišsprūdo joks garsas, tik duslus, gargiantis atodūsis.

Šypsena stingo jos lūpose, ji atsuko veidą į langą ir taip gulėjo, įsižiūrėjusi mirštančiomis akimis į vakaro sutemas, į paskutines saulėlydžio atplaišas, kurios kaip vario gabalai plūduriavo dangaus pilkynėje ir iš lėto geso.

Į sodą padvelkė vėjas ir lenkė prie langų žemus alyvų krūmus; jie daužėsi žiedų kekėmis ir tarsi violetinės akys žvelgė į sustingusį, nejudantį merdinčiosios veidą; apatinis jos žandikaulis smuko vis žemiau.

Nors Maksas ir žinojo, kad tai jau galas, vis tik iš pat pradžių pasiuntė Vysockio ir laukė jo labai nekantriai, nuolat su baime klausydamasis, ar motina dar gyva; ji dar gyveno, bet tai buvo jau tik refleksai, kartais iš jos krūtinės veržėsi vaitojimas, kartais ji krutino lūpas, beprasmiškai judino sustingusius pirštus ir vėl ištisas valandas gulėjo nejudėdama, pastėrusi, plačiai atmerkusi akis, skendinčias mirties naktyje ir žemę apgaubusioje naktyje.

Pagaliau atėjo Vysockis, o tuoj po jo ir Borovec-kis, bet jie tegalėjo konstatuoti, jog senoji Baum prieš valandėlę mirė.

Maksas įsikniaubė veidu į antklodę ir verkė kaip vaikas, o senasis Baumas atsistojo lyg sukaustytas,

pasilenkė prie mirusiosios, palietė smilkinius ir šaltas rankas, paskutinį kartą giliai pažvelgė į jos atmerktas akis, tarsi su nuostaba įsižiūrėjusias į amžinybės gelmes, virpančiais pirštais užspaudė vokus ir išėjo labai lėtai, kas žingsnis dairydamasis ir stabčiodamas.

Pagaliau tuščioje ir tamsioje kontoroje jis atsisėdo ant skarų krūvos ir ilgai sėdėjo, nejudėdamas ir nieko negalvodamas.

Jau buvo gili naktis, kai jis atsipeikėjo, dangaus platybėse kaip spindinti rasa mirgėjo žvaigždės, miestas miegojo didžioj tyloj, tik kažkur iš namų, stovinčių miesto pakraštyje, sklido armonikos balsas.

Jis atsikėlė ir lėtai perėjo per visą butą, paskendusį tyloje ir tamsoje.

Dujų liepsnos apšviestame sandėlyje jis pamatė Juzių, miegantį ant prekių. Nežadino jo ir nuėjo per eilę kambarių — tuščių, tylių ta mirties tyluma, kuri tvyrojo namuose; valgomajame vėl pamatė Maksą, miegantį ant sofos, kaip buvo atėjęs iš Travinskių, su fraku ir baltu kaklaryšiu.

Prie žmonos kambario jis valandėlę susvyravo, bet įėjo.

Lova buvo patraukta į vidurį kambario, mirusioji pridengta paklode, pro kurią buvo vos žymūs veido bruožai.

Ant stalo degė kelios žvakės, kelios darbininkės meldėsi ir giedojo giesmes už mirusius.

Frau Augusta su katinais ant kelių, ištinusi nuo ašarų, snaudė ant sofos.

Pro atlapus langus vėjas pūtė į nuleistas štoras ir judino užuolaidas.

Baumas ilgai žiūrėjo į tą vaizdą, lyg norėdamas jį įsiminti visiems laikams ar lyg nepajėgdamas jo suvokti, nes pasitraukė į savo kambarį, paėmė degantį benzininį žibintą ir, kaip dažnai darydavo pastaruoju metu, negalėdamas užmigti, nuėjo į fabriką.

Milžiniški akmeniniai korpusų keturkampiai stovėjo tylūs ir juodi, mėnulis jau buvo nusileidęs, tik blankiai švietė žvaigždės, apsitraukusios apyaušrio rūku, tarsi jas būtų sudrumstusi nakties kova su diena, kuri jau pradėjo švisti giliose rytų platybėse.

Panašiame į juodą šulinį kieme kaukė ir amsėjo šunys, kuriuos šeimininkai buvo pamiršę paleisti nuo grandinių.

Jis nieko negirdėjo ir įėjo į juodus, ilgus, į tunelius panašius koridorius, iš kurių dvelkė aštrus puvėsių kvapas, jo žingsniai dusliai aidėjo tuščiam ir tyliam pastate.

Lėtai, automatišku žingsniu jis ėjo iš vienos salės į kitą.

Cechuose buvo slogi kapų tyla, abiejose praėjimo pusėse stovėjo staklės tarsi išsiklaipę, bejėgiški griaučiai, lyg išskrosti raumenys ir gyslos kabojo nusmukę nuo ratų diržai, apžėlę ilgais voratinklių plaukais, o raštų juostos karojo kaip negyva, apdribusi oda.

— Mirė! — sukuždėjo jis, žiūredamas į ilgą cechų virtinę ir klausydamasis tos mirtinos tylos.— Mirė! — protarpiais kartojo jis, bet nežinia, ką turėjo galvoj,— žmoną ar fabriką,— ir vis lėčiau kiūtino iš cecho į cechą, iš aukšto į aukštą, iš korpuso į korpusą.

Vysockis ir Boroveckis išėjo iš Baumų, labai liūdnai nusiteikę.

— Gaila man Makso, motiną jis nepaprastai mylėjo, ir jos mirtis ilgam išmuš jį iš vėžių. Ir kaip tik tokiu metu, kada jis būtinai reikalingas, montuojant mašinas. Nesiseka man! Viskas man taip einasi! — piktai sukuždėjo Karolis.

— Ar greit panelė Ana persikels į Lodzę?

— Po savaitės.

— O vestuvės?

— Kaip tik tas man galvoj! Pirma turiu tą savo galviją atgaivinti ir paleisti į darbą. Kai fabrikas pradės

veikti,— o tas įvyks ne anksčiau, kaip spalio mėnesį,— tada pagalvosiu.

Toliau juodu ėjo tylėdami, bet Piotrkovo gatvėje visiškai netikėtai susitiko Veltą.

— Kada parvažiavai, Moricai? Einam kur kavos išgerti.

— Atvažiavau dabar ir ėjau namo, bet jeigu einate kavos, eisiu drauge su jumis.

— Ką tik mirė Makso motina, mes iš ten einam.

— Mirė! Nemėgstu tokių dalykų.

Jis pasipurtė.

— Kas naujo mieste?

— Beveik nieko, o pagaliau ir nežinau, ištisom dienom sėdžiu prie fabriko. Grosgliukas apsidžiaugs, tave pamatęs. Šiandien klausė manęs apie tave.

— Nelabai apsidžiaugs! — sukuždėjo Moricas, truputį virpančiomis rankomis užsidėjęs ant nosies pensne, ir greitai apžvelgė Karolio veidą.

Viešbutyje, kur jie nuėjo kavos gerti, dėl vėlaus laiko buvo visiškai tuščia, tik sodelyje vidury kiemo sėdėjo Myškovskis su Marėjum.

Jie atsisėdo prie jų.

— Jau valandą laukiu kokios gyvos dvasios, nes man jau nusibodo gerti vienam.

— Juk turite anglą.

— Jis tik po ketvirtos sužadėtinės gerai jaučiasi, bet po ketvirto bokalo niekam tikęs.

— Ar seniai čia sėdite, ponai?

— Marėjus prieš pusvalandį atėjo iš uldavimo, o aš truputį seniau sėdžiu. Atėjau pusryčių, bet kažkaip laikas prasistūmė iki pietų, o po pietų atėjo kiek pažįstamų ir nevertėjo išeiti, palaukiau vakarienės, o po vakarienės ką man veikti mieste? Teatro nemėgstu, pažįstamų neturiu, tai kurgi dings vargšas našlaitis, jei ne smuklėj. O paskui jis labai įdomius dalykus pasakojo apie savo sužadėtines. Kaip fabrikas?

— Auga.

— Duok, dieve, jam sveikatos, gerą skilvį ir virškinimą. Sublogai tamsta.

— Ogi dirbu už dešimtį ir dar per mažai.

— Duokit ramybę! Kai tik kuris ateina, tuoj pasakoja, ką dirbo vakar, ką šiandien ir ką rytoj dirbs, kad nusiplūkė, ir taip toliau. Po velniais! Kur aš esu? Tarp žmonių ar tarp mašinų? Tfu, velniai rautų tokį iškvėšimą, tokį apsiribojimą mechaninėmis funkcijomis! Aš noriu žinoti, ką jie galvoja, ką jaučia, kaip mato, o jie man šneka, ką dirba. Duok visiems alaus! — paliepė kelneriui.

— Mes gersim kavą.

— Gerkit.

— Kas turi laiko galvoti apie dangaus migdolus, kam tas pasiekiama? — pašaipiai sukuždėjo Moricas.

— Jaučiui tas nepasiekiama, nes jį varo į darbą.

— Nes tai pagrindas, ponas Myškovski, o visa kita — priedas.

— Nešnekėkit man, aš nesistebiu, kad tamsta esi savo piniginės priedas, tai paaiškina jūsų rasės kvailumas ir niekingumas, bet kad tą patį tvirtina Boroveckis ir daktaras, tai mane pykina.

— Aš nieko neneigiu ir nieko netvirtinu, dabar statau fabriką, o kai baigsiu, tada pradėsiu žaisti filosofijomis.

— O aš einu namo, pasiutusiai nusivariau,— pasakė Vysockis ir tuojau išėjo.

Karolis skubiai išgėrė arbatos ir išėjo su Moricu.

— Pasilikit su manim,— prašė Myškovskis Marėjaus.— Pakalbėsim apie meilę.

— Negaliu, ryt pirmadienis, penktą valandą reikia keltis ir eiti į fabriką.

— Ar jūs jau dirbate Boroveckio vietoje?

— Jo darbą visą perėmiau, bet algos tik pusę,— tarė jis išeidamas.

Myškovskis pasiliko vienas ir liūdnai susimąstė, kad

teks grįžti namo; ta mintis taip jį prislėgė, jog jis ėmė linguoti prie stalo.

— Šviesusis pone, uždarome! — mandagiai pranešė kelneris.

Jis mieguistai apsidairė aplinkui, buvo tuščia, nyku, tamsu, patarnautojai tvarkė rykus ir statė į krūvas stalus.

Myškovskis užsimaukšlino skrybėlę, sumokėjo ir nuėjo tik iki durų, nes jį apėmė toks nenoras grįžti namo, taip jis bijojo vienatvės, kad sugrįžo prie staliuko ir sušuko:

— Kelneri, butelį alaus ir dvi stiklines, turėsi su manim išgerti. Pasakyk administratoriui, kad man paruoštų kur miegoti. Velniai rautų tokį gyvenimą!

Jis nusispiovė iš pykčio.

X

— Jau dvi dienos, ir vis negaliu patikėti, kad tikrai gyvename Lodzėje,— atsiliepė Anka iš verandos.

— O vis dėlto tai iš tikrųjų Lodzė! — atsakė ponas Adamas, sėdėdamas savo vežimėlyje sode, prie verandos. Delnu prisidengęs akis nuo saulės spindulių, jis pasidairė į raudonus fabrikų mūrus, į tankią kaminų minią, kiek ilgiau pažiūrėjo į Karolio fabriko pastolius, iškilusius sodo gale, ir tyliai atsiduso.

— Taip, tai Lodzė! — tyliai sukuždėjo Anka ir grįžo į butą prie atidarytų dėžių, netvarkingai sustatytų baldų, šiaudais apvyniotų rakandų, į daiktų chaosą, kur keli darbininkai, vadovaujami Mateušo, skubiai juos išiminėjo ir sustatinėjo.

Ji padėjo tvarkyti, pati kabino užuolaidas, kartais šnekteldavo su Mateušu, bet dažniausiai sėdinėjo ant kokios dėžės ar palangės ir liūdnai žvalgėsi po butą.

Jai buvo liūdna, o tas svetimas namas, tos virtinės ką tik suremontuotų, su dar kvepiančiomis dažais grindimis kambarių kėlė tokį keistą liūdesį, kad ji vis bėgiojo į didelę verandą, ilgumo per pusę namo ir apaugusią žaliomis laukinių vynuogių girliandomis, bet ir šitokiu būdu negalėjo nusiraminti, nes akys, įpratusios prie žalių laukų platybės, prie pakraščiais mėlynuojančių miškų, prie neapsakomo vaiskios dangaus žydrynės smagumo, matė vien tik namus, fabrikus, saulėje žibančius stogus, tą Lodzę, kuri lyg akmens lankas gniaužė ją iš visų pusių, tą Lodzę, apie kurią ji svajojo, kuri turėjo įgyvendinti visus jos troškimus ir kuri dabar ją slėgė, kėlė nepagrįstus, baisius ir tamsius nujautimus.

Ji grįžo į kambarius, lyg gėdydamasi savo silpnumo, ir skubiai ramino tas keistas nesuprantamo ilgesio ašaras, tvinstančias akyse.

— Gal jums, tėve, ko reikia? — klausinėjo ji kartais pro langą.

— Nieko, Anka, nieko, juk mes jau Lodzėje, o už valandos ateis pietų Karolis,— atsakinėjo jis garsiai, netgi prorėksmiais, nes nenorėjo, kad mergina sužinotų, jog ir pats širdyje ašaroja. Kad paslėptų liūdesį, jis ėmė niūniuoti:

Turėjo bobutė žilą oželį,
Vai tai, vai tai.

— Nagi, pastumk, Valiau!

Bet Valiaus nebuvo — pasiliko Kurove,— o jį laikinai pavadavo Mateušas.

Ponas Adamas atsiduso ir nutilo; ėmė žiūrėti į purvinus dūmų tumulus, virstančius iš Miulerio fabriko kaminų.

Jis giliai atsikvėpė ir smarkiai užsikosėjo, nes oras dvokė gesinamomis kalkėmis ir verdančiu asfaltu, kuriuo buvo liejamos Karolio fabriko grindys.

Jis prisidengė burną nosine ir užsižiūrėjo į ilgą sodo taką, vedantį į fabriką ir apsodintą puikiais centifolijos krūmais, nulipusiais baltų ir rausvų rožių žiedais.

Oras buvo labai gražus, tykus ir šiltas; sodas vos siūbavo ir blizgėjo juosvais trešnių lapais, apkibusiais anglių dulkėmis ir suodžiais.

Keliasdešimt vaismedžių kėlė aukštyn žalius, jau truputį gelstelėjusius vainikus ir godžiai žvelgė į saulę, į grynas netoliese prasidedančių laukų erdves.

Pagaliau jis atsitokėjo ir sušvilpė strazdui, pakabintam verandoje, bet strazdas tupėjo narvo apačioje apsiblausęs, nuleidęs sparnus, mieguistas ir neatsiliepė į pažįstamą signalą, kilstelėjo galvą, paskersavo į savo poną ir snaudė toliau.

— Ar Karolis neateina? — paklausė Anka iš buto.

— Ne, tik jau už pusvalandžio kauks pietums. Anka! eikš čia, mergyte.

Ji atėjo, atsisėdo ant kėdės atkaltės ir ėmė žiūrėti į senį.

— Kas gi tau, Anka, a? Drąsiau, mergyt, tik nepasiduok, nenusimink. Štai kokia ji, ta mano šaunuolė!.. Ho, ho! Užmirši dar, kad kažkoks Kurovas yra pasaulyje. Ką ten, galvą aukštyn — ir marš! — pasakė jis greitai, pabučiavo ją, paglostė galvą ir ėmė smarkiai švilpauti, koja mušdamas taktą.

Paskui liepė Mateušui nuvežti save į butą ir ten šūkavo darbininkams, dirigavo jiems ir dainavo, žiūrėdamas, kad tą dainavimą girdėtų Anka.

Paskui jis ginčijosi su Kama, kuri atėjo su Vysocka į svečius ir truputį padėti tvarkyti butą, bet kol kas ji viena kėlė didesnį sąmyšį, negu visi kartu: senus kiemsargius ir medžioklinius šunis, atvežtus iš Kurovo ir bindzinėjančius su nuleistomis galvomis po butą ir sodą, ji surišo kartu ir lakstė su jais verandoje.

— Kama, ką tu išdarinėji? Pasakysiu tetai, na ir ponas Hornas sužinos, kad tu darai kaip šunininkas! —

barė ją Vysocka, užsikimšusi ausis nuo šunų kaukimo ir piudymo.

— O kas man! Aš nieko nebijau. Panelė Ana mane apgins,— šaukė ji, sukaitusi nuo lakstymo ir žaidimo, puolė prie Ankos, karštai išbučiavo ją ir pabėgo, nes šunys tempė ją į sodą.

— Zagrajau! Lapa! Kručekai! katė!.. katė!.. katė!..— šaukė visu balsu, užpiudydama šunimis baltą katiną ir drauge su jais atkakliai vaikydamasi jį po sodą.

Porą kartų ji apvirto, bet, nekreipdama į tai dėmesio, atsikėlė ir su riksmu vėl bėgo, o šunys, nieko nepešę, atsakinėjo jai kiaukčiodami, nes katinas įšoko į medį ir grėsmingai purškė.

Kama įsiropštė paskui jį ir jau buvo benutverianti už sprando, bet katinas įsirėžė ir liuoktelėjo į gretimą medį, o iš ten ant tvoros, kur atsitūpė ir ėmė ramiausiai spoksoti žaliomis akimis į šunis, kurie draskė mūrą ir iš įniršimo inkštė, ir į Kamą, kuri buvo taip pavargusi, kad vos gaudė kvapą.

— Šauni mergina, šaunuolė Kama. Na, eikš čia, išdykėle, pabučiuosiu tave,— šaukė ponas Adamas, juokdamasis iš džiaugsmo.

— Visai nusivariau. Jėzau! Vos kvapą atgaunu. Niekam tikę šunys... jau sodo kampe, prie agrastų, buvo nutvėrę jį dantimis, tik sudulkėjo kailis, bet ištrūko ir šovė į medį, mes iš paskos, nukračiau jį, nukrito, šunys prie jo, o jis purkštelėjo jiems į akis ir vėl liuokt į tą didelę vyšnią. Įlipau paskui jį... o jis beveik per mane peršoko toliau. U... nusivariau...— šaukė ji, džiūgaudama ir trindama kelią į kelią, nes, ropšdama į medį, nusibrazdino kojas ir jos dabar truputį perštėjo.

Ponas Adamas pabučiavo ją į galvą ir nubraukė nuo veido sutaršytus prakaituotus plaukus.

— Norėčiau, kad jūs būtumėt mano dėdė! — su-

šuko ji, apkabinusi jį už kaklo.— Oho! Ponas Karolis ateina su Moricu. Žirote, aš jus vadinsiu dėde, gerai?

— Gerai, gerai, nes per tavo tetą aš lyg ir esu tau kažkoks giminė.

— Panele Ana! Ponas Karolis su juoduoju Moricu ateina pietauti! — sušuko ji iš verandos ir nubėgo jų pasitikti, nes labai mylėjo Karolį; šunys visi kartu nusekė jai iš paskos ir pagal seną Kurovo įprotį ėmė amsėti ant svečių.

— Nutilk, Kurta, nutilkit, šuneliai, čia jūsų ponas, o ano žydo negalima kandžioti, nes jis ne nuomininkas! — ramino ji, glostydama jiems galvas.— Aš su jumis nesisveikinu, nes ponas Karolis nebuvo pas mus jau dvi savaites, o ponas Moricas kokį tūkstantį metų.

— Užtat aš panelei Kamai kai ką atvežiau iš Berlyno, tik neturiu čia su savim, bet atnešiu namo.

— Tokius pažadus mes gerai žinome. Spacerovoj gatvėj, lygiai taip pat ponia Stefanija netiki ponu Karoliu, nes jis žada ateiti ir jau dvi savaites nesirodė,— šaukė Kama, vesdama juos į verandą, kur buvo paduoti pietūs.

Šiandien Moricas buvo labai išbalęs, keistai susinervinęs ir neramus.

Jis stengėsi kalbėti ir būti linksmas, nuolat juokavo su Kama, kuri, pagaliau netekusi kantrybės, su jai būdingu ūmumu kliustelėjo stiklinę vandens į akis ir už tai iš Vysockos gavo tiek barti, kad apsiašarojo ir ėmė atsiprašinėti:

— Moricai! Jūs nepykite, nes jeigu jūs pyksite ir pasakysite tetai, tai aš namie tiek prišnekėsiu apie jus, tiek prišnekėsiu, kad ir teta, ir panelė Stefa, ir Vanda, ir ponas Serpinskis, ir visi visi supyks ant jūsų.

— O Hornas iššauks tave į dvikovą ir nušaus su nauja patranka! — jos pačios tonu pridūrė Karolis.

— Ir nušaus! Gal ne? Jūs manote, kad Hornas nemoka šaudyti? Sekmadienį tire pataikė iš pistoleto į turą penkiolika kartų iš dvidešimt, aš pati mačiau.

— À, tai Kama buvote tire? Įdomu žinoti.

— Aš nesakiau... aš...

Ji staiga išraudo, sušvilpė šunims ir išbėgo į sodą.

— Nuostabi mergaitė! Gaila, kad taip nyksta Lodzėje,— sukuždėjo ponas Adamas.

— Žinoma, kad jai geriau būtų ganykloje su piemenimis, bet ką gi, jos mama tiek daug tuo pasinaudojo, jog dukrai nebeliko,— pasišaipė Karolis.

— Nėra geresnio vaiko pasaulyje,— pasakė Vysocka, jai įkandin pažvelgusi į sodą.

— Galėtų būti truputį protingesnė.

— Dar įgis proto, yra laiko.

— Ne tiek jau daug, juk jai apie penkiolika metų, o dar visai paika laukinukė.

Pietūs pasibaigė greitai, taip pat greitai jie išgėrė kavą ir sugrįžo į fabriką, nes iš visų pusių sirenos visa gerkle jau bliovė įprastą popietinį signalą.

Kai jie išėjo, o ponas Adamas liepė nuvežti save į sodą pasnausti, Vysocka prislinko prie Ankos ir labai džiaugsmingu balsu ėmė pasakoti:

— Turiu tau pasakyti, kad jau esu rami dėl Meciaus. Dvi dienas nebuvo namie, buvo išvažiavęs į Varšuvą, vakar sugrįžo ir per pietus sako man, kad būčiau rami, nes tos... Griunšpano panelės neves, nes ji nenorinti už jo tekėti... Girdi, Anka, Griunšpan nenori tekėti už Vysockio, už mano sūnaus! Tai jau per daug, toks žydiškas begėdiškumas! Nuomininkė nušiurusi... nenori tekėti už mano sūnaus!.. Ir gerai išėjo, iš džiaugsmo daviau šventoms mišioms, bet savo ruožtu negaliu jai atleisti... Kaip ji drįso atsakyti mano sūnui... ir dar kas, paprasta žydė!.. Jis man rodė jos laišką, kuriame ji begėdiškai sakosi jį mylinti, bet tekėti už jo negalinti, nes pakeisti tikėjimą jos šeima niekuomet nesutiksianti. Atsisveikino su juo taip jautriai, kad iš tikrųjų, jeigu nebūčiau žinojusi, jog rašė žydė, ir jeigu tai būtų ne dėl mano sūnaus, verkčiau,

jos gailėdamasi. Jeigu nori, perskaityk tą laišką, bet niekam, Anka, nė žodžio.

Anka ilgai skaitė laišką, nes smulkia rašysena buvo parašytas keturiuose puslapiuose ir toks sklidinas ašarų, meilės, skausmo, savęs išsižadėjimo, kad nebegalėjo perskaityti iki galo ir apsiverkė dėl jos kančių.

— Betgi ji miršta iš skausmo... Jeigu ponas Mečislovas ją myli, į nieką neturi kreipti dėmesio...

— Dievas jai atlygins už tas kančias. Nebijok, nenumirs iš meilės, ištekės už kokio milijonieriaus ir greit nusiramins. Nepažįsti žydžių.

— Kiekvienos širdies kančia yra kančia,— liūdnai atsakė Anka.

— Tik taip sakoma, o iš tiesų yra visai kitaip.

— Ne... ne...

Ji staiga pašoko, nes nuo fabriko pasigirdo traškėjimas, paskui dundėjimas ir sode kažkaip nežmoniškai sukliko keliolika žmonių.

Po akimirkos take nuo fabriko pasirodė Kama; ji bėgo, kiek kojos neša.

— Pastoliai!.. Jėzau... visi užmušti... O Jėzau, o Jėzau!..— šaukė ji lyg paklaikus, drebėdama iš baimės ir išgąsčio.

Siaubo apimta, Anka nubėgo, bet prie vartelių iš sodo į fabriko kiemą stovėjo žmogus ir nenorėjo leisti, aiškindamas, kad nieko baisaus neatsitiko, kad tik viršutiniai pastoliai griuvo ir prispaudė kelis žmones, kad kaip tik ten nubėgo ponas Boroveckis, o jam liepė nieko neleisti.

Anka grįžo namo, bet, Vysockai su Kama išėjus, ilgiau nebegalėjo ištverti, jai atrodė, kad girdi sužeistųjų vaitojimus...

Ji pasiuntė Mateušą sužinoti smulkmenų, bet, negalėdama jo sulaukti, pasiėmė savo tiek kartų Kurove išmėgintą vaistinėlę ir nuėjo.

Nustebinta ji pamatė, kad darbas fabrike eina kaip ėjęs.

Mūrininkai švilpaudami stovėjo ant pastolių prie pagrindinio korpuso, skardininkai klojo ant stogų didelius cinkuotos skardos lakštus, kiemas buvo prigrūstas vežimų, plytų ir kalkių, o būsimoj verpykloj ramiausiai statė mašinas.

Karolio ji niekur nepamatė; jai paaiškino, kad jis išėjęs į miestą, ir kartu parodė salę, kurioje dirbo Maksas Baumas.

Jis skubiai išėjo jos pasitikti, buvo su mėlyna palaidine, paišinu veidu, sulipusiais nuo prakaito plaukais, įsikandęs pypkę ir susikišęs į kišenes rankas.

— Kas atsitiko? — paklausė ji.

— Ė... nieko. Nuvirto pastoliai, kuriuos ir taip reikėjo ardyti.

— Ar žmonėms nieko neatsitiko?

— Karolis nežuvo, neseniai išėjo su Moricu,— atsakė jis šaltai.

— Aš žinau, bet ar nenukentėjo darbininkai, nes girdėjau riksmą.

— Matyt, susitrenkė kas, nes irgi girdėjau šaukiant.

— Kur jie? — paklausė ji kiek įsakmiai, nes ją jau erzino jo abejingumas ir truputį stačiokiška veido mina.

— Už trečios salės, koridoriuje. Kam jums žiūrėti?

— Daktaras yra?

— Pasiuntė jo, bet nerado namie. Kol kas Jaskulskis juos tvarsto, o jis išmano mediciną, nes kadaise juk savo dvare leisdavo kraują gyvuliams. Ne, aš jūsų ten neleisiu: kam nervintis, tas reginys ne jums, pagaliau nieko jiems nepadėsite,— ryžtingai tarė jis, pastodamas kelią.

Ji įsižeidė ir pažvelgė taip iš aukšto ir išdidžiai, kad jis nesąmoningai pasitraukė nuo durų ir mostu parodė jai kelią.

Jis sugrįžo prie savo darbo, bet retkarčiais vogčiomis žvilgčiojo į koridorių, kur gulėjo sužeistieji.

Platus, iš kiemo pusės stikline siena apšviestas koridorius buvo jiems laikina prieglauda.

Sužeistieji gulėio penkiese vienoje eilėje palei sieną ant šviežių drožlių ir šiaudų.

Darbininko padedamas, Jaskulskis tvarstė jų žaizdas.

Koridoriuje aidėjo vaitojimas, o iš sudaužytų ir gulinčių kaip rąstai žmonių baltomis grindimis sruvo kraujas ir krešėjo kaitroje, kuri sklido iš gretimų salių ir nuo sienos, į kurią kaitriai spigino saulė.

Anka net suriko, pamačiusi tas kruvinas žmogystas, ir, nieko negalvodama, puolė padėti Jaskulskiui tvarstyti.

Pamačiusi sulaužytas ir jau sutinusias kojas, ji visa ėmė drebėti; tie pamėlynavę žemėti ir kruvini veidai jai kėlė tokį siaubą, o dejonės — tokį skausmą, kad akys pritvino ašarų; kelis kartus buvo pasidarę taip bloga, kad ji išėjo į gryną orą, bet sugrįžo ir, nugalėjusi pasibaisėjimą, nugalėjusi pasibiaurėjimą, kupina užuojautos ir gailesčio, plovė žaizdas ir, kaip sugebėdama, tvarsčiais stabdė tekantį kraują.

Ji viską ėmė daryti pati, nes Jaskulskis daugiau dūsavo, negu dirbo, pasiuntė Mateušą, kad tuojau atvestų pirmą pasitaikiusį daktarą ir felčerį.

Fabrike tarp darbininkų beregint pasklido žinia, kad pati panelė slaugo ligonius; nuolat kas nors žvilgtelėdavo pro langą ir nueidavo, įsitikinęs, kokia ji gera.

Po kokio pusvalandžio atvažiavo Vysockis, kuris buvo oficialus gydytojas fabriko statyboje, ir nustebęs išvydo jos spinduliuojantį ir apsiašarojusį veidą, jos sukruvintą suknelę ir rankas, tuos pusiau lavonus, kurie stingstančiomis rankomis stvarstė jai už drabužių kraštų, norėdami pabučiuoti.

Jis spėriai ėmėsi darbo ir tuojau konstatavo, kad dviem darbininkams sulaužytos kojos, vienam sutrupintas petys ir raktikaulis, ketvirtam perskelta galva,

o penktam, keliolikos metų berniukui, kuris nuolat alpo, yra kažkokie vidiniai sužalojimai.

Trys sunkiai sužeistieji neštuvais buvo nugabenti į ligoninę, ketvirtojo atėjo žmona ir, šaukdama ir verkdama, pasiėmė jį namo, pasiliko tik berniukas, kurį daktaras pagaliau atgaivino ir liepė paguldyti ant neštuvų, bet berniukas pravirko pastriūbomis ir įsitvėrė Ankai į suknelę.

— Neduokit manęs, ponia, į ligoninę, neduokit manęs, ponia... dėl dievo, neduokit! — rėkė jis.

Ji pradėjo jam aiškinti, raminti, bet niekas nepadėjo.

Berniukas tirtėjo iš baimės ir paklaikusiomis akimis sekiojo žmones, stovinčius prie neštuvų.

— Na, gerai, tai pasakyk, kur tavo motina, ir nuneš ten, o aš nepamiršiu tavęs.

— Neturiu motinos.

— O kur, pas ką gyveni?

— Aš čia niekur negyvenu.

— Juk miegi kur nors?

— Tai miegu... Karčmareko plytinėje ir visuomet rytą atvažiuoju su plytininkais.

— Ką su juo daryti?

— Gabenti į ligoninę,— nusprendė daktaras ir taip išgąsdino berniuką, kad jis vėl įsikibo į Anką ir nualpo.

— Ponas Jaskulski, tegul jį nuneša pas mus, į tą tuščią kambarį viršuje,— gyvai. sušuko Anka.— Nebijok, gydysiu tave namie! — pasakė ji vaikui, kai šis atgavo sąmonę.

Berniukas nieko neatsakė, tik kai jį paguldė ant neštuvų ir ėmė nešti, žiūrėjo į ją susižavėjęs ir labai nustebęs.

Jį paguldė viršuje, Vysockis apžiūrėjo ir surado, kad berniukui sulaužyti trys šonkauliai.

Toliau diena ėjo įprasta vaga.

Vakare, per vakarienę, kai buvo ir Moricas, Anka nuėjo aplankyti ligonio, nes jis turėjo karščio ir truputį kliedėjo. Ji sėdėjo ten gana ilgai ir grįžo taip susijaudinusi, kad net rankos virpėjo, kai pilstė arbatą. Ji kaip tik jau ketino pasakyti apie berniuką Karoliui, bet jis, paėmęs arbatą, tyliai tarė pabrėždamas:

— Turi keistų įgeidžių nešti ligonius į namus.

— Ligoninės bijojo, jokios šeimos neturi, miegojo plytinėse, ką aš turėjau daryti?

— Šiaip ar taip, bet nepaversti mūsų namų valkatų ligonine.

— Betgi... betgi jį nelaimė ištiko tavo fabrike... tai...

— Nedirbo už dyką,— piktai pasakė Karolis.

Anka pažvelgė į jį nustebusi.

— Jūs tai sakote rimtai? Vadinasi, turėjau palikti jį gatvėje arba atiduoti į ligoninę, kad ten numirtų iš baimės; jau alpo, sužinojęs, kad jį ten nuveš.

— Jūs linkusi sentimentaliai žiūrėti į labai paprastus dalykus. Tai gražu, bet visiškai nereikalinga.

— Priklauso nuo to, kaip kas jaučia žmonių kančias.

— Tikėkite manim, kad ir aš jaučiu, bet nereikalaukite iš manęs graudintis dėl kiekvieno ištižėlio, dėl kiekvieno šlubo šuns, nuvytusio žiedelio arba sumindžioto drugelio.

Jo akyse žybtelėjo aštri, kandi ironija.

— Jam sulaužyti trys šonkauliai, perskelta galva ir kraujoplūdis plaučiuose, todėl jis nepriklauso nei nuvytusių žiedelių, nei sumindžiotų drugelių kategorijai. Jis kenčia...

— Ir tegul sau stimpa dievo padedamas,— atšovė jis žiauriai, užgautas jos išdidaus tono.

— Jūs neturite gailesčio...— tyliai sukuždėjo ji su priekaištu.

— Turiu, tik negaliu būti filantropas. Gaila, kad jūs visų neliepėte sunešti į mūsų butą.

— Nebuvo reikalo, bet jeigu būtų, aišku, nesvarstyčiau...

— Gaila, kad taip neatsitiko, būtų gražu. Butas — ligoninė, o jūs — gailestingoji sesuo.

— Būtų dar gražiau, nes jūs tikriausiai lieptumėte išmesti juos į gatvę,— pasakė ji supykusi ir daugiau nebeatsiliepė, tik šnervės virpėjo ir akys svaidė rūsčius žaibus; ji kandžiojo sau lūpas, kad nedrebėtų iš susinervinimo.

Jai buvo ne tiek pikta, kiek skaudu dėl jo netikėto žiaurumo; negalėjo patikėti, kad jo širdis tokia kieta ir abejinga žmogaus nelaimei.

Tai skaudžiai ją užgavo, ji žiūrėjo į Karolį su nepasitikėjimu ir baime, bet šis vengė jos žvilgsnio, kalbėjosi su Moricu ir tėvu ir pagaliau pasikėlė išeiti.

Kai atsisveikindamas bučiavo jai ranką, ji tyliai sukuždėjo:

— Ar jūs pykstate ant manęs? — ir prašomai pažvelgė jam į akis.

— Labanakt. Eime, Moricai? Ar Mateušas išėjo?

— Dar vakare pasiunčiau į tavo butą,— pasakė ponas Adamas, nes Anka supykusi išėjo iš valgomojo į verandą.

— Kovok ir nugalėk Lodzėje, kai tau namie pakiša kojų lepšiškas sentimentalumas,— prabilo Karolis gatvėje.

Moricas ėjo tylėdamas ir be ūpo.

— Tokia moterų logika: šiandien ji jaudinasi dėl stimpančios varnos, o rytoj nesvyruodama minutės kaprizui paaukos savo šeimą,— įniršęs pasakė jis po valandėlės.

Moricas vėl neatsiliepė.

— Moterys mėgsta teikti žmonijai laimę savo tiesioginių pareigų sąskaita.

— Man visai nerūpi, ar jos yra vienokios, ar kitokios, tegul tik būna gražios, jeigu jos meilužės, ir turtingos, jeigu yra žmonos.

— Šneki kvailystes.

— O tu... tu neturi pinigų, jaučiu iš tavo nuotaikos.

Karolis nusišypsojo melancholiškai ir to nepaneigė.

Bute buvo šviesu, ir Mateušas laukė su ūžiančiu virtuvu.

Ankai atvažiavus, Karolis persikėlė atgal į senąjį butą, nors jam buvo labai nepatogu dėl tolimo kelio.

— Vakare buvo ponas Hornas ir paliko ant rašomojo stalo raštelį ponui direktoriui,— pranešė Mateušas.

Hornas informavo, kad po pietų buvo suimtas Griunšpano žentas Grosmanas, smarkiai įtariamas padegimu.

Hornas apie tai pranešė todėl, kad žinojo, jog Grosmanas turi bendrų reikalų su Moricu.

— Moricai, čia žinia tau,— pašaukė Karolis, eidamas į jo kambarį.

— Nieko baisaus, galima miegoti su tokiais rūpesčiais, kas jam įrodys? — tyliai tarė Moricas perskaitęs.

— O kaip tu manai?

— Aš žinau, kad jis yra švarus kaip perkelis tiesiai iš baltyklos.

— Iš apretūros,— pataisė jį Karolis ir sugrįžo į savo kambarį.

Bute įsiviešpatavo tyla.

Karolis rašė ir skaičiavo savo kambaryje, Moricas — taip pat, o Maksas, kuris po motinos mirties vakarais nebeeidavo į miestą, bet tiesiai po vakarienės pas tėvą grįždavo namo, guldavo į lovą ir skaitydavo bibliją arba, atsivedęs savo giminaitį, teologijos klausytoją, įnirtingai diskutuodavo su juo teologinėmis temomis, dabar ištisas valandas barėsi dėl menkiausio nieko.

Mateušas protarpiais nešiojo į kambarius arbatą ir, sugrįžęs prie krosnies valgomajame, snūduriavo, laukdamas įsakymų.

— Velniai rautų! — nusikeikė Karolis, sviedė plunksną ir ėmė vaikščioti po kambarį.

Jau kelios dienos jį ėdė nuolatiniai piniginiai rūpesčiai, nestropūs tiekėjai, kurie lyg tyčia vėlino įvairių pristatymų terminus. Darbininkai sugadino mašiną ir padarė daug nuostolių.

Be to, po dedamais sandėlių pamatais pasirodė vanduo taip gausiai, kad teko nutraukti darbus, o tasai šios dienos atsitikimas ir barnis su Anka jį visai išnervino; pastarasis įvykis jį erzino tuo labiau, kad jautėsi jai prasikaltęs ir kad vis labiau ant jos pyko.

Ji kliudė jam.

— Moricai! — pašaukė jis per kambarį.— Parduok likusią medvilnę, nes jau nebeištversiu, o iš lupikautojų nenoriu skolintis.

— Turi daug mokėjimų?

— Po velniais, rodžiau tau šiandien sąskaitas.

— Sąskaitas mačiau ir maniau, jog turi kuo apmokėti.

— Beveik nieko neturiu, o čia dar viskas mane apvilia... Susimokė prieš mus, ar ką? Kur tik kreipiuos kredito — atsako. Netgi Karčmarekas norėjo vekselių trijų mėnesių terminui. Kažkas čia yra. Kas mums galėtų kenkti? Kad čia kažkokia konkurencija, aš jau matau... Kaipgi! Įdėti keturiasdešimt tūkstančių rublių grynų pinigų ir neužbaigti fabriko? Nerasti antra tiek kredito, ir dar Lodzėje, kur toks sukčius, bankrotininkas Šmerlingas statosi didžiulį fabriką, neturėdamas nė skatiko, kur bet kuris nususėlis daro didelį biznį su kreditu, aš turiu griebtis privačių paskolų!

— Paimk kompanioną su grynais pinigais arba su dideliu kreditu, lengvai surasi.

— Ačiū už patarimą, pats pradėjau, tai pats ir baigsiu arba žlugsiu. Paimti kompanioną su pinigais — reiškia eiti vėl tarnauti, vėl pasidaryti priklausomam ir toliau vargti, įsteigus dar vieną šlamšto gamyklą. Aš

noriu fabriko ir noriu pinigų, bet pigių prekių negaminsiu.

— Blogai skaičiuoji, pigūs gaminiai pelningiausi.

— O tu skaičiuoji kaip kromelninkas, kaip Cukeris, Griunšpanas ir visi jūsų fabrikantai. Nori uždirbti rublį už rublį, ir uždirbti tuojau, šiandien, nesiskaitydamas su tuo, kad pirkėjas leisis apgaunamas tik vieną kartą ir paskui eis kitur, o tu, nieko nepešdamas, lauksi kito kvailio.

— Jų niekad netruks.

— Prekyboje jų pritruks greičiau, negu tu manai, nes, kylant visų gerovei, auga pareikalavimai. Kaime valstietis nupirks žmonai Cukerio skarą, bet tas pats valstietis, persikėlęs į miestą, kitą kartą jau paims Griunšpano skarą, o jo vaikai, nors ir paprasti darbininkai, jau ieškos Mejerio skaros. Pirkėjų dauguma jau pradeda suprasti, kad gera prekė mažiau atsieina, negu pigi. Bucholcas, Mejeris ir Kesleris tai gerai supranta ir daro biznį solidžiomis prekėmis.

— Daro, tiesa, bet daug greičiau daro milijonus Šaja, Griunšpanas ir šimtas kitų, o dviem šimtams naujųjų yra dar daug vietos ir laiko pralobti.

— Aš abejoju, ar suspės pralobti tas naujasis šimtas pigių prekių gamintojų.

— Aha, vadinasi tik todėl nori gerinti Lodzės produkciją?

— Betgi turiu atsižvelgti į ateities rinkos reikalavimus. Gera, aukšta rūšis gali turėti didesnę paklausą, todėl ją ir darysiu.

— Aš tave gerai suprantu, bet nelabai pasitikiu ta rytdiena, norėčiau jau šiandien daryti biznį. Gal ir teisingai pasakei apie pirkėjų poreikių augimą, apie jų didėjimą, apie tai galima būtų plačiau pakalbėti ir net parašyti gražų ekonominį straipsnį, bet fabrikui sunku tuo remtis, iš to neišspausi milijonų.

Abu ilgam nutilo ir susimąstė.

— Kiek tau reikia?

— Šeštadienį reikia turėti dešimt tūkstančių rublių.

— Hm... užmiršai Miulerį! Juk jis pats siūlėsi paskolinti.

— Atsimenu, žinau, kad pakaktų man tarti vieną žodį, ir jis plačiai atvertų savo kasą... bet... negaliu tarti to žodžio... deja, negaliu...

— Kai kalbama apie fabriką, apie visą ateitį, tai aš ilgai nesvarstyčiau... aš viską mesčiau... ir tą žodį pasakyčiau...— reikšmingai sukuždėjo Moricas.

— Negaliu... kad ir norėčiau... negaliu.

— O jeigu būtinai reikės?..

— Kol kas tokios būtinybės nėra. Nekalbėkime apie tai!

Jis pasipurtė.

— Tu, Karoli, esi prietaringas, o tai bizniui ne į naudą. Tu jau sugebi galvoti apie daugelį dalykų, bet dar nedrįsti jų įgyvendinti. Tai gali tau brangiai kainuoti, nes prietarams reikia turėti daug pinigų...

— Manai, kad tai, ką vadini prietarais, yra drabužis, kurį galima bet kuriuo metu pakeisti? Jie įsisunkę į kraują, ir todėl taip sunku su jais kovoti, sunku dar ir todėl, kad esu ne visai įsitikinęs tų prietarų nenaudingumu, o kartais galvoju... bet tiek to.

— Tai blogai. Su tokiomis kvailystėmis galima būti geriausiu pasaulyje margintoju, bet sunku būti Lodzėje dargi vidutiniu fabrikantu. Gal abejoji? Gal nori sugrįžti pas Knolį, priims tave...— tyčiojosi Moricas, nervingai pešiodamas barzdą.

— Duok man ramybę. Į vaikystę negrįžtama.

— Ne, bet galima visą amžių būti vaiku.

Karolis neatsakė, tik atidžiau pažvelgė jam į akis.

— Galiu tau duoti pinigų.

— Paskolinsi?

— Ne, padidinsiu savo įnašą bendrovėje. Man neapsimoka skolinti, ir tau bus patogiau, neslėgs grąžinimo terminas, o, be to, pagal įnašo dydį galiu perimti dalį fabriko reikalų, kam tau vargti! — kalbėjo jis lė-

tai, beveik nerūpestingai, atidžiai apžiūrinėdamas savo nagus.

— Galėčiau tau duoti vekselius šešių mėnesių terminui.

— Ne, paskola man neapsimoka, nes norėčiau tuos pinigus paleisti į apyvartą, per tą patį laiką pervaryčiau juos keletą kartų. Sutinki?

— Gerai, rytoj plačiau pakalbėsime. Labanakt.

— Labanakt! — sukuždėjo Moricas, neatitraukdamas akių nuo savo nagų, nes norėjo nuslėpti džiaugsmą, kurį jam padarė tas sandėris, o kai Karolis išėjo, jis užrakino duris, uždengė langą, atidarė mažą, sienoje įmūrytą seifą, iš kurio išėmė ceratinį aplanką, pilną užrašų bei sąskaitų, ir didelį, suvyniotą į popierių banknotų pluoštą.

Pinigus jis suskaičiavo ir tuojau vėl paslėpė.

— Stambi operacija! O jeigu nepavyks? — nervingai su pasibiaurėjimu išsišiepė jis ir pažvelgė į duris. Jam pasirodė, kad išgirdo daugelio žmonių žingsnius ir ginklų žvangėjimą.

Jis šyptelėjo, kad jam pasivaideno, ir karštai ėmėsi nagrinėti Boroveckio fabriko balansą.

Visą jo reikalų aktyvą ir pasyvą jis turėjo išrašais ir sąskaitomis, kurias jam buvo nurašęs jo žmogus, dirbantis kontoroje.

Tuo tarpu Karolis, nors ir sutiko dėl akių padidinti jo dalį bendrovėje, tvirtai buvo pasižadėjęs, kad turės iš to išsisukti, kad suras kokį nors būdą visai jį išstumti iš bendrovės.

Jis per gerai pažinojo Moricą, kad būtų galėjęs juo pasitikėti.

Ir pagaliau tas keistas nesavanaudiškumas, su kuriuo Moricas, tasai karščiausias rublio garbintojas, jau kuris laikas jam piršosi, vertė susimąstyti ir būti dar atsargesniam.

Makso jis nebijojo, nes žinojo, kad jis sąžiningas ir kad jausis laimingas, turėdamas daug darbo ir šiokią tokią savarankiškumo iliuziją.

Maksas troško dirbti savo įmonėje, bet iki šiol jam visai nerūpėjo, ar įneš.asis dešimties tūkstančių rublių kapitalas visas sugrįš procentais, ar jam teks gyventi iš algos, kurią gaus už vadovavimą verpyklai ir audyklai.

O Morico jis bijojo.

Šitoje žūtbūtinėje kovoje — kas ką greičiau apmaus — reikėjo būti labai atsargiam.

Priminimas apie Miulerį Boroveckį truputį sutrikdė.

Anka jau gyveno Lodzėje, mieste žinojo apie jo sužadėtuves, tad turėjo ją vesti...

Jis tai prisimindavo gerai ir gana dažnai, nes jos pinigais vykdė pusę statybos.

Bet širdy jis netikėjo, kad ją ves, ir todėl nenutraukė visai ryšių su Mada, nevengė lyg ir atsitiktinai užsukti pas kaimynus ir kalbėti merginai daug reikšmingų komplimentų.

Jis visai sąmoningai lošė dvigubą žaidimą, bet dar nežinojo, kuo jis baigsis, kur jį pakreipti, nes pirmiausia norėjo baigti fabriką.

Prietarai, apie kuriuos jis užsiminė Moricui, kovos, kurias tariamai su jais kovojęs,— visa tai buvo sąmonėje užsilikusios seniai sugriautos etikos nuotrupos, atgyvenos, skeveldros, bendro pobūdžio žodiniai deriniai, daugiau nieko, nes tie prietarai, jų turinys visai neveikė jo valios, jo elgesio, neturėjo įtakos jo sprendimams.

Ne prietarai jam kliudė viešai pareikšti savo siekimus, daryti atvirai tą, kas pačiam atrodė reikalinga, o tik savotiška gėda, skaitymasis su tėvu ir aukštuomenės etiketas, draudžiantis be atodairos ir brutaliai daryti blogį.

Jis buvo per gerai išauklėtas, kad galėtų imtis niek-

šybių, ir, be to, tiesiog neįmanė ryžtis tam, ką šaltakraujiškai ir ramiai padarytų Moricas.

Jis nebūtų sugebėjęs nei padegti nuosavo gerai apdrausto fabriko, nei ko nors apvilti, nei išnaudoti darbininkų. Jam tai buvo perdaug vulgaru, jis biaurėjosi tokiomis priemonėmis ir niekino jas kaip kultūringas žmogus.

Yra tiek kitokių būdų daryti pinigus...

Blogis jam turėjo vertę tada, kai buvo neišvengiamas ir apsimokėjo, dorą jis mylėjo, nes buvo gražesnė, ir dievino, jeigu duodavo didesnį pelną.

Jis kaip tik mąstė apie tokius ir panašius dalykus, truputį ciniškai šypsojosi ir, galvodamas apie save, jautė didelį kartėlį ir liūdesį.

— O vis tiek galų gale mirtis! — sušnibždėjo jis ir ėmė skaityti laiškus.

Perskaitė tik Liusi laišką, kuriame ji maldavo, kad rytoj būtinai susitiktų su ja, likusius atidėjo kitam kartui ir nuėjo į Makso kambarį, nes nebuvo su juo kalbėjęs beveik nuo motinos laidotuvių.

— Kaip tėvo reikalai? Dar neturėjau kada jį aplankyti. Travinskis išpirko vekselius?

— Išpirko; bet visa tai nebepadės.

— Kodėl?

— Su seniu jau baigta. Iš penkių šimtų staklių dirba dvidešimt! Po trijų mėnesių, daugiausia po pusmečio, fabrikas nudvės kartu su juo.

— Ar vėl kas atsitiko?

— Ne, tik sparčiau eina į galą. Svainiai jį pribaigs, nes jau oficialiai pradėjo bylą dėl motinos dalies.

— Labai natūralus reikalavimas.

— O jam vis viena, liepė jiems daryti, ką tik nori, liepė parduoti sklypus, kad tik paliktų patį fabriką. Per dienas sėdi kontoroje su Juzium, vaikščioja į kapines, o naktį slampinėja po fabriką. Melancholijos pradžia. Bet tiek to, norėjau tau pasakyti, kad atkreiptum dėmesį į Moricą.

— Kodėl? Ar ką sužinojai? — gyvai paklausė Karolis.

— Dar nieko nežinau, bet iš snukio jau matau, kad jam knieti padaryti kokią niekšybę. Per daug bankrotų lankosi pas jį.

XI

— Apie ką taip galvoji? — paklausė Karolis rytą, susėdus gerti arbatos.

— Apie biznį, stambų biznį,— labai susimąstęs, atsakė Moricas, pakeldamas akis nuo arbatos stiklinės, kurią laikė abiem rankom, bet negėrė.

— Vadinasi, apie pinigus?

— Apie didelius pinigus. Einu kaip tik atlikti dviejų operacijų, kurios, jeigu pasiseks, pastatys mane ant kojų. Bet pinigus gali gauti dar iki vakaro. O ką daryti su medvilne?

— Dar neparduok turiu vieną idėją.

— Kodėl Maksas į mane pažiūrėjo kaip galvažudys, neatsisveikino ir išėjo?

— Nežinau, vakar man sakė, esą iš tavo veido matyti, jog turi sumanęs kažkokią naują niekšybę, kad kažką ketini...

— Jis kvailas, kokia niekšybė gali matytis mano veide, juk mano veidas paprastas, padoraus žmogaus veidas, ar ne tiesa, Karoli?

Jis atidžiau pasižiūrėjo į veidrodį, stengdamasis sušvelninti savo aštrius ir suktus veido bruožus.

— Nesistebėk juo, jį slegia tėvo reikalai.

— Aš jam gerai patariau; paimti senį globon, atimti iš jo turto valdymo teisę, o fabriką tvarkyti pačiam. Nesutiko, nors dukterys ir svainiai norėjo. Tik tuo būdu galėjo ką nors išgelbėti.

— Maksas sako, kad turtas yra tėvo, vadinasi, senis gali jį ir vėjais paleisti, jeigu jam taip patiks.

— Jis yra perdaug išmintingas, kad šitaip galvotų iš tiesų, ten, matyt, yra kažkas kita.

— Gali ir nebūti, nes, šiaip ar taip, nelabai malonu apskelbti bepročiu savo tėvą.

— Aš ir nesakau, kad tokia afera yra maloni. Tėvas... didelis daiktas, bet fabrikui, bizniui taip pat reikia šį tą paaukoti... Kaip tu padarytum?

— Man nereikia apie tai galvoti, nes mano tėvas beveik nieko neturi.

Moricas linksmai nusijuokė ir nutilo; jis rengėsi išeiti, bet delsė, barė Mateušą, kelis kartus persirengė, persimatavo ištisas šūsnis kaklaraiščių.

— Rengiesi lyg į piršlybas...

— Gal bus ir piršlybos... gal...— atsakė jis, blausiai šyptelėjęs.

Pagaliau jis apsirengė ir išėjo drauge su Karoliu, bet buvo toks išsiblaškęs, kad du kartus grįžo namo pamirštų daiktų, o kai dėjosi ant nosies pensne, jam virpėjo rankos; pradėjusi kilti kaitra jį dar labiau sunervino.

Jis visas virpėjo, nebenulaikė lazdelės ir kelis kartus ją išmetė.

— Atrodai, lyg ko bijotum.

— Nervinuosi, tur būt, persidirbau,— pasakė jis tyliai.

Juodu drauge užėjo į gėlių krautuvę, kur Karolis nupirko didžiulę rožių ir gvazdikų puokštę ir liepė tuojau nunešti Ankai. Jis norėjo gėlėmis sušvelninti savo vakarykštį atžūlumą.

Moricas nuėjo į savo kontorą Piotrkovo gatvėje, bet negalėjo nieko dirbti; užėjo į medvilnės sandėlius, davė nurodymus Rubinrotui, surūkė kelis papirosus ir nė valandėlės nesiliovė galvojęs apie Grosgliuką ir reikalą, su kuriuo turėjo pas jį nueiti.

Tarpais jį nukrėsdavo šiurpuliai, ir tada jis instinktyviai pačiupinėdavo kišenėje ceratinį voką su pinigais ir nurimdavo; valandėlę jo veidas pragiedrėdavo, jam sugrįždavo drąsa, energija ir noras tuojau veikti.

Vieną tokį kartą jis drąsiai nuėjo pas Grosgliuką, bet prie pat kontoros apsigręžė, kurį laiką vaikščiojo Piotrkovo gatve ir, pagautas tuo momentu kilusios minties, nupirko, kokių tik buvo, gražiausių ir brangiausių gėlių puokštę, liepė surišti ją labai brangiu kaspinu ir, užrašęs savo vizitinėje kortelėje Melios Griunšpan adresą, nusiuntė, nurodęs kortelę palikti kartu su gėlėmis.

Išlaidas jis įrašė knygutėje, pažymėdamas „nenumatytos asmeninės", bet „asmeninės" išbraukė, parašė „firminės" ir, nors buvo gana anksti, nuėjo į „koloniją" pietauti.

— Reikia dar apgalvoti,— pasiteisino jis pats sau.

Valgomajame nurinkinėjo išdėstytus darbus ir dengė pietums stalą, kitame kambaryje bildėjo mašinos, aidėjo kalbos.

Valgytojai rinkosi pamažu.

Pirmasis atėjo Malinovskis ir tyliai atsisėdo pasienyje; jis buvo toks išvargęs ir liūdnas, kad ponia Stefanija prisėdo šalia jo.

— Kas jums yra?

— Sergu aš... sergu!

Jis perbraukė pirštais sau per kaktą, atsiduso ir įsispoksojo į ją tokiu skausmingu žalių akių žvilgsniu, kad ši, nebežinodama ką sakyti, pasitraukė.

Jis nieko nekalbėjo ir tada, kai susirinko visi ir pradėjo valgyti; tiek tik, kai atėjo Hornas ir atsisėdo greta jo, tyliai jam pasakė:

— Žinau, kur ji gyvena.

— Kas?

— Zoska. Stokuose, Keslerio rūmuose...

— Dar vis rūpinies ja?

— Ne, na... bet man buvo įdomu, kur ji gyvena.

Jis nutilo.

— Žinote, ponai, kad Grosmanas, Griunšpano žentas, suimtas? — paklausė Hornas.

— Žinom, žinom. Pasilsės paukštelis, atsivėsins po fajerių...

— Ar tasai Grosmanas, kur gražiosios panelės Melios svainis? — paklausė ponia Stefanija.

— Taip. Neseniai jį ištiko nelaimė, sudegė jo fabrikas; vargšas žmogus, būtų pasidžiaugęs apdrauda, bet jį kapt už apykaklės — ir į šaltąją.

— Per klaidą. Dar šiandien Grosmanas bus laisvas! — atsiliepė Moricas.

— Jie visada nekalti, jie visada klysta, vargšė tauta, tie žydai...— tyčiojosi Serpinskis ir ėmė keiktis ir įrodinėti Moricui, kad jo rasė yra pati biauriausia visame pasaulyje.

— Šnekėk tamsta sveikas, nuo to pagerėja virškinimas. Bet kodėl tamsta šito nesakai savo šeimininkui Baruchui, gal tamsta manai. kad jis bajoras? — atlaidžiai atsakė Moricas, pralinksmintas įsikarščiavusio Serpinskio, kurį ir kiti buvo pradėję remti taip karštai, jog prasidėjo barnis.

— Ponas Hornai, prašom sėsti čia, prie mūsų,— pašaukė Kama, pasislinkdama, kad ir jam būtų vietos.— Aš noriu jus kai ko paklausti,— užbaigė ji, kai šis atsisėdo greta.

— Gerai, aš jūsų klausau.

— Ar jūs turite metresę? — paklausė ji garsiai.

Visi nustebinti nuščiuvo, o paskui kambaryje nuaidėjo garsus kvatojimas.

— Ką tu šneki, mergaite! — suriko išraudusi teta.

— O kas čia blogo! Juk kiekviename prancūzų romane jauni vyrai turi draugių,— paaiškino ji nesutrikusi.

— Papūga tu, kartoji žodžius, nesuprasdama, ką jie reiškia lenkiškai.

— Jėzau! Nieko nesuprantu, kodėl teta mane barate!

Ji gūžtelėjo pečiais ir nuėjo į salonėlį, bet kai Hornas atėjo pas ją, su apmaudu sušuko:

— Aš esu papūga ir visai su jumis nekalbu.

— Tai teta taip pavadino Kamą, o ne aš. Aš norėjau sužinoti, kadėl Kama nepasisveikino su manim? Kodėl Kama mane kankina? Kodėl Kama išdarinėja minas? Ką?

— Kama neišdarinėja minų, Kama nekankina, bet Hornas gali sau eiti pas šansonetes išdykauti... Aš viską žinau, viską...

— Ką gi Kama žino? — paklausė jis rimtai, jau nebesijuokdamas.

— Viską, viską, kad jūs nedoras, negeras, biaurus, padauža... Ponas Fišbinas man pasakė, kodėl sekmadienį jūs nebuvote pas mus... Jūs buvote „Arkadijoj"!.. Nusigėrėte, dainavote... ir... ir bučiavote tas... Aš jūsų nekenčiu, jūs man šlykštus...

— O aš myliu Kamą dar daugiau.

Jis norėjo paimti mergaitę už rankų, bet ji paspruko ir pabėgo už stalo.

— Vadinasi, taip, kai jūs buvote nelaimingas, tai ateidavote pas mus, kad mes guostume, kad dėtume jums kompresus ant galvos, kad verktume dėl jūsų.

— O kada gi aš buvau toks nelaimingas? — paklausė Hornas.

— Kada? Kai dar neturėjote vietos pas Šają.

— Niekad nesijaučiau nelaimingas, o tada man buvo labai linksma, nes turėjau laiko.

— Kaip tai! Jūs nebuvote nelaimingas? — sušuko ji, prišokusi prie jo.

— Niekuomet.

— Ir nesate nelaimingas? — proverksmiais paklausė ji virpančiu balsu, pilnu skausmo ir pasipiktinimo.

— Nė per sapną. Kama, kas tau?

— Jūs nebuvote nelaimingas!.. O aš meldžiausi už jus, o aš daviau mišioms jūsų intencija, nenusipirkau skrybėlės, nes nedrįsau puoštis; verkiau, nuolat galvojau apie jus, nemiegojau, buvau tokia nelaiminga, o jūs nebuvote nelaimingas! O dieve mano... dieve mano, kokia aš nelaiminga! — užsikirsdama kuždėjo ji drebančiu, labai gailiu balsu, ir ašaros kaip žirniai vis tankiau ėmė riedėti jai per veidą.

— Kama mano! Kama, vaikeli brangus! Vaikuti mano nuostabus! — sujaudintas ir sugraudintas kuždėjo jis, bučiuodamas jai rankas.

Kama ištraukė jas, užsidengė veidą ir kukčiodama ėmė šaukti:

— Aš jūsų nebemyliu! Jeigu jūs būtumėte nelaimingas... tai aš... tai aš... eičiau dėl jūsų į ugnį... numirčiau... bet... bet jūs esate biaurus... blogas žmogus. Jūs nesate nelaimingas... jūs mane apgaudinėjote...

Ji verkė trūkčiodama, Hornas nebežinojo, ką daryti, mėgino aiškintis, bet Kama nesiklausė, o jį, kad ir buvo graudu, ėmė juokas iš jos vaikiškumo. Pagaliau atsisėdo greta. Mergaitė ūmai atšoko, stvėrė nuo sofos šuniuką ir, prisidengdama juo, pradėjo šaukti:

— Kąsk jam, Pikolai, kąsk, jis blogas žmogus, apgavo Kamą, ir aš jo nebemyliu.

Jis nusišypsojo ir apsigręžė išeiti, nes ir fabrikai jau maurojo savo popietinę giesmę.

— Jūs net neatsisveikinate su manim? Jūs netgi neatsiprašote? — staiga sušuko ji, šluostydamasi ašaras.— Gerai. Nuo šios dienos mes nepažįstami. Gerai. Nuo šios dienos eisiu pasivaikščioti su Malinovskiu arba su Kšečkovskiu, arba su Bliumenfeldu, arba su tais, su kuo man patiks. Taip, taip, padarysiu šitaip, kaip tetą myliu, kad jūs negalvotumėte, jog man rūpi su jumis draugauti...

— Ir man vis tiek, nes man bus geriau ir linksmiau „Arkadijoje", negu su Kama.

— Man vis tiek, galite jas bučiuoti, galite pasigerti kaip Bum-Bumas.

— Tad lik sveika, Kama, amžinai,— sušuko jis patetiškai ir išėjo.

Ji rūsčiai dėbtelėjo jam įkandin, abejingai, lyg suakmenėjusi, pasiklausė, kaip užsitrenkė durys, bet, išgirdusi, jog jis kopia žemyn laiptais, pajuto baisų skausmą — o gal iš tikrųjų nebeateis.

Žvilgtelėjusi pro langą, ji pamatė, kaip jis perėjo į kitą Spacerovos gatvės pusę ir dingo skersgatvyje. Tada ji sunkiai susmuko ant sofutės, priglaudė prie krūtinės Pikolą ir sudejavo:

— Pikolai, tu mano vienintelis, kokia aš nelaiminga!

Bet ji negalėjo verkti, pasižiūrėjo į veidrodį, susitvarkė sutaršytus plaukus, rimtai nužingsniavo pas tetą, paėmė ją už rankos, su paslaptinga mina atsivedė į salonėlį ir, puldama jai ant kaklo, tragiškai sušuko:

— Jau įvyko! Jau niekad nebesimatysiu su Hornu! Tetule, kaip baisiai aš esu nelaiminga!

Bet, pamačiusi, jog teta ne per daugiausiai domisi, pasitraukė ir gailiai, su priekaištu paklausė:

— O jūs, teta, net neverkiate?

— Kas čia per paikystės?

— Panele Kama, ar aš šiandien atsisveikindamas gausiu bučkį? — paklausė Moricas, pravėręs duris iš prieškambario.

— Pikolas jus pabučiuos!..— sušuko ji, puldama prie jo su šunimi, bet Moricas nebelaukė ir išėjo.

Gatvėje jis vėl pradėjo delsti ir atidėlioti Grosgliuko aplankymą; stengėsi prisiminti, ar neturi kur kokio svarbesnio reikalo, paskui — kad turi dėl vieno dalyko pasimatyti su Kesleriu, užeiti namo.

Pagaliau prisivertė ir įėjo į bankininko kontorą.

— Ar šefas yra? — paklausė, pasisveikinęs su Stachu Vilčeku.

— Yra. Jau pora dienų vis siuntinėja jūsų.

— Ar baigėte su Griunšpanu?

— Tik pradėjau, pasiekėme penkioliktą tūkstantį...

— Ir dar ne galas? — paklausė jis nustebęs.

— Nėra nė pusės.

— Beskaičiuodamas neprašauk pro šalį, Vilčekai! Aš tamstai gero linkiu.

— Juk tamsta pats man patarei stipriai laikytis.

— Patariau? Aš patariau? Gal būt, bet viskas turi savo maksimumą,— atsakė jis nepatenkintas, nes buvo pataręs jam spausti Griunšpaną tuo metu, kai dar neturėjo aiškių sumanymų dėl Melios. Tačiau dabar tai iš tiesų jį pykino.

— Beje, ateik tamsta į Boroveckio kontorą pasirašyti sutarties dėl anglies pristatymo.

— Labai dėkoju jums... labai,— nudžiugęs kuždėjo Vilčekas, spausdamas jam rankas.

— Tik turiu su tamsta apie kai ką pasišnekėti.

— Sakyk tamsta atvirai, ką turiu už tai duoti?

— Nustatysime paskiau. Turiu didesnių planų dėl tamstos. Po pusvalandžio aš išeisiu, palydėk mane tamsta, tada ir pasikalbėsime.

Moricas lėtai nusivilko paltą, pasitrynė rankas ir dar kartą pažvelgė į staiga sutemusią gatvę, nes užėjo lietus ir ėmė barbenti į stiklus.

— Kas bus, tas bus, gerai bus,— pagalvojo jis ir įėjo į kabinetą pas bankininką, kuris, jį pamatęs, pašoko nuo kėdės.

— Kaip jūs laikotės, kaip jūs, brangusis pone, laikotės! — sušuko jis, bučiuodamas Moricą.— Aš taip nerimavau dėl jūsų sveikatos! Labai negerai taip ilgai nepranešti apie save bičiuliams. Mes visi rūpinomės jumis. Net Boroveckis labai klausinėjo apie jus.

Moricas nežymiai šyptelėjo dėl to rūpestingumo.

— Kaip vilnos? O vis dėlto aš jūsų smarkiai pasiilgau.

— Ačiū. Jūs esate labai geras žmogus.

— Kas gali kitaip pasakyti apie mane! Vakar aš daviau dvidešimt penkis rublius vasaros stovykloms. Žiūrėk tamsta, čia yra išspausdinta!

Pakišo jam laikraštį.

— Kaip mūsų vilnos? — paklausė jis gana nekantriai.

— Tamsta žinai, kaip sklypai brangsta, kaip plytos pabrango, a?

— Žinau, nes turime truputį reikalų su sklypais. Lodzėje prasidės didelis judėjimas. Ar girdėjai tamsta, ką mieste apie Grosmaną? — paklausė jis kiek tyliau.

— Policija... taip...

Nusišypsojo.

— Ša... ša...— šnipštelėjo jis, apsidairė į visas puses, žvilgtelėjo į kontorą, ar kas nesiklauso, ir pasakė jam į ausį: — Vakar jį beveik suėmė.

— Jau vakar vakare girdėjau, tik atvažiavęs, kad jį visai suėmė.

— Lodzė yra tikras liežuvautojų miestas. Tuojau jiems reikia viskuo domėtis. Kas kam darbo, ką kitas daro! Grosmaną įskundė, bet jam nieko nepadarys, nes jis švarus kaip ir aš.

Moricas vėl dviprasmiškai šyptelėjo.

— Bet argi tai reikalinga, kad policija kištųsi į privačius reikalus.

— Jūs ten labai užsiangažavęs?

— Net trisdešimčiai tūkstančių! Jis būtų truputį atkutęs! Ką gi, nelaimės ištinka ir fabrikus, ir žmones, ir prekes, o apdrauda brangi ir mokėti tenka už nieką! Jei kas neturi laimės, tam ir ugnis nepagelbės...

— Nieko jam neatsitiks, Grosmanas doras žmogus.

— Taip ir aš sakau, netgi laiduočiau už jį, bet ką tamsta padarysi, Lodzėje yra tiek niekšų, kurie netgi prisiektų matę, kaip jis... bene aš žinau, ko tik jie nepasakytų? Kaip su mūsų vilna?

— Pirkau ir tuojau pardaviau už grynus pinigus.

— Tai gerai, nes šiandien man reikia daug grynųjų.

— O kam nereikia daug grynųjų! — melancholiškai pasakė Moricas.

— Tamsta jų turėsi, nes tamsta turi galvą. Ar tamsta turi su savim pinigus?

— Neturiu,— atsakė jis lėtai ir ramiai, nors širdis jam smarkiau suplakė.

— Būtinai atsiųsk tamsta prieš keturias, turiu vekselius mokėti. Daug uždirbame? — paklausė jis, vaišindamas Moricą cigaru.

— Aš uždirbu pakankamai, bet jūs...

— Na, juk bendrai, mano kapitalas...— skubiai prašneko jis.

— Kapitalas mano, nes yra pas mane,— atrėžė Moricas ir užsirūkė cigarą.

Bankininkas ar nenugirdo, ar nepatikėjo, ar nesuprato, nes, paėmęs iš jo degtuką, užsidegė cigarą ir pasakė:

— Susitarėme dėl dešimties procentų, atskaičius išlaidas.

— Sumokėsiu jums dešimt metinių procentų, bet kapitalo negrąžinsiu,— ramiai kalbėjo toliau Moricas.

— Ką? Ką tamsta šneki? Tamstos galvoj kiškiai šokinėja! — sušuko jis.

— Atvirai jums sakau, kad pinigus įdėjau į savo biznį.

— Mano pinigus!

— Jūsų pinigus. Pasiskolinau iš jūsų ilgam terminui...

Bankininkas atšoko ir valandėlę stovėjo nustebęs, nebetikėdamas savo ausimis.

— Ponas Moricai Veltai, tučtuojau sumokėk man mano trisdešimt tūkstančių markių!

— Ponas Grosgliukai, pinigų jums neatiduosiu, pasiėmiau juos sau, reikalingi man didesniam bizniui varyti, sumokėsiu už juos dešimt metinių procentų, o grąžinsiu, kai uždirbsiu,— šaltai kalbėjo Moricas, jau visiškai nusiraminęs ir atgavęs pusiausvyrą.

— Tamsta iš proto išsikraustei! Tamsta sergi, tamstą išvargino kelionė ir reikalai, pailsėk truputį. Antoni! atnešk vandens stiklinę! Antoni! atnešk gazuoto vandens! Antoni! atnešk butelį šampano! — susinervinęs keitė jis įsakymus, kiekvieną kartą pribėgdamas prie tarno, stovinčio ant slenksčio.— Tai vis nuo tų karščių galva svaigsta, aš žinau, anądien ir manęs vos priepuolis neištiko... Brangusis pone Moricai, tikrai tamsta esi labai išbalęs, tamstai tikriausiai širdį skauda, gal pašaukti daktarą?

Moricas pašaipiai nusijuokė iš jo išgąstingos minos.

— Nusiramink truputį. Tuojau, aš čia turiu odekolono, patrinsiu tamstai galvą.

— Duok tamsta ramybę, esu visai sveikas ir normalaus proto.

— Aš labai džiaugiuosi. Ai, ai! Kaip mane išgąsdinai, aš dėl to susirgau. Bet tamsta esi sąmojingas, cha, cha, cha! Ir iškrėsk tu man tokį pokštą, o aš, prisipažįstu atvirai, patikėjau, cha, cha, cha! Tai man patinka! Na, duok šen pinigus, nes kasoj jų laukia. Labai sąmojinga, labai...

— Neturiu. Jau pasakiau jums, kad juos pasiskolinau.

— Ką tai reiškia? Tai smurtas, tai vagystė! Tai apiplėšimas vidury dienos! — suriko jis, puldamas prie Morico.

Bet Moricas stipriau suspaudė lazdą ir šaltai pažvelgė.

— Ponas Bliumenfeldai, pasakyk tamsta, kad sujungtų telefoną su policija! — šūktelėjo jis į kontorą.— Aš kitaip pašnekėsiu su tamsta! Tu, vagie! Aš liepsiu tave supūdyti kalėjime, išsiųsiu į Sibirą, grandinėm apkaustysiu!

— Tamsta tylėk, nes įkišiu į daboklę už įžeidimus, o policija negąsdink... Kur įrodymai, kad tie pinigai, kuriuos gavau su jūsų čekiu Leipcige, yra tamstos, o ne mano, a? — paklausė jis šaltai.

Bankininkas atsipeikėjo, atsisėdo ir ilgai žiūrėjo į jį, žiūrėjo, apimtas neapsakomo bejėgiško įtūžimo ir skausmo. net jam ašaros subiizgo akyse.

— Eik, Antoni, jau nieko nereikia. Jis atsigaus kalėjime! — pridūrė jis tyliau palūžusiu balsu.

— Nekalbėk tamsta kvailų žodžių be reikalo, nes man tai ima nebepatikti. Pašnekėsime kaip žmonės.

— O aš jumis taip tikėjau, aš jus gerbiau kaip sūnų, ką ten sūnų, kaip sūnų ir dukterį kartu, o jūs padarėte tokią niekšybę, tokią niekšybę, kad jus ponas dievas už tai nubaus, nes šitaip negalima daryti bičiuliui, kuris patikėjo net trisdešimt tūkstančių...

— Nekvaršink tamsta galvos. Pasiskolinau iš jūsų trisdešimt tūkstančių markių neribotam terminui, nes man reikia pradėti didelį biznį. Išrašysiu tamstai įsipareigojimą ir dargi sumokėsiu kada nors, o tuo tarpu pinigai jau paleisti į apyvartą.

— Berlyne, aš žinau kur... „Amuro salėje"... aš žinau...— sušnibždėjo jis nusiminęs.

— Pasikalbėkime pagaliau draugiškai,— sušuko Moricas, netekęs kantrybės.

— Tamsta esi vagis, o ne draugas! Atiduok pinigus! — suriko jis, vėl apimtas sielvarto, ir puolė prie revolverio, gulinčio pusiau ištrauktame rašomojo stalo stalčiuje, bet stalčių užtrenkė, užrakino, raktą įsidėjo į kišenę ir ėmė blaškytis po kambarį; keikėsi, plūdosi, šokinėjo su kumščiais prie Morico, bet šis sėdėjo su lazda rankose, šaipėsi, o kai bankininkas truputį aprimo, pradėjo dėstyti jam savo planus:

— Man trisdešimt metų... laikas pradėti... Turiu gerą planą, bet neturėjau pinigų. Ko jūs norite, iš agentūros galima gyventi, bet kapitalų nesusikrausi, ir taip jau teko gyventi kreditais; jeigu tektų likviduoti, turėčiau grynų porą tūkstančių skolos... Dabar jau žinau, ką veikti. Jūs man paskolinote pinigų, todėl papasakosiu, kam jie man buvo reikalingi. Boroveckis

prispaustas, grynųjų nebeturi, laikosi lupikiškais kreditais, aš jam duosiu pinigų... o progai pasitaikius, visai įeisiu į bendrovę ir toliau taip pasuksiu, kad jis bus tik direktorius savo fabrike... Turiu gerą planą. Į fabriką jis turi įdėjęs keturiasdešimt tūkstančių grynųjų, juos galima bus inkasuoti iš jo per metus... dvejus, pasiliks švarus. Aš viską apgalvojau ir garantuoju jums, kad pasiseks! — ramiai kalbėjo Moricas, pagrįsdamas savo išvedžiojimus skaičiais ir įvairiomis klastomis, niekšybėmis, apgavystėmis, kuriomis norėjo pribaigti Borovecką.

Jis kalbėjo ilgai, išsamiai, atvirai.

Bankininkas rimo, jau glostėsi pirštu žandenas, šniukšėjo nosimi, lyg pajutęs dveselieną, kurios ir pats galėtų nustverti, žybčiojo akimis, šypsojosi, nes ir jam ėmė patikti tas niekšiškas projektas, užmiršo net, kad jo pinigais bus varoma visa ta kampanija. Jis pritarė visa širdimi, kartais įterpdavo kokį žodį, kokį šalutinį planą, kurį Moricas, čia pat pagavęs ir papildęs, jungė į savo projektą ir rentė toliau, kalbėdamas vis tyliau ir paslaptingiau.

Grosgliukas atsigėrė vandens, atidarė orlaidę ir šūktelėjo žmonėms, vežantiems iš sandėlių vilnų pakų prikrautas platformas.

— Palaukite kieme!

— Lyja, vilnos sudrėks.

— Palauk, sakau tau, chame!

Jis užtrenkė orlaidę, ir, žvilgčiodamas į apniukusį dangų, ėmė kažką greitai rašyti.

Moricas nutilo ir ėmė žiūrėti į virtinę vežimų, kuriuos merkė vis smarkėjantis lietus, pagaliau ramiai tarė:

— Vilnos ne ką pasunkės, nes matau, kad pakai nauji.

— Tamsta esi perdaug... apsukrus! — atsakė bankininkas ir liepė uždengti vilnas gūniomis.— Aš gerai

pažinojau jūsų tėvą,— prabilo jis vėl, mandagiai pasiūlydamas cigarą.

— Išmintingas žmogus buvo, tik kvailai subankrutavo.

— Jei kas neturi laimės, tam ir nesiveda,— atsakė jis patarle.

— Ką pasakysite apie mano planą?

— O jūsų motina buvo mano pusseserė, žinote?

— Pardavinėjo liekanas Piotrkovo gatvėj ir po truputį skolino už užstatą...

— Jūs panašus į ją, ji buvo daili moteris, plati, didelė moteris. Aš tamstai ką pasakysiu. Tamsta turi galvą, tamsta man patinki... O kadangi aš mėgstu jaunus protingus žmones, kadangi aš mėgstu padėti protingiems, tai aš tamstai padėsiu. Man patinka tamstos projektas.

— O aš žinojau, kad tamsta esi išmintingas žmogus.

— Sudarysime bendrovę.

— Duosi pinigų?

— Duosiu tamstai.

— Didelį kreditą?

— Padarysiu tamstai.

— Gerai, tai galime pasibučiuoti bendrovės pradžiai.

— Puiku! Geriau šimtą kartų pasibučiuoti, negu vieną kartą prarasti trisdešimt tūkstančių.

Juodu plačiai aptarė būsimosios bendrovės nuostatus ir sudarė veikimo programą.

— Tai vienas reikalas, einu atlikti kito, pasipiršti.

— Koks kraitis?

— Melia Griunšpan.

— Palauk, tegul jie pirma tą Grosmano bylą baigia.

— Kaip tik dabar greičiau sutiks, gal jiems kuo padėsiu.

— Labai man patinki, Moricai, taip patinki, kad jeigu mano Merė būtų suaugusi, duočiau ją tamstai, o ji turi šimtą tūkstančių.

— Per mažai.

— Duočiau šimtą dvidešimt, palauk metus.

— Negaliu. Po metų du šimtai, pigiau neapsimoka man laukti.

— Tiek to, ateik pas mane sekmadienį pietų, bus truputį svečių iš Varšuvos, o paskui aš papasakosiu vieną planą, kuris kvepia milijonu.

Juodu dar kartą labai bičiuliškai pasibučiavo, nors tai bankininkui nesukliudė priminti, kad Moricas išrašytų įsipareigojimą tiems trisdešimt tūkstančių.

— Taip man patinki, kad aš jau įsimylėjau tamstą,— sušuko bankininkas spinduliuodamas ir padėjo įsipareigojimą į kasą.

Moricas pasiėmė iš kontoros Vilčeką ir išėjo, bet namo tarpuvartėje stovėjo kažkoks į vagį panašus žmogus, kuris pastojo Stachui kelią.

— Atsiprašau, ateisiu pas jus rytoj, nes man reikia pasikalbėti su tuo piliečiu,— pasiaiškino Stachas, linktelėjo jam galvą, davė kažkokį ženklą žmogui ir nuėjo Dzelnos gatve į geležinkelį.

XII

— Norėk, ir viskas išsipildys! — galvojo Moricas, eidamas gatve.

Norėjo — ir dabar turi kišenėje trisdešimt tūkstančių markių.

Jis patenkintas čiupinėjo ceratinį voką.

Nori suėsti Boroveckį, gviešiasi jo pinigų, jo darbo — ir suės.

Nori vesti Melią — ves, tikriausiai ves.

Šiuo momentu jis nesuprato, kas yra neįmanoma.

Pirmas didelis laimėjimas kėlė jo išdidumą ir pašėlusį pasitikėjimą savo jėgomis.

— Tik reikia turėti drąsos norėti,— galvojo jis,

šypsodamasis saulei, kuri pasirodė viršum miesto ir linksmai spindėjo blizgančiuose nuo lietaus šaligatviuose ir stoguose.

— Reikėtų ką nors įsitaisyti ta proga,— sukuždėjo pats sau, apžiūrinėdamas juvelyro vitriną.

Įėjo į krautuvę. Jam labai patiko žiedas su dideliu briliantu, bet, išgirdęs kainą, atvėso ir išėjo nenupirkęs.

Užtat jis užsuko į galanterijos parduotuvę ir nusipirko pirštines ir kaklaraištį.

— Žiedą ir taip man nupirks sužieduotuvėms,— pagalvojo jis ir, jau niekur nebegaišdamas, tiesiai nuėjo atlikti to antrojo reikalo, su Melia.

Iš piršlės, kuri patylomis tvarkė jo reikalą Griunšpanų šeimoje, jis žinojo, kad santykiai su Vysockiu nutrūkę, kad Bernardas Endelmanas piršęsis laišku, gavęs neigiamą atsakymą ir neva todėl perėjęs į protestantų tikėjimą ir ketinąs vesti kažkokią „prancūzišką beždžionę".

Jis taip pat žinojo, kad kelių gerų firmų sūnūs tikėjosi gauti Melios ranką, bet veltui.

— Kodėl gi aš turėčiau jai nepatikti?

Nejučiomis jis pažvelgė į save kažkokioje vitrinoje ir nusišypsojo savo atvaizdui. Jis buvo labai dailus. Pasiglostė juodą it smala barzdą, stipriau užspaudė pensne ir nuėjo toliau, svarstydamas savo galimybes.

Melia buvo labai graži partija, ir jis seniai jautė jai didelę simpatiją. Tiesa, ji turi savo lenkiškų fanaberijų, mėgsta kilnumą, teikti pagalbą ir kalbėtis apie aukštus dalykus, bet tai nebrangiai kainuoja ir daro gerą įspūdį salone. Kadaise jis pats studentavimo laikais Rygoje tiek kartų kėlė panašias temas, tiek gražių dalykų kalbėjo, taip svaidė žaibus į tuometinę santvarką, buvo net socialistu du semestrus, bet šiandien tai nekliudo jam daryti biznį, gerą biznį.

Mąstydamas jis šypsojosi, nes prisiminė išsigandusį Grosgliuko veidą.

— Moricai, palauk.

Jis greit atsigręžė.

— Ieškau tavęs visame mieste,— tarė Kesleris, spausdamas jam ranką.

— Reikalas?

— Noriu tave pasikviesti šį vakarą, bus keli žmonės.

— Maža smuklė namuose? Kaip pernai, a?

— Ne, draugiška arbatėlė, pašnekesys ir kelios staigmenos...

— Ar staigmenos vietinės?

— Importas, bet mėgėjams bus ir vietinių. Ateisi?

— Gerai. Kurovskį pakvietei?

— Man gana lenkiškų galvijų ir fabrike, noriu pabūti be jų bent namie. Mane erzina, kad jis dedasi dideliu ponu, kuris mano, kad daro malonę, paduodamas kam ranką. *Verfluchter!*[1] — nusikeikė jis tyliai.— Kur eini? Galiu tave pavėžinti, nes karieta manęs laukia.

— Net į Drevnovską.

— Ką tik mačiau Grosmaną, jį išleido už užstatą.

— O, tai naujiena, nes aš kaip tik einu pas Griunšpaną.

— Pavėžėsiu tave, tik reikia dar truputį užeiti į fabriką...

— Ar tos staigmenos... bus ir iš tavo fabriko?

— Kaip tik noriu ką nors parinkti verpykloje.

— Ir taip iš karto, tik pašaukus, ateis?..

— Jos dresiruotos, antra vertus, yra priemonė: jei ne — lauk iš fabriko.

Moricas nusijuokė, juodu sėdo į karietą ir po kelių minučių sustojo prie Endelmano ir Keslerio fabriko.

— Luktelėk valandėlę.

— Žinai, eisiu kartu, padėsiu tau vertinti...

Jie perėjo didelį kiemą ir įėjo į žemus iš viršaus

[1] Prakeiktasis biaurybė (vok.).

apšviestus trobesius, kuriuose buvo vilnų plovykla, rūšiavimo skyrius, karšykla ir verpykla.

Prie ilgų plovyklų, taškančių aplinkui vandenį, dirbo tik vyrai, bet prie karštuvų buvo girdėti moterų balsai, kurie, Kesleriui įėjus, tuojau nuščiuvo.

Darbininkės neteko žado, įbedusios akis į mašinas, jos stovėjo kaip automatų eilės, o aplinkui kūpsojo vilnų kalnai lyg purvina tos ūžiančios mašinų jūros puta, gulėjo suversti diržų ritiniai ir klaikiai, be atvangos zvimbė ratai.

Kesleris ėjo pirmyn susigaužęs, susikūprinęs, žingsniavo lėtai, judindamas raudonais plaukais apžėlusį žandą; savo smailia galva ir ilgomis nusklembtomis ausimis jis buvo panašus į šikšnosparnį, tykojantį grobio.

Mažytėmis akutėmis jis atidžiai apžiūrinėjo jauniausias ir dailiausias darbininkes, kurios, pajutusios tą vertinantį žvilgsnį, pamažu raudo, bet nekėlė akių.

Prie kai kurių stabtelėjęs, jis teiravosi apie darbą, apžiūrinėjo vilnas ir klausinėjo Moricą vokiškai:

— Ką pasakysi apie šitą?

— Atliekos bernams,— atsakinėjo šis su panieka, bet prie vienos pasakė:

— Šita puikaus fasono, gaila, kad strazdanota...

— Graži, jos oda tikriausiai balta! Milneri! — šūktelėjo jis meistrui, vadovaujančiam salei.

Kai šis atėjo prie jo, tyliai pasiteiravo merginos pavardės ir užsirašė knygutėje.

Jie nuėjo toliau, du kartus perėjo salę įvairiomis kryptimis ir daugiau nieko tinkamo neišrinko, nes darbininkės daugiausia buvo negražios, suvargusios ir darbo iškamuotos.

— Einam į verpyklą, čia jau nieko nesumeškeriosi, vien atliekos.

Baltoje, lyg vilnų sniegu užbertoje verpykloje, užlietoje šviesos, krentančios iš viršaus pro stiklinius stogus, viešpatavo keista, kurtinanti tyla.

Visos mašinos veikė pašėlišku greičiu, dirbo tarsi didžiai susikaupusios, užėmusios kvapą, be triukšmo; tik retkarčiais pasigirsdavo aštrus trumpas smagračių kauksmas, bet jis tuojau nutildavo, užlietas alyva, išblaškytas neapsakomos gausybės virpesių, kurie siautė virš mašinų lyg vos jaučiamas audros užesys.

Juodi diržai ir transmisijos, panašios į žalčių kamuolius, virpėdami ir švykšdami be atvangos vaikėsi vienas kitą, kilo palubėn, krito ant žvilgančių ratų, kuriuos suko, raitėsi palei sienas, lėkė pro lubų angas, grįžo atgal; ilgus praėjimus per sales jie buvo iš abiejų pusių apraizgę tarsi juodomis pašėliškai judančių verpalų gijomis, pro kurias neaiškiai šmėkščiojo selfaktoriai, panašūs į baisių priešistorinių žuvų griaučius, kurie įžambiai slankiojo pirmyn, stvarstė baltais dantimis vilnų rites ir traukėsi su grobiu, tempdami šimtus baltų siūlų.

Darbininkai, tarsi prikaustyti prie mašinų, įsižiūrėję į verpalus, judėjo kaip automatai, bėgiojo paskui selfaktorius, traukėsi nuo jų, žaibiškai surišinėjo nutrūkusius siūlus ir, už savęs nieko negirdėdami ir nematydami, stebėjo, kaip juda toji pabaisa.

— Ana juodukė prie verpalų vyniojimo, ką? — sukuždėjo Kesleris ir parodė į kitą salės pusę, kur buvo sukami ir vyniojami verpalai. Ten dirbo stipri brunetė, kurios daili figūra aiškiai matėsi pro lengvą suknelę ir marškinius su rankovėmis, užsagstytus iki pat kaklo, nes dėl baisaus karščio visos buvo išsirengusios, kiek tik galima.

— Puiki, puiki. Dar nepažįstami?

— Tik mėnesį dirba pas mus. Sukosi apie ją Hauzneris, žinai, mūsų chemikas, bet aš jam nuoširdžiai patariau nelįsti.

— Nueikim ten,— sukuždėjo Moricas blizgančiomis akimis.

— Saugokis, kad kokia mašina sveikindamasi nesučiuptų tavęs krumpliaračiais.

Juodu atsargiai nuėjo siaurais praėjimais, kur iš abiejų pusių dirbo mašinos, vyniojančios verpalus ant didelių verpstų ir sukančios juos į dvigubus siūlus.

Be atvangos veikė vandens purkštuvai; virpančios vandens dulkės, panašios į vaivorykštės purslus, sklaidėsi ir gulė ant mašinų, ant žmonių, ant verpalų sniego krūvų, ant dešimčių tūkstančių besisukančių ir šaižiai šnarančių verpstų, kurie ryškioje, iš viršaus krentančioje saulės šviesoje atrodė panašūs į tūkstančius baltų sūkurių, siaučiančių rausvai švytinčiose aureolėse.

Kesleris pasižymėjo dar dvi merginas, ir jie išėjo, palydėti neapykantos kupinais žvilgsniais.

Jie ėjo pro pagrindines mašinas; bokšto, kuriame be atvangos dūko tas baisusis smagratis, tarpduryje stovėjo senasis Malinovskis, su pypke dantyse, rankas susibrukęs į kišenes; jis nenukėlė kepurės prieš Keslerį, net galvos nelinktelėjo, stovėjo įžūliai ir niūriai žvelgė į jį, tarytum ryte rydamas akimis.

Kesleris, susidūręs su jo žvilgsniu, truputį krūptelėjo ir padarė tokį judesį, lyg būtų norėjęs grįžti atgal, bet pasidrąsino ir tyčia įėjo į bokštą, apžiūrėjo guolius, kuriuose lyg dvi rankos judėjo stūmokliai ir suko tą ratą — pabaisą, be atvangos pašėliškai besisukantį ir klaikiai zvimbiantį.

— Nieko naujo? — pusbalsiu paklausė jis Malinovskį, žiūrėdamas, kaip aplink ratą tarytum švytinti aureolė žaižaruoja ir blykčioja oras.

— Turiu mažą reikaliuką į jus...— kažkaip tyliai pasakė senis, slinkdamas prie jo.

— Prašymai kontoroje, neturiu laiko,— atšovė jis nervingai ir skubiai išėjo, nes jam labai nepatiko Malinovskio balsas ir judesiai.

— Tas paišinas snukis neatrodo malonus,— pastebėjo Moricas.

— Taip... taip... truputį rodo iltis, reikės koja trenkti jam į dantis! — sukuždėjo Kesleris.

Kontoroje jis davė patikimam žmogui raštelį dėl atrinktų merginų, o šis jau žinojo, ką toliau daryti; paskui tuojau nuvežė Moricą į Drevnovską.

— Po šešių arkliai lauks prie tavo kontoros,— pasakė Kesleris atsisveikindamas ir nuvažiavo, dingdamas kelio dulkėse, kurias pakėlė karieta.

— Stambus niekšas! — pagalvojo Moricas, eidamas pas Griunšpanus.

XIII

Pas Griunšpanus jis pataikė į šeimyninį pasitarimą. Griunšpanas bėgiojo po kambarį, rėkė ir kumščiu daužė į stalą. Regina sėdėjo prie lango ir taip pat čia rėkė, čia verkė iš pykčio; senis Landau sėdėjo prie stalo su didele šilkine kepure, nusmaukta ant pakaušio, ir, atlenkęs ceratą, kreida rašė skaitmenų stulpelius; Grosmanas, kažkoks išbalęs ir išvargęs, gulėjo ant sofos ir melancholiškai leido dūmų kamuolius, o kartais ironiškai dėbčiojo į žmoną.

— Jis yra vagis, jis yra didžiausias Lodzės vagis! Jis man įvarys priepuolį... jis mane žudo! — rėkė senis.

— Kada išėjai iš ten? — paklausė Moricas Grosmaną.

— Prieš valandą.

— Kaip, ar labai ten malonu? — paklausė jis pašaipiai.

— Pamatysi pats, juk tu šito neišvengsi, skirtumas bus tik tas, kad tu sėdėsi už savo nuodėmes, o ne už uošvio ir žmonos nuodėmes, kaip aš.

— Tu, Albertai, nebūk kvailas ir nešnekėk tokių dalykų. Moricas yra savas, Moricas žino, kaip yra iš tikrųjų, bet kai tu sakai, tai jis gali patikėti, jog tai,

ką kalba apie mus Lodzėje, yra teisybė,— piktai sušuko senis, sustojęs prieš jį.

— Ką aš žinau apie tą reikalą, tai jau kitas dalykas, šiaip ar taip, aš atėjau pas jus kaip pas savus, kaip pas padorius žmones,— pasakė jis pabrėždamas.

Griunšpanas neramiai pažvelgė į jį, juodu ilgai žiūrėjo vienas antram į akis, tirdami ir tikrindami kits kitą; senis pirmas nusigręžė ir vėl ėmė plūstis.

— Aš ateinu pas jį kaip pas žmogų, kaip pas pirklį, sakau: parduok man savo sklypą. O tas piemuo... tas... tfu! kad jam sektųsi taip, kaip aš jam linkiu iš visos širdies, juokiasi ir liepia man apžiūrėti jo šiukšlyną ir sako, kad tai aukso žemė, kad tai rojaus žemė, kurios neparduos pigiau kaip už keturiasdešimt tūkstančių rublių... Kad tave... kad tave kur, biaurybe, greitoji pagautų! Melia, duok, vaikeli, kokių lašų, nes man labai negera ir bijau, kad nebūtų dar blogiau! — pasakė jis į kitą kambarį.

— Su kuo ir koks reikalas? — tyliai pasiteiravo Moricas, gerai nesupratęs, apie ką kalbama.

— Su Vilčeku. Gudrus vaikinas. Už keturis margus nori keturiasdešimt tūkstančių.

— O kiek jie verti?

— Šiandien verti penkiasdešimt.

— Sklypai pabrango trisdešimt procentų.

— Taigi, ir nežinia, kuo tai pasibaigs, o seniui reikia pirkti, nes reikia plėsti fabriką.

— Na, tai ko delsia ir kelia pragarą? Po poros mėnesių gali sumokėti dvigubai.

— Matai, tėvas yra kromelninkas, jis negali užmiršti savo krautuvėlės senamiestyje ir derybų dėl kapeikos! — paniekinamai sukuždėjo Grosmanas.

— Labą dieną, Melia! — išvydęs ją, pašoko jis ir priėjo.

— Labą dieną, Moricai. Labai dėkoju tau už gėles, taip jos mane pradžiugino.

— Gražesnių pas sodininką nebebuvo, būčiau atsiuntęs.

Melia šyptelėjo. Šiandien ji buvo labai išbalusi; liūdesys dvelkė iš jos šypsenos, iš jos patamsėjusių, kiek įkritusių ir dėl to nežymiai išsiplėtusių akių su pamėlusiais paakiais. Jos judesiai buvo keistai švelnūs ir sunkūs, kaip kančios išsekinto žmogaus. Ji padavė tėvui cukraus, užlašinto vaistais, šaltai pažvelgė į seserį ir, tyčia nepastebėjusi, kad jai Grosmanas ištiesė ranką, išėjo į kitą kambarį.

Pro atdaras duris Moricas matė jos veidą, palinkusį prie senelės, amžinai sėdinčios fotelyje prie lango. Jis akimis sekiojo jos lėtus judesius ir taurią galvos liniją ir jautė, kad jo širdis ima smarkiau plakti, kad jį apima kažkoks geras susijaudinimas. Todėl jis jau nelabai girdėjo, kaip dejavo senis, verksmingai aimanavo Regina, priekaištaudama Grosmanui, kad šis blogai aiškinęsis tardytojui ir savo kvailumu galįs juos pražudyti.

— Ša... ša... vaikai, gana! Viskas bus gerai... Truputį bus nuostolių, bet visas gešeftas visuomet duos septyniasdešimt penkis procentus. Aš tuojau kreipsiuos į Grosgliuką, tegul jis susitvarko su skundikais per savo žmogų, mes negalime kištis į šitą reikalą.

— Jis tuo tikrai pasirūpins, jeigu už savo trisdešimt tūkstančių nenori gauti penkių!

— Taip, nes jei gerai pasiseks, gaus penkiolika, daugiausia dvidešimt! — ciniškai tarė Grosmanas, žiūrėdamas į uošvį.

— Protingai šneki, Albertai! Duosime jam visus dvidešimt! Na, pakaks apie tą reikalą. Reikia pasikalbėti apie atstatymą. Tu, Albertai, nebegrįši į tą būdą. Aš padariau didelį planą. Pirksiu sklypą iš Vilčeko, ir, sujungę su mano fabriku, įsteigsime didelį akcinį biznį, firmą „Griunšpanas, Grosmanas ir B-vė". Mano advokatas jau pradėjo rūpintis teisiniais reikalais, o mano statybininkas po savaitės pateiks smulkius planus. Aš ilgai galvojau apie tą biznį, dabar geras laikas. Kelio-

lika plikšių velniai griebė, ir jų vieta liko laisva. Kam mums siųsti į apretūrą? Kad kiti uždirbtų iš mūsų? Mes turėsime savo apretūrą. Kam mums pirkti verpalus? Pasistatysime verpyklą, iš to bus dvidešimt penki procentai. Pasidarysime kompleksinį fabriką su visais apdailos cechais. Truputį pasigalynėsim su Mejeriu. Aš apie tai galvojau dar prieš tavo nelaimę, Albertai, bet jeigu ji jau įvyko, tai mums truputį padės.

Jis smulkiai papasakojo būsimosios akcinės bendrovės planus.

Regina sujaudinta ir sužavėta puolė tėvui ant kaklo.

Moricui taip pat patiko projektas, ir mintyse jis jau prijungė prie dviejų firmos pavardžių trečią — savo.

— Bet apie tai dar nė žodžio. Pirma tegul pasibaigia Alberto byla. Moricai, tu juk nepasakysi, tu gi mūsiškis.

— Norėčiau būti dar artimesnis,— atsakė jis rimtai.

Griunšpanas ilgokai pasižiūrėjo į jį apskaičiuodamas. Regina taip pat, tik Grosmanas nusišypsojo abejodamas.

— Kodėl ne, galima padaryti biznį,— šaltai pasakė senis.

— Tuo reikalu ir atėjau.

— Gali eiti pas Melią ir pasikalbėti.

— Pirmiau man reikia su jumis pasišnekėti.

— Ponia Bernštein man apie tai kai ką sakė. Ar žinai, ką tau Melia pasakys?

— Dar nežinau, bet noriu žinoti, ką jūs man pasakysite...

— Tuojau... tuojau...

Jis atsisveikino su Regina, paspaudė ranką Grosmanui, palydėjo juos i priemenę ir sugrįžo.

— Landau gali klausytis...

Jis atsisėdo ant kėdės, užkėlė koją ant kojos ir ėmė žaisti ilga auksine laikrodžio grandinėle.

Moricas susikaupęs galvojo, kramtė lazdelės bumbulą, glostėsi barzdą, taisėsi pensne ir svarstė, kaip čia pradėti šneką apie kraitį, bet pagaliau tarė atvirai ir paprastai:

— Ką jūs duosite Meliai?

— Ką jūs turite?

— Rytoj galiu jums pateikti savo biznio aktyvą ir pasyvą ir bendrovės sutartį, kurią šiandien sudarėme su Grosgliuku. Man nėra reikalo jus apgaudinėti. Mano padėtis tvirta, mano pinigai ne iš apdraudos, dėl kurios tardytojas truputį abejoja,— pasakė jis, tyčia smarkiai pabrėždamas.— Tarkite savo žodį...

— Ką tamsta turi? Pasakyk skaičių, rytoj galima bus patikrinti...

— Trisdešimt tūkstančių rublių grynais! Be to, dvigubai tiek kredito, aš esu kuklus. Mano išsilavinimas, mano bičiuliški santykiai su visais Lodzės milijonieriais, mano sąžiningumas, nė sykio nesu bankrutavęs, tai svarbu...

— Nes jums tikriausiai neapsimokėjo...— ramiai įterpė Landau.

— Taigi viską susumavus, plius minus, esu vertas mažiausiai du šimtus tūkstančių rublių, aš esu kuklus žmogus, aš nesigiriu. O ką jūs duodate Meliai?

— Ji ištisus dešimt metų mokėsi labai brangiame pensione. Važinėjo po užsienį, turėjo specialius įvairių kalbų mokytojus. Ji marr kainavo daug pinigų.

— Tai jos asmeninis nekilnojamas turtas, iš kurio aš negausiu nė vieno procento.

— Tamsta neturėsi iš jos nė vieno procento! O jos išsilavinimas? Salone ji atrodo kaip karalienė! O kaip ji skambina fortepijonu, o kokios jos manieros! Ji nuostabiai graži mergina, ji mano brangiausias vaikas, ji grynas briliantas! — šūkavo jis įsikarščiavęs.

— Tad į kokią sumą jį įtaisysite?..— paklausė Moricas.

— Landau ir kompanija buvo nusprendę penkiasdešimt tūkstančių,— atsakė jis užuolanka.

— Mažai! Panelė Melia yra briliantas, labai graži moteris, ji išmintinga kaip angelas, tikras angelas, bet penkiasdešimt tūkstančių per mažai.

— Per mažai! Penkiasdešimt tūkstančių — dideli pinigai. Tamsta turi man ranką bučiuoti už ją. Argi ji negraži, šluba, akla, kad aš turėčiau daugiau duoti?

— Sveika ji ne visai, dažnai serga, bet aš nedarau iš to problemos.

— Ką tamsta paistai, Melia nesveika? Tamsta iš proto išsikraustei. Melia yra tiesiog pati sveikata, pamatysi, kokia ji sveika, ji kasmet turės po vaiką. Parodyk man Lodzėje antrą tokią panelę. Ją norėjo vesti italų kunigaikštis, tamsta žinai?

— Gaila, kad už jo neištekėjo, pirkinėtum tam kunigaikščiui kelnes ir batus.

— O tamstos kas per firma? Kas tai per firma — Morico Velto komiso įstaiga? Kokie jos popieriai? . .

— Tamsta užmiršti, kad esu bendrovėje su Boroveckiu.

— Turi ten dešimt tūkstančių rublių; oi, oi, stambus kapitalistas!

Jis nusikvatojo.

— Šiandien turiu dvidešimt tūkstančių, o po metų fabrikas bus mano, aš jums garantuoju. . .

— Tai gal tada ir pašnekėsime,— abejingai atsakė Griunšpanas, bet iš tikrųjų jis buvo patenkintas Morico pasiūlymu, nes laikė jį geru griunderiu.

— Tada tamsta pašnekėsi su kuo kitu. Man šiandien Grosgliukas siūlė šimtą tūkstančių ir savo Merę.

— Ji yra tokia, kad, pasiūlęs ir du šimtus, Grosgliukas turės dar ieškoti žento.

— Bet ji neturi tėvo ir svainio, įsipainiojusių į ugnies reikalus.

— Kalbėk tyliau! — sušuko senis ir žvilgtelėjo į gretimą kambarį.

— Tamsta manai, kad Griunšpano ir Landsbergerio firmos žentu būti yra malonu, kad tai didina kreditą, bet tamsta smarkiai klysti.

— Lodzėje žino, ko esu vertas,— atsakė jis ramiai.

— Kur žino? Kas žino? Policija? — sukuždėjo jis kandžiai.

— Nekartok paskalų,— piktai drėbė Griunšpanas.

Jie ilgam nutilo.

Senis vaikščiojo po kambarį, žvilgčiojo pro langą į sodą, Landau susirietęs sėdėjo prie stalo, o Moricas, jau truputį susinervinęs, nekantriai laukė derybų pabaigos. Širdy jis jau buvo sutikęs su penkiasdešimt tūkstančių, bet norėjo dar pabandyti, ar nepavyks išspausti daugiau.

— Ar Melia nori už jūsų tekėti?

— Tuoj sužinosiu, bet pirmiau aš noriu žinoti, ką jūs jai duosite?

— Aš pasakiau, mano žodis ne vėjas.

— Negaliu. Man bizniui reikia daugiau. Man neapsimoka parsidavinėti už penkiasdešimt tūkstančių. Mano išsilavinimas, mano ryšiai, mano sąžiningumas, mano firma yra verti žymiai daugiau. Apsigalvokite, ponas Griunšpanai. Aš tai ne Landau ar Fišbinas, ar koks kontoros tarnautojėlis. Aš esu Moricas Veltas — firma! Jūs investuosite savo dukterį šimtui procentų. Pinigai man reikalingi ne ūžti. Duosite penkiasdešimt tūkstančių grynais, o antrą tiek vekseliais dviejų metų terminui? — paklausė jis ryžtingai.

— Iš principo sutinku, bet atskaičius vestuvių, kraičio ir jos mokymo išlaidas.

— Tai kiaulystė, ponas Griunšpanai, taip skriausti savo dukterį! — sušuko jis.

— Na, apie tai dar pakalbėsime, tegul tik Alberto byla pasibaigia.

— Dėl tos bylos turėtumėt dukteriai pridėti bent dešimt procentų, nes jai padaryta negarbė. Mes turėsime jus ginti žmonių akyse. Na, paskutinis žodis?

— Pasakiau, girdėjai mano žodį.

— Žodį galima likviduoti be pelno. Man reikia garantijos.

— Kai Melia man pasakys, kad teka už jūsų, viskas bus padaryta tvarkingai.

— Sutinku. Tuoj einu pas ją.

— Aš jums linkiu, kad ji sutiktų, nes tamsta man patinki, Moricai.

— Griunšpanai, tu esi senas macheris, bet aš tave gerbiu.

— Gyvensime santaikoje.

Juodu paspaudė vienas antram rankas.

Melią Moricas surado mažame buduarėlyje, ji gulėjo ant sofutės, laikydama knygą, bet neskaitė, o tik žiūrėjo, įbedusi akis į langą.

— Atsiprašau, kad nesikeliu, truputį negaluoju. Sėskis! Toks džiugus atrodai?..

— Kaip tik kalbėjau apie tave su tėvu.

— A! — sukuždėjo ji pratisai, atidžiai stebėdama jį.

— Tiesą sakant, aš kalbėjau, aš pradėjau...

— Aha! gėlės... pasikalbėjimas su tėvu... suprantu... Tai kaip?..

— Senis man pasakė, kad tai priklauso nuo tavęs, tik nuo tavęs, Melia,— pakartojo jis tyliau ir taip švelniai, taip nuoširdžiai, kad ji vėl pažvelgė į jį.

Jis ėmė jai pasakoti apie save ir apie tai, kaip labai ir kaip seniai ji jam patinka.

Ji ranka parėmė galvą ir atgręžė į jį savo išvargusį, liūdną veidą. Jai širdį sugniaužė keistai skaudus liūdesys, neišverktų ašarų liūdesys, niekados nenuraminamas liūdesys, kuris apniņka žmones, netekus patiės brangiausio. Iš pirmo žodžio ji suprato, kad Moricas atėjo pasipiršti. Ji žiūrėjo į jį nepiktai, nesuirzusi, žiūrėjo ir klausėsi iš pradžių abejingai, bet kai jis ėmė kalbėti vis ilgiau ir plačiau, ją apemė nerimas, o į širdį pradėjo smelktis skausmas.

Kodėl gi jis atėjo ir kalba jai apie santuoką?.. Kodėl jis, Moricas, o ne anas, visų mylimiausias, ne Vysockis?..

Ji įsikniaubė į pagalvį, norėdama nuslėpti ašaras, nematyti kalbančiojo, ir ėmė klausytis, užėmusi kvapą, nebesuvokdama, kas jai kalba! Ji nenorėjo to žinoti, nenorėjo visomis jėgomis. Ašaros tvindė jai širdį. Visa mylinčios širdies galia, visomis vaizduotės, ilgesio, troškimų ir meilės jėgomis šaukėsi ano, kad ateitų ir išplėštų ją iš kančių, ir atsisestų Morico vietoje, ir pavirstų juo, ir kalbėtų jai... Ji taip stipriai šito troško, kad tarpais vaizdavosi, jog tai jau įvyko! kad čia Vysockis dabar sėdi greta jos ir kalba apie savo meilę.

Ji krūpčiojo, nusmelkta jo malonaus balso, nebegirdėjo Morico, o klausėsi tų garsų, kurie aną vakarą pas Ružą giliai įstrigo jai galvoje ir dabar lyg iš fonografo klišės skambėjo, apsiausdami ją kerais, žavesiu, laime...

Ji klausėsi ilgai, susižavėjusi nesąmoningai kartojo kai kuriuos žodžius ir jau norėjo pasakyti: „Myliu"— ją pagavo pašėliškas troškimas pulti jam ant kaklo, bučiuoti. Ji atsimerkė ir ilgai žiūrėjo pasibaisėdama.

Tai Moricas sėdėjo su skrybėle rankoje... gražusis Moricas... Moricas!..

Ir ne apie meilę jis kalba, ne apie laimę gyventi dviese, ne apie meilės ištroškusios širdies polėkius, ne apie meilės svajas.

Moricas kalba ramiai, kad jiems drauge bus gerai, kad jis įsteigs fabriką; kalba apie kapitalus, apie kraitį, apie biznį, kurio ketina imtis; kalba, kad jai niekad nieko netruks, kad jie galės turėti arklius, karietą.

Tai Moricas, Moricas, prisiversdama prisimena ji ir pusiau be sąmonės klausia:

— Myli mane Mec... Moricai?

Ji greit pasitaiso ir norėtų atšaukti tą klausimą, bet Moricas sujaudintas atsako:

— Nemoku tau pasakyti, Melia! Tu žinai, kad aš

esu pirklys, aš nesugebu gražiai išreikšti to, ką jaučiu, bet kai tave matau, Melia, tai man taip gera, kad jau nieko nebetrokštu, pamirštu net biznį. Ir drauge tu esi tokia graži ir tokia nepanaši į mūsų moteris, kad aš vis apie tave galvoju. Tai pasakyk, ar tekėsi už manęs?

Ji vėl ėmė žiūrėti į jį, bet vėl matė kitą veidą, kitas akis, girdėjo karštą, aistringą, tylų meilės prisipažinimo kuždesį. Ji prisimerkė, nes ją ėmė deginti ano pabučiavimai. Ją nukrėtė malonus prisiminimų šiurpulys, ji įsirėžė, nugara prigludusi prie sofos, nes jai pasirodė, kad anas ją apkabino ir glaudžia prie savęs.

— Melia, ar nori būti mano žmona? — pakartojo jis, sumišęs dėl jos tylėjimo.

Ji atsipeikėjo visiškai, atsistojo ir pasakė skubiai, negalvodama.

— Gerai. Tekėsiu už tavęs. Susitark su tėvu dėl visko. Gerai, Moricai, būsiu tavo žmona...

Jis norėjo pabučiuoti Meliai ranką, bet ji švelniai atitraukė.

— Tu jau eik, aš taip negaluoju, eik... ateik rytoj po pietų...

Ji nebenorėjo kalbėti, o jis taip apsidžiaugė sutvarkęs reikalą, kad nė nepastebėjo jos keisto elgesio ir nubėgo pas tėtį Griunšpaną kuo skubiausiai nustatyti kraičio sumos.

Griunšpano nebuvo, nes jį iššaukė į kontorą.

Moricas sugrįžo paprašyti Melią, kad ji viską pasakytų tėvui.

Rado ją stovinčią toje pat vietoje, kur buvo palikęs; ji žvelgė pro langą tokiomis akimis, kurios niekur nežiūrėjo ir nieko nematė, buvo išbalusi kaip drobė ir krutino lūpas, tarsi kalbėdamasi su savo siela ar prisiminimais.

— Gerai, Moricai, pasakysiu tėvui, būsiu tavo žmona, gerai! — kartojo ji monotoniškai.

Ji neištraukė rankos, kai jis bučiavo, net negirdėjo,

kad jau išėjo; atsigulė ant sofos, paėmė knygą ir gulėjo, nieko negalvodama, įbedusi žvilgsnį į rožes, linguojančias už lango, ir į auksuotą stiklinį rutulį, blizgantį virš klombų...

Moricas taip džiaugėsi, kad padavusiam paltą Francišekui davė net dešimt kapeikų ir, pasisamdęs vežiką, nuvažiavo į Boroveckio fabriką.

— Pasveikink mane, vedu Melią Griunšpan,— sušuko jis, įlėkęs į kontorą.

— Ir tai neblogas pinigas,— tarė Karolis, pakėlęs galvą nuo popierių.

— Tai stambus pinigas,— pataisė Moricas.

— Taip, jeigu draudimo bendrovė norės viską sumokėti,— pasakė Karolis pabrėždamas, nes jį suerzino žinia, kad Moricas iš karto gauna gražią merginą ir didelį kraitį, o jis, jis amžinai turi vargti.

— Atnešiau tau pinigus.

— Aš kaip tik skaičiavau, gal man nereikės imti iš tavęs. Radau žmogų, kuris sutinka man duoti už vekselį pusės metų terminui ir ima tik aštuonis procentus,— pasakė jis tyčia, nes pinigų neturėjo, bet norėjo jam įgelti.

— Imk! Aš specialiai tau gavau pinigus ir procentus sumokėjau iš anksto.

— Palaikyk pinigus kelias dienas, jei nepaimsiu, grąžinsiu tau išlaidas.

— Nemėgstu tokių sąlyginių reikalų,— pasakė jis nepatenkintas.

— Vadinasi, panelė Melia priėmė tave? Tai mane kiek stebina...

— Kodėl? Ką gali man prikišti? — paklausė jis skubiai ir piktai.

— Atrodai kaip kontoros tarnautojėlis, bet tai niekis, tik kad...

— Sakyk, prašau tave...

— Sako, ji labai mylėjusi Vysockį,— stebėdamasis atsakė jis labai kandžiai.

— Čia tiek teisybės, kaip kalbose apie Šajos bankrotą.

— O kodėl neturėtų jo mylėti? Ji graži, jis dailus. Abudu turi keistų pažiūrų į visuomenę, abu karšti, mačiau pas Travinskius, kaip rijo vienas kitą akimis. Ten buvo kalbama apie jų vedybas...— negailestingai varė toliau jis, mėgaudamasis kančia, kuri pasirodė bičiulio veide.

— Gal ir taip buvo, man tai visai nerūpi.

— O man rūpėtų sužadėtinės praeitis. Nevesčiau moters, turinčios prisiminimų.

Jis nusišypsojo taip kandžiai, kad Moricas ūmai pašoko.

— Kam šitaip man sakai?

— Neužgaunu nei tavęs, nei panelės Melios, sakau tai, kas man į galvą atėjo. Labai net džiaugiuosi, kad taip puikiai vedi.

Jis vėl kandžiai šyptelėjo.

Moricas trenkė durimis ir išėjo, pasipiktinęs ir įsiutęs ant Karolio.

Jis buvo taip įširdęs, kad aprėkė darbininkus, kurie pumpavo vandenį iš pamatų.

— Krutėkit, chamai! Dirbat lyg iš malonės, nuo vakar dienos nė kiek nesumažėjo vandens.

— Na tai kas? — gana garsiai paklausė vienas darbininkas.

— Ką tu čia murmi, prieš ką murmi? Aš tave tuojau, niekše, iš darbo išmesiu.

— Nešdinkis, parka, kol sveikas, nes snukį tau apgręšiu, kad matytum, kur bėgti,— sukuždėjo kažkoks mūrininkas, pakišęs jam kumštį panosėn.

Moricas bematant pasitraukė ir pakėlė tokį riksmą, kad Karolis išėjo pas darbininkus, o Maksas išbėgo iš verpyklos.

Moricas klykė, reikalaudamas tučtuojau pašalinti darbininką už įžeidimą.

— Liaukis, Moricai, nesikišk ne į savo reikalus.

— Kaip ne į savo reikalus! Aš turiu tokią pat teisę, kaip ir tu,— rėkė jis.

— Valandėlę sutikim, kad tokią pat teisę, bet tai dar neduoda tau teisės barti darbininkus, barti visai be reikalo.

— Ką reiškia „sutikim"! Mano dešimt tūkstančių rublių tiek pat verti, kiek ir tavo.

— Nešauk taip, nori pasigirti darbininkams, kad turi dešimt tūkstančių rublių?

— Ne tavo reikalas mane mokyti, ką aš turiu kalbėti.

— O tau nereikia šito šaukti, jei gali žmoniškai pasakyti.

— Aš darau, kas man patinka.

— Tai ir rėk sau, jei tau patinka,— paniekinamai sušuko Karolis ir grįžo į kontorą.

Moricas dar išsirėkė prieš Maksą ir išbėgo, garsiai grasindamas, kad padarys čia kitą tvarką, kad toliau taip negali būti, kad Karolis stato rūmus, o ne fabriką.

— Jis tikras dėl Melios Griunšpan kraičio ir todėl taip šaukia,— pasakė Karolis Maksui, bet jau ėmė gailėtis pasikarščiavęs, nes tikėjosi iš jo pinigų, kurie jam būtinai buvo reikalingi.

— Kai tik pasikarščiuoju — darau kvailystes.

Moricas, nepaisydamas nuoskaudos, kurią jam padarė Karolis, paminėdamas Melios meilę, galvojo ir jautėsi panašiai, ir netgi labiau gailėjosi pasikarščiavęs, nes suprato, koks jis dabar juokingas.

Jis būtų sugrįžęs pas Borovecką, bet kol kas nedrįso, atidėjo tai vakarui, kadangi jau buvo po šešių.

Keslerio arkliai jau laukė prie kontoros, jis nuvažiavo namo, persirengė ir tuojau liepė važiuoti sparčia ristele per miestą.

Jis patenkintas tįsojo ant minkštos karietos sėdynės ir nerūpestingai linkčiojo pažįstamiems.

XIV

Kesleris gyveno už kelių varstų nuo miesto, prie didelės dažyklos, kuri priklausė jam; drauge jis buvo „Keslerio ir Endelmano" firmos svarbiausias akcininkas ir direktorius.

Rūmai, o tikriau sakant, Lodzės gotiško stiliaus pilaitė, stūksojo kalvos viršūnėje, prie aukšto pušyno; prieš ją gana stačiuose šlaituose žaliavo didelis angliškas parkas, nusileidžiantis prie sraunaus mediniais rentiniais suspausto upelio, tekančio gilioje griovoje, apaugusioje gluosniais ir alksniais.

Dešinėje parko pusėje tarp medžių raudonavo dažyklos kaminai ir mūrai, o kairėje toli pilkavo šiaudiniais stogais kaimas, išsimėtęs abipus upelio šlaitų griovos apačioje, tarp sodų ir krūmokšnių guotų.

— Gyveni kaip tikras Lodzės kunigaikštis,— sušuko Moricas sveikindamasis ir iššoko iš karietos prie rūmų.

— Dariau, ką galėjau, kad šiaip taip įsitaisyčiau toje barbarų šalyje,— pasakė Kesleris, vesdamasis jį į namus.

— Pataikiau į iškilmes? — sušuko jis, nes Kesleris buvo su fraku ir baltu kaklaraiščiu.

— Kur tau, nespėjau dar persirengti, buvau išvykęs su oficialiu vizitu...

— Ar jau yra kas?

— Yra Vilhelmas Miuleris, specialiai atvažiavo iš Berlyno, slaptai nuo tėvo. Yra Oskaras baronas Mejeris, yra Martenas, pažįsti jį? Linksmas prancūziškas galvijas. Yra dar keli mūsiškiai iš Lodzės ir Berlyno. Na ir yra dalis staigmenų...

— Įdomu. Ar bus kam eiti namų šeimininkės pareigas?

— Pamatysi...

Didelėje terasoje nuo upės pusės, paverstoje vasaros salonu, sėdėjo visa draugija.

Grindis dengė puikūs indiški dembliai, nupinti iš spalvotų žolių, auksuoto bambuko baldai buvo apdėlioti šilkiniais pagalviais.

Vietoj sienų verandoje kabojo kiniški dembliai iš šiaudų, apvarstytų margais karoliukais; jie buvo nesurišti, o tik iš vieno galo, viršuje, perjuosti plačiu auksiniu frizu, iš po kurio krito ant grindų tarsi plaukų vilnys, žėrinčios įvairiaspalviais stiklais ir tyliai skambančios nuo lengviausio dvelktelėjimo.

Moricas su visais pasisveikino ir tylėdamas atsisėdo.

— Ką gersi? Mes gaivinamės šampanu.

— Gerai, tebūnie šampanas.

Po valandėlės tarnas atnešė vyno, o paskui jį pasirodė Zoska Malinovska, kuri ėjo namų šeimininkės pareigas, pati pripilstė ir atsisėdo greta jo ant supamos kėdės.

Verandoje stojo tyla, nes visi godžiai sužiuro į jos gražų veidą, atidengtus pečius, į visą tobulą jos stuomenį.

Smalsūs žvilgsniai truputį ją sutrikdė, bet nuo to judrus jos veidas dar labiau pagyvėjo ir švelniai paraudo.

— Supkite mane,— įsakmiai tarė ji Moricui.

— Ar jūs manote, kad man tai bus bausmė? — sukuždėjo jis, užsidėdamas pensne, nes mergina jam labai patiko.

— Aš nieko nemanau, kas tai jums bus, nes noriu tik suptis,— atsakė ji gana šiurkščiai ir pro neuždengtą verandos kampą ėmė žiūrėti į parką, nuolaidžią plokštuma nusileidžiantį iki sidabru ir mėlyne žvilgančio upokšnio, už kurio plytėjo tamsiai žalios lankos, o dar toliau — į viršų kilo ilgi įvairaus atspalvio javų rėžiai.

— Gal eisime pasivaikščioti, parodysiu jums parką ir žvėryną,— pasiūlė Kesleris.

Nuėjo visi, pasiliko tik Miuleris.

— Nesinori man vaikščioti... pavargau kelionėje...— pasiteisino jis.

— Žinai tamsta, tai veltui,— sukuždėjo Kesleris, žvilgtelėjęs į Zoską.

— Ką jūs? Nė nepagalvojau...— skubiai atšovė jis įsižeidęs, kad atspėjo jo ketinimus, bet savo sumanymo nepakeitė ir, Kesleriui išėjus, prisigretino prie Zoskos.

— Tas Miuleris dar visai *Jugend*[1],— tarė Kesleris Moricui, eidamas paskui visą būrį tiesiai per puikius žolynus.

— *Warum?*[2]

— Tyčia pasiliko dėl mano merginos, galvoja, kad ji iškeis mane į jį.

— Moterų skonis kartais būna netikėtas.

— Bet jos visada mėgsta tuos, kurie turi daug pinigų.

— Ne visada, ne visada,— atsakė jis tyliau, nes prisiminė Melią ir Vysockį.— Iš kur gavai tokią merginą? Puiki patelė.

— Ką? Patinka tau?

— Daili, ir matyti, kad su temperamentu, kad...

— Net per daug jo turi ir, be to, baisiai kvaila, įgriso ji man.

Jis susiraukė ir ėmė lazdele kapoti krūmų viršūnes, o po valandėlės tarė tyliau:

— Galiu ją tau perleisti, nori?

— Pasiūlymas puikus, bet tose varžytynėse nedalyvausiu, per mažai turiu pinigų...

— Tu labai klysti. Ji lenkė, ji nori, kad ją mylėtum rytą, vidudienį ir vakare, kad jai būtum ištikimas ir pagaliau ją vestum. Sakau tau, ji kvaila mergina. Per dienas verkia ir vis priekaištauja, o dėl įvairumo kelia man tokius skandalus, jog kartais turiu ją savaip raminti.

[1] Jaunimas *(vok.)*.

[2] Kodėl *(vok.)*.

Jis žybtelėjo akimis ir dar smarkiau šniojo lazdele per krūmus.

— Nori jos, aš tau padėsiu... Man ir taip reikia ja nusikratyti kokiu nors būdu, nes tikriausiai vesiu.

— Mieste kai ką girdėjau apie tai... Miulerio dukterį?

— Reikalas tik tvarkomas, dar nieko tikro. Šiaip ar taip, būčiau labai dėkingas tam, kas mane išvaduotų iš tos merginos. Gal nori?..

— O, dėkui, ji turi brolį ir tėvą, kurie, sako, nelabai gerai išauklėti... nepagailėtų mano kailio... O antra vertus, ir aš vedu.

Juodu prisidėjo prie draugijos.

Kesleris nuvedė visus prie didelių geležinių narvų, kuriuose gyveno būrys beždžionių. Ilga lazda pro grotus jis pradėjo jas erzinti; vien tik pamačiusios jį, beždžionės ėmė trauktis į kampus, o išgąsdintos lazda, šokinėjo ant lubų, laipiojo šoniniais grotais, spiegdamos iš įsiutimo ir nevilties. Kesleris garsiai kvatojosi ir dar žiauriau jas erzino.

Kituose narvuose taip pat buvo gana daug žvėrių, bet beveik visi jie, pamatę savo šeimininką, iš baimės darėsi kvaili arba šiepė iltis.

Pora visiškai juodų Tonkino lokių, su puikiais geltonais antkrūtiniais, nuo mušimo baisiai įsiuto, puolė ant grotų ir taip sumaurojo, kad visi nusigandę atšoko, tik Kesleris nė nekrustelėjo, prikišo veidą prie prašieptų ilčių, daužė virbu per pražiotus galingus nasrus ir mėgavosi jų bejėgišku įniršiu.

— Tai man jie taip meiliai murma,— pastebėjo jis šypsodamasis.

Jis nuvedė toliau, pas vaikštinėjančius po sodą elnius, su kuriais gyveno draugiškai, prie narvų su šunimis, kurie buvo taip sulaukėję, kad plėšriai puolė žiūrovus; su šunimis jis gyveno geruoju, įėjo į vidų ir leido jiems laižyti rankas, veidą.

Pabaigai jis parodė svečiams pulką baltų povų su nuostabiomis vaivorykštės spalvų uodegomis.

Kesleris riktelėjo, ir povai, išskleidę uodegų vėduokles, visu būriu pasileido per žalius žolynus, bet sustojo atokiau nuo žiūrovų ir ėmė šaižiai klykti skardiniais balsais.

Jie iš lėto pasuko atgal į rūmus.

Žemę jau gaubė vakaras, kalvos dar švietė auksiniais saulėlydžio atspindžiais, bet visame slėnyje kilo lengvas rūkas, kuris vilnijo ir draikėsi tarsi mėlynų verpalų sruogos, nuolat plėšomos medžių viršūnių ir aštrių stogų.

Nuo upės, nuo medžių ir žolių sklido tylus, vienodas šnaresys, kurį tolydžio nustelbdavo virš galvų spiečiais lakstančių karkvabalių dūzgimas.

Sodžiaus griovіuose ir kūdrose choru kvaksėjo varlės.

Drėgnas bet šiltas vėjas dvelkė iš ūkanotų tolių ir nešė varpų garsą, gaudžiantį ilgai ir gailiai, lyg kažkam numirus; duslūs, sunkūs aidai virpėjo ore kaip stingstančio metalo lapai ir mirė po miško šakomis, tarp tankių raudonų kamienų, kurių tanki siena stūksojo čia pat už rūmų.

Verandoje Zoskos nebebuvo, tik Vilhelmas Miuleris suposi fotelyje.

— Ką, graži, ar ne? — pašaipiai paklausė jį Kesleris.

— Ne tokia graži, kaip... įžūli.

— Negalėjai tamsta su ja susikalbėti?..— paklausė Kesleris.

— Nemėginau net,— įširdęs atsakė jis ir pasiraitė ūsiukus, norėdamas nuslėpti savo sutrikimą ir truputį įraudusį dešinį skruostą.

Kesleris šyptelėjo ir pakvietė vakarienės, nes tarnai kaip tik plačiai atidarė duris ir atidengė nepaprastai prabangiai įrengtų salonų amfiladą.

Vakarienė buvo paduota dideliame apskritame valgomajame, paverstame atogrąžų sodu, pilnu palmių ir

gėlių; viduryje stovėjo apvalus stalas, taip apkrautas sidabru ir krištolu, kad atrodė kaip juvelyrinė vitrina, kurioje lyg brangakmeniai mirgėjo rožės ir orchidėjos, puošiančios staltiesę ir indus.

Prie vieno lango sėdėjo dvi fabrike parinktos merginos, nes kitos dvi neatėjo; jos sėdėjo prašmatniai išdabintos, sustirusios, nedrąsios ir baimingai žvalgėsi į įeinančius vyrus.

Valgomajame lėtai vaikščiojo ir laisvai juokėsi šokėjos.

Tai ir buvo ta importinė staigmena, kurią Kesleris žadėjo Moricui ir kurią Miuleris atvežė iš Berlyno šiam vakarui. Jos buvo tik trys, bet triukšmavo už dešimt ir pripildė kambarį vulgaraus kabaretinio triukšmo.

Jos buvo apsirengusios labai ryškiai, apsikarsčiusios dirbtiniais brangakmeniais, dekoltuotos iki pusės krūtinės, išsidažiusios ir vis dėlto visai dailios ir lieknos.

Vakarienė buvo gana ilga ir nuobodi.

Niekas neturėjo ūpo, visi buvo perdaug blaivūs, tik šokėjos svaidė ciniškas pastabas bei šūkius ir tyčiojosi iš darbininkių, kurios, sumišusios, susijaudinusios ir beveik apkvaitusios, nebežinojo, nei kaip valgyti, nei kur dėtis, nei kur žiūrėti.

Jomis pasirūpino Zoska, o su ja ir Moricas, kuris sėdėjo greta; norėdamas padrąsinti, jis pradėjo kalbinti jas lenkiškai.

Kesleris beveik nieko nekalbėjo, sėdėjo, suraukęs antakius, susigaužęs, blausus ir su neapykanta žiūrėjo į Zoską, guviai šnekančią su Moricu, arba į tarnus, kurie, pajutę jo žvilgsnį, sukinėjosi išsigandę ir skubėdami.

Jį draskė pavydas. Jis norėjo ją perleisti, o dabar degė pavydu, matydamas prie Morico palinkusį jos linksmą, besišypsantį, nuostabiai šviesų ir gražų veidą, matydamas, kaip godžiai ji klausosi jo žodžių, kaip dažnai rausta ir, grakščiai koketuodama, pila jam vyno.

Jis galėjo liepti jai, kad ateitų ir atsisėstų greta,

bet buvo gėda viešai rodyti pavydą, todėl sėdėjo blausus, susinervinęs dėl to staigaus jausmo ir būtinumo tvardytis.

Po vakarienės jie perėjo į rytietiško stiliaus saloną; čia palei sienas stovėjo didelės šilku aptrauktos sofos, užverstos pagalviais, sienos buvo išmuštos žaliu šilkiniu audeklu, išmargintu geltonomis liepsnomis, visas grindis irgi dengė kažkoks geltonas-žalias kilimas.

Tarnai prieš sofas pastatė žemus keturkampius staliukus, apkrovė juos visa baterija butelių ir atidengė kažką panašaus į estradą, kurioje tuojau atsirado styginis kvartetas ir ėmė griežti.

Jie sudribo ant sofų, kur kam buvo patogiau, ir pradėjo gerti; iš pat pradžių gana tankiai ėjo likeriai ir konjakai prie kavos, kurią tarnai nuolat nešiojo, o po kavos prasidėjo vynai tokiais kiekiais ir tiek rūšių, kad netrukus visi nusigėrė.

Muzika vis griežė, šokėjos išėjo atitinkamai persirengti, o tuo tarpu salono viduryje buvo paklotas linoleumo kilimas, reikiamai pabarstytas kreida.

Pradėjo kilti klegesys; juokas, sąmojai, pokštai ėjo per salę drauge su darbininkėmis, kurios, stumdomos nuo vieno prie kito, paduodamos iš rankų į rankas, bučiuojamos, gnaibomos, glėbesčiuojamos, girdomos vynu, galutinai neteko nuovokos ir ėmė siausti, skatinamos, be to, dar muzikos, kuri liejo į gyslas karštį ir kvaitulį.

— Šokti! — sušuko Kesleris, apkabinęs per liemenį visai girtą Zoską, kuri buvo taip įsilinksminusi, kad nuolat voliojosi ant sofos ir šaukė.

Šokėjos, iškėlusios rankose mažus tamburinus, pasirodė beveik nuogos: buvo apsisiautusios vien šydo marškomis, kurios nieko nedengė.

Jos atsistojo viduryje ir sutartinai trenkė per tamburinus; tuomet muzika perėjo į švelniausią, vos girdimą *pianissimo*, o šokio melodiją ėmė vesti fleita aistringu, panašiu į paukščio meilės čiulbėjimą balsu.

Danse du ventre[1] šokėjos pradėjo gana lėtai ir tingiai; nuo vyno, kuris per šokio pertraukas buvo į jas tiesiog pilte pilamas, ir nuo fleitos garsų jos užsidegė ir pasileido aistringai šokti tą keistą, šlykštų Rytų šokį, ištisai susidedantį iš epileptinių trūkčiojimų, traukulių, raivymosi visu kūnu, gašlių geismų, tą ištvirkimo kvaitulio šokį.

Fleita be paliovos liejo savo saldžią, aistringą giesmę ir vis labiau smelkė visus nesuvaldomu geismu pasinerti beprotybėje.

Akys degė, tankiai kilojosi krūtinės, iš krūtinių veržėsi trumpi šūksniai, rankos tiesėsi į šokančiąsias, stiprių bučinių garsai skendo laukiniame pasileidimo klegesy, kuris įsiviešpatavo salone.

Juokas, žodžiai, taurių skambėjimas, šauksmai susiliejo ir virto dideliu svaiginančiu triukšmu, kurį peršaukė tik fleitos garsai, o jos šoko vis gašliau, vis ryškiau, vis aistringiau; žaliame sienų fone, permatomo šydo debesy jų nuogų kūnų pašėliški judesiai atrodė kaip bakchantiška vizija.

Salėje ūžė be perstojo, visi juokėsi, staugė iš pasitenkinimo, tik Zoska pakėlė galvą ir girtomis akimis ilgai žiūrėjo į šokėjas.

— Tai kiaulystė, tai paskutinė kiaulystė! — sušuko ji, apimta kažkokio nesąmoningo pasipiktinimo siaubo, ir apsipylė baisiomis girtuoklio ašaromis; Kesleris liepė tarnui nuvesti ją į jos kambarį.

Tačiau Lodzės karalaičių linksmybės tęsėsi toliau, iki pat galo...

XV

— Gal dar arbatos, ponas Juzefai?

— Ačiū, ponia,— atsakė Juzius, atsistojo, nusilenkė ir išraudęs toliau skaitė laikraštį ponui Adamui.

[1] Pilvo šokis (*pranc.*).

Anka sėdėjo giliame supamajame fotelyje, suposi, klausėsi skaitymo, bet daugiau žvilgčiojo į verandos duris, klausydamasi, ar neišgirs Karolio žingsnių.

— Mateušai, žiūrėk, kad virtuvas neužgestų, nes tikriausiai tuoj ateis ponas! — šūktelėjo ji į virtuvę, pavaikščiojo po kambarį, pažiūrėjo pro visus langus į tamsą lauke, valandėlę pastovėjo, priglaudusi kaktą prie stiklo, vėl sugrįžo į fotelį ir ėmė laukti, vis labiau nekantraudama.

Tai buvo nebe pirmas kartas nuo to laiko, kai ji apsigyveno Lodzėje, tai yra per tuos du mėnesius.

Boroveckiui tas laikas ėjo labai greitai, bet jai ir tėvui — slinko labai lėtai.

Uždaryti namie ir tame sumenkusio sodo sklype, kuris turėjo atstoti jiems Kurovą, jie baisiai ilgėjosi kaimo, didelės erdvės ir vargais negalais taikėsi prie naujo gyvenimo ir aplinkos.

Anka sublogo ne tiek iš nubodulio, kiek dėl įvairių rūpesčių, kurie nuolat gulė ant jos, ir dėl slepiamo sielvarto, kurio priežastis buvo Karolis.

Ji sutvarkė savo gyvenimą taip, kad būtų kuo daugiau veiklos, kuo daugiau vargo, bet, nepaisant to, širdį iš lėto ėdė kažkoks neaiškus liūdesys.

Ji nebežinojo, ką galvoti apie Karolį.

Ji tikėjo, buvo įsitikinusi, kad jis ją myli, bet nuo to laiko, kai atvažiavo į Lodzę, kartais tuo suabejodavo.

Ji dar nebuvo niekuo tikra, gėdinosi net savo įtarinėjimų, bet vis dėlto širdimi nujaute tą skaudžią sau teisybę.

Be to, kasdien ji, skausmingai nustebusi, įsitikindavo, kad jis, tasai, kurį laikė žmogaus idealu, kurį papuošė visu savo taurios sielos spindesiu, apie kurį galvojo didžiuodamasi ir džiaugdamasi, kurį mylėjo pirmąjį, kuris turėjo tapti jos vyru,— tas jos mylimas bernelis, kaip vadino jį širdyje,— yra visai kitoks ir iš tikrųjų nepanašus į aną, kurį dievino.

Ji įsitikindavo tuo kasdien ir vis skaudžiau kentėjo.

Kartais jis būdavo jai geras, mylintis, nuoširdus, atspėdavo jos visus pageidavimus, bet būdavo ir šaltas, šiurkštus, negailestingai pajuokdavo jos kaimiškus įpročius; tada jis skaudžiai ir kandžiai šaipydavosi iš jos geraširdiškumo, iš rūpinimosi neturtingais, netgi iš jos pažiūrų, kurias vadino parapijinėmis, tada jo plieninės akys degindavo ją neapsakomai skaudžiai, o jo rūstus veidas būdavo sklidinas šalto abejingumo.

Jo elgesį ji aiškino, kaip ir jis pats geresniais momentais, susinervinimu ir rūpesčiais, kurių daug turėjo dėl fabriko statybos.

Iš pradžių ji tuo tikėjo ir kantriai kentė jo nuotaikų nepastovumą, netgi pati sau priekaištavo, kad nesugeba jo paguosti, nesugeba taip jo pririšti prie savęs, kad su ja užmirštų visus rūpesčius ir sielvartus.

Ji net mėgino tai daryti, bet liovėsi, pastebėjusi vieną kartą jo pašaipiai dėkingą žvilgsnį.

Antra vertus, ji to nemokėjo, ji mylėjo jį paprastai ir nuoširdžiai, būtų atidavus jam viską, bet nemokėjo rodyti savo meilės, nemokėjo lyg kilpomis apraizgyti žvilgsniais, posakiais, prisilietimais, užuominomis; ji nesigriebė to dirbtinio žavesio, kurį taip mėgsta vyrai ir paprastai laiko tikriausia meile, ir kuris vis dėlto yra tik flirtas ir biaurus maivymasis, naudojamas panelių, norinčių brangiai save parduoti.

Jos paprasta ir tauri siela biaurėjosi tuo, labiausiai piktinosi, vien pagalvojusi, kad šitaip galima jaudinti vyrus ir tuo būdu jų nuo savęs nepaleisti.

Ji stipriai jautė savo vertę, buvo išdidi, jautėsi esanti žmogus.

— Kodėl jis neateina? — galvojo ji sielodamasi.

Juzius skaitė tyliai, monotoniškai, kartais pakeldavo prakaituotą veidą ir bailiai pažvelgdavo į Anką; tada ponas Adamas pastuksendavo lazda ir sušukdavo:

— Skaityk, skaityk! Ak tu, mano mieliausias, įdomu,

įdomu! Tas Bismarkas — tai tipas, oho! Gaila, kad nėra čia kunigo, gaila... Tu klausai, Anka?

— Klausau,— sukuždėjo ji, klausydamasi, kaip ošia sode medžiai ir dusliai dunda Miulerio fabrikai, dirbantieji ir naktį.

Laikas slinko baisiai lėtai.

Laikrodis skambino valandas vieną po kitos, po to stojo dar gūdesnė tyla, kurioje silpnai aidėjo vis labiau mieguistas Juziaus balsas, pagaliau ir jis baigė laikraščius ir pasirengė išeiti.

— O kur tu nakvoji, Juziau? — paklausė ponas Adamas.

— Senojo pono Baumo kontoroje.

— Kaip, ar jam geriau?

— Ponas Baumas sakosi, kad jam nieko nėra, kad jis visai sveikas. Šiandien buvo ponas Vysockis, norėjo apžiūrėti, tai jis taip supyko, kad kone už durų išvarė.

— Fabrikas dar dirba?

— Tik dešimt staklių veikia. Labanakt, ponai.

Jis nusilenkė ir išėjo.

— Ponas Maksas vakar sakė, kad nuo spalio mėnesio fabriką visai uždarys. Seniui Baumui, pasakoja, visai protas pasimaišęs, per naktis sėdi fabrike ir varo stakles. Anądien Maksas rado jį didžiojoje salėje vaikščiojantį nuo vienų staklių prie kitų ir dirbantį jomis. O, ateina Karolis! — sušuko ji džiaugsmingai ir atsikėlė iš fotelio.

Karolis įėjo, tylėdamas pasisveikino ir sudribo ant kėdės.

— Iš miesto? — paklausė senis.

— Kaip paprastai,— atžariai atsakė jis, širsdamas, kad turi aiškintis, bet, pastebėjęs neramų Ankos žvilgsnį, prasiblaivė ir švelniai paklausė:

— Kas čia naujo? Negalėjau ateiti pietų, nes buvau išvažiavęs į Piotrkovą, atsiprašau, kad neperspėjau, nebuvo kada, nes turėjau staiga išvažiuoti. Ar buvo čia ponia Travinska?

— Buvo, o po pietų mus aplankė ponia Miuler su Mada.

— Miuler su Mada? — paklausė jis nustebęs.

— Atėjo kaip kaimynės. Labai malonios moterys ir abi taip sutartinai jus gyrė. Skundėsi, kad jas užmiršote.

— Irgi pretenzijos, vos porą kartų buvau pas juos.

Jis gūžtelėjo pečiais.

Anka pažvelgė į jį nustebusi, nes Mada aiškiai pasakė, kad pavasarį Karolis beveik kasdien ateidavęs pas juos arbatos gerti.

— Ta panelė Mada tipiška žąselė, ar ne?

— Man ji pasirodė protinga ir labai paprasta ir nuoširdi, net perdaug nuoširdi... Stebiuosi, kodėl ponas Maksas visuomet kalba apie ją taip nepalankiai.

— Maksas lengvai susidaro neigiamą nuomonę.

Karolis žinojo, kodėl Maksas jos nemėgsta.

Jis paskubomis ir prisiversdamas gėrė arbatą, kad atsisakymu neužgautų Ankos, ir galvojo apie tą keistą vizitą.

Ko jos buvo atėjusios?

O gal Anka tyčia ieškojo suartėjimo?

Jis klausinėjo apie apsilankymo smulkmenas, Anka jam pasakojo viską iš eilės ir nuoširdžiai stebėjosi, kodėl jos buvo atėjusios.

— Tai Mados darbas, apsukri mergina! — pagalvojo jis, bet neapsidžiaugė.

Juk jis dar nebuvo visai išsižadėjęs minties tapti Miulerio žentu, todėl norėjo, kad jos gyventų toliau viena nuo antros: tada ne tokia sunki būtų jo padėtis abiejų panelių atžvilgiu.

— Reikės ir jas aplankyti, — pasakė jis nerūpestingai.

— Nelabai norėčiau užmegzti naujas pažintis.

— Taip, o tuo labiau gerokai netinkamas pažintis.

— Nueisiu pas juos kurią dieną su tėvu, ir tuo viskas baigsis.

Jis su savotiška pagaila ėmė pasakoti apie šiurkščius papročius, apie Mados ir jos tėvo prastuoliškas fantazijas, tyčia perdėdamas, juokėsi iš Miulerių, kad Anka nebenorėtų arčiau su jais susipažinti, jeigu dar norėjo, ir pagaliau prašneko apie savo reikalus bei rūpesčius.

Anka atidžiai klausėsi ir su užuojauta žiūrėjo į jo pajuodusius paakius ir išvargusį veidą, o Karoliui baigus, paklausė:

— Ar greit jau galas?

— Po dviejų mėnesių turiu paleisti jei ne visą fabriką, tai bent vieną skyrių, bet dar tiek daug darbo, kad baisu pagalvoti.

— Vėliau reikės jums ilgesnį laiką pailsėti.

— Pailsėti! Bet vėliau bus dar daugiau darbo, reikės ištisus metus įtemptai dirbti, rūpintis, reikės laimingų sąlygų, gerų pirkėjų, kapitalų, kad šiaip taip atsistočiau, tik tada bus galima pagalvoti apie poilsį.

— Ir tas neramus, nežmoniškai sunkus gyvenimas nesibaigs niekad, niekad?..

— Niekad, be to, teks rūpintis, kad visa tai būtų kam nors naudinga.

— Kurove jums nereikėtų taip vargti.

— Jūs rimtai sakote?

— Ir aš jai pritariu,— atsiliepė ponas Adamas, dėstydamas pasjansą.

— Ilgai apie tai galvojau,— sukuždėjo ji, pasislinko prie jo arčiau ir, atsirėmusi jam į petį, ėmė karštai ir ilgesingai piešti ramų, gerą gyvenimą kaime.

Jis atlaidžiai šypsojosi... Tegul fantazuoja, jeigu jai tai patinka.

Jis paėmė jos ilgos kasos galą ir įkvėpė nuostabaus jos plaukų kvapo.

— Ten būtų visai gerai, žmonės negadintų mums ramios ir tvirtos laimės,— su užsidegimu toliau kalbėjo Anka.

Karolis lygino jos žodžius su visai panašiais žodžiais kitų moterų, kurios įsimylėjusios taip pat svajojo apie laimę su juo; tą patį jam sakė prieš valandą Liusi, iš kurios jis ką tik parėjo.

Jis nusišypsojo, pirštų galais palietė vėsias sužadėtinės rankas ir pastebėjo, kad neelektrina taip smarkiai, kaip anos, kad jos net gerokai biauresnės.

Anka kalbėjo toliau, labai nuoširdžiai ausdama savo svajones ir ilgesį.

— Kur aš esu girdėjęs tą patį, kas man anksčiau yra kalbėjęs? Aha! — Jis galvojo ir prisiminė ilgus vakarus, praleistus su Likert, prisiminė dar tiek kitų moterų, tiek veidų, rankų, apkabinimų, bučinių, priesaikų, meilių.

Po šios dienos pasimatymo jis jautėsi labai pavargęs, o širdį buvo taip užėmusi anoji, kad visas nervingai drebėjo ir nuo nervinio išsekimo grimzdo į kažkokią gūdžią tylą; klausėsi Ankos balso, bet jam atrodė, kad kalba kažkas kitas, kad tai visos jo senosios meilės prisikėlė, žinoma, tik prisiminimuose, susirinko gretą, kalba, šmėkščioja, liečia jį; beveik girdėjo, kaip šlama jų suknelės, jam atrodė, kad mato baltus profilius, kad iš visų pusių jį supa šypsenos ir pilni nuostabaus žavesio žodžiai, kad regi visa tai...

Jis krūptelėjo ir, apkabinęs Anką, prispaudė anosios bučinių įkaitintas lūpas prie jos smilkinio... Ji pakėlė į jį veidą, nustebinta šito netikėto pabučiavimo, o jis tada, beveik nesąmoningai palyginęs, pirmą kartą pamatė, kad ji nėra graži, kad ji nepaprastai meili, žavi, kilni, gera, bet anaiptol ne graži...

Tas tiriamas ir šaltas žvilgsnis keistai paveikė Anką, ji paraudo, ištraukė jam iš priešakinės švarko kišenės šilkinę nosinaitę ir ėmė ja vėduotis.

— Kokie čia kvepalai? — paklausė ji, kad tik ką nors pasakytų, nes tas žvilgsnis jau buvo atšaldęs jos užsidegimą.

— Žibuoklės, kiek prisimenu.

— Tos žibuoklės tai heliotropas, sumaišytas su rožėmis! — atsiliepė ji šypsodamasi ir nesąmoningai apžiūrėjo nosinaitę.

Tai buvo prašmatni šilkinė nosinaitė, apsiūta mezginais ir su monograma viduryje; jis buvo paėmęs ją iš Liusi ir užmiršęs giliau paslėpti.

— Teisingai, čia heliotropas! — sušuko jis, skubiai atimdamas nosinę ir per greit ją paslėpdamas.— Aš draudžiu, bet Mateušas vis tiek mane kvėpina ir visai nežiūri, kad skalbykloje nepakeitinėtų smulkmenų,— kalbėjo jis nerūpestingai, bet jautė, jog Anka nepatikėjo tuo nevykusiu pasiaiškinimu.

Jis pasėdėjo dar truputį, mėgino net pradėti platų nuoširdų pokalbį, bet, nuolat susidurdamas su įtariu merginos žvilgsniu, pakilo išeiti.

Anka, kaip paprastai, palydėjo jį į verandą, kur jau laukė Mateušas su žibintu.

— Mateušai, nekvėpinkit taip stipriai pono nosinių,— pasakė ji tyliai.

— Aš tai jau nekvėpinu, mes neturim jokių kvepalų,— atsakė jis miegūstu balsu.

Anka krūptelėjo, pažvelgusi į sumišusį Karolio veidą.

— Gal jūs rytoj važiuosite su mumis į bažnyčią?

— Jei galėsiu, tai rytą pranešiu.

Taip jie ir išsiskyrė.

Anka lėtai sugrįžo į vidų, liepė užgesinti šviesas, davė nurodymus rytdienai, palinkėjo tėvui labos nakties ir, atsidūrusi savo kambaryje, atsistojo prie lango ir ilgai žiūrėjo į tamsias dangaus gelmes, ilgai mąstė apie viską.

— O pagaliau visa tai man jau nė kiek nerūpi,— sušnibždėjo ji pati sau.

Bet tai buvo netiesa, jai rūpėjo netgi daugiau, negu ji pageidavo, tik ji nenorėjo pasiduoti tiems skaudiems, žeidžiantiems išdidumą dalykams, kuriuos pastebėjo, tiems brutaliems faktams, kurie dabar ėmė aiškėti.

— Tikriausiai nepastosiu jam kelio į laimę,— tarė ji sau rytą, po nemigo nakties, ir užsispyrė su tokiu išdidumu, kuris neleidžia nei skųstis, nei verkti.

Ji užgniaužė visus jausmus.

Per pusryčius ji buvo rami, kaip visuomet. Tarnaitė pranešė, kad atėjo būrys darbininkų ir būtinai nori ją pamatyti.

Anka išėjo į verandą, nežinodama, ko jie pageidauja.

Poną Adamą taip pat išvežė paskui ją.

Verandoje buvo keli vyrai ir moterys, apsirengę šventadieniškai ir labai iškilmingais veidais.

Jai išėjus, tuojau žengė į priekį Socha, kuris dabar buvo Boroveckio vežikas, pabučiavo jai ranką, pasilenkė į kojas, pagal seną paprotį truputį pasitraukė, atsikrenkštė, nusišluostė nosį surduto rankove, pažvelgė į stovinčią nuošaliau žmoną ir ryžtingai prabilo:

— Tai mes susitarėm ir atėjome padėkoti mūsų poniai brangiausiai už tą vaikiną, kurį sulaužė, ir jisai gydės pas panelę, už tą moteriškę, kur liko našle to Michalo, kurį pastoliai užmušė, ir už tuos vaikučius, ką pasiliko to Michalo, kurį pastoliai užmušė, ir už tą gerumą, kurį jiems panelė darot,— išporino jis vienu atsikvėpimu ir pasidairė į žmoną ir draugus, kurie pritariamai linkčiojo galvas ir krutino lūpas, lyg kartu su juo kalbėdami.

Jis atsikvėpė ir kalbėjo toliau:

— Mes esam vargšai našlaičiai, o panelė, nors mums ir ne giminė, esat gera kaip tikra motina. Žmonės sutarė už visa tai padėkoti iš širdies. Be dovanų mes atėjom, bet dovanos... bet... dovanos... bučiuokit, rupūžės, panelei rankutes, apkabinkit kojeles! — sušuko jis, nebeįstengdamas užbaigti kalbos.

Po tos energingos prakalbos jie ratu apstojo Anką ir ėmė bučiuoti jai rankas, o mažiau drąsūs — alkūnes.

Anką pagavo didžiulis džiaugsmas ir graudumas; iš susijaudinimo ji nebegalėjo kalbėti, todėl ponas Ada-

mas tarė keletą žodžių nuo savęs ir liepė pavaišinti žmones degtine.

Pačioje tos scenos pabaigoje atėjo Karolis ir, sužinojęs, ko jie atvyko, liepė vėl duoti degtinės ir kažką panašaus į pusryčius; jis labai nuoširdžiai paspaudė darbininkams rankas, bet šypsojosi ironiškai, o žmonėms išėjus, pašaipiai tarė:

— Jaudinanti scena. Maniau, kad čia pabaigtuvės, trūko tik dainos ir javų vainiko, bet užtat buvo dėkingumo ir gerų darbų vainikas.

— Matyt, jums nesunku iš visko šaipytis, nes labai dažnai šitaip darote,— pasakė ji iš pažiūros ramiai, bet širdyje tiesiog virpėjo, nesitverdama pykčiu.

— Tai ne mano nuopelnas, o... tokių dažnų progų.

— Ačiū jums už atvirumą. Dabar jau gerai žinau, kad visa, ką aš darau, yra juokinga, smulkmeniška, parapijinio masto ir neprotinga, kad visa tai verta ironijos, tik ironijos; jūs laisvai ją pareiškiate, ir tai mane tik skaudina, o jums kelia džiaugsmą, ar ne tiesa? — kalbėjo ji įširdusi.

— Kas žodis — kaltinimas, ir labai sunkus,— tarė Karolis.

— Ir teisybė.

— Ne, visiškai ne teisybė, man skaudu apie tai pagalvoti.

— Skaudu! — sušuko ji ironiškai.

— Panele Ana, Anka! Kodėl jūs pykstate ant manęs? Kam mes nuodijame sau gyvenimą tokiomis smulkmenomis, nejaugi jūs mano nekaltą ironizavimą rimtai laikote įžeidimu ir kritika? Duodu jums žodį, kad aš niekuomet, niekuomet to nenorėjau ir norėti negalėjau,— karštai pasiaiškino jis, iš tiesų susirūpinęs ir įskaudintas jos žodžių.

Anka nebesiklausė, išėjo iš kambario, nė nepažvelgusi į jį.

Karolis nuėjo į verandą pas tėvą ir pasiskundė jam.

— Aš jau lavonas, aš nebegyvenu, bet pasakysiu tau atvirai, kad skriaudi ir atgrasai Anką, kad tik paskiau nesigailėtum,— pasakė senis liūdnai ir ėmė švelniai priekaištauti dėl nesirūpinimo sužadėtine ir dėl daugybės smulkmenų, kuriomis jis skaudino Anką, užgauliojo jos savimeilę.

— Antonina, paklauskite panelę, ar greit važiuosime į bažnyčią, nes arkliai jau laukia,— pasakė Karolis tarnaitei ir, sujaudintas tėvo priekaištų, ėmė vaikščioti po verandą, laukdamas atsakymo.

Tarnaitė tuojau pat sugrįžo.

— Panelė išėjo pas ponią Travinską ir pasakė, kad šiandien nevažiuos į bažnyčią.

Boroveckis supykęs išraudo ir išbėgo.

— Išsrėbk pats, ką prisivirei...— sumurmėjo jam įkandin ponas Adamas.

Supykusi Anka nuėjo pas Niną.

Nina buvo viena, sėdėjo kampiniame kambaryje prie nedidelio molberto ir pastele piešė gelsvų rožių puokštę, išbarstytą ant prašmatnaus žalsvo audeklo.

— Gerai, kad atėjai, jau ketinau tau rašyti.

— Tu viena?

— Kazius išvažiavo į Varšuvą, grįš tik vakare, piešti man jau nusibodo, skaityti nebenoriu, važiuokime kartu už miesto, į gryną orą. Ar turėsi laiko?

— Kiek tik nori.

— O Karolis?

— Juk aš suaugusi ir jau galiu daryti, ką noriu ir kada noriu.

— A! — netyčia išsprūdo Ninai, bet daugiau ji nebeklausinėjo, nes tarnas pranešė apie Kurovskį, kuris, sužinojęs, jog Travinskio nėra, norėjo išeiti.

— Pasilik tamsta, drauge papietausime, o paskui trise surengsime iškylą už miesto, tamsta mus paglobosi, paguosi, gerai?

— Globoti sutinku.

— Tai kad mums būtinai reikalinga paguoda.

— Gerai, jūs kentėkite, o aš guosiu, tik perspėju, kad ašaromis nepatikėsiu, tegul sau teka nors ir upeliais.

— Jūs netikite ašaromis?

— Atsiprašau, moterų ašaromis.

— Vienos jus apvylė, tai dabar kerštas visoms.

— Taip, apvylė, o dabar kerštas! — pasakė jis linksmai.

— Jums nebus progos, nes mes esame tokios moterys, kurios neverkia, ar ne taip, Anka?

— Blogiausiu atveju niekas niekados nepamatys nei mūsų ašarų, nei skausmo,— tyliai atsakė Anka.

— Dievinu tokį išdidumą, o jeigu aš leisčiau įstatymus, tai reikalaučiau jo iš visų.

— Niekas nepaklausytų, nes žmonės jaučiasi laimingesni vien dėl to, kad kitiems gali rodytis nelaimingi.

— Didelis paradoksas, bet ir didelė tiesa; žmogus pirmiausia yra lyriškas, jei ne sentimentalus, gyvulys. Naujasis Linėjus jį įtrauktų į „Verksnių rūšį". Bet gana apie tai. Ar Karolis čia šiandien bus?

— Nežinau, nežinau, ar pamatysiu šiandien poną Boroveckį.

Kurovskis atidžiai pažvelgė į Anką, bet jos veide buvo matyti tik ramus abejingumas.

Baigiantis pietums, kurie praėjo labai linksmai, nes Anką Kurovskis šiaip taip pralinksmino, iškilo klausimas, kur važiuoti?

— Tik ne į Helenovą, ten šiandien per daug žmonių.

— Važiuokime už miesto. Gaila, kad nėra Travinskio, pakviesčiau jus pavakarių. Prie mano pirkios yra šiek tiek vandens ir sodas, būtų mums vėsu.

— Ar toli nuo Lodzės? — paklausė Anka.

— Šalutiniu keliu bus kokie penki varstai.

— Girdėjau, jūs turite ūkį?

— Esu didelis ponas, turiu keturiasdešimt margų ariamos žemės, bet... bet ūkininkauju tik fabrike, žemės darbo neišmanau ir nekenčiu.

— Ponas Karolis pavasarį man pasakojo užtikęs jus lauke besėjantį miežius, o ne laboratorijoje, tai kaip?

— Taip... Karolis tik pajuokavo, sakau jums, kad pajuokavo,— atsakė jis skubiai, nes slėpė savo ūkininkiškus pomėgius, kuriuos, kalbėdamas su žmonėmis, vadindavo samdinių įpročiais.

— Parodysiu jums, kaip Lodzėje sekmadieniais linksminasi plačiosios masės,— pasakė jis, sodindamas jas į karietą ir liepdamas važiuoti į Milšo miškelį.

Miestas buvo lyg išmiręs, krautuvės uždarytos, langai uždangstyti, smuklės tylios, gatvės tuščios, užtvindytos virpančio oro ir akinančių saulės spindulių, kurie svilino negailestingai.

Medžiai šaligatviuose stovėjo nejudėdami, su nuleipusiais lapais, bejėgiai prieš ugninį karštį, tvoskiantį iš balzgano dangaus, kuris lyg sunki vilnonė marška gaubė miestą taip sandariai, kad iš laukų negalėjo prasiskverbti joks vėjo dvelktelėjimas ir atvėsinti įkaitintų šaligatvių, grindinio, mūrų.

— Jūs mėgstate šilumą,— pastebėjo Kurovskis, nes Anka dengė skėčiu tik veidą, leisdama saulei kaitinti pečius ir nugarą.

— Tiktai saulės.

— Štai spirginasi kaip ant keptuvės,— krestelėdamas barzdą, parodė jis žemus namus, priešais kuriuos siauruose dar išlikusio pavėsio rėželiuose gulinėjo ištisos šeimos visai nusirengusios.

— Keista, bet aš visai nejaučiu tos kaitros, kurią matau,— prabilo Nina.

Niekas jai neatsakė, nes Kurovskis labai atidžiai stebėjo Anką. Jo didelės riešutmedžio spalvos akys, panašios į tigro akis, nagrinėjo jos veidą.

Anka to nepastebėjo, ji galvojo apie Karolį, slopindama tylų gailesį, kuris ėmė ją graužti, gailesį, kad ji gal negerai pasielgė, padariusi jam nemalonumą.

— Ar čia pasiliksime? — paklausė Nina, karietai sustojus prie restorano sodelio, iš kur labai triukšmingai aidėjo balsai ir kariška muzika.

— Nueisime tik į mišką.

Jie pateko į ūžiantį ir klegantį sodelį ir ėmė spraustis per žmonių kamšatį.

Keli šimtai medžių ir medelių pageltusiais ir nukepusiais lapais teikė menką pavėsį išmindžiotiems žolynams ir smėlėtiems takams bei alėjoms, iš kurių pakilę dulkių tumulai sklaidėsi po sodelį, krito ant medžių ir daugybės baltų stalų, ant susėdusios prie jų minios žmonių, skaniai gurkšnojančių alų, kurį tolydžio nešiojo nešvarūs padavėjai.

Estradoje kariškas orkestras grojo sentimentalų valsą, o verandomis apstatytame didžiajame restorane, nepaisant tropikų kaitros, buvo pats šokių įkarštis; šokėjai buvo be surdutų, o kai kurie net ir be liemenių, tačiau jie tik dar smarkiau daužė kulnimis grindis, dar garsiau šūkavo.

Jiems entuziastingai pritarė žiūrovai, susispietę prie atlapų durų ir langų, pro kuriuos pailsusiems kelneriai padavinėjo alų; daugelis nekantresniųjų šoko tiesiog verandoje ir žolynuose tarp dulkių debesų, o čia pat poškėjo šūviai tire, dusliai birbdami, tarškėjo kegelbane svaidomi rutuliai, tūtavo vaikiški trimitai, kurių garsai aidėjo po visą sodą.

Mauriname tvenkinėlyje suposi kelios valtys; kelios sentimentalios porelės spirgėjo saulėje ir, mosuodamos irklais, labai jausmingais balsais dainavo vokišką dainelę apie miškelį, alų ir meilę.

— Eikime iš čia, aš jau nebegaliu,— sukuždėjo Nina, atsikėlusi nuo staliuko, prie kurio jie buvo susėdę.

— Jums jau gana liaudies linksmybių ir demokratiškos aplinkos? — ironiškai paklausė Kurovskis, mokėdamas už alų, kurio jie nė neparagavo.

— Man gana tik dulkių ir biaurumo. Einam į mišką, gal ten bus grynesnis oras,— kuždėjo ji, prisidengusi burną, nes dulkės kilo vis tirštesnės.

Bet ir miške nebuvo gryno oro.

— Tai čia miškas? — sušuko Anka, iš nustebimo sustojusi po medžiais.

— Lodzėje taip jį vadina.

Jie nuėjo gilyn.

Miškas stovėjo tylus ir lyg apmiręs, aplinkui juodavo tūkstančiai liūdnų kamienų, pageltusios džiūstančios šakos karojo bejėgiškai lyg merdėdamos ir taip užstojo šviesą, kad buvo tamsu ir nyku; medžiai stovėjo nejudėdami, o padvelkus vėjui, sudrebėdavo, lyg drugio krečiami, gūdžiai ir gailiai suošdavo, o paskui vėl stovėjo negyvi, pajuodę, liūdni, tarsi giliai susimąstę, siūbavo ties fabrikų samplovų upokšniu, kuris lyg margas kaspinas vinguriavo pro juodus kamienus ir tamsą, skleisdamas baisų tvaiką ir daugelyje vietų virsdamas klampiomis, pūvančiomis balomis, sunkėsi į galingus medžių organizmus, kurie šaknimis lyg milžinų pirštais buvo įsikibę į žemę ir lėtai siurbė iš jos mirtį ir pražūtį.

Tačiau ir tarp tų mirštančių medžių buvo apsistoję triukšmingi žmonių būriai.

Įvairiose miško vietose grojo rylos ir šimtai armonikų, rūko virtuvai, niūrioje prietemoje kaip margi drugeliai bėgiojo vaikai, daugelyje vietų buvo šokama, dusliai ūžė susimaišę žmonių balsai ir muzika.

— Liūdna pramoga,— pastebėjo Anka.— Kodėl taip mažai kas iš tiesų linksminasi, kodėl visi nerėkauja, nedainuoja, visa krūtine negeria laisvės, poilsio, gyvenimo?

— Kodėl? Nes nemoka ir neturi jėgų. Ilsisi po vakar dienos; dar nespėjo užmiršti jos, o jau liūdesys

dėl rytdienos ėda jų širdis,— pasakė Nina, rodydama ištisas šeimas, susėdusias po medžiais: žmonės buvo abejingi, pavargę ir lyg nustebę dairėsi po mišką, į tuos, kurie šoko ir juokėsi.

— Einam už miško, noriu pamatyti nors sklypelį lauko,— pasiūlė Anka.

Jie nuėjo, bet ir ten ilgai nebuvo, nes Anka nerado tokio lauko, kokio ieškojo; užtat ji pamatė didelius jau tuščius sklypus, kuriuose stūksojo plytinės ir raudoni kažkokių fabrikų kaminai, dviaukščiai namai, išvydo kelis dviratininkus, tempiančius savo dviračius anglies dulkėmis nubarstytu keliu.

Netrukus jie sugrįžo į miestą, Anka nuskubėjo namo, tikėdamasi surasti Karolį; bet jis nebuvo atėjęs net pietauti.

Ponas Adamas miegojo savo vežimėlyje sode po medžiais, visą namą gaubė tyla, sklidina keisto nuobodulio, tuščioje verandoje čirškėjo ir vaikėsi žvirbliai; jie visai neišsigando Ankos, kuri, apėjusi visą sodą, apžiūrėjusi visus kambarius, nebeišmanė, ką veikti.

Pasiėmė kažkokią knygą ir atsisėdo verandoje, bet negalėjo skaityti; be jokios minties žvelgė į baltus iš rytų plaukiančius debesis ir klausėsi „valandų", kurias visu balsu tarnaitė giedojo virtuvėje. Tai priminė jai kaimą ir pripildė širdį tokio gūdaus ir skaudaus liūdesio, kad ji pravirko, pati nežinodama kodėl.

Ji pasijuto keistai vieniša, užmiršta ir lyg kažkur toli nuošaliai nuo viso pasaulio...

Ponas Adamas ėmė šaukti, ji nuėjo ir atvežė jį į verandą.

— Karolio nebuvo?

— Nežinau, neseniai parėjau.

Juodu ilgai tylėjo, vengdami pažvelgti vienas kitam į akis, pagaliau ponas Adamas tarė nedrąsiai:

— O gal drauge sukalbėtume mišparus, a?

— Gerai, o, gerai! — sušuko ji apsidžiaugusi ir tuojau atnešė maldaknygę.

— Mat... supranti... tai primins mums Kurovą...— sukuždėjo jis, nusiėmė skrybėlę, persižegnojo ir labai pamaldžiai ėmė balsu kartoti paskui ją lotyniškus himnų žodžius.

Pavakario tyla pasidarė dar gūdesnė ir slinko drauge su prietema, kuri jau lyg voratinklį driekė savo gijas ant žemų namų ir sodų; tik skardiniai stogai ir langų stiklai liepsnojo ryškiais saulėlydžio atspindžiais, o sekmadienį dirbančių fabrikų dūmai atrodė panašūs į rausvus žiedus, kurie begaline spiraline grandine kilo stačiai į dangų.

Anka skaitė iki pat sutemos, jos skambus, labai lyriškas balsas skardeno verandoje, palengva judino nukarusius laukinių vynuogių lapus ir siūbavo švelnius baliustradą apipynusių vijoklių bei žirnelių žiedus; pabaigusi ji atsiklaupė greta senio ir pagal seną Kurovo paprotį kiek prislopintu balsu užgiedojo:

Visus mūsų dienos darbus...

Ponas Adamas jai pritarė bosu, o tarnaitė virtuvėje diskantu.

Toli, lyg už tūkstančio mylių, pradėjo ūžti miestas: tai grįždami užplūdo iškylautojai, dardėjo vežikų karietos, dusliai dundėjo fabrikai ir verksmingai grojo smuklėse rylos.

Netrukus padavė arbatą, bet Karolis neatėjo.

Anka laukė jo vis nekantriau, nes po tos maldos labai nusiramino ir nusprendė papasakoti jam visus savo rūpesčius ir abejones.

Ji norėjo net atsiprašyti jį už šios dienos išėjimą, kad tik jau pasibaigtų tie nuolatiniai nesusipratimai.

Tačiau Karolis vis nesirodė, užtat atėjo Vysocka, kažkokia labai paslaptinga ir griežta, ilgai pasakojo apie savo sūnų ir apskritai apie vyrus, ilgai šnekėjo

apie šį bei tą, norėdama ypatingai išryškinti reikalą, dėl kurio atėjo.

Anka klausėsi jos, vis labiau nerimaudama, ir pagaliau pasakė:

— Kodėl teta nepasakote atvirai, kam tos užuominos ir užuolankos?

— Gerai, ir aš norėčiau atvirai, nes man nepatogu ir kitaip nemoku. Einam į tavo kambarį. Gerai uždaryk duris! — pasakė ji, kai jos jau buvo ten.

— Klausau, teta,— sukuždėjo Anka, sėsdama į žemą fotelį prie stalo, ant kurio degė lempa su auksinio atspalvio gaubtu.

— Tai šit, mano vaikeli, atėjau tave paklausti kaip giminė, ar žinai ką Lodzėje kalba apie tave ir Karolį?

— Aš net negalvojau, kad gali kalbėti,— atsakė ji tyliai, pakėlusi akis.

— Ir nenumanai?

— Visiškai, net neįsivaizduoju, ką galėtų kalbėti,— atsakė ji taip ramiai, kad Vysocka nebeištarė kažkokių žodžių, kelis kartus perėjo kambarį, pasižiūrėjo į ją ir kimiu balsu sušuko:

— Kalba, kad... Karolis mielai vestų Madą Miuler, jeigu... jeigu...

— Jeigu aš jam netrukdyčiau,— pertarė ji garsiai.

— Vadinasi, žinai?

— Ne, juk teta pati dabar man pasakėte,— sukuždėjo ji tyliau ir nuščiuvo.

Ji atlošė galvą, atrėmė į aukštą fotelio atkaltę ir įbedė į priekį blausų, prigesusį žvilgsnį; žinia jos iš karto neapstulbino, bet sklido širdyje karštomis bangomis; ji galvojo apie ją dar ramiai, tiktai pajuto, kaip nusmelkė kažkoks skausmingas šiurpulys, kurį mėgino užgniaužti visomis valios jėgomis.

— Anka, mieloji, nepyk ant manęs už blogą žinią, kuri veikiausiai yra tik pikta paskala. Turėjau tau ją pasakyti... Pasikalbėk atvirai su Karoliu, nes tokios

paskalos gali užmušti stipriausią meilę, ir... ir... greičiau susituokite, tuo jūs geriausiai užčiaupsite burnas šmeižikams, ir jie liausis jumis domėjęsi. Ir nepyk ant manęs, mano pareiga buvo tave įspėti.

— Aš labai dėkoju jums, teta, labai...

Ji paėmė jos ranką ir prispaudė sau prie lūpų.

— Nesisielok, tai niekai, tik apkalbos. Karolis turi daug priešų, daug moterų buvo jį nusižiūrėjusios, daugelis jį mylėjo, tad nieko nuostabaus, kad dabar keršija, pagaliau žmonės niekuomet negali ramiai žiūrėti į kitų laimę. Labanakt.

— Labanakt, teta.

Anka palydėjo Vysocką iki durų.

— O jeigu nori, tai aš pati pasakysiu Karoliui.

— Ne, dėkui, aš pati turiu jam pasakyti. Gal teta palauksite, aš tik paimsiu apsiaustą ir nueisiu su jumis pas Travinską.

Jos išėjo tylėdamos; nors Vysocka ir mėgino užmegzti pokalbį, tačiau Anka negirdėjo jos žodžių ir neatsakinėjo, nes vis stipriau jautė tą netikėtą žinią.

Trumpiausias kelias į Travinskių namus vedė per Boroveckio sodą ir fabriką, bet kadangi sekmadienį jis buvo uždarytas, teko eiti gatve pro Miulerių rūmus ir namus.

Miulerių namų langai buvo atidaryti ir apšviesti, o kadangi buvo menkai uždengti ir tik truputį aukščiau šaligatvio, tai iš gatvės gerai matėsi vidus.

Anka ėjo pro juos nežiūrėdama, bet Vysocka pažvelgusi valandėlę stabtelėjo ir patraukė merginą už rankos.

Salonėlyje sėdėjo visa Miulerių šeima su Karoliu viduryje.

Mada, palinkusi į jį, juokėsi ir kažką džiaugsmingai pasakojo, o Karolis labai susikaupęs klausėsi.

Anka, išvydusi tą sceną, pasitraukė ir, netarusi Vysockai nė žodžio, sugrįžo namo.

Ji nesielvartavo ir neverkė, nes jautė, kad ji mirtinai įžeista, kad užgauta jos savimeilė.

Kitą dieną, po pietų, Karolis pradėjo teisintis jai, kodėl vakare nebuvo atėjęs, bet ji pertraukė jį šaltai ir gana išdidžiai:

— Kam jūs teisinatės, jūs darote, kas jums maloniau, o kadangi jums buvo geriau pas Miulerius, tai ten ir praleidote vakarą.

— Aš pradedu jūsų nebesuprasti,— sušuko jis užsigavęs.

— Nežinau, ar jūs kada nors stengėtės suprasti.

— Kodėl jūs taip su manim kalbate?

— Ar norite, kad visai nekalbėčiau?

— Tai greičiau jūs mane verčiate šitaip daryti.

— O taip, tai aš verčiu jus, kartais ištisas dienas laukdama vieno žodžio, laukdama veltui...— pasakė Anka su kartėliu, bet tuojau pat pasigailėjo netyčia išsprūdusių žodžių, nes Karolis sėdėjo atžūlus ir piktas.

Iš akių ir žodžių buvo matyti, kad jam viskas įgriso ir nusibodo, jis nebepajėgė net maskuotis, atsistojo ir, paėmęs skrybėlę, šaltai pasakė:

— Važiuoju į Kurovą, gal turite kokį reikalą?

— Turiu net kelis.

— Galiu juos sutvarkyti.

— Ačiū, aš pati sutvarkysiu, nes po kelių dienų ir taip su tėvu ten važiuosime.

Jis nusilenkė ir išėjo, bet jau iš sodo sugrįžo, staiga pasijutęs, kad būtinai reikia susitaikyti, ir tarytum supratęs, jog yra jai kaltas; jis rado ją taip, kaip buvo palikęs.

Anka sėdėjo, užsižiūrėjusi pro langą, klausiamai pažvelgė į jį.

— Panele Anka, kodėl jūs pykstate ant manęs? Kodėl nesat su manim atvira, kaip seniau, kaip Kurove? Kas su jumis darosi? Jeigu aš jus įskaudinau, jeigu padariau kokį nemalonumą, tai iš visos širdies atsiprašau...

Jis kalbėjo tyliu, jausmingu balsu ir, pagautas savo paties atvirumo, toliau širdingai kuždėjo:

— Aš turiu tiek sunkumų, tiek nuolatinių rūpesčių, kad, galimas daiktas, ne kartą jus šiurkščiai užgavau, bet juk tikriausiai žinote, kad šitaip galėjo atsitikti prieš mano valią, juk nepasakysite, kad aš galėčiau kankinti tave sąmoningai. Anka, prašau tave, prabilk ir atleisk man. Nejaugi aš jau taip mažai tau rūpiu, ką?

Jis pasilenkė ties ja ir pažvelgė į akis, kurias ji skubiai užmerkė; jos buvo pilnos ašarų. Tas nuoširdus, tylus balsas užliejo ją šiluma, atvėrė visas žaizdas, ėmė žadinti visas nutylėtas nuoskaudas ir visus meilės troškimus, užtvindė akis ašaromis, o širdį — tokiu keistu ir tokiu dideliu grauduliu, kad ji nebegalėjo atsiliepti, nebegalėjo, nes jautė, kad, vos ištarusi žodį, puls jam į glėbį, pravirks; todėl ji nieko neatsakė, sėdėjo sustingusi, kovodama su savo išdidumu, neleidžiančiu parodyti, ką ji tą akimirką jaučia, ir su pašėlišku troškimu jį mylėti, tikėti juo.

Borovecķis, nesulaukęs atsakymo ir labai dėl to susikrimtęs, išėjo.

Anka labai gailėjosi tos prarastos akimirkos laimei susigrąžinti ir ilgai jos verkė.

Paskui dienos ir savaitės ėjo taikiai ir iš pažiūros ramiai.

Juodu susitikdavo ir išsiskirdavo vienodai mandagiai, kartais netgi atvirai pasikalbėdavo, tačiau be ankstesnio nuoširdumo, be ankstesnio pasitikėjimo ir be ankstesnio rūpinimosi.

Anka stengėsi būti kitokia, kaip ir kitados,— gera ir mylinti sužadėtinė, bet išsigandusi pastebėjo, kad tokia būti jau nebegali ir kad jos meilė Karoliui lyg ir miršta.

Ji visą laiką turėjo atmintyje Vysockos perspėjimą, kurį patvirtino įvairiu metu Karolio pasakyti žodžiai; ji tik dabar ėmė juos mintyse perkratinėti ir atidžiai svarstyti.

Be to, ir kiti žmonės nešykštėjo jai perspėjimų užuominomis. Kai kada prasitardavo Maksas, o dažniausiai Moricas, kuris labai mielai pasakojo vos tepridengtas smulkmenas apie Karolį ir apie jo sumanymus bei poreikius.

Seniau į tas užuominas ji visai nekreipė dėmesio, bet dabar išmoko jose pagauti tiesą, tokią karčią, taip žeidžiančią jos išdidumą, kad jeigu ne ponas Adamas, tuojau būtų išvažiavusi iš Lodzes.

O kartais jos širdyje vėl pakildavo stiprus, prislopintas mirštančios meilės šauksmas; tai šaukė širdis, kuri, nepaisydama nieko, dar mylėjo ir negalėjo susitaikyti su likimu.

Iš šalies žiūrint, tarp jų dar nieko nebuvo įvykę, bet jie vis labiau tolo vienas nuo kito.

Boroveckis, užsiėmęs fabriko užbaigimu, mažai galėjo skirti sužadėtinei ir laiko, ir dėmesio, tik nesąmoningai jautė, kad Anka vis liūdnesnė ir kad gyvena, tarytum apgaubta šalčio ir abejingumo debesies.

Jis nusprendė galutinai sutvarkyti tą reikalą, pabaigęs fabriką, o kol kas, kadangi namie jam buvo negerai, labai dažnai lankėsi pas Miuleriūs ir dažniau, negu anksčiau, susitikinėjo su Liusi.

XVI

„Spalio 1 dieną pradėjoveikti firmos „K. Boroveckis ir B-vė" medvilnės gaminių manufaktūra. Įsipareigojimus pasirašinės K. Boroveckis arba p. M. Veltas."

Boroveckis pusbalsiu perskaitė prekybinį aplinkraštį ir kreipėsi į Jaskulskį:

— Reikės tuojau pasiųsti į spaudą, o rytoj įvairioms firmoms, ponas Moricas duos adresus.

Jis išėjo į didelį fabriko kiemą, dar užverstą statybiniu graužu ir įvairių mašinų dalimis, nes fabrike,

kuris oficialiai kad ir buvo baigtas, veikė tik verpykla, o kiti skyriai buvo skubiai baigiami.

Karolis nenorėjo ir dėl įvairių priežasčių nebegalėjo laukti, kol fabrikas bus galutinai užbaigtas, tad paleido tik verpyklą ir kaip tik šią dieną numatė šventinti fabriką ir paleisti mašinas.

Jis vaikščiojo, keistai susijaudinęs ir neramus, verpykloje ilgai stebėjo bandomąjį darbą, vykdomą Makso, kuris, suprakaitavęs iš nuovargio, užkimęs nuo rėkimo, nusiplūkęs ir paišinas lakstė po salę, pats stabdė mašinas, derino jas ir vėl leido, rūpestingai žiūrėdamas į dūzgiančius verpstus ir bandymui tempiamus siūlus.

— Maksai, palik viską, nes namie jau renkasi.

— Kunigas Šymonas atvažiavo?

— Atvažiavo su Zajončkovskiu ir jau klausinėjo apie tave.

— Po valandos ateisiu.

Karolis patenkintas žiūrėjo į žalias eglišakių girliandas, kuriomis, senio Jaskulskio vadovaujami, darbininkai puošė pagrindines duris ir langus.

Kitas darbininkų būrys valė kieme praėjimus ir ne visai dar užbaigtame sandėlyje statė ilgus perkeliu apmuštus stalus; prie jų turėjo susėsti fabriko ir statybos darbininkai, kuriems buvo ketinama iškelti lyg ir pusryčius.

Namuose buvo skubiai ruošiamas prašmatnus priėmimas kolegoms, draugams ir pažįstamiems fabrikantams, sukviestiems į šios dienos iškilmes.

Karolis slampinėjo po sales ir kiemą, apimtas keisto bejėgiškumo ir tarytum gailėdamasis, kad statyba jau baigta, kad jau reikia pradėti naują, dar sunkesnį darbą; jis žiūrėjo į mūrus ir mašinas labai draugiškai ir lyg į artimus gimines.

Jis paaukojo jiems tiek mėnesių laiko, tiek proto ir nervų pastangų, tiek nemiegotų naktų, jie taip augo ir plėtėsi jo akivaizdoje, jo valios, jo paties jėgų ir

kraujo dėka, kad dabar jis gerai jautė, jog didelė jo esybės dalis sudėta į tuos raudonus mūrus, sukaustyta tose keistose, lyg pabaisos suraitytose mašinose, kurios gulėjo ant grindų dar nejudėdamos, nebylios, bet pasirengusios, jam pamojus, dirbti, dar lyg ir negyvos, tačiau pilnos paslėptos gyvybės.

Jis nekreipė dėmesio į Davidą Halperną, kuris, kad ir sirgdamas ir nekviestas, vis dėlto atkėblino, linkėjo jam laimės ir džiaugsmingai apžiūrinėjo naują fabriką, jo sales, viskuo domėjosi ir kartojo Maksui:

— Aš džiaugiuosi, aš labai džiaugiuosi, ponas Baumai, nes kai pastatėte fabriką, Lodzė vėl paūgėjo.

— Nekvaršink tamsta galvos! — sumurmėjo Maksas. Davidas Halpernas neįsižeidė ir nuėjo toliau apžiūrinėti, o vėliau, per šventinimo ceremoniją vienplaukis stovėjo nuošaliau ir susižavėjęs žiūrėjo į fabrikantus, į žmonių spūstį ir į naują pinigų gamyklą.

— Ko ieškai? — paklausė Moricą Karolis, eidamas paskui jį į tuščią salę.

— Nieko, žiūriu,— atsakė jis melancholiškai.

— Ar tas priėmimas darbininkams negalėtų būti kuklesnis?

— Atseit, neduoti jiems nieko, nes jau ir taip yra gana kuklu.

— O kainuoja keturis šimtus rublių, man jau davė sąskaitas.

— Kaip nors nusuksime nuo jų. Nesiginčyk nors šiandien. Žiūrėk, vis dėlto išsipildė mūsų sena svajonė,— sukuždėjo jis, rodydamas fabriką.

— Bet ar ilgai gyvuos,— atsakė Moricas, kažkaip keistai nusišypsojęs.

— Sakau tau, kad kol aš gyvas, gyvuos,— sušuko jis tvirtai.

— Kalbi kaip poetas, o ne kaip fabrikantas. Kas gali garantuoti, kad po savaitės čia nebus tik griuvėsių

krūva! Kažin ar po metų tu pats nenorėsi juo nusikratyti. Fabrikas — tokia pat gera prekė, kaip ir kartūnas, ir taip pat parduodamas, jeigu galima gerai uždirbti.

— Galėtum atnaujinti savo teorijas, nes man jos pasidarė pernelyg kasdieniškos,— atsakė Karolis, ir juodu nuėjo namo, kur keliolika asmenų, pakviestų į iškilmes, jau sėdėjo verandoje.

Netrukus pasirodė kunigas Šymonas su kamža, ir visi nuėjo paskui jį.

Momentas buvo labai iškilmingas, kieme ir fabriko salėse stovėjo minios vienplaukių, šventiškai apsirengusių darbininkų.

Kunigas ėjo iš vieno skyriaus į kitą, kalbėjo maldas ir švęstu vandeniu šlakstė mūrus, mašinas ir žmones.

Verpykloje, kur prie kiekvienos mašinos stovėjo žmonės, o visos transmisijos, smagračiai, diržai buvo įtempti jėgos, Boroveckis po šventinimo davė ženklą, ir visos mašinos pradėjo ritmingai eiti; po kelių šimtų apsisukimų jos sustojo, nes darbininkai nuėjo į sandėlį pusryčiauti.

Fabrikas buvo paleistas.

Visi grįžo namo ir sėdo pusryčiauti.

Pirmą tostą už fabriko sėkmę ir augimą pakėlė Knolis, kuris ilgoje prakalboje labai palankiai paminėjo Boroveckio darbą „Bucholco ir B-vės" firmoje; antrą tokį pat tostą, papildytą sveikatos linkėjimais šauniems bendrininkams ir draugams, pakėlė Grosgliukas, baigdamas jis pabučiavo Karolį, o dar nuoširdžiau — Moricą.

O kai Zajončkovskis pakėlė tostą „Mylėkimės", sutiktą gana šaltai, atsistojo Karčmarekas, kuris iš pradžių sėdėjo tylus, drovėdamasis milijonierių ir neįprasto jam susirinkimo, bet dabar, sąžiningai išgėręs šitiek tostų, atgavęs drąsą ir iškalbą, prisipylė sklidiną stiklinę konjako, susidaužė su Myškovskiu ir lenkais ir stipriu, bet kimiu balsu sušuko:

— Aš pasakysiu taip! Kad žmonės mylėtųsi, tuo nepatikėsiu — nes visi kabinam iš vieno dubens, bet kiekvienas nori sau daugiausia. Šuva su vilku mylisi, bet tik tada, kai kartu drasko veršį arbą aviną. Jeigu kam reikia arba naudinga, tai tegul sau myli visus, bet mums reikia ne mylėtis, o tik nepasiduoti... Ar protu... ar išskaičiavimu... O, pavyzdžiui, kad ir kumščiu, bet nepasiduokime... Jėgų turime ir proto taipogi... šitą norėjau pasakyti ir šitaip geriu į pono Boroveckio sveikatą!..

Jis išgėrė ir buvo bekalbąs toliau, bet jo balsą nustelbė katutės, plojamos tyčia, nes vokiečiai ir žydai jau raukėsi, tad jis liovėsi ir vėl gėrė su Myškovskiu.

Po to jau ėjo begaliniai tostai ir kilo didžiausias klegesys, nes visi ėmė kalbėti kartu.

Tik Maksas tylėjo ir nuolat vaikščiojo pas darbininkus, puotaujančius sandėlyje, kur šeimininkavo Anka. Ją buvo apspitę darbininkai, bučiavo rankas. Kadangi jie taip pat gėrė į Karolio sveikatą, tai ir jis turėjo ateiti, drauge išgerti ir padėkoti, bet išeidamas išsivedė Anką. Buvo toks nepaprastai linksmas ir patenkintas, kad paėmė ją už rankos ir, rodydamas į fabriką, džiaugsmingai sušuko:

— Tai mano fabrikas! Turiu jį ir nebepaleisiu.

— Ir aš neapsakomai džiaugiuosi,— atsakė ji tyliai.

— Tačiau ne taip, kaip aš, ne taip,— pasakė jis priekaištingai.

— Kodėl gi, jūsų laimė — mano laimė,— tarė ji ir nuėjo, nes Nina Travinska pasišaukė ją į pavėsinę sode.

— Dar pyksta, reikės vėl pasidomėti ja,— pagalvojo jis, įeidamas į verandą, kur buvo išnešti stalai iš valgomojo, nes jame pasidarė per ankšta ir tvanku.

Moricas šeimininkavo labai iškilmingai, viskuo rūpinosi ir, pasitraukęs į šalį, nuolat paslaptingai kuždėjosi su Grosgliuku.

Tik Maksas Baumas beveik nedalyvavo pasilinksminime, sėdėjo prie savo tėvo, kuris priėmė pakvietimą ir atėjo, tačiau visus gąsdino savo niūriu, išdžiūvusiu veidu, tarytum apaugusiu kapų pelėsiais; senis su niekuo nekalbėjo, retkarčiais gurkšnojo, stebėjo susirinkusius, paklaustas atsakinėjo visai normaliai ir žiūrėjo į naujus raudonus fabriko kaminus.

Mažame kambarėlyje nuo gatvės pusės sėdėjo kunigas Šymonas, Zajončkovskis, ponas Adamas, o ketvirtasis — Kurovskis; jie lošė preferansą ir visi ginčijosi su tokiu malonumu, kaip seniau; nesiginčijo tiktai Kurovskis, kuris, padalinus kortas, tyliai pasišalindavo, susirasdavo Anką, šnekteldavo su ja keletą žodžių ir vėl sugrįždavo, pakeliui pasišaipęs iš girto Keslerio; lošė jis blogai; nuolat klydo, gadino kitiems lošimą ir užtat turėjo klausytis pono Adamo priekaištų ir Zajončkovskio riksmų, tik kunigas Šymonas juokėsi patenkintas, daužė kandikliu per sutaną ir šaukė:

— Gerai, gerai, kūdikėli mano mielas. Tamsta, geradėjau mano mielas, tokių pipirų davei Zajončekui, kad atsimins. Cha, cha, cha! Prakišo be trijų, reikėtų jam vadintis Barankovskiu, o ne Zajončkovskiu[1], cha, cha, cha!

— Argi aš čia kaltas? — sušuko šlėkta, trenkęs kumščiu į stalą,— jeigu man, pone mieliausias, liepia lošti su terliais, kurie nemoka laikyti kortų! Septyni kryžiai, ranka!

Jie baigė varžytis ir lošė jau tyliai, tik ponas Adamas, kadangi jam ėjo gera korta, iš įpratimo koja daužė fotelio laiptelį ir pusbalsiu niūniavo:

Ėjo panos grybų raut, grybų raut, grybų raut!

Kunigas Šymonas kartkarčiais išsitraukdavo užgesusią pypkę ir sušukdavo:

[1] Žodžių žaismas: lenkiškai *baran* — avinas, *zając* — kiškis.

— Jasekai, vaikigali, duok ugnelės!

Jaseko nebuvo, stovėjo tik Mateušas, pasirengęs tučtuojau patarnauti kunigui, nes Anka specialiai jį paskyrė tam reikalui.

Kurovskis tylomis ir su šypsena klausėsi Zajončkovskio plūdimosi, nes ta šlėktiška atgyvena, jam pasirodė labai juokinga.

— Gal reikia vyno ar alaus? — paklausė Anka įėjusi.

— Nieko, kūdikėli mano brangus, nieko. Bet žinai, Anulia, Zajončekas prakišo be trijų,— šaukė kunigas Šymonas, pradėjęs juoktis.

— Dievaži, bet kunigui tai visai jau nedera džiaugtis artimo nelaime, tai gali baigtis panašiai, kaip kad pasibaigė Sandomero vaivadijoje pas Kiniorskius, tai buvo...

— Geradėjau mano mielas, mums visai nerūpi, kur buvo, tu žiūrėk, kaip loši, ir duok spalvą, koziriuką, paskutinį koziriuką, nepūsk į akis miglos.

— Kam gi aš pučiu miglą! — suriaumojo Zajončkovskis.

Vėl prasidėjo ginčas, kad net visas namas ir sodas skambėjo nuo galingo Zajončkovskio balso, netgi verandoje žmonės ėmė neramiai dairytis į Boroveckį.

— Ponas Vysocki, gal jūs mane pavaduosite! — pašaukė Kurovskis einantį per gretimą kambarį daktarą, atidavė jam kortas ir išėjo paskui Anką, kuri vaikščiojo sode su Nina, prisidėjo prie jų, ir visi nužingsniavo į mažą pavėsinę, apkerojusią jau paraudusiomis laukinėmis vynuogėmis ir apsodintą eilėmis baigiančių žydėti astrų ir leukonijų.

— Nuostabi diena,— tarė jis, atsisėdęs priešais Anką.

— Tur būt, todėl tokia graži, kad paskutinė rudens diena.

Jie ilgai tylėjo, alsuodami keistai saldžiu, maloniu oru, dvelkiančiu paskutiniais mirštančių gėlių ir vystančių lapų kvapais.

Blyški saulė žėrė į sodą auksines dulkes, kurios švelniai aptraukė visus kontūrus ir gęstantį sodą nuspalvino nuostabiais ir nepaprastai subtiliais išblukusio aukso tonais.

Žolynuose mirgėjo ir žaižaravo kaip opalai voratinkliai, o tykiame ir šiltame ore ilgos voratinklių gijos draikėsi lyg stiklinės sruogos, kabinėjosi už pageltusių akacijų, augančių palei sieną, veržėsi pro jau beveik plikas tręšnes, šiurenančias raudonų lapų likučiais, arba, pakibusios ant kamienų, ilgai suposi, kol pagaudavo tykus vėjelis, ir tada jos nuskriedavo aukštai link miesto stogų, link tankiai sustojusių kaminų, kurie tarytum siūbavo virš namų jūros.

— Kaime tokia diena tūkstantį kartų gražesnė,— sukuždėjo Anka.

— O, žinoma. Bet, nekalbėjęs apie tai, iš anksto atsiprašau už pastabą, kurią padarysiu: šios dienos iškilmės nelabai jus džiugina, panele Ana.

— Priešingai, labai džiugina. Aš visada neapsakomai džiaugiuosi, kai išsipildo kiekvienas žmogaus troškimas.

— Jūs kalbate labai bendrai, ir aš tuo tikiu, tik nematau, kad ši diena būtų jums linksma.

— Ką gi daryti, kad jūs to nematote, o aš vis dėlto tikrai džiaugiuosi.

— Jūsų balso tonas sako visai ką kitą!

— Nejaugi jis nesiderina su mano jausmais?

— O vis dėlto dabar taip yra, nes matau, kad jūs abejinga,— drąsiai pasakė Kurovskis.

— Jūs blogai klausotės ir darote dar blogesnes išvadas.

— Gal būt, jeigu taip norite.

— Neįkalbinėkite Ankai tokių dalykų, apie kuriuos ji nė negalvojo.

— Mes galime apie kažką ir negalvoti, bet tas kažkas vis dėlto gali mumyse būti, nors dar tik pasąmonėje. Matau, kad mano teisybė.

— Nė kiek. Jūs tik pakartojate savo žodžius,— sušuko Nina.

— Taip, mūsų teisybė būna tik tada, kai ponios teikiasi ją pripažinti.

— Visuomet jūs patys ją pripažįstate, nė neklausdami mūsų nuomonės.

— Kartais klausiame...

Jis nusišypsojo.

— Tik tam, kad dar geriau įsitikintumėte savo teisumu.

— Ne, kad pasirodytume mandagesni, negu esame.

— Pas mus ateina Kesleris.

— Einu sau, nes žvėriškai nekenčiu to vokiečio.

— Ir paliekate mus be globos jo nuobodybėms,— sušuko Anka.

— Jis yra nuostabiai žavus tuo kažkokiu paskutiniu rudens grožiu,— pastebėjo Nina, žiūrėdama į nueinantį Kurovskį.

— Kurovski, eikš pas mus, išgersime,— šūktelėjo iš verandos Myškovskis, sėdintis prie stalo ir apsistatęs visa butelių baterija.

— Gerai, išgerkime dar kartą už pramonės augimą ir gerovę,— sušuko Kurovskis, paėmęs taurę ir kreipdamasis į Maksą, sėdintį prie baliustrados ir kalbantį su Karčmareku.

— Negeriu už tokią gerovę. Tegul pramonė nudvesia, o kartu su ja ir visi jos pastumdėliai,— sušuko Myškovskis, jau gerokai įkaušęs.

— Nekliedėk, šiandien tikro darbo, atkaklaus ir tikslingo darbo šventė.

— Tylėk, Kurovski, šventė, tikras darbas, atkaklus ir tikslingas darbas! Šeši žodžiai, o šimtas kvailysčių.

Tylėk, Kurovski, nes ir tu nususai tarp tų bernų, gyveni ir dirbi kaip galvijas ir kali pinigą. Geriu už tavo amžiną atminimą.

— Lik sveikas, Myškovski, ateik pas mane šeštadienį, tada pašnekėsime. Aš jau išeinu.

— Gerai, tik išgerk su manim. Karolis nenori gerti, Maksas negali gerti, Kesleriui daugiau patinka dantis rodyti moterims, Travinskiui jau gana, šlėktos kortom lošia, ką aš vargšas našlaitėlis daryšiu, juk nei su Moricu, nei su fabrikantais negaliu gerti.

Kurovskis dar pabuvo, gėrė su juo, drauge stebėdamas Keslerį, kuris vaikščiojo su poniomis, kažką vapėjo, krutino žiaunas ir mėnulio šviesoje atrodė dar panašesnis į rudą šikšnosparnį.

Svečiai greit skirstėsi, pasiliko tik artimiausieji ir Miuleris, kuris vis laikė Boroveckį prie savęs ir labai širdingai su juo kalbėjosi, o Marėjus, kuris atvyko tik į priėmimo pabaigą, prisėdo greta Makso bei savo kolegų ir nustebęs, susižavėjęs žiūrėjo į moteris, kurios, pavakary atvėsus, sugrįžo iš sodo ir, apsuptos vyrų, sėdėjo verandoje.

— Kaip jūsų reikalai, vedate? — tyliai paklausė jį Maksas.

Anglas nieko neatsakė, žiūrėjo į moteris, kol pasotino savo amžinai alkaną širdį, ir tik tada tyliai tarė:

— Aš vesčiau tuojau.

— Kurią?

— Vis tiek, jeigu negalima dviejų.

— Per vėlai susigriebėte, nes viena jau yra žmona, o antra netrukus ištekės.

— Amžinai per vėlai, amžinai per vėlai! — sukuždėjo jis su kartėliu, virpančiomis rankomis patempė nuo kupros surdutą, paskui pasislinko prie Myškovskio ir ėmė su juo gerti, lyg pagautas nevilties.

Įėjo senis Jaskulskis ir, susiieškojęs Karolį, pakuždėjo jam į ausį, kad kažkas jo laukia kontoroje ir būtinai nori kuo skubiausiai pasimatyti.

— Kas? Nepažįsti tamsta?

— Nepažįstu, bet man regis, jog tai ponas Cukeris...— lemeno šlėkta.

— Cukeris, Cukeris! — pakartojo jis kažkaip neramiai, ir širdį jam nusmelkė keistas jausmas.— Tuojau ateisiu, tegul lukteli.

Jis nuėjo į tėvo kambarį ir įsidėjo į kišenę revolverį.

— Cukeris nori su manim pasimatyti? Ko jis nori? O gal?..

Jis bijojo užbaigti mintį.

Sunerimusiomis akimis peržvelgė susirinkusius ir tyliai išslinko.

Cukeris sėdėjo kontoroje prie lango, parimęs ant lazdelės ir žiūrėdamas į grindis. Boroveckiui įėjus, jis nepriėmė jam ištiestos rankos, neištarė įprastinių pasisveikinimo žodžių, tik ilgai žiūrėjo degančiomis akimis į jo veidą.

Karolį apėmė nerimas, jis jautėsi lyg spąstuose; tasai žvilgsnis svilino, trikdė ir kėlė baimę. Jis pašėliškai norėjo bėgti, bet susivaldė, netgi nuslopino širdies virpulį, uždarė langą, nes visai arti klegėjo gerdami darbininkai, pastūmė Cukeriui kėdę ir iš lėto tarė:

— Labai... man malonu matyti jus pas save... gailiuosi tik, kad negalėsiu skirti jums tiek laiko, kiek norėčiau, nes, kaip jums žinoma, šiandien švenčiu fabriko atidarymą.

Jis sunkiai atsisėdo, jausdamas, kad šią akimirką nebepajėgtų pasakyti nė vieno žodžio; tos frazės išėjo savaime.

Cukeris išsiėmė iš kišenės suglamžytą laišką ir padėjo ant rašomojo stalo.

— Perskaitykite,— dusliai tarė jis, atkakliai žiūrėdamas į Karolį.

Tai buvo šiurkštus ir įžūlus įskundimas apie Boroveckio santykius su Liusi.

Boroveckis ilgai skaitė, norėdamas laimėti laiko: skaitydamas iš paskutiniųjų stengėsi neišsiduoti, atrodyti abejingas ir šaltas prieš tą svilinantį, tardytojišką Cukerio žvilgsnį, kuris tiesiog gręžė jį kiaurai.

Jis perskaitė laišką ir grąžino, nežinodamas, ką sakyti.

Vėl stojo ilga slogi tyla.

Cukeris žiūrėjo, sukaupęs visas jėgas plėšriame, godžiame žvilgsnyje, trokšdamas išplėšti paslaptį iš pilkų Karolio akių, o šis tolydžio mirkčiojo ir nesąmoningai judino įvairius daiktus ant rašomojo stalo, jausdamas, kad dar kelios akimirkos tokios neapsakomos kančios, netikrumo, ir jis išsiduos.

Bet Cukeris pakilo nuo kėdės ir tyliai paklausė:

— Kaip man tai suprasti, ponas Borovecki?

— Tai jūsų reikalas,— atsakė jis netvirtai, nes jam toptelėjo, kad Liusi gal jau viską prisipažino.

Kojos ėmė virpėti, galvoje ir smilkiniuose jis pajuto milijonus dilgčiojimų.

— Ar tai jūsų atsakymas?

— O ką gi, tamstos manymu, aš turiu atsakyti į tokį niekšingą šmeižtą?

— Ką man su juo daryti, kaip suprasti?

— Surasti laiško autorių, įkišti į kalėjimą už klastotę ir nesakyti niekam nė žodžio. Galiu padėti jums ieškoti, nes juk tas dalykas ir mane liečia.

Po truputį jis aprimo, atgavo pusiausvyrą, jau buvo tikras, kad Liusi nieko nepasakė, tad pakėlė aukščiau galvą ir drąsiai, įžūliai ėmė žiūrėti į Cukerį, kuris, be jokio tikslo žengęs kelis žingsnius, atsisėdo, atlošė galvą į sieną, ilgai šnopavo ir pagaliau sunkiai prabilo:

— Ponas Borovecki, aš esu toks pats žmogus, aš taip pat jaučiu ir taip pat turiu truputį garbės. Aš dabar atėjau pas jus ir visko, paties didžiojo viešpaties dievo vardu klausiu jus: ar teisybę sako tas laiškas? Ar visa tai yra tiesa?

— Netiesa! — ryžtingai atšovė Boroveckis.

— Aš esu žydas, paprastas žydas, juk aš jūsų nenušausiu, neišsišauksiu į dvikovą, ką aš jums galiu padaryti? Nieko negaliu padaryti! Aš esu paprastas žmogus, aš myliu savo žmoną, dirbu kiek galėdamas, kad jai nieko netrūktų, aš ją laikau kaip karalienę. Jūs žinote, aš už savo pinigus liepiau ją išmokslinti, ji man yra viskas, o čia man atsiunčia laišką, kad ji yra jūsų meilužė! Aš maniau, kad visas pasaulis užgriuvo ant mano galvos... Po poros mėnesių ji turės kūdikį, jūs žinote, kas tai yra kūdikis? Ketverius metus aš jo laukiau, ketverius metus! O čia dabar tokia žinia! Ką aš dabar žinau? Kieno tai vaikas? Tamsta man pasakysi teisybę, tamsta turi pasakyti man teisybę! — suriko jis staiga, pašokęs iš vietos, ir kaip beprotis puolė prie Boroveckio, sugniaužęs kumščius.

— Pasakiau jums, kad laiškas yra niekšingas melas,— ramiai atsakė Karolis.

Valandėlę Cukeris pastovėjo, iškėlęs rankas, ir sunkiai susmuko į kėdę.

— Jūs mėgstate žaisti su svetimomis žmonomis, jums visai nerūpi, kas atsitiks su moterimi, jums nerūpi nei visos šeimos gėda, nei negarbė, jūs esate... dievas jus sunkiai nubaus...— kuždėjo jis sunkiai, su pertraukomis, jo balsas virpėjo, lūžo, trūkčiojo, tvinko ašaromis, kol pagaliau ir ašaros pradėjo lėtai riedėti iš paraudusių akių ir pabiro ant pamėlusio veido, ant barzdos kaip brandūs neapsakomo kartėlio grūdai.

Jis kalbėjo dar ilgai ir vis ramiau, nes Boroveckio elgesys, jo veidas, jo nuoširdus žvilgsnis ir didelė užuojauta, kurią jame pastebėjo, įkvėpė jam tikėjimą, jog visa tai iš tikrųjų yra melas.

Boroveckis parėmė ranka galvą ir klausėsi, įbedęs žvilgsnį į jo akis, o tuo pat metu, nežymiai vedžiodamas pieštuką, popieriaus lapelyje, kuris gulėjo kiek ištrauktame stalčiuje, rašė šiuos žodžius:

„Neišsiduok, viską paneik, jis yra pas mane, įtaria, lapelį sudegink. Vakare ten, kur paskutinį kartą."

Skubiai įkišęs popieriuką į voką, jis priėjo prie telefono, kuris jungė fabriką su butu.

— Tegul Mateušas atneša į kontorą vyno ir gazuoto vandens. Liepiau atnešti vyno, nes matau, kad jūs labai pavargęs ir susinervinęs. Patikėkite, kad aš labai jus užjaučiu. Na, bet kadangi tai netiesa, tai jums daugiau nėra ko jaudintis.

Cukeris krūptelėjo, nes Karolio balse ir veide tą akimirką buvo kažkas melagingo, bet jis negalėjo ilgiau žiūrėti, nes įėjo Mateušas su vynu, kurio Karolis tuojau įpylė į stiklinę ir padavė Cukeriui.

— Prašau išgerti, pasijusite kiek stipresnis. Mateušai! — sušuko jis pro langą ir išbėgo paskui jį, o sutikęs įbruko į ranką laišką ir liepė tuojau bėgti, nesakyti nuo ko, asmeniškai įteikti ir taip pat skubiai sugrįžti, jeigu galima, su atsakymu.

Tai įvyko taip greit, kad Cukeris, nieko neįtardamas, gėrė vyną, o Karolis vaikščiojo po kontorą ir plačiai pasakojo apie savo fabriką; norėjo jį sulaikyti, kol grįš Mateušas.

Bet Cukeris klausėsi, nieko negirdėdamas, nes, kiek ilgiau patylėjęs, vėl paklausė:

— Ponas Borovecki, visų šventenybių vardu aš jus klausiu, ar teisybė, ar ne, kas parašyta tame laiške?

— Betgi, pone, sakiau, kad netiesa, duodu jums žodį, kad nėra nė krislo tiesos.

— Prisiek tamsta. Jei jūs prisieksite, tai bus tiesa. Priesaika — didelis daiktas, bet čia kalbama apie mano, mano žmonos, vaiko ir jūsų gyvybę. Aš sakau jums tiesą — ir apie jūsų gyvybę. Prisiekite šituo paveikslėliu, tai dievo motinos paveikslėlis, aš žinau, kad lenkams jis yra labai šventas. Tamsta man prisiek, kad tai netiesa! — sušuko jis tvirtai, tiesdamas rankas į pa-

veikslą, kurį Anka buvo liepusi pakabinti virš kontoros durų.

— Juk aš daviau jums žodį. Jūsų žmoną mačiau vos keletą kartų, dargi nesu tikras, ar ji mane pažįsta.

— Prisiek tamsta! — pakartojo jis taip tvirtai ir taip primygtinai, kad Karolis suvirpėjo.

Cukeris buvo mėlynas, visas drebėjo ir kimiu, klaikiu balsu vis kartojo savo reikalavimą.

— Gerai, prisiekiu jums tuo šventu paveikslu, kad aš neturėjau ir neturiu jokių santykių su jūsų žmona, kad laiškas nuo pradžios iki galo yra šmeižtas,— iškilmingai pareiškė jis, pakėlęs ranką.

Jis norėjo žūt būt išgelbėti Liusi, todėl jo balsas suvirpėjo taip įtikinamai, kad Cukeris sviedė laišką ant grindų ir sutrypė.

— Aš tikiu jumis. Jūs išgelbėjote man gyvybę... Dabar aš jumis tikiu, kaip pačiu savim, kaip Liusi... Galite manim pasitikėti, galiu būti naudingas... Aš niekuomet to neužmiršiu,— džiaugsmingai šaukė jis, apsvaigęs iš laimės.

Atėjo sukaitęs Mateušas ir padavė laišką, kuriame buvo tik šitokie žodžiai:

„Ateisiu. Myliu tave... myliu tave..."

— Man jau reikia eiti, reikia greit eiti pas žmoną, ji nieko nežino, bet aš padariau jai didelį nemalonumą. Dabar aš esu labai sveikas, man labai gera, aš toks geras, kad pasakysiu jums į ausį kaip paslaptį: saugokitės Morico ir Grosgliuko, jie nori jus suėsti. Viso gero, brangusis pone Borovecki.

— Ačiū jums už žinią, bet nelabai ją suprantu.

— Daugiau nieko negaliu pasakyti. Likit sveikas, tebūnie sveikas jūsų tėvas, jūsų sužadėtinė, jūsų vaikai.

— Ačiū, ačiū. O jeigu dar kas parašys jums panašų dalyką, prašau man pranešti. Palikite laišką, man reikės paieškoti autoriaus.

— Aš tą niekšą įkišiu į šaltąją, jis paklius šimtui metų į Sibirą. Brangusis pone Borovecki, aš būsiu tamstos draugas iki mirties!

Apkabino jį, nuoširdžiai išbučiavo ir išbėgo visiškai laimingas.

— Moricas ir Grosgliukas! Nori mane suėsti! Svarbi žinia! — pagalvojo jis ir vėliau taip ilgai ir susikaupęs apie tai mąstė, kad užmiršo anoniminį laišką, priesaiką ir visą sceną su Cukeriu, kuri vis dėlto labai jį buvo sukrėtusi.

Namie jis rado tik lošėjų ketvertą ir Travinskius, o kadangi jau temo, pasiėmė vežiką, liepė pakelti tentą ir nuvažiavo į sutartą vietą laukti Liusi.

Išlaukęs daugiau kaip valandą ir dėl to galutinai susinervinęs, šaligatvyje pagaliau išvydo Liusi; jis truputį iškišo galvą, ji tai pamatė ir įsėdusi puolė jam ant kaklo, išbučiavo.

— Kas atsitiko, Karlai?

Jis viską papasakojo.

— Aš nežinojau, kodėl jis grįžo toks smagus, atnešė man tą safyrų komplektą, kurį turėjau tuojau užsidėti. Važiuojam šiandien į teatrą, jis būtinai nori.

— Taigi matai, mums reikia kurį laiką nesusitikinėti, aprimtų visokie įtarimai,— pasakė jis, priglaudęs ją.

— Jis man pasakė, kad nuveš mane pas gimines, į Berlyną, visam tam laikui... žinai...

Ji prisiglaudė prie jo kaip vaikas.

— Labai gerai, nebus nė progų.

— Bet tu atvažiuosi pas mane? Karlai, aš numirsiu, tikrai numirsiu, jeigu neatvažiuosi. Atvažiuosi? — prašė ji karštai.

— Atvažiuosiu, Liusi.

— Ar dar myli mane?

— Argi nejauti?

— Nepyk, bet... dabar tu kažkoks kitoks, kažkoks ne mano, toks... šaltas...

— Manai, kad toks stiprus jausmas gali būti visą gyvenimą?

— Taip, nes aš myliu tave vis stipriau,— atsakė ji nuoširdžiai.

— Tai gerai, Liusi, gerai, bet, matai, reikia pagalvoti apie mūsų padėtį, negali šitaip būti be galo.

— Karlai, Karlai! — sušuko ji atsišliedama, lyg perverta peiliu.

— Kalbėk tyliau, kam turi klausytis vežikas! Ir neišsigąsk dėl to, ką tau pasakysiu. Aš tave myliu, bet mes negalime taip dažnai susitikinėti; pati supranti, jog aš negaliu statyti pavojun tavo ramybės, negaliu užtraukti tau vyro keršto, turime būti protingi.

— Karlai, aš viską mesiu ir eisiu su tavim, nebegrįšiu namo, aš negaliu ilgiau taip baisiai kankintis, nebegaliu, paimk mane, Karlai! — kuždėjo ji aistringai, apglėbusi jį visu kūnu, apiberdama jo veidą bučiniais. Ji taip stipriai jį mylėjo, kad iš tikrųjų, jam panorėjus, būtų viską sutrypusi ir nuėjusi paskui jį.

Jį gąsdino ta didelė, laukinė meilė; norėjo iš karto ryžtingai pasakyti, kad jam viso to gana, bet ėmė gailėtis jos, nes puikiai jautė, kad, be tos meilės, ji nieko neturi. Be to, jis bijojo kokio nors jos išsišokimo, kuris galėtų sukompromituoti.

Jis ramino ją, bet negalėjo lengvai išdildyti to įspūdžio, kurį padarė anksčiau pasakyti žodžiai.

— Kada išvažiuoji?

— Poryt, jis mane nuveš. Atvažiuok, Karlai, atvažiuok... Ir vėliau turėsi būti... kad pamatytum mūsų vaiką...— šnibždėjo ji jam į ausį.— Karlai,— sušuko ji staiga,— pabučiuok mane, kaip anksčiau. Stipriai... stipriau!..

Kai jis pabučiavo, ji pasitraukė į karietos kampą ir ėmė verkti pasikūkčiodama, skųstis, kad jis jos nebemyli.

Jis ramino ją ir tvirtino, kad myli, bet niekas nepadėjo, ją ištiko isterijos priepuolis, teko sustoti ir bėgti į vaistinę vaistų.

Šiaip taip ji nusiramino.

— Nepyk ant manęs, bet man taip liūdna, taip liūdna... nes atrodo, kad aš jau niekad tavęs nepamatysiu, Karlai,— kalbėjo ji pro ašaras ir, net nespėjus jam sulaikyti, nusliuogė nuo pasostės, atsiklaupė priešais, apkabino jam kelius ir karščiausiais, tiesiog iš širdies išplėštais žodžiais, sklidinais meilės ir nevilties, ėmė maldauti, kad ją mylėtų, kad jos nepasmerktų vienatvei ir kančioms.

Ji jautėsi tokia nelaiminga dėl to išvažiavimo ir tiesiog alpo, pagalvojusi, kad gal jau niekad jo nepamatys.

Puolė jam ant krūtinės, glaudėsi prie jo visu kūnu, bučiavo, laistė ašaromis, ir, nors jis, sujaudintas jos skausmo, kalbėjo aistringus meilės žodžius, kraupi baimė, sąmoningai mirštančiųjų baimė skausmingai gniaužė ir draskė jai širdį.

O paskui, ašarų ir skausmo išvarginta, iškamuota, ji padėjo galvą jam ant krūtinės ir, laikydama jį už rankų, ilgai tylėjo, tik ašaros kaip perlų vėriniai tyliai riedėjo per veidą ir kartkarčiais nuo kūkčiojimo virpčiojo krūtinė.

Pagaliau juodu išsiskyrė; jis turėjo pažadėti, kad nors iš tolo ją palydės į Berlyną ir paskui rašys kas savaitę.

Boroveckis jautėsi kaltas dėl jos padėties, bet ir bejėgis kuo nors padėti.

Namo jis važiavo mirtinai nuvargęs, liūdnas, persisotinęs jos ašarų ir skausmo, sudirgintas jos žodžių ir taip pat kenčiantis.

— Kad juos perkūnai, tuos romanus su svetimomis žmonomis! — nusikeikė jis, eidamas į savo butą.

XVII

Fabrikas dirbo, o tikriau sakant, tik vienas skyrius — verpykla, kuria rūpinosi Maksas taip uoliai, kad ištisas dienas iš jos neišeidavo; kadangi iš pradžių, kaip paprastai, dažnai gesdavo mašinos, jis virto šaltkalviu, mechaniku, darbininku ir direktorium, pats visur buvo ir pats beveik viską darė, bet pirmos verpalų partijos, jau paruoštos pardavimui, supakuotos ir su jų firmos ženklu taip jį pradžiugino, jog pasijuto visai atlygintas už savo triūsą.

Boroveckis rūpinosi likusių skyrių užbaigimu taip pat uoliai ir karštai, nes norėjo juos paleisti dar iki žiemos.

Moricas rūpinosi fabriko prekybiniais ir kai kuriais administracijos reikalais.

Jis taip pat dirbo su užsidegimu, nes manė, kad dirba sau, ir vis atkakliau brovėsi į fabriko savininkus; įmonei nuolat reikėjo pinigų, kurių Karolis neturėjo, o Moricas asmeniškai ir per savo statytinius, dažniausiai per Stachą Vilčeką, parūpindavo jų mokėjimams bei einamosioms išlaidoms ir tyliai, vis per kitus asmenis supirkinėjo Boroveckio vekselius bei įsipareigojimus.

Ir dabar jis pamatė, jog Grosgliukas tikrai neklydo, kai numatė, kad, įsteigus Boroveckio fabriką, lenkai pakels galvas.

Ir iš tikrųjų, Lodzėje jau ėjo šnekos apie kelis lenkų planus steigti fabrikus, o blogiausia buvo tai, kad spauda kėlė didelį triukšmą ir dėl to prasidėjo savotiškas opozicinis judėjimas tarp kai kurių urmininkų, kuriems buvo iki gyvo kaulo įgrisę blogi ir pigūs žydų gaminiai.

Daugelis agentų, kurie turėjo reikalų su solidžiomis prekybos įmonėmis, aptarnaujančiomis turtingą ir prašmatnią klientūrą, pradėjo domėtis „Boroveckio ir B-vės" fabriko gaminių asortimentu.

Bet tai buvo nepagrįsti būkštavimai; su jais Moricas prieš savo valią išsidavė Karoliui, šis linksmai nusijuokė ir pasakė:

— Perdedi ir dar kartą perdedi. Tik pagalvok, ar gali mūsų fabrikas su kuo nors konkuruoti? Kai Bucholcas per metus pagamina šimtą milijonų metrų, kai beveik tiek pat paleidžia į rinką Šaja Mendelsonas, ką gali reikšti mano keliolika metrų? Kam gali pagadinti biznį? O juo labiau kad aš noriu daryti pas mus negaminamas ir gabenamas iš užsienio rūšis. Jeigu gerai sektųsi, jeigu būtų pinigų ir būtų galima greit plėsti fabriką, tuomet gal ir būtų konkurencija šlamšto gamintojams, beje, aš dažnai apie tai svajoju ir turiu pasiekti.

Moricas išėjo, nieko nepasakęs.

Karolis jau ir taip kreipė į jį daugiau dėmesio po Cukerio įspėjimo ir nuogąstaudamas matė, jog Moricas per daug stengiasi gauti pinigų ir per daug jų įdeda į įmonę ir darosi vis drąsesnis, vis dažniau priešpastato Boroveckiui savo valią ir savo nuomonę dėl įmonės tvarkymo.

Jis dažnai būdavo nepakenčiamas, įžūlus, brutalus, bet Boroveckis turėjo sukąsti dantis ir tylėti, nes jautėsi bejėgis išsivaduoti iš jo priklausomybės.

— Pinigų! Pinigų! — šaukdavo jis tuomet širdyje ir, žiūrėdamas į savo fabrikėlį bei lygindamas jį su greta stovinčiais Miulerio kolosais, pajusdavo dygų, įkyrų pavydą, pykdavo pats ant savęs.

Jis užmiršdavo, kad Miulerio pastatai augo trisdešimt metų, kad korpusai kilo vienas po kito, kad prireikė daugelio metų, kol atsirado tie galingi, darbo dundesio pilni mūrai; ne, jis troško iš karto turėti tokį fabriką.

Be to, jis apskaičiavo, kad, ir geriausiai klojantis, neturės tiek gryno pelno, kiek gaudavo algos pas Bucholcą.

Dėl to jam buvo gėda paties savęs.

Jis norėjo atsistoti greit ir tvirtai, norėjo turėti apyvartoje milijonus, norėjo, kad jį suptų šimtai mašinų, tūkstančiai darbininkų, kad būtų pašėliškas tempas, plūstų milijonai, ūžtų didelė, galinga pramonė, prie kurios jis buvo įpratęs pas Bucholcą; o čia, pas save, jis turėjo fabrikėlį, kur visuose skyriuose tebuvo 300 žmonių!

Troškęs skrajoti, turėjo šliaužioti!

Jį žemino tas menkumas, jo plati prigimtis troško toje smulkios gamybos, derybų dėl kapeikų, šlykščiōs skatikinės ekonomijos atmosferoje.

Jam tiesiog skausmą kėlė tas būtinumas ieškoti pigesnių tepalų, pigesnių dažų, pigesnės anglies ir pigesnių darbininkų, tas nuolatinis, nepaliaujamas rūpestis dėl pinigų.

— Jeigu ir toliau taip seksis, gausime daryti pigius gaminius,— pasakė jis kartą Moricui.

— Bet gausime ir didesnį pelną.

Jam su įkarščiu bedirbant, vėl praėjo kelios savaitės.

Fabrikas dirbo, bet kol kas gamino tik verpalus; jie juos pardavinėjo, nes po žiemą įvykusio medvilnės kracho ir rudenį, prasidėjus atgijimui, medvilnė labai pabrango, turėjo didelę paklausą ir būdavo išperkama beveik tuoj pat po apdorojimo; tačiau dabar, kai jau veikė ir kiti skyriai, teko gaminti, krauti ir su prekėmis laukti pardavimo sezono, kuris prasidės tik vidury žiemos, o tuo tarpu be paliovos reikėjo vis naujų išlaidų, o kreditas nesiplėtė, priešingai, beveik visai išnyko.

Grosgliuko suorganizuotas suokalbis buvo vieningas ir kaip ankštas lankas smaugė fabriką, pakirsdamas pasitikėjimą, atimdamas kreditus ir skleisdamas žalingus gandus apie greitą firmos bankrotą.

Boroveckis dėl to vis labiau nerimavo, vis dažniau dairesi į senį Miulerį ir galvojo, ar nepaprašius tiek sykių siūlytos pagalbos.

Bet vis dar susilaikydavo ne tiek dėl Ankos, nes jau gerai žinojo, kokiomis sąlygomis Miuleris duotų pinigų, kiek dėl savo išdidumo, dėl užsispyrimo, kuris augo, daugėjant kliūtims.

Tais momentais, kai labai atvirai galvodavo apie save ir savo padėtį, jis tyčiodavosi iš savo kvailų prietarų, bemaž keikdavo romantizmą, kaip vadino pats abejojimus, kurie dar trukdė palikti Anką ir vesti Madą, bet vis dėlto jiems paklusdavo.

Gal todėl, kad Anką jis matydavo kasdien, kad pradėjo suprasti jos būklę — jog ji jau nebe ta buvusi linksma, nuoširdi, patikli mergina, o kažkokia visai kitokia moteris, apimta liūdesio ir tylios rezignacijos.

Jam buvo gaila jos.

O Anka?

Anka vaikščiojo lyg šešėlis. Ji sublogo, iš jos veido dingo šypsena, užleisdama vietą didžiuliam, kaip jai atrodė, nepagydomam liūdesiui.

Ji per dienas sėdėjo prie pono Adamo, kurį lapkričio pirmosiomis dienomis ištiko paralyžiaus priepuolis; ligonį vos pavyko išgelbėti, bet dabar jis gulėjo bejėgis, vos galėdamas pajudinti rankas ir šiek tiek kalbėti.

Ji rūpinosi juo, kentėjo visus jo kartais vaikiškus kaprizus. Skaitė jam knygas ir turėdavo išgalvoti įvairių pramogų, nes jis nuobodžiavo, kadangi, nepaisant luošumo, buvo įpratęs gyventi judriai.

Visa tai ji darė jeigu ne su malonumu, tai bent todėl, kad buvo labai prie jo prisirišusi.

Dėl tos ligos namai dar labiau ištuštėjo ir darėsi jai panašūs į kapą, kuriame turėjo gyventi.

Dienos slinko baisiai vienodos, nė kiek nepakeisdamos nei pono Adamo ligos, nei jos santykių su Karoliu, kuris dabar dėl tėvo dažniau vakarais sėdėdavo namie, pasakodavo apie savo reikalus ir dažniau kreipdavosi į ją.

Tai nedžiugino jos ir vis mažiau domino.

Ji nenorėjo sau prisipažinti, kad jausdavosi laisvesnė tuomet, kai Karolio nebūdavo namie.

Jo darbo išvargintas, susirūpinęs veidas, jo liūdnos akys, kuriomis kartais pažvelgdavo į jos galvą, ją erzino ir skaudino.

Tokiais atvejais ji sau priekaištaudavo, kad jis dėl jos kenčia, kad ji viskuo kalta.

Tačiau tokie priekaištai kamuodavo neilgai,— jie užleisdavo vietą įžeistam išdidumui, o ji vis geriau imdavo suvokti jo šaltą, egoistišką širdį.

Bet tada jos širdis vėl plyšdavo iš gailesčio dėl jo.

O būdavo akimirkų, kada tarytum aidas sugrįždavo — ne jos ankstyvesnė meilė, o meilės troškimas, troškimas pasinerti jausmuose, patikėti visą gyvenimą tokiai stipriai bangai, kad ji tik nuneštų, kad tik pasibaigtų vienatvės kančios, laukimas, betikslis blaškymasis ir tasai laikymasis vien savo jėgomis.

Kartą ilgo ir atviro pašnekesio metu Nina išplėšė tą pavydžiai saugomą jos širdies paslaptį ir nustebusi sušuko:

— Kam kankinies? Kodėl neišsiskiriate tuojau pat?

— Negaliu. Kaipgi paliksiu tėvą, juk vien žinia apie mūsų išsiskyrimą jį užmuštų.

— Betgi nemylėdama netekėsi.

— Nekalbėkime apie tai. Negaliu už jo tekėti, nes pagadinsiu jam karjerą, jam reikia vesti turtingą, kad galėtų įgyvendinti savo planus, kad galėtų nueiti ten, kur trokšta. O aš juk negaliu būti jam kliūtis ir... nebūsiu.

— Tu jį dar myli?

— Nežinau. Žinau, kad kartais jį myliu, kartais neapkenčiu, o visuomet man gaila jo, nes jis nėra laimingas. Aš nujaučiu, kad jis niekados nebus laimingas.

— Bet šitaip ilgiau trukti vis dėlto negali.

— Sunku gyventi, sunku! O dar prieš metus, netgi pavasarį, aš buvau tokia laiminga. Kurgi ta laimė, kur? — pasiskundė ji gailiai ir, negirdėdama Ninos

guodimo, ėmė žiūrėti pro langą į apsnigtą ir fabrikų dūmų supurvintą pasaulį.

Pliki medžių griaučiai, vėjo siūbuojami, lankstėsi ir, gailiai, gedulingai vaitodami, žvilgčiojo į langus, tarytum šaukdami pagalbos ir pasigailėjimo.

— Kas yra meilė? Toji meilė, kuri turi nesibaigti amžiais, kuri turi sujungti dvi sielas visiems laikams, kuri jas sulydo? Iliuzija, migla, kurią išsklaido menkiausias vėjas... Juk aš mylėjau! Man atrodė, kad myliu tikrai, visa širdimi, kad atiduodu visą sielą tam jausmui — kurgi dabar tas mano didelis jausmas?

— Jis dar yra šitame skunde,— sukuždėjo Nina.

— Kas atsitiko su ta meile? Ją užmušė įsitikinimas, kad aš nesu mylima. O juk sako, kad didelę meilę, kaip ir išdavystę, ugdo ir duoda jai peno neištikimybė, nusivylimų kraujas, kančios. Ne, tai, ką aš laikiau meile, nebuvo meilė, aš netinkama dideliam jausmui, tikrai meilei,— smerkė ji pati save, tik savyje ieškodama blogio šaltinio, tik save kaltindama.

— Taip, yra oranžerinė meilė, kuri paprastoj atmosferoj miršta. Yra meilė ameba, kuri apsivynioja apie mylimąjį ir gyvuoja tol, kol iš ten gauna peno. Yra meilė garsas, ją reikia sukelti, nes pati savaime ji neegzistuoja. Bet tu savęs nekaltink, nes esi nekalta.

Ji nebaigė, nes įėjo Travinskis, jis sustojo, nenorėdamas jų trukdyti.

— Ar būsi vakare namie?

— Atėjau tau pasakyti, kad netrukus išeisiu. Šiandien šeštadienis, susirinkimas pas Kurovskį.

— Girdėjau tikras legendas apie tuos vakarus. Ką jūs ten darote?

— Geriame ir kalbame, o kalbame apie viską. Tai vakarai, kur visi vieni kitiems drožia į akis teisybę. Diriguoja Kurovskis.

— Keista, kad norite klausyti teisybės apie save, nes sakyti yra labai lengva; net ir labiausiai save smerkdamas, skriaudos nepasidarysi.

— Tikrai keista, kad jie sako vieni kitiems teisybę ir jos klausosi.

— Tai tik įrodo. kad šiek tiek kultūringam žmogui neužtenka fabrikų, reikalų bei pinigų, retkarčiais jam reikalinga šalta sąmoningumo arba bent svajonių maudyklė.

— Teisingai sakai, nes ten ateina netgi Kesleris, kad galėtų parodyti savo piktą sielą ir nebaudžiamas mus plūsti. Vienintelė proga, tad ir nepraleidžia jos.

— Žmogus su vienodu malonumu demonstruoja tiek blogį, tiek ir gėrį — kad tik būtų pripažintas.

XVIII

Viešbutyje pas Kurovskį buvo jau beveik visi, kurie priklausė tam siauram rateliui; susirinkusieji sėdėjo aplink didelį apskritą stalą, apstatytą buteliais ir apšviestą sidabrinėmis žvakidėmis su keliolika žvakių.

Travinskis atėjo su Boroveckiu, pas kurį buvo užsukęs pakeliui.

Juodu pataikė kaip tik tuo metu, kai Kesleris užkimęs, švokšdamas iš neapykantos, drožė piktą prakalbą:

— Nei vienas, nei dešimt jūsų fabrikų nesukurs jums savos pramonės. Jūs turite pirmiau civilizuotis, susikurti šiokią tokią pramoninę kultūrą, tik tada jūsų pastangos nebekels juoko. Aš jus gerai pažįstu! Jūs labai gabūs, nes pusė įvairių garsiųjų Europos muzikantų ir dainininkų — tai lenkai. Jūs gabūs, puikūs dideli ponai, tai kodėl nevažiuojate į Monaką? Kodėl užmiršote sezonus Nicoje, Paryžiuje, Italijoje? Ten į jus žiūrėtų su nuostaba, juk jums taip patinka, kai kas stebisi! Jūs gi viską darote, norėdami nustebinti, pasirodyti pasauliui, dėl gražios frazės! Jūsų darbas, taurumas, menas, literatūra, gyvenimas — tai tik fra-

zė, maždaug gerai deklamuojama galerijos publikai, o jeigu jos nėra — tada sau. Jūs bankrutuojate anksčiau, negu ką nors įsigyjate. Jūs koketuojate su viskuo — ir čia jūs tikri karaliai. Kalbu bešališkai, sakau, ką pastebėjau, duodu keletą grynai anatominių, principinių pastabų. Jūs vaikai, kurie dedasi suaugusiais.

Jis nutilo ir ėmė gerti vyną, kurio Kurovskis jam tuojau pripylė.

— Jūs teisus ir drauge neteisus. Jeigu kiaulė samprotautų, pavyzdžiui, apie erelį, tai samprotautų panašiai; jeigu ji lygintų savo nešvarumą, savo purviną tvartą, savo barbarišką storžieviškumą, savo kvailą ir brutalią jėgą, savo šlykštų žviegiantį balsą, savo protą, apsiribojantį tik noru kuo daugiau prisiryti, jeigu ji visa tai palygintų su erelio grožiu, su jo laisvės troškimu, su jo noru pakilti iki saulės, su jo išdidumu, meile platybėms,— ji imtų jo neapkęsti ir niekinti. Tai, ką tamsta pasakei, yra ne sinteze, o tik žemesnės rūšies padaro piktas urzgimas,— atsakė Kurovskis, vėl pripildamas jam vyno.

— Man vis tiek, kas aš esu, nes nekenčiu ir niekinu jus.

— Lauk jį! — suriko Myškovskis, pašokęs nuo kėdės.

— Nusiramink! Jo neapykanta rodo mūsų jėgą.

Kesleris nieko nebeatsakė, išsitiesė fotelyje ir, klastingai šypsodamasis, ėmė skaityti kažkokį purviną, suglamžytą laišką.

— Greit išsėmėt temą,— pastebėjo Karolis.

— Kesleris spiaudo — mes leidžiame, nes tokiu būdu jis parodo savo vaikiškus dantukus. O antra vertus, jis visai apsijuokė, manydamas, kad, išplūdęs, apdrabstęs rasine panieka ir neapykanta, įstums mus į neviltį ir pražūtį arba išgąsdinęs privers užleisti vietą tiems išmintingiems, darbštiems, civilizuotiems, kilniems vokiečiams. Kvailys! Nežino, kad tauta gali gyvuoti, vystytis ir nugalėti tik čaižoma neapykantos

botagais, tik apsupta tykančių ją sudraskyti šakalų, o ne angelų, giedančių taikos ir meilės himnus.

— Pasaulis yra skaičius, pasakė Pitagoras, bet tu, Kesleri, esi tik nulis, klaikus nulis, vienišas nulis,— piktai sušuko Myškovskis.

— Išgerkim,— pasiūlė Moricas, kuris paprastai tik klausydavosi.

Jie išgėrė, paskui vėl išgėrė, užsirūkė cigarus ir kurį laiką tylėjo.

Travinskis, kuris mėgo sakyti palaidas mintis ir pastabas, nesusijusias su pokalbiu, pertraukė tylą ir aiškiu, labai melodingu balsu prabilo:

— Žmogus, gyvenantis apskaičiavimu, žmogus, gerai veikiantis bendros didelės mašinos ratelis, sudaro tik pilką visuomenės foną; jis nulis pažangai, dydis, kuris išsaugo *status quo*[1], geriausiu atveju jis civilizacijos konservatorius, o ne jos kūrėjas.

— Ko tamsta nori, kur tamsta krypsti, į asmenybės kultą? — sušuko staiga Vysockis.

— Aš tik konstatuoju, kad žymūs asmenys veda pasaulį pirmyn, kad be jų būtų naktis, viešpatautų chaosas ir akli gaivalai.

— O iš kurgi atsiranda tie asmenys? Krenta iš mėnulio su gatavais įstatymų, pažangos, atradimų, išradimų sąrašais, ką? O gal jie irgi tos pilkosios „konservatorių" masės, to visuomenės fono produktas? Taip? O jeigu taip, tai aš baigiau,— sušuko jis įnirtęs, pasiraitė ūsus, nusidulkino atlapus, įtraukė rankogalius ir jau pasirengė karštam disputui.

— Padaryk tamsta galutinę išvadą,— lėtai tarė Travinskis.

— Žymūs asmenys, kurie, kaip jūs sakote, veda pasaulį, tie meno mokslo, veiklos, jausmų ir t. t. genijai yra tik nesąmoningi įrankiai, kuriais pasireiškia jų rasė, tauta arba valstybė, kuri juos iškėlė. Jų dydis

[1] Esamoji būklė (lot.).

yra tiesiog proporcingas aplinkai. Jie yra įgaubtas veidrodis tam, kad atspindėtų ir surinktų į fokusą visas savo tautos svajones, troškimus ir poreikius. Todėl sunku tikėtis, kad papuasų tarpe gimtų Kopernikas arba Hene-Vronskis[1].

— Panašiais faktais įtikinsiu jus, kad yra kitaip, kad genijai nėra savo rasių padarinys, o visai kažkas kita, bet prieš tai papasakosiu seną legendą apie genijų kilmę. Kadaise, labai seniai, blogis viešpatavo žmonėse, tarp žvėrių, visoje gamtoje, urvuose, giriose, vandenų gelmėse ir visoje begalybėje. Viešpatavo piktas dievas Chaosas ir jo vaikai: Pavydas, Neapykanta, Smurtas, Badas ir Žudymas. Visi kovojo vieni su kitais. Ilgai skambėjo erdvės nuo aimanų ir raudų, kol pažadino iš susimąstymo Indrą, ilsėjusį visatos gelmėse. Jis ilgai klausėsi, pažvelgė į žemę ir žiūrėjo, kol jo širdis pritvino užuojautos ir dieviškų ašarų šaltinis kaip perlų lietus ėmė tekėti į erdves. Kelios ištiškusios ašaros nukrito ant žemės; iš jų atsirado ir atsiranda genijai, kurie veda paklydusią vargšę žmoniją į šviesą, atgal į Indros prieglobstį. Gimę iš dieviškojo gailesčio, jie yra gailestis, šviesa, meilė ir žmonijos išganymas.

— Pasaka kaip pasaka, jeigu nebūtų stebuklinė, neturėtų prasmės,— sušuko Vysockis, ir jie pradėjo karštai įtikinėti vienas antrą. Nesiliovė nė per vakarienę, kuri buvo netrukus paduota, bet kalbėjo tyliau, nes Kurovskis pagyvėjo ir įsijungė į pokalbį, kuris vėl pasidarė bendras.

Tik Boroveckis negalėjo išsijudinti, mažai kalbėjo ir visai nesiklausė, užtat daug gėrė ir nekantriai dėbčiojo į kitus. Jis norėjo pasilikti vienas su Kurovskiu, tačiau niekas nė neketino išeiti, ypač dabar, kai padavė juodą kavą, kai truputį apsvaigęs Kurovskis, glostydamas jau pasidabruotą juodą barzdą ir žybčiodamas riešutmedžio spalvos akimis, kurios nuo susi-

[1] Juzefas Hene-Vronskis (1778—1853) — lenkų matematikas ir filosofas

jaudinimo darėsi panašios į tigro akis, pokalbio metu svaidė ištisas puokštes paradoksiškų aforizmų.

Štai kai kurie iš jų:

„Sąžiningumui kartais būna nuobodu, tada jo saugokitės."

„Galima būti net ir doram, bet su sąlyga, kad retkarčiais būtų pakviečiama pietų nuodėmė."

„Kas trokšta teisingumo, gali jį nusipirkti."

„Kuo skiriasi teistas nuo ateisto? Tik atvirkščiu kvailumo poliumi."

„Nėra tokio niekšo, kuris retkarčiais nečiupinėtų sau šonų, ar nedygsta jam angelo sparnai."

„Lodzė pripažįsta visus įsakymus, neklauso tik vieno — nevok."

„Teisybė brangiausiai kainuoja civilizuotoms visuomenems, tad nebijokime, ji niekados neviešpataus."

„Mes paklūstame įstatymams ir gerbiame juos, jeigu jie paremti durtuvais."

„Mūsų civilizacija yra per didelė mūsų dar barbariškoms sieloms, mūsų dar laukiniams instinktams. Puošiamės ja lyg nykštukai milžinų rūbais."

„Tai, ką mes žinome, tėra degtukas, žibantis amžinybės tamsoje."

„Kas galėjo visas atsiduoti vienai idėjai, tegul nesigiria, nes matyti nedaug teturėjo atiduoti."

„Blogų arba gerų žmonių nebūna — yra tik kvaili arba išmintingi."

Kesleris nebegalėjo ramiai klausytis, paniekinamai gūžtelėjo pečiais ir sušuko:

— Žaidžiate kaip vaikai tuščiomis žodžių skardinėmis, aš einu namo.

— Ir aš taip manau,— dviprasmiškai pasakė Kurovskis.

Kesleris pasiliko.

Pokalbis nukrypo į literatūrą. Jam vadovavo Myškovskis, kuris pasakė Boroveckiui, pasišaipiusiam iš literatūros entuziastų:

— Iš pradžių buvo daina ir pabaigoje bus daina, o ne šukuotų vilnų verpimo vadovėlis. Bet tiek to!

Jis atsistojo, kažkaip keistai, lyg gailėdamasis, pasižiūrėjo į susirinkusius ir tarė:

— Išgerkite su manim atsisveikindami, rytoj išvažiuoju į Australiją.

Visi pradėjo juoktis ir išgėrė, bet jis pakartojo rimtai:

— Nesijuokite, duodu jums garbės žodį, kad rytoj naktį palieku Lodzę visiems laikams.

— Kur? Kam? Kodėl? — pasipylė klausimai.

— Į pasaulį, kur akys mato. O kam? Kad būčiau toli nuo Europos ir fabrikinės civilizacijos, man jau gana to liūno, trokštu jame, skęstu, mirštu. Dar pora metų, ir aš čia visai supūsiu, o aš noriu gyventi ir todėl išvažiuoju. Pradedu gyventi iš naujo, žmoniškai.

— Bet kodėl? — šaukė jie, nustebę ir sujaudinti tokio nepaprasto sumanymo.

— Kodėl? Nes man nuobodu, man įgriso įstatymų, papročių, santykių, institucijų tironija, nes man įgriso ta sena paleistuvė Europa, man koktu nuo melo, koktu nuo visokių taisyklių, kurios mane valdė ir neleido niekad būti savimi, visa man įsipyko ir visa man yra per skaudu, kad galėčiau ilgiau kentėti.

— Argi kur kitur jums bus geriau?

— Pažiūrėsiu — pamatysiu. Likite sveiki.

Jie atsisveikino su juo, bet visi įkalbinėjo pasilikti, nes visi jį mėgo ir, nepaisydami keistumų, labai vertino.

Kurovskis nieko nesakė, tik sekė jį akimis, o paskui, kai bučiavo atsisveikindamas, sukuždėjo:

— Gerai darote. Jeigu nejausčiau pareigos budėti čia iki galo, iki paskutinio atodūsio, eičiau su jumis. Jeigu jums reikės pinigų, parašykite.

— Ką jūs, po velniais, juk imu su savim didžiausią kapitalą — sveikas rankas ir galvą. Juk važiuoju ne moterų vilioti arba linksmintis, o laisvai ir nepriklausomai gyventi. Prisiminkite mane kartais, jeigu norite, ir žiūrėkit, negaišinkite gyvenimo pinigams daryti, nepaverskite savęs darbiniais gyvuliais, netapkite mašinomis, nesumenkėkite, be saiko apsikrovę darbais.

Jis išbučiavo visus, stipriausiai Kurovskį, ir šaipydamasis, kad neparodytų susijaudinimo, išėjo.

— Beprotis! — paniekinamai sumurmėjo Kesleris ir taip pat netrukus išėjo drauge su Moricu ir Vysockiu.

Pasiliko tik Kurovskis ir Boroveckis.

Apniukusiomis akimis Kurovskis žvelgė į kažkokį tolį, negalėdamas numalšinti skausmo, kuris jį apėmė dėl Myškovskio išvykimo.

— Tik valandėlę tave sugaišinsiu,— prabilo Boroveckis.

— Sėskis, iki ryto dar yra laiko,— pasakė jis, parodęs į langą, į priešaušrį, besiskverbiantį pro aprasojusius stiklus.

Karolis ilgai pasakojo apie savo fabriką, apie reikalus, apie būtinumą nusikratyti bendrininkais, paminėjo suokalbį prieš jį ir pagaliau pasiūlė sudaryti bendrovę.

Kurovskis ilgai galvojo, teiravosi smulkmenų, pagaliau tarė:

— Sutinku, bet su viena sąlyga. Iš anksto įspėju, kad sąlyga svarbi ir... gal truputį keista.

— Sakyk.

— Gali tau nepatikti, bet... bet išklausyk ramiai, kaip biznierius.

— Laukiu susidomėjęs.

— Nevesi Ankos!

Boroveckis pašoko nuo kėdės, jo veidas paraudo, bet paraudo iš staigaus, neapsakomo džiaugsmo. Jis kone puolė jam ant kaklo, tačiau greit susivaldė, paniuro ir ėmė ieškoti skrybėlės.

— Aš sakiau, išklausyk ramiai, kaip biznierius. O antra vertus, kalbėkime atvirai, neapgaudinėdami patys savęs, nes perdaug gerai pažįstame vienas kitą.

— Gerai, kalbėkime atvirai.

— Aš sudarysiu su tavim slaptą bendrovę, kad galėtum atsikratyti skolų ir išgrūsti dabartinius bendrininkus, o tu už tai grąžinsi žodį panelei Anai ir vesi, ką tik nori, kad ir Madą Miuler.

— O tu Anką?

— Tai jau mano reikalas, kas bus vėliau, tu tik grąžink jai žodį ir nebekankink. Šitokia padėtis žudo merginą, juk ji pati nepasakys.

— Seniai būčiau taip padaręs, aš dažnai galvojau ir tebegalvoju apie tai, bet bijau, nes žinau, kokia jinai jautri, ir dar, dar...

— Ir dar, kaip man atrodo, ji jūsų nemyli, tad padarykite jai malonę.

— Kai ką žinau apie tai,— pasakė jis, labai skaudžiai užgautas jo žodžių.

— Na, ir jūs nemylite jos.

— Čia tai jau mano reikalas. Tik tiek jums pasakysiu, kad, kol ji pati neatsisakys, aš būsiu jos sužadėtinis ir netrukus vesiu. Stebiuosi, kad pasiūlėte man tokią aferą,— užbaigė jis, netikėtai labai susijaudinęs.

— Jūsų teisybė, matyti, buvau nepakankamai blaivus ir pateikiau netikusius argumentus.

— Labanaktis.

Kurovskis padavė jam ranką, liūdnai pažvelgė įkandin, o paskui paskambino ir liepė tuojau kinkyti arklius.

— Vargšė Anka! — sukuždėjo jis.

XIX

— Užsuksiu valandėlę į fabriką, o paskui eisiu drauge su jumis, nesinori grįžti namo,— pasakė Kesleris Moricui, kai jie išsiskyrė su Vysockiu.

— O gal pas mane arbatos išgersit?

— Gerai. Kažkas man yra, ir nežinau kas! — sukuždėjo jis, nervingai krūptelėjęs.

Jie lėtai žingsniavo tuščiomis, lyg išmirusiomis, gatvėmis. Sniegas baltavo ant stogų, dengė gatves ir šaligatvius plona, prišalusia pluta. Nyki, pilkai drumzlina žiemos aušra niūriai gaubė miestą. Jau gesino žibintus, visi daiktai liejosi vieni su kitais, nyko, tik kur-ne-kur suspingsėdavo kokia šviesėlė ir vėl tuojau užgesdavo.

— Būtinai turite būti fabrike?

— Būtinai, naktį dirba visi skyriai.

— Atleiskite man už pastabą, bet, jumis dėtas, aš neičiau pas Malinovskį, jis panašus į pasiutusį šunį, pririštą grandine.

— Kvailys, jo duktė man kainuoja apie penkis tūkstančius rublių per metus, o jis dar man urzgia.

— Jis jau yra buvęs Sibire,— sukuždėjo Moricas.

— Tai tykus žmogus. Reikia pas jį užeiti, parašė man laišką, todėl noriu atsakyti jam asmeniškai.

Jis klastingai išsišiepė.

— Dėl Zoskos?

— Taip.

— Ar turite bent revolverį?

— Turiu koją tam lenkiškam šuniui, jeigu pradės urgzti — sutraiškysiu. Duodu jums žodį, kad neurgs, jis tik nori gero atlyginimo už dukterį. Ne pirmą kartą tvarkau tokius reikalus,— tarė jis pašaipiai, bet širdy pajuto kažkokį šiurpulį — ne iš baimės, nes to jausmo visai nepažino, bet iš nesuprantamo liūdesio ir nuovargio.

Jis žvalgėsi į pilką dangų, į tuos niūrius tarsi mirusių namų apkasus, klausėsi tos keistos, erzinančios užmigusio miesto tylos.

Bet visomis mašinomis ūžiančio fabriko kieme, užlietame elektros šviesos ir pilname judėjimo, jis vėl pasijuto gerai.

— Palaukit valandėlę, pasikalbėsiu ir tuojau grįšiu.

Jis įėjo į beveik visai tamsų bokštą, nes tik viena lemputė, kabanti prie aprūkusios sienos, dulkė truputį blankios šviesos į dirbančius stūmoklius ir į apatinę dalį smagračio, kuris, kaip visuomet, pašėlusiai sukosi, kaukdamas klaikią jėgos giesmę ir grėsmingai žybčiodamas didžiuliais plieniniais stipinais.

— Malinovski! — pašaukė jis nuo durų, bet jo balsą sudraskė geležinės mašinos žiaunos.

Malinovskis, susikūprinęs, su ilga palaidine, su tepaline ir skudurais rankose sukiojosi aplink mašiną, budėdamas prie to baisaus galvijo; visai pasinėręs į riksmų ir triukšmų chaosą lyg į audringos jūros gelmes, jis tik stebėjo judančią pabaisą, kuri, lyg apsvaigusi iš padūkimo, įnirtingai riaumodama, blaškėsi, drebino mūrus ir skleidė bokšte siaubą.

— Malinovski! — suriko Kesleris jam palei pat ausį.

Malinovskis išgirdo, priėjo arčiau, pastatė tepalinę ir lempą ir, ramiai žiūrėdamas į jį, ėmė šluostytis rankas į palaidinę.

— Rašei man laišką? — griežtai paklausė Kesleris.

Jis linktelėjo galvą.

— Ko nori? — įžūliai drėbė jis, nes Malinovskio ramumas jį erzino.

— Ką padarei su Zoska? — sukuždėjo jis, pasilenkęs prie Keslerio.

— Aha! Tai ko nori? — paklausė jis antrą kartą ir instinktyviai ėmė trauktis už durų.

Malinovskis pastojo jam kelią ir sukuždėjo tyliai, labai ramiai:

— Nieko... Tik užmokėsiu tau už ją.

Jo akys žybtelėjo it plienas, o galingos rankos, panašios į stūmoklius, pakilo gresmingai sugniaužtos.

— Pasitrauk, nes suskaldysiu tau makaulę!

Jį nukrėtė baimė, Malinovskio akyse jis išvydo mirties nuosprendį.

— Pamėgink, pamėgink!..— niūriai sumurmėjo Malinovskis.

Jie sustojo vienas prieš kitą, valandėlę žiūrėjo kaip du tigrai, įsirėžę prieš baisų šuolį.

Jų akys ėmė blizgėti kaip tie smagračio plieniniai stipinai, šmėkščiojantieji šešėliuose tarsi iltys.

Pabaisa, lyg koks roplys, apraizgytas tamsos, tviskesio ir kibirkščių tinklais, įnirtingai kaukė, blaškėsi, tarsi ieškodama, kaip pabėgti iš tų drebančių galingų mūrų.

— Pasitrauk! — suriaumojo Kesleris ir taip baisiai smogė kastetu, kad Malinovskis atatupstas nusverdėjo iki sienos, bet nepargriuvo, žaibiškai atsistojo visu ūgiu ir puolė Keslerį, sugniaužė plieninėmis rankomis jam gerklę ir su baisia jėga trenkė jį į priešingą sieną.

— Tu... maita...— urzgė jis ir vis kiečiau smaugė. Kesleris net krenkštelėjo kraujais ir vos išstenėjo:

— Paleisk... paleisk...

— Dabar jau tave pribaigsiu, tu mano, mano... mano...— sukuždėjo jis iš lėto ir kažkaip nesąmoningai truputį atgniaužė pirštus. Tada Kesleris atsipeikėjo ir, pagautas nevilties, įsiutęs puolė pirmyn taip smarkiai, kad abu parvirto.

Malinovskis jo nepaleido, juodu susikibo per pusiau kaip du lokiai ir, dusliai rėkdami, ėmė raitytis, vienas antram daužyti galvas į asfaltą, trankyti į sieną ir mašinos pamatus, maigyti vienas kitą keliais, kandžioti veidus ir pečius, staugti iš skausmo ir įtūžimo.

Neapykanta ir troškimas žudyti aptemdė jų sąmonę, jie vartėsi kaip klaikus kamuolys, kuris čia ritosi, čia kėlėsi, čia vėl griuvo, raičiojosi, kraupiai riaumojo

ir kraujuodamas toliau kovojo tą žūtbūtinę kovą palei dusliai ūžiančią mašiną, po tuo ratu, kuris jau buvo benutveriąs juos plieninėmis iltimis.

Jie galynėjosi trumpai, Malinovskis ėmė viršų ir taip galingai gniaužė, kad net laužė šonkaulius ir krūtinę; tuomet Kesleris paskutinėmis pastangomis sukando jam gerklę.

Juodu vienu metu pašoko nuo žemės, apsisuko ir, klaikiai rėkdami, griuvo ant stūmoklių, tarp švysčiojančių rato stipinų, kurie juos nutvėrė, įtraukė, pakėlė iki lubų ir akies mirksniu sutraiškė.

Tarp virpančių mūrų dar aidėjo jų paskutinis riksmas, o jie buvo jau negyvi, tik jų kūnų suplėšyti skarmalai skriejo baisiojo smagračio orbita, tiško ant sienų, dribo per sukruvintus stūmoklius ir maskatavo, užsikabinę už rato, kuris, sukruvintas, siaubingai didelis, vis sukosi pašėlusiu greičiu ir kaukė lyg pažabota įniršusi jėga.

Malinovskį lydėjo tik būrelis Adamo pažįstamų bei draugų, nes diena buvo baisi, be paliovos pliaupė šlapdraba ir nuo pilkų, žemai slenkančių sunkių debesų pūtė žvarbus vėjas.

Adamas vedė motiną, sutinusią nuo ašarų, beveik be sąmonės, o paskui juos ėjo Jaskulskiai su vyresniaisiais vaikais bei keli kaimynai iš šeimyninių bendrabučių.

Jie ėjo gatvės viduriu, paskui vienkinkį laidotuvių vežimą, kuris šokinėjo per duobes ir tekiniais maišė skystą juodą dumblą, čiurkšlėmis tyškantį į visas puses.

Procesija lėtai slinko Piotrkovo gatve, prisigrūdusia vežimų su prekėmis ir privačių ekipažų; šaligatviais zujo minios juodų, purvais apsitaškiusių žmonių, nuo stogų čiurkšlėmis žliaukė vanduo ir tiško į šaligatvius, į vėjo siūbuojamus skėčius, o sniegas šlapiais kąsniais vis labiau baltino vežimo ir karsto šonus.

Šaligatviu ėjo Bliumenfeldas, Šulcas bei visi kiti muzikantai, už kurių žingsniavo Stachas Vilčekas su kažkokiu jaunu vyru ir vis pasakojo jam apie savo reikalus.

Hornas taip pat ėjo su procesija ir liūdnai apžiūrinėjo visus lydinčiuosius; ieškojo Zoskos, bet jos nebuvo, ir niekas nežinojo, kas su ja atsitiko po Keslerio mirties.

Tuojau už miesto prie lydinčiųjų prisidėjo keliolika darbininkių, jos užtraukė kažkokią nepaprastai liūdną giesmę ir giedojo pačios vienos, nes kunigo nebuvo. Malinovskis buvo laidojamas kaip savižudis ir žmogžudys, paniekintas, gal būt, todėl ir visų veiduose buvo matyti didis sielvartas ir liūdesys.

Bet, tolstant nuo miesto, žmonių vis daugėjo iš visokių gatvelių ir skersgatvių; uždusę dar nuo darbo, purvini, pamėlę nuo šalčio, jie glaudžiomis gretomis apsupo mirusį draugą ir žygiavo tarsi grėsmingas būrys.

Liūdnai skambėjo giesmė, ją draskė vėjas, čaižė sniegas ir lietus, stingdė šaltis.

Kapinių alėjoje nuogi medžiai vaitojo, lankstomi vėjo, o giesmė aidėjo tarsi gaili, begalinio skausmo kupina rauda.

Jie skubiai perėjo kapines, pilnas supuvusių lapų, su sniegu sumaišyto purvo, prašmatnių antkapių ir gūdaus nuogų medžių ošimo, ir pasuko į „užmirštųjų" kampą, kur tarp sudžiūvusių tūbių ir dagių kūpsojo keliolika kapų.

Duobė buvo iškasta, tad netrukus subildėjo ant karsto beriama geltona sušalusi žemė, ūmai kaip audra kilo verksmas ir klyksmas ir ėmė pritarti maldai, kurią balsu kalbėjo darbininkai, suklaupę aplink kapą.

Vėjas staiga nurimo, medžiai nutilo, dar labiau sutemo, ir iš rūškanų debesų lyg milijardai baltų sunkių drugelių pabiro sniegas, nubaltino kapus ir žmones, viską užklojo šalta vienoda marška.

Iš Lodzės pro sniegą dusliai ataidėjo fabrikų sirenos, kaukiančios pavakariams.

— Kas bus su Zoska? — paklausė Bliumenfeldas Vilčeką, kai jie jau ėjo atgal į miestą.

— Eis į gatvę. Sužinojusi apie Keslerio mirtį, ji įsiuto ir ėmė keikti tėvą, kad dėl jo kaltės turėsianti ieškoti kito meilužio. Bet, sako, ja jau pasirūpino Vilhelmas Miuleris.

— Ką jūs dabar, Vilčekai, veikiate? — paklausė Hornas, priėjęs prie jų.

— Ieškau kokio biznio. Grosgliuką mečiau, o anglis man jau įkyrėjo.

— Girdėjau, pardavėte sklypą Griunšpanui?

— Pardaviau,— sumurmėjo jis ir sukando dantis, lyg jam būtų užgavę labai skaudžią žaizdą.

— Ką, apmovė jus?

— Apmovė, apmovė! — iškošė jis pro dantis, kažkaip skausmingai pasimėgaudamas.— Pardaviau už keturiasdešimt tūkstančių ir gavau pelno trisdešimt aštuonis su puse, bet apmovė mane! Nedovanosiu jam iki mirties! — jis pasikėlė kailinių apykaklę, norėdamas paslėpti iš pasipiktinimo kaistantį veidą ir truputį užsidengti nuo sniego, kuris krito jiems į akis vis tirščiau.

— Nesuprantu, gavote šitiek pelno, tai kaipgi jus čia apmovė?

— O taip, žinote, kai jau pasirašėme sutartį, kai pinigus turėjau kišenėje, tasai parka, šunsnukis tiesia man ranką, dėkoja už gerą širdį ir sako, kad aš esu labai išmintingas, tačiau tik iki keturiasdešimt tūkstančių rublių!.. Jis ėmė juoktis ir sako, kad jau būtų davęs penkiasdešimt tūkstančių, nes sklypas jam būtinai reikalingas! Tik pagalvokit, kaip kvailai leidausi apgaunamas, o dabar jis šaiposi iš manęs!

Jis nutilo ir truputį atsiliko, norėdamas apmalšinti tą pašėlusį bejėgišką įtūžimą, kuris jį tiesiog smaugė.

Jam rūpėjo nebe pinigai, jis negalėjo pakęsti, kad jį apgavo, kad toks Griunšpanas iš jo tyčiojasi, kad jis,

Vilčekas, leidosi apgaunamas. Jo ambiciją kamavo neapsakomos kančios.

Su draugais jis atsisveikino šaltai, nes šiuo momentu nebegalėjo į nieką žiūrėti, pasišaukė vežiką ir nuvažiavo namo. Jis tebegyveno savo senojoje lūšnoje, nes butą buvo suderėjęs iki pavasario.

Kambary buvo šalta, drėgna ir labai tuščia, jis vos išsėdėjo iki vakaro, o paskui nukiūtino į „koloniją", kur dabar visada valgydavo, nes jam reikėjo užmegzti glaudesnius santykius su vadinamąja visuomene.

Bet „kolonijoj", kur visada būdavo taip linksma, šiandien visus slėgė liūdesys, o Kama nuolat verkė ir slapstėsi salonėlyje, nes jos širdį labai graudino Adamo Malinovskio išvaizda. Palydėjęs į namus motiną ir palikęs su artimais giminėmis, jis pats išbėgo, kelias valandas klaidžiojo po Lodzę, pagaliau išvargęs atėjo į „koloniją" kasdieninės arbatos; tikėjosi, kad su užjaučiančiais jį žmonėmis bus geriau.

Jis kaip tik sėdėjo prie stalo ir žiūrėjo kažkur į tolį. Jo žalios akys buvo patamsėjusios ir tarytum atspindėjo tą vidinį, galvoje įstrigusį tėvo paskutiniųjų minučių reginį, kuris nuolat kilo jam prieš akis.

Jis nieko nekalbėjo, bet, jausdamas tiek užjaučiančių širdžių, tiek šiltų žvilgsnių, tą tylų kuždesį aplinkui ir tą keistą susirinkusiųjų nuotaiką, ir nuolatines Kamos raudas, nebeištvėrė. Su nieku neatsisveikinęs, jis išbėgo ir prieangyje trūkčiodamas pravirko.

Išbėgo ir Hornas su Vilčeku, paėmė jį savo globon ir nuvežė namo, kur netrukus susirinko visi draugai.

Ilgą laiką visi sėdėjo tylėdami, pagaliau Bliumenfeldas pradėjo smuiku labai tyliai griežti Šopeno noktiurnus, griežė ilgai, griežė iš visos širdies taip, kad Adamas, besiklausydamas muzikos, truputį aprimo.

Paskui pas juos atėjo Davidas Halpernas ir ėmė labai atsidėjęs jį guosti ir karštai kalbėti apie teisingą ir gerą dievą.

Visi klausėsi su mielu noru, tik vienas Vilčekas išsinešdino, nes jo niekas ir niekuo negalėjo sudominti; jau dvi savaitės jį ėdė ta pašėlusi neapykanta Griunšpanui.

Jis per dienas slampinėjo po Lodzę, vis kombinuodamas, kaip pakenkti fabrikantui.

Jis prisiekė jam atkeršyti ir ieškojo progos. Nė negalvojo apie asmeninį kerštą, sumušti arba užmušti; ne, tai būtų niekai, jis norėjo jį sužeisti per kišenę.

Todėl jis dabar ištisas savaites ir gaišo, knisdamasis ir šniukštinėdamas Grosmano fabriko gaisro smulkmenas, nes jautė, kad iš tos pusės galės įkąsti Griunšpanui į pačią širdį.

Jis jau buvo suradęs teisingą kelią, bet kol kas, trokšdamas bent laikino pasitenkinimo, ryžosi atskleisti Boroveckiui Grosgliuko suokalbį ir Morico machinacijas užvaldyti fabriką.

Vieną dieną jis labai rūpestingai apsirengė ir nuėjo aplankyti pono Adamo ir Ankos, tikėdamasis ten sutikti Karolį.

Anka sutiko Vilčeką labai maloniai, nes jisai priminė jai Kurovą, ir tuojau nuvedė pas poną Adamą.

— Stachai! Kaip laikaisi, a? Gerai, kad atėjai, gerai...— sukuždėjo ponas Adamas, tiesdamas jam ranką, kurią Vilčekas kažkaip nesąmoningai, iš seno įpratimo, pabučiavo. Kadangi jis pradėjo pasakoti apie Kurovą, kur neseniai buvo apsilankęs, tai ir Anka prisislinko arčiau ir ėmė atidžiai klausytis.

— Na, bet kaip tau sekasi, a? — pagaliau ėmė klausinėti ponas Adamas.

— Neblogai, neblogai, kaip iš pradžių,— atsakė jis nerūpestingai ir laisvai papasakojo apie savo keturiasdešimt tūkstančių rublių, nes norėjo padaryti jiems įspūdį.

— Na, na! Tepadeda tau dievas, Stachai, gali sau tapti ir milijonieriumi, kad tik nebūtų žmonėms skriaudos.

Vilčekas atlaidžiai nusišypsojo ir pradėjo plačiai dėstyti savo planus bei sumanymus, į kairę ir į dešinę svaidė tūkstančius, lyg tarp kita ko pasakojo apie savo ryšius su milijonieriais, piešė savo ateitį stambiais brūkšniais, bet tuo pačiu metu buvo labai juokingas, nes per daug viskuo gyrėsi.

Anka nusišypsojo ironiškai, o ponas Adamas, nuoširdžiai nustebęs, sušuko:

— Kaip keistai viskas susiklosto šiame pasaulyje! O ar atsimeni, mielas Stachai, kaip ganei mūsų veršiukus, ką? O kaip kunigas Šymonas mušė kandikliu, a?..

— Sunku užmiršti...— sulemeno jis išraudęs, nes Anka labai keistai į jį žiūrėjo.

Tas priminimas sugadino jam nuotaiką, jis netrukus atsistojo ir pasiteiravo apie Karolį.

— Nėra pono Boroveckio, vakar išvažiavo į Berlyną ir sugrįš tik po kelių dienų,— pasakė Anka, pildama jam arbatos.

— Na, o pasakyk man, kaip ten buvo su ta sena žyde, suvalgei jos aguonų vyniotinį, ar ne? — nesiliovė klausinėjęs ponas Adamas, pasinėręs į prisiminimus.

Bet Vilčekui tai labai nepatiko, jis nieko neatsakė, paskubomis išgėrė arbatą ir išsinešdino, niršdamas ant senio ir viso pasaulio.

— Ta mano vaikystė bus man kaip girnapusė prie kojos! — murmėjo jis.

Ponas Adamas ilgai kalbėjo su Anka apie jį, jis ilgai negalėjo suprasti, kas dabar darosi pasaulyje, kad toks, pavyzdžiui, Vilčekas, kuris ganė jų gyvulius, kurį ne kartą buvo gerai prilupęs, dabar yra jau pasiturintis žmogus ir ramiausiai gali juos lankyti, būti su jais kaip lygus su lygiais.

Ponas Adamas buvo demokratas, bet šito negalėjo suprasti, o tikriau sakant, negalėjo sutikti su tokia lygybe, todėl užbaigė šitaip:

— Jie per greit auga! Iš bajorijos turėjo džiaugsmo ir viešpats dievas, bet iš šitų, man atrodo, tik velnias turės džiaugsmo, a, kaip tau atrodo, Anka?..

XX

Boroveckis buvo Berlyne.

Jis atvažiavo pas Liusi, nes ji užvertė jį telegramomis ir grasino nusižudysianti, jei jis neatvažiuosiąs bent kelioms valandoms.

Jis nuvažiavo netgi su noru, nes tikėjosi porą dienų pasilsėti, būdamas toliau nuo fabriko, kuriame jau dirbo visi skyriai.

Jis jautėsi pavargęs ir išsekintas darbo bei nuolatinių rūpesčių.

Su Liusi jis matėsi po du kartus per dieną. Tie susitikimai jam buvo kančia, tuo labiau kad Liusi pasidarė labai negraži; jis negalėjo be pasibiaurėjimo žiūrėti į jos deformuotą figūrą ir beveik su pasišlykštėjimu bučiuodavo jos išpurtusį, geltonomis dėmėmis išbertą veidą.

Ji greit pajuto, kokį daro įspūdį, ir todėl kiekvienas pasimatymas baigdavosi karčiais priekaištais ir ašaromis.

Abu jie baisiai kankinosi.

Ji mylėjo taip pat stipriai, kaip ir seniau, tik jau nebebuvo ta puošni, aistringa meilužė, ta kupina nesąmoningo diskretiškumo, nuoširdaus naivumo ir jaudinančio drovumo Liusi, ta gražioji Liusi, Lodzės pažiba. Ji virto paprasta, vulgaria, neišauklėta ir nekultūringa mažo miestelio žyde, pasidarė rėksnė, įžūli ir kvaila.

Tai būsimoji motinystė taip smarkiai ją pakeitė ir sužadino visas jos rasei būdingas savybes.

Karolis, kiek išsigandęs, stebėjo tuos pasikeitimus, bet, jausdamasis jai kaltas, slopino, kiek galėjo, pasi-

biaurėjimą ir neapykantą, kuri tolydžio augo, ir gana ramiai kentė jos įgeidžius ir kaprizus.

Per kiekvieną pasimatymą ji jam priekaištaudavo, kad jis padaręs ją nelaimingą, mėgaudamasi galimybe kamuoti jį ir save, nuolat primindavo, kad gimsiantis kūdikis esąs jo, kankindavo jį savo nuolatine mirties baime ir pagaliau, aistringai prasiveržus geismams, puldavo į glėbį.

Po kelių dienų jis atsisveikino su ja, nors ir nesirengė dar išvažiuoti, nes jam buvo beišsenkančios jėgos ir kantrybė.

Jis pasiliko Berlyne ir tik dabar tikrai ėmė ilsėtis, leisdamas ištisas dienas ir naktis tuščiose, nereikalaujančiose galvoti pramogose.

Vieną dieną jis sugrįžo rytą, ir jau buvo gerokai po vidudienio, kai jį pažadino telegrafo pasiuntinys su telegrama.

Užmiegotomis, abejingomis akimis jis perskaitė:

„Atvažiuok! Fabrikas dega. Moricas."

Jis šoko iš lovos, skubiai apsirengė ir, lėtai gerdamas seniai ataušusią arbatą, ėmė žiūrėti pro langą į kitą gatvės pusę; tik po gerokos valandėlės pastebėjo, kad rankoj laiko suspaudęs kažkokį popierių, išskleidė jį ir vėl perskaitė.

— Fabrikas dega! — išgąstingu balsu sušuko jis nustebęs ir puolė į koridorių, lyg bėgdamas gelbėti; tiktai prie lifto atsipeikėjo ir susivaldė.

Jis užsakė specialų traukinį ir, pagautas neapsakomos baimės, ėmė laukti kažkokiame restoranėlyje prie stoties.

Jis nieko nežinojo, ką geria, ką daro, ką kalba, nes visa savo esybe buvo ten, prie degančio fabriko.

Kai jam pranešė, kad traukinys laukia, jis gerai suprato, nes įlipo; kai jį kažko klausė, taip pat suprato, tik nemokėjo atsakyti, nes smegenyse nesąmoningai ir be atvangos skambėjo:

— Fabrikas dega!

Traukinys tik iš dviejų vagonų — keleivinio ir bagažinio — bei garvežio čia pat stotyje trūktelėjo kaip pentinais spūsteletas žirgas ir visa garų jėga pasileido į apsnigtas platybes.

Kažkokioje stotyje, kur jie buvo valandėlę sustoję, jis išsiuntė telegramą Moricui, prašydamas telegramomis pranešinėti jam apie gaisrą.

Ir vėl lėkė toliau.

Stotys, miestai, didelės kalvos, upės, miškai tik šmėkščiojo kaip kaleidoskope, slinko kaip vaiduokliai, kaip vizijos ir tirpo nakties tamsoje.

Jie beveik niekur nestojo, traukinys kaip padūkęs žvėris veržėsi pirmyn, išvertęs kruvinas žlibes, rijo erdvę, alsavo auksinių kibirkščių tumulais ir, galingai dainuodamas stūmokliais, įnirtingai dundėdamas ratais per bėgius, skrodė tamsą ir lėkė vis tolyn ir tolyn...

Boroveckis, priplojęs veidą prie vagono lango, vis stovėjo ir žiūrėjo į tamsią naktį, į virpančius šmėkščiojančių daiktų šešėlius, į bėgančias atgal apsnigtas lygumas.

Jis nieko nematė, tik nuolat žvilgčiojo į laikrodį.

Aleksandrove jau laukė telegrama:

„Dega!"

Jis persėdo į jau laukiantį greitąjį traukinį ir važiavo toliau.

Jau buvo vėli naktis.

Jis uždangstė šviesas ir atsigulė, bet negalėjo užmigti, nes galvoje, visame kūne sukosi nerimo tumulai, kupini padrikų vaizdų, kurie buvo jam dar skausmingesni, kadangi negalėjo apčiuopti jų kontūrų ir suvokti; jie skido nepagaunami ir kėlė slogų nepaliaujamą virpulį.

Jis pašoko, atidengė šviesą ir, sukaupęs visą valią, ėmė užrašų knygutėje skaičiuoti savo aktyvus ir pasyvus. Bet nebaigė, išsigandęs viską metė, nes aiškiai pamatė savo padėtį.

Apdrauda galėjo atlyginti tik skolas, dalininkų įnašus ir Ankos pinigus. Nei savo kapitalų, nei savo triūso, nei priemonių būsimam darbui skaičiuose jis nerado.

Jis nenorėjo apie tai galvoti, bet kuo labiau troško užmiršti, tuo įkyriau nelemti skaitmenys lindo iš smegenų gilumos ir mirgėjo karščiuojančiose akyse.

— Ką daryti? — pagalvodavo jis tik tarpais, nes jau nebegalėjo galvoti, nebegalėjo suregzti nė vienos minties, viskas jame sugriuvo, paskendo baisaus nekantrumo bangoje.

Ir vėl jis žvelgė į naktį, keikė traukinį, kad per lėtai rieda, nes jis, karščiuodamasis jau tūkstantį kartų įsivaizdavo nubėgęs pirmyn, jau buvo Lodzėje, jau matė pašvaistes, matė liepsnas, ryjančias jo darbą, girdėjo griūvančių pastatų braškėjimą ir bildesį; jo širdis buvo pilna gaisro, kuris jį deginte degino.

Pašokęs iš vietos, vaikščiojo po vagoną, daužėsi į sienas, jautėsi kaip girtas arba ilgai gulėjo ir, įsižiūrėjęs į šviesą, taip susiliedavo su traukiniu, taip imdavo kartu su juo riedėti ir dirbti, kad pajusdavo savyje ratų apsisukimus, mašinos alsavimą, visas darbo pastangas, didelį, laukinį malonumą lėkti be atodairos per tuščius žiemos laukus ir nakties tamsą.

Valandos slinko lėtai, baisiai lėtai.

Jis atidarė langą ir iškišo galvą į nakties speigą.

Šaltas skvarbus vėjas, pučiantis nuo apsnigtų laukų, talžė jam įkaitusį veidą, o tamsūs, blizgą nuo sniego plotai gaubė širdį pilkuma ir liūdesiu.

Traukinys vis dundėjo, lėkė kaip žaibas. Miegančios stotelės sniegu užversti kaimai, linkstantieji nuo sniego miškai ir ilga virtinė signalinių žibintų, panašių į šviesos purslus, plūduriuojančius tamsos jūroje, bėgo pasiutusiu greičiu atgal tarsi išsigandę pabaisos.

„Dar dega!"

Bylojo trečia telegrama, kurią jis gavo Skernevicuose.

Jis suplėšė ją ir numetė ant žemės.

Išgėrė visą butelį konjako, bet nei nusiramino, nei užsimiršo.

Ir jis vėl važiavo toliau, kone melsdamasis mašinai, kad ji greičiau lėktų.

«Jis jautėsi susirgęs ir taip išnervintas, kad nebegalėjo pastovėti, jam maudė širdį, gėlė visus raumenis, o kiekviena mintis smelkėsi į smegenis kaip įkaitinti ašmenys; be atvangos vaikštinėjo nuo vieno lango prie kito, sėdinėjo visose vietose ir, staiga pašokęs, vėl bėgo žiūrėti į šaltą žiemos naktį, į nykias erdves, kurias veltui stengėsi perverti žvilgsniu.

Plakančia širdimi jis žiūrėjo į stotis, pro kurias lėkė baisiu greičiu, norėjo pamatyti jų pavadinimus, kuriuos beveik tik nuojauta išplėšdavo iš tamsos.

Bet nerimo kančia vis nesiliovė, ji leido savo plonyčius nagus į visus nervus, į visus centrus ir draskė vis skaudžiau.

Kartais iš nuovargio jis lyg ir apsnūsdavo, bet tuojau pabusdavo, apsipylęs išgąsčio prakaitu ir dar stipriau pajutęs savo bejėgiškumą.

Nuovargis pradėjo imti viršų, jisai vis neaiškiau suvokė, kur esąs ir kas su juo atsitiko, lyg pro miegus matė blyškiai aušlantį žiemos rytą, kuris žalzganu veidu žvilgčiojo pro langus, mieguistai slinko per sniegus ir šlavė iš laukų tamsą, atidenginėjo miškų kontūrus, spingčiojo bundančių kaimų žiburiais ir suposi tumulais purvinų debesų, skubiai plaukiančių iš rytų, o paskui užsiklojo milžiniška tamsia marška, ir ėmė purtyti iš jos sniegą, kuris pabiro tirštais kąsniais ir viską uždengė.

Koliuškuose telegramos nebebuvo.

Bet jis, jau nugalėjęs nuovargį, nusiprausė ir pradėjo tvardyti pakrikusius nervus.

Šiaip taip jis susivaldė, prisivertė būti iš pažiūros ramus ir logiškai mąstyti, bet niekaip nenumalšino ne-

kantrumo ir nerimo, kuris, artėjant prie Lodzės, nepaprastai didėjo.

Skaudūs apmąstymai vis labiau didino kartėlį.

Tiek metų darbo, tiek vilčių, tiek pastangų, tiek troškimų, visa ateitis — visa tai jis matė paversta dūmais.

Jį draskęs skausmas buvo tuo didesnis, kuo labiau jis jautėsi bejėgis, kuo daugiau protestavo prieš piktą, neapkenčiamą likimą.

Snigo vis tirščiau, ir nors jau buvo gerai įsidienoję, nieko nesimatė.

Traukinys lėkė pašėlusiu greičiu, tarytum skverbdamasis pro tuos baltus skutus, birte byrančius į pasaulį, o Boroveckis, iškišęs pro langą galvą, gaudė sukepusiomis lūpomis žvarbų orą, stengėsi pro sniegą pamatyti fabrikų kontūrus ir taip drebėjo iš nekantrumo, jog kandžiojo sau pirštus, kad nesuriktų iš skausmo.

Mašina tarsi suprato jo nerimą ir dūmė kaip patrakusi, lėkė dusdama, blaškėsi, lyg konvulsijų tampoma, kriokė įsirėžusi, žlegėjo stūmokliais, vertė dūmų kamuolius ir, panaši į milžinišką vabalą, dūzgiantį per sniego lygumas, atkakliai lėkė pirmyn be kvapo tarsi į begalybę.

XXI

Dieną prieš tai Anka po pietų, kaip paprastai, sėdėjo prie pono Adamo, kuris buvo labiau, negu visada, suirzęs ir neramus. Jis nuolat klausinėjo apie Karolį ir vis skundėsi, kad tvanku ir stipriai skauda širdį.

Diena buvo rūškana, kelis kartus snigo, bet į vakarą liovėsi, tik vėjas sustiprėjo, pustė į langus sniegą, draskė sodelio medžius ir švilpdamas dūko verandoje, priešais ligonio kambario langus.

— Kada Karolis parvažiuos? — vėl paklausė jis, silpnai kuždėdamas.

— Nežinau,— atsakė ji, vaikščiodama po kambarį ir žvilgčiodama pro langus.

Ji jautėsi keistai pavargusi, o čia dar prisidėjo kažkoks neapsakomas nuobodulys ir liūdesys, tarytum sklindantis drauge su ta pilka, biauria naktimi, kuri gaubė Lodzę.

Ji ištisas savaites nėjo iš namų, sėdėjo prie pono Adamo ir vis skaudžiau nekantravo, laukdama kažkokio galo.

Dabar, kai ji vaikščiojo po tą apytamsį kambarį, prisigėrusį vaistų kvapo, jai pasirodė, kad yra pasmerkta visiems laikams, kad ta laukimo kančia jau niekados nepasibaigs.

Ji netgi jau nesipriešino būtinybei, pasyviai pasidavė likimui ir užsisklendė, pasinerdama į patį didžiausią liūdesį, į rezignacijos liūdesį.

Ponas Adamas pusbalsiu pradėjo kalbėti vakarinius poterius; šiandien ji nesimeldė su juo, netgi negirdėjo, apimta sustingimo, žiūrejo pro langą į apsnigtą sodelį ir į fabriko mūrus.

Kažkoks žmogus išbėgo iš fabriko vartelių ir, kiek įkabindamas, pasileido į verandą, kažką garsiai šaukė.

Anka pašoko ir išbėgo pasitikti.

— Dega! — vapėjo Socha.

— Kur?

Ji uždarė prieškambario duris, kad ligonis neišgirstų.

— Fabrike. Užsidegė džiovykloje, ketvirtame aukšte!..

Ji daugiau neklausinėjo, pagauta pirmo impulso, nubėgo į fabriką ir tuojau už vartelių pamatė liepsnas, kaišiojančias raudonas galvas pro ketvirto aukšto langus.

Kieme buvo neapsakomas sąmyšis, žmonės, rėkdami kaip bepročiai, bėgo iš korpusų, sproginėjo langų stik-

lai, juodi troškūs dūmai ugniniais liežuviais laižė langų rėmus ir siekė stogus.

— Tėvas! — staiga prisiminus, išgąstingai sušuko ji ir grįžo namo.

Bet dabar jau ir verandoje buvo girdėti klyksmai, o liepsnos pasirodė ant stogų, tiesiai prieš namo langus.

— Kas ten darosi, Anka? — neramiai paklausė senis.

— Nieko... nieko... sako pas Travinskį kažkas atsitiko,— atsakė ji skubiai, pati uždegė lempą ir drebančiomis rankomis nuleido užuolaidas.

— Panele... dievaž... taigi...— įbėgdama sukliko tarnaitė.

— Tylėk...— suriko ji griežtai.— Dek lempą, nes čia per tamsu...

— Taigi jau dega...

— Tikrai... gerai... eik... pašauksiu tave...

Duslus, pakrikas gaisro triukšmas vis augo, stiprėjo ir jau ėmė skverbtis pro langus ir duris.

— Dieve! Dieve!..— kuždėjo ji bejėgiškai, nebeišmanydama, ką daryti, kaip nuslopinti tą triukšmą, kad jo neišgirstų ponas Adamas.

— Anka, pakviesk poną Maksą arbatos.

— Gerai. Tuojau parašysiu jam.

Ji puolė prie rašomojo stalo, ėmė stumdyti kėdes, belsti stalčiais, numetė ant grindų kažkokį vazoną, paskui kažkokį sunkų portfelį su popieriais, kurį keldama, apvertė kelias kėdes, paskui ieškojo rašalo, garsiai vaikščiojo, smarkiai trankė duris.

— Ką tu čia išdarinėji šiandien! — sumurmėjo ligonis, kuris kažkaip neramiai sukluso ir, nepaisant to, kad prastai girdėjo, ėmė sugauti tuos keistus riksmų atgarsius, kurių vis daugėjo kambaryje.

— Nevikri aš... labai nevikri... jau net Karolis pastebėjo!..— pasiaiškino ji ir ėmė ilgai be priežasties kvatoti.

Ji nuėjo į kitą kambarį pažvelgti į fabriką.

Jai iš krūtinės išsiveržė klyksmas, nesąmoningas klyksmas, nes ji pamatė ugnies bangą, kylančią virš fabriko vis aukščiau, vis plačiau, vis siaubingiau.

— Kas tau atsitiko? — paklausė ligonis išgirdęs.

— Nieko... nieko... užsigavau į duris...— sukuždėjo ji, susiėmusi už galvos, nes norėjo paslėpti sumišimą, norėjo bent valandėlę susitvardyti.

Ji drebėjo lyg karščiuodama, visa taip tirtėjo, kad nebegalėjo pastovėti.

Sukriokė trimitai, ir gatve smarkiausiais šuoliais nulėkė gaisrininkai.

— Anka, kas ten?

— Kažkokie vežimai nuvažiavo taip greitai...— atsakė ji.

— Rodos, girdėjau kažkokią muziką?

— Tai rogių varpeliai!.. varpeliai!.. Gal jums, tėve, ką paskaityti, gerai?

Jis linktelėjo galvą.

Apmalšinusi savyje audrą, ji nežmoniškomis pastangomis susitvardė ir pradėjo skaityti.

Skaitė labai garsiai.

— Girdžiu... girdžiu...— nekantriai sukuždėjo ponas Adamas.

Ji nekreipė į tai dėmesio, skaitė toliau. Nežinojo, ką skaito, nesuprato nė vieno žodžio, nematė nė vienos raidės; karščiuojančios smegenys rezgė kažkokią improvizaciją, o visa siela, sąmonės likučiai suposi riksmų, bruzdesio ir klegesio bangose, kurios sklido iš degančio fabriko.

Kruvinos gaisro pašvaistės, nors kambary ir degė šviesa, jau pradėjo dažyti užuolaidas.

Tačiau ji skaitė toliau. Širdis tarpais liaudavosi plakusi, neapsakoma baimė draskė smegenis, nuo įtempimo prakaitas išpylė išbalusį veidą, kuris buvo tarytum staiga sustingęs iš siaubo, suraukti antakiai uždengė karščiuojančias akis, balsas trūkčiojo, keitė skambėjimą, o širdį graužė toks aštrus, toks baisus

skausmas, taip ją visą laužė, taip smaugė, kad ji beveik kraustėsi iš proto.

Bet ji dar valdėsi.

Riksmai jau labai aiškiai girdėjosi kambaryje, o virstančių mūrų ir griūvančių lubų bildesys tolydžio drebino visa namą...

— Tyliau... tyliau... tyliau... Jėzau! pasigailėk!..— mintimis maldavo ji, klaupėsi prieš tą vardą ir, kaip išgalėdama, prašė malonės.

Ponas Adamas pertraukė skaitymą ir ėmė klausytis vis neramiau.

— Rėkia! Lyg ir Karolio fabrike... Pažiūrėk, Anka. Pažiūrėjo...

Iš kito kambario ji pamatė, kad jau liepsnoja visas fabrikas, kad gaisras lyg audra siaučia visuose korpusuose ir svaido į dangų ugnies bangas...

— Nieko... nieko... tėve... Vėjas taip ūžia... smarkus vėjas...— sušnibždėjo ji vargais negalais.

Jai trūko oro... smaugė neviltis... bejėgiškumas... baimė... Ji gerai jautė, kad tas gaisras užmuštų tėvą.

— Ką daryti?.. Kodėl nėra Karolio?.. o jeigu ir namas pradės degti?..

Tarsi žaibo ugnis skriejo tos mintys, hipnotizavo ją begaliniu siaubu ir visai pakirto jėgas.

Ne, ji nebegalėjo skaityti.

Vaikščiojo po kambarį, beveik svirduliuodama, su triukšmu dengė staliuką arbatai.

— Tai vėjas... Atsimenat, tėve, tą vėją Kurove?.. O ta mūsų tuopų alėja, kurią viesulas tada išrovė ir išlaužė?.. Dieve!.. Aš taip bijojau tada... Dar... šiandien... dabar... girdžiu tą baisų ūžimą... tą braškėjimą... tą laužomų medžių vaitojimą... tą siaubingą staugimą... dieve... dieve... kaip baisu...

Ji nebegalėjo nieko kalbėti, balsas užsikirto, akimirką ji stovėjo nejudėdama, klausydamasi, kaip vis smarkiau staugia gaisras, sustingusi iš siaubo.

— Ten kažkas atsitiko,— tarė ligonis, mėgindamas atsikelti.

Ji atsipeikėjo, užtikrino, kad nieko neatsitiko, nuėjo į salonėlį, su nepaprasta jėga pristūmė fortepijoną prie atdarų durų ir pradėjo skambinti kažkokį beprotišką, klaikų galopą.

Pašėliškai linksmi garsai užtvindė butą, virpėjo tokiu galingu ritmu, taip tiško ir kvatojo, sukdamiesi padūkusiu verpetu, kad iš tikrųjų nustelbė gaisro atgarsius, ir į pono Adamo veidą vėl sugrįžo ramybė ir net šioks toks linksmumas.

Anka skambino vis smarkiau, stygos viena po kitos trūkinėjo, gailiai zvimbdamos,— ji nieko negirdėjo; ašaros upeliais tekėjo per veidą, bet ji nežinojo, kad verkia, nežinojo nieko, nesuvokė nieko, skambino nesąmoningai, palaikoma tik vienos minties — išgelbėti tėvą.

Staiga namas sudrebėjo, nuo sienų nukrito paveikslai, pasigirdo toks trenksmas, lyg būtų griuvę pusė pasaulio.

Ponas Adamas puolė prie lango, nuplėšė užuolaidas, ir gaisro pašvaistė tarsi kruvina upė trenkė į jį, užliejo visą kambarį.

— Fabrikas! Karolis! Karolis! . .— suvapėjo jis ir krito aukštielninkas, susigriebė už gerklės, ėmė tampytis, spardytis, stingstančiais pirštais draskyti antklodę, kriokti lyg smaugiamas.

Anka puolė prie jo, pradėjo šaukti tarnus, skambino, bet nieko nebuvo, mėgino gaivinti jį, gelbėti, bet viskas buvo veltui, jis nerodė gyvybės ženklo, o ji paklaikusi išbėgo į lauką ir pradėjo šauktis pagalbos.

Netrukus atėjo žmonės su Vysockiu, kuris gelbėjo apdegusius darbininkus, bet buvo jau per vėlu; ponas Adamas buvo miręs, o Anka gulėjo greta jo ant grindų be sąmonės.

Fabrikas tebedegė.

Trenksmą, po kurio ponas Adamas pamatė gaisrą ir kuris jį užmušė, sukėlė sprogęs katilas. Jis išlėkė į orą, išplėšė kartu pusę korpuso ir, lyg degantis meteoras, nubrėžęs didelę elipsę, nukrito ant frontinio senojo Baumo fabriko korpuso, pramušė stogą, pralaužė lubas, sutriuškino trečią ir antrą aukštą ir įsirausė į apatinę salę, užverstas taip pat jau pradėjusio degti pastato griuvėsių.

Po sprogimo Boroveckio fabriko gaisras plėtėsi dar smarkiau.

Pro sprogimo išverstas sienas tarsi pro baisią žaizdą išsiveržė ugnies ir dūmų srautai ir su klaikiu, pašėlusiu kauksmu viską pagavo į kruviną glėbį.

Kad ir kaip stengėsi ugniagesiai, korpusai degė vienas nuo kito, ugnis lyg gyvas padaras šliaužiojo sienomis, veržėsi per stogus, kruvinais kaspinais draikėsi virš kiemo, kol pagaliau susijungė ir sūkuringomis bangomis ėmė siausti po visą fabriką.

Siaubą didino labai tamsi naktis ir smarkus vėjas, kuris kurstė liepsnas ir taršė jas į visas puses tarsi ugninius plaukus.

Griuvo stogai, sukeldami kruvinų dulkių stulpus, akinantis ugnies lietus tiško aukštyn ir lėkė ant gretimų namų, ant miesto, į nakties juodumą.

Aitrių dūmų tumulai virto į kiemą ir gaubė mūrus it juodu rūku, kuriame riaumodami raitėsi ugniniai žalčiai, vaikėsi kruvinos pabaisos, kaišiojo sutaršytas galvas liepsnos.

Griuvo lubos, su baisiu trenksmu virto į ugnies jūrą išdegęs vidus, skilo ir virto griuvėsiais mūrai.

Ugnis triumfavo, žmonės jau traukėsi, nes reikėjo ginti gretimą Travinskio fabriką ir gesinti gaisrą Baumo fabrike.

Užkimęs, suprakaitavęs, įsikarščiavęs Moricas dar bėgiojo ir rėkė, bet niekas jo negirdėjo tame laukinio klyksmo chaose, o, be to, kieme, dar pilname statybos laužo, buvo nepakenčiamai karšta, ugnis supo jį iš visų

pusių ir šniokštė lyg siaučianti jūra, kartais atslūgdavo, vėl pakeldavo baisią galvą, džiaugsmingai sustaugusi, ją papurtydavo, ir tada iš gilumos tarytum kraupūs ugnies paukščiai triukšmingai imdavo kilti į orą ugniniai deglai, liepsnoją verpalų kamuoliai, užsidegę medžiagų skutai.

Gaisras buvo toks smarkus, kad žmonės nutilo, stovėjo sustingę, bejėgiai, apkvaišę, ir, pagauti nesuprantamos baimės, traukėsi atgal, o kartais iš visų krūtinių išsiveržd avo siaubo riksmas, bet jį nustelbdavo triukšmo ir braškėjimo chaosas, gailus kartu su salėmis griūvančių mašinų vaitojimas, skylančių mūrų trenksmas ir ta klaiki, pašėlusi, šnypščianti ugnies muzika.

Gaisras staugė triumfalinį pergalės himną, plevėsavo nakties tamsoje raudonomis marškomis ir beprotiškai raitėsi per pastatus, riaumojo, švilpė, dundėjo ir graužė kruvinomis iltimis mūrus, draskė mašinas, laižė geležį, degino kiaurai, plėšė, trypė likučius.

Paryčiu, kai pradėjo snigti ir kai ugnis nebeteko jėgų, jau stovėjo tik nuogi mūrai, be stogų, be perdengimų, be langų, nuogi griaučiai su juodomis griūvančiomis sienomis, dideli keturkampiai, panašūs į kiauras dėžes, iš kurių pro visus plyšius veržėsi dūmai, o dugne dar šliaužiojo ugnies likučiai ir tarsi polipai kruvinais liežuviais siurbė paskutines jėgas iš fabriko lavono.

Rūškaną, liūdną rytą, vis tirščiau barstomą sniegu, parvažiavo Boroveckis.

Jis iššoko iš fajetono ir nubėgo tiesiai į kiemą.

Sustojęs viduryje, tarp laužo ir rūkstančių nuodėgulių, laistomų vandeniu, iš lėto apžvelgė tuos sudraskytus mūrus, panašius į sudegusius skudurus, tikras jo darbo ir svajonių kapines, įkaitusių degėsių krūvas, ir žiūrėjo ilgai ir ramiai.

Nė vienas jo nervas nesuvirpėjo iš gailesčio; susinervinimas, visi nuogąstavimai ir nerimai, dėl kurių traukinyje jis kraustėsi iš proto, dingo, susidūrę su tik-

rove, kuriai dabar žiūrėjo tiesiai į akis, žiūrėjo vis šalčiau; jo veidas darėsi rūstus, o širdy ėmė tvenktis pyktis, neapykanta ir atkaklumas.

Moricas atėjo pas jį su būriu įvairių žmonių, jis pasisveikino su jais abejingai ir ramiai, klausėsi pasakojimų apie gaisro pradžią ir eigą.

Nieko neklausinėjo ir nuėjo į kontorą, kuri buvo išlikusi kartu su beveik tuščiais gatavų prekių sandėliais.

Nuo tų žemų vienaaukščių pastatų buvo nuplėštas tik stogas.

Kontoroje vaitojo senis Jaskulskis, apdegęs per gaisrą; jį tvarstė Vysockis.

Boroveckis pro iškultą langą dar pažiūrėjo į rūkstančius griuvėsius, o paskui prislopintu, bet tvirtu balsu tarė Moricui:

— Na ir kas! Reikia pradėti iš naujo.

— Taip, taip! Kad tu žinotum, ką aš pergyvenau! Aš visai ligonis, bijau dėl savęs... Kokia nelaimė, kokia nelaimė... Buvau mieste, žiūriu, važiuoja gaisrininkai, na, tegul važiuoja sau sveiki, tegul pasivėlina, o čia kažkas sako: Boroveckis dega... Atvažiavau, jau visa verpykla liepsnojo! Ką aš pergyvenau, ką aš pergyvenau!

Ir jis toliau skundėsi verksmingu balsu, apsimetinėjo kenčiąs sielvartą ir didelį skausmą, o žvitriomis akutėmis nežymiai stebėjo Karolio veidą.

Boroveckis klausėsi ilgai, bet kai jam pagaliau įgriso tas pasakojimas be galo, pasilenkė ir labai tyliai pašnibždėjo jam į ausį:

— Nepūsk miglos, tai tavo darbas!

Moricas staigiai atšoko ir ėmė rėkti:

— Tu beprotis! Tu kuoktelėjai, tu!..

— Viskas.

Jis atsigręžė į Mateušą, kuris apsiverkęs, purvinas bučiavo jam rankas ir kažką vapėjo. Karolis tik tiek suprato, kad kažkas mirė.

— Kas mirė, kalbėk kaip žmogus! — suriko jis, netekęs kantrybės.

— Vyresnysis ponas! O dieve mano, atlekiam, o ponas jau negyvas, o panelė ant grindų...

— Klausyk, kvaily, nekliedėk, nes makaulę suskaldysiu į duris! — sušuko Karolis, prišokęs prie jo.

— Ponas Adamas mirė širdies anevrizmu, sukeltu veikiausiai staigaus išgąsčio, aš buvau ten... Eikite pas panelę Anką, nes ir ji leisgyvė! — pasakė jam Vysockis.

Boroveckiui, kuris labai mylėjo tėvą, ta žinia sukėlė siaubą; jis, lyg netikėdamas daktaro žodžiais, nubėgo namo.

Ant slenksčio sutiko Anką, kurią nešė pas Travinskius.

— Pone Karoli! Pone Karoli! — sukuždėjo mergina, nutvėrė jį už rankos, o per jos sumenkusį veidą pasipylė ašarų upelis.

— Tylėk! Neverk... Fabriką atstatysiu iš naujo... Viskas bus gerai...

— Tėvas... tėvas...

Ji nebegalėjo kalbėti, tik verkė pasikukčiodama.

— Po pietų ateisiu pas jus! — skubiai pasakė jis ir linktelėjo darbininkams, kad ją pakeltų, nes mintis apie tėvą sugniaužė jam širdį tarsi lankas.

Karolis nuėjo pas jį ir ilgai žiūrėjo į gerą, taurų senojo žmogaus veidą, taip baisiai mirties pakeistą, taip sustingusį su kažkokiu nebaigtu riksmu, su kažkokia kančia, kuri buvo taip iškreipusi bruožus, kad jis net sudrebėjo iš siaubo.

Prie tėvo kūno jis pergyveno skausmingiausias gyvenimo minutes.

Jis ilgai sėdėjo labai susikaupęs ir perkratinėjo visas savo gyvenimo gijas, apsinuogino pats prieš save, stebėjo savo nuogą sielą. Tai visiškai jį nuramino, bet ir persmelkė širdį keistu liūdesiu, kuris taip ir pasiliko.

Jis nuėjo miegoti ir miegojo labai ilgai; pabudo visiškai blaivas ir pasiryžęs grumtis su likimu, pasi-

ryžęs kovoti, bet jau iš pat pradžių atsitrenkė į pirmą kliūtį.

Po jautriausių kalbų apie draugystę Moricas pareiškė, kad išima savo įnašą ir kapitalus, kad jis jau padarė atitinkamą pareiškimą draudimo draugijai.

— Suprantu tave, apsukriai susitvarkei, norėdamas mane pražudyti, bet nejaugi tu manai, kad tau pasiseks, kad aš nebeatsikelsiu?

— Tau skaudu, nežinai, ką kalbi, neteisingai mane įtari. Aš pasitraukiu, nes negaliu laikyti pinigų negyvame biznyje, tu susidorosi ir be manęs, o man reikia gyventi, aš pradedu biznį su uošviu, man tuojau reikalingi pinigai!

Jis ėmė labai atsidėjęs jam pasakoti apie savo reikalus, kurie verčia jį pasitraukti iš bendrovės, aiškinosi karštai, pagaliau puolė jam ant kaklo.

— Karoli, tu nežiūrėk taip į mane, aš tave myliu kaip brolį, man net širdį sopa, kai pagalvoju apie tavo nuostolius, man taip gaila tavęs, aš taip norėčiau tau padėti kuo nors, kad, nors man tai visai nereikalinga, pirkčiau iš tavęs tuos fabriko sklypus ir tuos likučius. Tu žinai, kokią aš turiu širdį draugams. Aš sumokėčiau grynais, pasiskolinčiau, bet tuojau sumokėčiau kad turėtum bent kiek pradžiai.

Karolis, pasipiktinęs tuo pasiūlymu, atidarė jam duris.

— Štai mano atsakymas! Reikalus tvarkau kontoroje...

— Ką! Ką! Mane?.. Už mano draugystę, už mano gerą širdį! — rėkavo Moricas.

— Nešdinkis, nes liepsiu tave išmesti,— sušuko jis įširdęs ir paskambino Mateušui.

Moricas išsinešdino, o jis sėdo skaičiuoti ir ilgai skaičiavo.

Baigęs jis atsistojo išbalęs ir susinervinęs, nes apdrauda padengė tik didžiąsias skolas, o jam reikėjo atiduoti dar daugybę smulkių, kurios tikriausiai būtų

prarijusios jo turimų sklypų vertę, ir galų gale jam nieko nebeliko.

Eis vėl tarnauti, vėl turės klausyti, vėl bus kokio nors didelio organizmo mašina, vėl ilgus metus kamuosis, bergždžiai svajos apie laisvę, vėl blaškysis, sukaustytas priklausomybės grandinėmis, ir pro grotus, iš apačios vėl žiūrės į tuos, kurie statosi fabrikus, kuria judėjimą, žarsto milijonus, turi visą valdžią ir tenkina visus troškimus, aistras!..

— Ne... ne... ne...— švokštė, sukandęs dantis, ir su panieka ir neapykanta stūmė nuo savęs tuos praeities vaizdus.

Jam jau buvo per akis ikišiolinio gyvenimo, ir, kad ir kažin kas būtų, atgal jis nebesugrįš.

Smegenys ėmė karštligiškai ieškoti būdų, kaip ištrūkti iš tų spąstų, nė akimirkos nepagalvojo pasiduoti.

Kitą dieną atėjo Maksas, jis buvo labai išbalęs, užtinusiomis nuo ašarų akimis ir vos besilaikė ant kojų, bet iš karto tiesiai pareiškė, kad ir jis išima savo įnašą, kad irgi liepė padaryti pareiškimą.

Tuomet Boroveckis nebeištvėrė.

— Ir tu mane palieki, Maksai? — sukuždėjo jis aitriai, ir ašaros, pirmos jo gyvenime ašaros, užplūdo jam akis, užliejo širdį baisiu kartėliu.

Bet jis susivaldė ir ėmė dėstyti Maksui naują fabriko planą, po truputį įsismagino, šalino kliūtis, nebematė jau neįmanomo, tik tai naujai, įnirtingai kovai su likimu jam buvo reikalingi ne Makso kapitalai, o jis pats, jo sąžiningumas ir gabumai, jis maldavo jį visomis šventenybėmis, kad pasiliktų kartu su juo.

— Negaliu. Nepyk ant manęs, neužsigauk, bet negaliu. Supranti, aš tam fabrikui atidaviau visą savo širdį, aš džiaugiausi juo kaip vaiku, gyvenau kartu su juo: viskas pavirto dūmais. Nebeturėčiau nei jėgų, nei tikėjimo antram tokiam darbui. Suprask mano būklę ir tu man atleisi. Lik sveikas, Karoli, visuomet būsiu

tavo draugas, visuomet pasikliauk manimi, bet varyti biznį man reikia atskirai. Pats dar nežinau, ką darysiu. Lik sveikas, Karoli.

— Lik sveikas, Maksai!

Atsisveikindami juodu širdingai pasibučiavo.

Boroveckis nepyko ant jo, nes suprato jo būklę, be to, ir darbininkai jam pasakojo, kad tuomet, kai fabriko jau niekaip negalima buvo išgelbėti, Maksas užsidarė kontoroje ir kaip vaikas verkė prie savo darbo griuvėsių.

— Esu visai švarus! Gerai, gerai! — atsakė jis, tarsi šaukdamas į kovą visą pasaulį.

Jis liepė tvarkyti tėvo laidotuves, o pats nuėjo į fabriką, nes ten jau dirbo draudimo draugijos valdininkai.

Bet netrukus atlėkė Mateušas su žinia, kad jo laukiąs senis Miuleris.

Jam tik peržengus slenkstį, fabrikantas ėmė jį glėbesčiuoti ir skubiai kalbėti:

— Buvau Sosnovece, tik šiandien man pranešė telegrama, todėl pasivėlinau. Labai susikrimtau, man gaila, nes mačiau, kaip jūs dirbote, bet ką jūs darysite toliau?

— Dar nežinau.

— Viskas pražuvo? — paklausė jis guviai.

— Viskas,— atsakė Boroveckis nuoširdžiai.

— Niekis, aš jums padėsiu, užmokėsite man paprastą nuošimtį ir pasistatysite dar didesnį fabriką, aš jus myliu, jūs man labai patinkate, tai kaip?

Su keistu užsispyrimu Karolis pradėjo jam aiškinti, kad jo kapitalas neturės garantijos; savo materialinę padėtį vaizdavo jam nepaprastai niūriomis spalvomis, bet fabrikantas nusijuokė iš tų išvedžiojimų.

— Šneki niekus! Tamsta turi protą, tai didžiausias kapitalas. Šiandien jūs praradote, o per porą metų viską susigrąžinsite. Aš buvau audimo meistras, aš nemoku gerai skaityti, bet turiu fabriką, turiu milijonus. Tamsta

vesk mano Madą ir imk viską sau, jau seniai norėjau jums šitą pasakyti. Ji gera mergina! O nenorėsite jos vesti, tai ir taip paskolinsiu pinigų. Mano Vilis nebus fabrikantas, aš turėsiu jam pirkti dvarą kaime, nes jam galvoj didelis poniškumas, o man reikalingas toks žentas, kaip jūs. Na kaip? — kalbėjo jis skubiai, nusišluostė rankove prakaituotą riebų veidą ir neramiai ėmė stebėti Karolį.— Sakyk greit, nes aš skubu...

— Gerai! — šaltai atsakė Karolis; juk seniai galvojo, kad šitaip baigsis.

Apsidžiaugęs Miuleris išglėbesčiavo jį, patapšnojo per pečius ir išbėgo namo.

XXII

Praėjo kelios savaitės nuo fabriko gaisro ir pono Adamo laidotuvių, kuriose Anka nedalyvavo; ji sirgo ir gulėjo Travinskių namuose, kur buvo persikėlusi.

Dabar ji jautėsi daug geriau, bet į lauką dar nėjo, nes prasidėjo biaurios kovo dienos — lietingos, purvinos ir šaltos.

Ji jautėsi beveik sveika, bet nervų pusiausvyra grįžo labai iš lėto.

Ta baisi naktis, pasibaigusi staigia pono Adamo mirtimi, ją baisiai **sukrėtė**.

Kartais ištisas dienas ji sėdėdavo, įsižiūrėjusi į kažkokias gelmes, iš kurių sklido duslus triukšmas, kruvinos pašvaistės, nežmoniški riksmai ir toks didelis siaubas, kad išsigandusi ji apalpdavo arba lyg paklaikusi pašokdavo bėgti.

Prie jos nuolat turėjo kas nors budėti, kad nukreiptų dėmesį ir neleistų pasinerti prisiminimuose.

Dažniausiai tą darė Nina, kuri lyg motina pasiau-

kodama budėjo prie jos, kasdien ateidavo Vysocka, o vakarais visada sėdėdavo Kama.

Ištisas dienas ji sėdėjo dideliame kampiniame kambaryje, paverstame lyg ir oranžerija, kur čiulbėjo paukščiai, čiurleno mažas fontanėlis ir buvo pilna gėlių, nes keliolika didelių kamelijos medžių jau buvo apsipylę baltais ir raudonais žiedais.

Anka sėdėjo žemame giliame fotelyje ir susigraudinusi kalbėjo:

— Žinai, niekas manimi taip nuoširdžiai nesirūpino, kaip jūs.

— Nes tai buvo tau reikalinga. O tavim rūpintis aš suinteresuota — saugau savo modelį,— linksmai atsakė Nina.

Ji tapė jos portretą — kaip tik tokią išsekusią, pusiau gulinčią fotelyje, užtiestame tigro kailiu, žydinčių kamelijos medžių fone.

Čia buvo tyku ir šilta, fontanas mieguistai šnarėjo ir tryško tarsi deimantinių skeveldrėlių srautas, kuris dulkėmis krito į baltą marmurinį baseiną, pilną besišildančių mažyčių žalių driežų.

— Ar šiandien buvo Karolis? — vėl paklausė Nina.

— Buvo...

— Ar jau?

— Dar ne, neišdrįsau, bet šiomis dienomis grąžinsiu jam žiedą ir žodį. Taip sunku tai padaryti, taip sunku...

Ji nutilo, ir jos akys drėgnai sublizgo.

Jos nebekalbėjo apie tai. Vėl slinko vienodos dienos, atnešusios tik tą permainą, kad kartą pavakary jos aplankyti atėjo Stachas Vilčekas.

Ji priėmė jį oranžerijoje ir tylėdama ilgai žiūrėjo į jį.

Vilčekas, išsipustęs, išsikvėpinęs, pasitikintis savimi, pasakojo, kad sudarė bendrovę su Maksu Baumu ir pavasarį senojo Baumo sklypuose pradės statyti didelį pusvilnonių skarų fabriką, kad pradės konkuruoti su Griunšpanu.

— O kas darosi su pono Makso tėvu? — paklausė ji.

— Sunku tai pavadinti kitaip, kaip visiška beprotybe. Kaip žinote, katilas, o vėliau ir gaisras visai sunaikino jo, tiesa, jau tuščią fabriką; senis perleido visus sklypus Maksui, atidavė visas gatavas prekes, kokios dar buvo sandėlyje, pardavė net išlikusias stakles ir viską padalino vaikams, tik su viena sąlyga, kad iki jo mirties niekas nelies fabriko mūrų, kurie pasiliks tik jo vieno nuosavybė. Užsidarė juose ir ten gyvena. Visai beprotis. Aš patariau Maksui, kad bent prievarta nugabentų senį į kokią gydymo įstaigą, nes tie mūrai mums labai praverstų, bet jis nenori.

— Ir gerai daro. Gal jūs pasakysite ponui Maksui, kad mane aplankytų, gerai?

— Mielu noru, netgi žinau, kad jis seniai rengėsi ir tik laukė, kol jūs visai pasveiksite.

Jis pasėdėjo dar valandėlę, girdamasis iš visų jėgų, o paskui išėjo, palydėtas labai šaltai, nes Anka ėmė juo biaurėtis; ji skubiai nusišluostė rankas, nes dideli jo delnai buvo šalti ir drėgni.

— Man jis atrodo panašus į šliužą,— pasakė ji Ninai.

— Čia šliužo ir laukinio žvėries kombinacija. Tokie, kaip jis, viską pasiekia gyvenime, jeigu ne per greit atsisėda į kalėjimą,— pridūrė Travinskis ir papasakojo Ankai apie jo biznį su Griunšpanu ir jo būdus pralobti.

— Ir, nepaisant to, jūs jį leidžiate į savo namus? — sušuko ji pasipiktinusi.

— Jis buvo atėjęs pas jus, o antra vertus, aš turiu būti su juo pažįstamas, nes čia negalima skirstyti žmonių į dorus arba vagis, kiekvienas gali būti reikalingas.

— Bet aš jo niekad nenoriu matyti.

— Gerai, pasakysiu tarnui. O dėl mano žodžių jūs nepykite, nes visuomet einame ten, kur reikia, o ne ten, kur norime ir pageidaujame,— nusišypsojo jis liūdnai ir pažvelgė į Niną, kuri, atstūmusi molbertą ir ne-

norėdama girdėti tų žodžių, kurie visuomet ją neapsakomai skaudindavo, stovėjo prie kamelijų ir pūtė į gležnus rausvus pumpurus.

— Gyvenimas yra baisus! — sukuždėjo Anka.

— Ne, baisūs yra tik mūsų reikalavimai jam, baisios tik mūsų svajonės apie grožį, baisūs yra tik mūsų gėrio ir teisingumo troškimai, nes jie niekad neišsipildo ir neleidžia priimti gyvenimo tokio, koks yra. Čia yra visų kančių šaltinis.

— Ir viltіes! — pridūrė Nina ir pastatė ant staliuko greta Ankos vazoną su kiniškos rožės krūmu, aplipusiu nuostabiais geltonais, labai švelniai kvepiančiais žiedais.

— Žiūrėk, Kaziau, ir nekalbėk nemalonių dalykų.

Vakare atėjo Juzius Jaskulskis, kuris jau ilgesnį laiką nuolat ateidavo skaityti Ankai knygų. Iš jo ji sužinodavo įvairias smulkmenas apie Karolį bei jo reikalus, nes Boroveckis, nors ir kasdien lankėsi, nieko neminėjo apie reikalus.

— Tėvas jau sveikas? — paklausė ji.

— Jau savaitė, kai prižiūri žmones, kurie valo griuvėsius.

— O ką tu veiki?

— O aš taip pat dirbu pono Boroveckio kontoroje, nes vyresnysis ponas Baumas likvidavo savo įmonę,— atsakė jis, dar labiau susidrovėjęs ir išraudęs, nes, vargšas, buvo mirtinai įsimylėjęs Anką ir ištisas naktis rašinėjo jai sieksninius meilės laiškus, kurių, tiesa, nesiuntinėjo, bet į kuriuos pats sau atsakinėjo taip pat liepsningai ir didžiausioj paslapty, nesakydamas idealo vardo, skaitydavo savo draugams arba per muzikinius pobūvius pas Malinovskį.

— Ponas Maksas prašė mane paklausti, ar galės jus rytoj aplankyti?

— Gerai, lauksiu po pietų,— atsakė ji gana guviai.

To apsilankymo Anka laukė labai nekantriai, o kai kitą dieną tarnas pranešė, kad Maksas atėjo, širdis

ėmė plakti iš džiaugsmo, ir ji, labai susijaudinusi, ištiesė jam ranką.

Maksas, labai sutrikęs ir drovėdamasis, atsisėdo priešingoje pusėje ir tyliu, truputį netvirtu balsu ėmė teirautis apie sveikatą.

— Betgi aš sveika, laukiu tik geresnio oro, kad galėčiau išeiti į lauką, o tikriau sakant, išvažiuoti iš Lodzės.

— Ar ilgam jūs išvažiuojate? — skubiai paklausė Maksas.

— Gal ir visai, dar nieko nežinau, ką darysiu...

— Jums negerai Lodzėje?..

— Taip, labai negerai, tėvas mirė ir...

Ji nebaigė.

Maksas nedrįso pertraukti.

Juodu tylėjo, labai palankiai žiūrėdami vienas į kitą.

Anka nusišypsojo jam taip nuoširdžiai, džiaugsmingai, kad Maksas ėmė tirpti kaip vaškas, o seniai slepiama meilė pripildė jo širdį tokio džiaugsmo ir graudulio, kad jis mielai būtų išbučiavęs jos kėdę, bet vis dėlto jis sėdėjo kaip sustingęs, pasakė dar kelis bendro pobūdžio mandagius sakinius ir pakilo, ketindamas išeiti.

— Jūs jau išeinate? — sušuko ji nuliūdusi.

— Reikia, tiesiai iš čia važiuoju į Morico vestuves su panele Melia Griunšpan.

— Panelė Melia išteka už Morico?

— Labai tinkama pora. Ji turi didelį kraitį ir yra labai graži, ir dar turi tėvą, kuris jau kelis kartus sėkmingai bankrutavo, o Moricas turi tiek apsukrumo, kad net savo uošvį sudoros.

— Bet mane jūs dar aplankysite? — paprašė Anka.

— Kada tik jūs leisite.

— Nors ir kasdien, jeigu tik jūs turėsite laiko.

Maksas pabučiavo jai ranką ir išėjo labai apsidžiaugęs.

Paskui, kai ėmė temti ir už langų sužibo fabrikų šviesos, atėjo Boroveckis ir tyliai atsisėdo, nes kitame kambaryje Nina skambino fortepijonu, ir nuostabiai malonūs garsai sklido tarsi upokšnio čiurlenimas.

Abu ilgai tylėjo, tik kartais prietemoje jų žvilgsniai susidurdavo, bet tučtuojau baikščiai atsitraukdavo, ir, tik įžiebus šviesą, juodu pradėjo kalbėti pakuždomis, nes nenorėjo trukdyti muzikos.

Anka mechaniškai sukiojo ant piršto sužadėtuvių žiedą.

Abu lūpose turėjo kažkokį žodį, bet abiem trūko drąsos.

Nina tebeskambino.

Muzika plaukė iš fortepijono tarsi kažkoks meilės šnabždesys, aistringas, pilnas netikėtų prasiveržimų, ir žadino jiems senus, užmirštus atgarsius.

Ankos akys pritvino ašarų, širdį sugniaužė neapsakomas sopulys, ji mechaniškai nusimovė žiedą ir padavė jį tylėdama.

Jis paėmė ir, taip pat netaręs nė žodžio, grąžino savąjį.

Juodu giliai pažvelgė vienas antram į akis.

Karolis negalėjo iškęsti jos ašaroto žvilgsnio, kuris persmelkė jį kiaurai ir paliko širdyje tarsi liepsnojančią ugnį; jis žemai panarino galvą ir tyliai, vos girdimai sukuždėjo:

— Tai mano kaltė, mano kaltė...

— Ne, tai mano kaltė, kad nemoku mylėti iki atleidimo, iki užsimiršimo,— atsakė ji iš lėto.

Jis atsistojo sutrikęs: tokie **skaudūs** jam buvo jos žodžiai, toks kaltas jis pasijuto prieš tą išbalusią, sergančią merginą.

Didžiulė, žeminanti gėda svilino jam širdį.

Nebegalėjo iškęsti jos tauraus žvilgsnio.

Iš tolo nusilenkė ir buvo beišeinąs.

— Pone Karoli! — pašaukė ji skubiai.

Jis atsigręžė ir stabtelėjo.

— Paduokit man ranką, ne atsisveikinti, o iki pasimatymo,— tarė ji, skubėdama ir tiesdama jam ranką.

Jis sučiupo ir stipriai stipriai pabučiavo.

— Iš visos širdies linkiu jums laimės, visiškos laimės.

— Ačiū, ačiū...— vos sušnibždėjo jis, norėjo taip pat palinkėti jai laimės, bet nebeįstengė, išsigando jame dar išlikusio pašėliško troškimo pulti prieš ją ant kelių ir bučiuoti tas blyškias lūpas, priglausti ją prie širdies, tad dar kartą pabučiavo jai rankas ir išbėgo.

Netekusi jėgų, Anka susmuko į fotelį, jai atsivėrė visos širdies žaizdos, ir ta mirštanti meilė, valandėlę vėl prisikėlusi, pripildė širdį ir akis karčių sopulio ašarų.

Ji verkė ilgai ir labai gailiai, tarsi atsiliepdama į vis tylesnius, vis liūdnesnius, verksmingus muzikos tonus, kurie panašiais į prislopintą šauksmą pasažais liejosi į kambario tylą.

XXIII

Vėlyvą tų metų rudenį įvyko Boroveckio ir Mados Miuler vestuvės.

Dabar juodu kaip tik ėjo atgal nuo altoriaus plačia gatve, išklota kilimais ir aptverta palmių bei žibintų eilėmis, už kurių spaudėsi minia.

Bažnyčia buvo grūste prisigrūdusi žmonių.

Boroveckis ėjo ramiai, iškėlęs galvą, žvilgčiodamas į pažįstamus, jam besišypsančius veidus, bet nieko nematė, nes jam buvo labai nusibodusi ilga ceremonija ir tas miesčioniškas jungtuvių prašmatnumas.

Prie bažnyčios niekas iš tų pažįstamų, kurie nebuvo pakviesti į vestuves, nepriėjo pasveikinti, niekas nedrįso suardyti tos jį supusios milijonierių virtinės, tos šviesios girliandos puošnių, briliantais apsikarsčiusių

moterų, kurioms galionuoti tarnai jau bažnyčios prieangyje padavinėjo apsiaustus.

Jis sėdo su Mada į karietą ir pirmas pajudėjo nuo bažnyčios.

Mada, užsiverkusi iš džiaugsmo ir laimės, drovi, nukaitusi, susijaudinusi prisiglaudė jam prie šono.

Bet ir į tai jis nekreipė dėmesio, žiūrėjo pro karietos langą į apspitusios minios galvas, dairėsi į stogus, į rūkstančius kaminus, į triukšmingai dirbančius fabrikus ir vėl mintimis gilinosi į save, galvojo, kad štai jis važiuoja po jungtuvių, kad pagaliau turi milijoną, kad yra prie savo išsvajotosios laimės — turto slenksčio.

Jis lėtai svarstė tuos minčių ir vaizdų žaibus ir nustebęs jautė, kad neturi jokio džiaugsmo, kad yra visiškai ramus, šaltas, abejingas, tik jam gerokai nuobodu.

— Karoli! — tylutėliai sukuždėjo Mada, pakėlusi išraudusį veidą ir porcelianines, dar labiau mėlynas akis.

Jis klausiamai pažvelgė į ją.

— Aš tokia laiminga! Tokia laiminga! — sukuždėjo ji ir nedrąsiai, kaip vaikas, palenkė galvą ant jo peties ir ištiesė jo bučinių trokštančias lūpas, bet tuojau pat atsišliejo, nes pastebėjo, kad iš gatvės viskas matyti.

Jis stipriai spūstelėjo jai ranką ir važiavo toliau tylėdamas.

Visa gatvė į Miulerio fabriką buvo pilna darbininkų, kurie, sustoję špaleriu, šventiškai apsirengę, garsiai šūkavo jaunavedžių garbei, o špalerio gale, prieš įvažiavimą į fabriko kiemą, stovėjo milžiniški triumfaliniai vartai, papuošti spalvotomis draperijomis, apkaišyti darbo simboliais, o viršuje, ant didelio transparanto, švietė elektros lempučių užrašas:

„WILLKOMMEN"[1]

Už vartų vėl driekėsi žmonių virtinė — per visus kiemus, per didelį sodą, iki pat įėjimo į rūmus.

Važiavo taip ilgai, kad, įėję į rūmus, rado jau susirinkusius visus svečius.

Daugiausia buvo vokiečių; mažas lenkų būrelis ištirpo nepastebimai.

Miuleris pasirodė kaip dera Lodzės milijonieriui. Kadangi visus rūmus puošė Berlyno dekoratoriai, kilimų, baldų, sidabro, gėlių ir dekoracijų buvo tokia gausybė, jog visi stebėjosi.

Miuleriui šiandien buvo tikra šventė: jis tekino savo vienturtę dukrą ir ėmė žentą padėjėją. Jis buvo toks patenkintas, kad apskritas raudonas taukuotas jo veidas švytėte švytėjo iš džiaugsmo.

Jis vaišino visus geriausiais cigarais, tapšnojo Karoliui per pečius, ėmė per pusiau, pliaukšėjo per kelius, familiariai juokavo ir primygtinai kvietė prie užkandžių į bufeto salę.

Nutaikęs kiek laiko, paimdavo už parankės kurį nors svečią ir su pasididžiavimu rodydavo salonus.

— Ponas Kurovski, žiūrėk tamsta, tai mano vaikų rūmai, jie čia gyvens, ką, gražu?

Kurovskis pritariamai ir atlaidžiai šypsojosi, klausydamasis paaiškinimų, daugybės išlaidų skaičių, o paskui prislinko prie Melios Griunšpan, dabar ponios Velt, kuri, apsupta jaunimo, karaliavo viename salone.

Gana ilgai jis klausėsi jos laisvo pokalbio, jos dirbtinio juoko ir negražaus maivymosi po saloną. Jis nuėjo nustebintas, nes nebepažino buvusios Melios, apie kurią pats kažkada sakė, jog tai yra vienintelė moteris tarp Lodzės žydžių.

— Moricai, ką tamsta padarei su savo žmona? — užkalbino jis Veltą.

— Tamstos nuomone, ji pasikeitusi?

[1] Sveiki atvykę *(vok.)*.

— Tiesiog negaliu pažinti.

— Tai mano darbas, bet juk tiesa, kad ji graži moteris? — paklausė jis, užsispausdamas pensne.

Kurovskis nieko neatsakė, stebėjo Karolį, kuris, nelabai patenkintas žento vaidmeniu, vaikščiojo nuobodžiaudamas, apatiškas ir su panieka žiūrėjo į žmonos šeimą ir fabrikantus, o nutaikęs momentą, pabėgdavo pas Maksą Baumą, net pas Veltą, su kuriuo susitaikė, kad tik nereikėtų būti su anais.

— Tai kaip, visi jau pasiekėme „pažadėtąją žemę", — prakalbino Kurovskis.

— Jeigu ta žemė yra milijonai, tai taip. Jūs einate į juos, Moricas tikriausiai juos turės, o Maksas pasidarys, jeigu Vilčekas iš jo neišplėš.

— Apie mane kalbate! — priėjęs sušuko Stachas Vilčekas, kuris, kaip Makso bendrininkas, jau buvo įžengęs į aukštuomenę, ir, nutraukęs senas pažintis, pinigais bei įžūlumu brovėsi vis pirmyn.

— Mes kaip tik kalbame, kad Maksas gal ir pralobs, jeigu jūs nepagriebsite turto jam iš panosės, — juokais pasakė Kurovskis.

— Jeigu tik bus galima! — sukuždėjo jis, apsilaižė kaip šuo prie pilno dubens ir nuėjo suktis apie biaurią, vulgarią panelę Knabe, kuri turėjo maždaug du šimtus tūkstančių kraičio.

Greta jos sėdėjo Marėjus ir taip komiškai meilinosi, porino tokius juokingus komplimentus, kad panelė juokėsi visu balsu.

Orkestras, susodintas didžiojo salono estradoje, puošniai dekoruotoje raudona flanele, imituojančia aksomą, užgrojo valsą.

Iš bufeto, iš šoninių kambarių, iš draperijomis uždengtų nišų ėmė rodytis neišvaizdūs fabriko valdininkai, pakviesti pokyliui paįvairinti.

Karolis vienas ėjo per šviesos nužertus, turto prigrūstus salonus. Keliasdešimt sukviestų žmonių tiesiog prapuolė didžiuliame bute, kuriame iš kerčių, iš po

gėlių festonų ir flanelinių draperijų šiepė geltonus dantis nuobodulys ir tuštuma.

Jis labai norėjo pabėgti, užsidaryti bute arba, kaip seniau, nueiti su Maksu, Moricu, Kurovskiu į kokią smuklę, pasišnekėti prie alaus ir viską užmiršti.

Tai buvo slaptas troškimas, o kol kas jis turėjo eiti namų šeimininko pareigas ir žiūrėti, kad mielasis uošvis kuo mažiausiai apsijuoktų; turėjo kalbėti, šypsotis, sakyti damoms komplimentus, kartais šnektelti su Mada, netgi prižiūrėti tarnus, nes niekas nemokėjo duoti reikiamų nurodymų.

Motina slapstėsi pakampiais, nedrįsdama vaikščioti su puošnia šilkine suknia, nežinodama, ką kalbėti, apsvaiginta tos prabangos ir daugybės pirmą kartą matomų žmonių, kaip šešėlis slankiojo po salonus niekieno nepastebėta.

Vilhelmas sėdėjo tik bufete, gėrė su draugais ir nuolat bučiavosi su Karoliu, kurį buvo įsimylėjęs jau kuris laikas.

O Mada?

Mada buvo tokia laiminga ir taip džiaugėsi, kad aplinkui nieko nebematė, tik savo vyrą, kurio nuolat ieškojo, o suradusi lindo į akis su savo lipšnumu.

Vidunaktį Boroveckis jautėsi jau taip pavargęs, kad kreipėsi į Jaskulskį, kuris, šventiškai išsipuošęs, buvo lyg ir namų maršalka šiai dienai.

— Gal jūs paliepsite, kad greičiau neštų vakarienę.

— Negali būti anksčiau, negu paskirta,— rimtai atsakė šlėkta, kuris jau buvo gerokai įkaušęs, bet laikėsi tvirtai, raitė ūsą ir iš aukšto žiūrėjo į milijonierius.

— Vokietpalaikiai! — murmėjo jis, uoliai patarnaudamas.

Pagaliau dideliame ištaigingame valgomajame buvo paduota vakarienė.

Stalai linko nuo sidabro, krištolo ir gėlių.

Karolis sėdėjo šalia žmonos, išraudusios kaip bijū-

nas, kantriai klausėsi tostų, prakalbų ir riebių sąmojų, siunčiamų jo adresu.

Vakarienei baigiantis, kai padidėjo linksmybė ir galvos įkaito, jis turėjo bučiuotis ir glėbesčiuotis su tais taukuotais storuliais, kurie rijo kaip rykliai ir gėrė kaip slibinai, o paskui, kai nuotakai dėjo kyką, jį pasigavo ir apspito įvairios giminaitės, tetos ir panašus šeimyninis inventorius.

Jis kentė tikras kančias, jam skaudėjo galvą, todėl, kai tik pasitaikė proga, ištrūko iš švelnių ir mylinčių nagų ir pabėgo į oranžeriją, norėdamas kiek atvėsti, nusišluostyti veidą, kurį, saldžiai bebučiuodami, buvo apseilinę šeimynykščiai.

Bet jam nepavyko, nes vos tik atsisėdo ant kažkokios sofutės už žalių krūmų, slapčia ėmė slinkti įvairūs žmonės ir fabrikantai ir labai diskretiškai skirstytis po tankmę.

Į pabaigą tekinas įbėgo senis Miuleris ir melancholiškai sugrąžino per gausias vaišes ant nuostabios žydinčių cinerarijų klombos, švytinčios brangakmenių spalvomis.

Boroveckis skubiai išėjo.

O valgomajame, kur buvo susirinkę vieni tarnai, jis išvydo kitokią sceną; visiškai girtas Mateušas ginčijosi su sene Miuler, kuri, matydama jo rūstų veidą, gana nedrąsiai liepė vakarienės likučius ir nebaigtus gerti butelius sustatyti į bufetus.

— Tokia šneka gerbma... ponia... tai kita pora kaliošų... Šiandie mūsų vestuvės... tai mūsų linksmybė... Mes vedėm, o kas liko švabų nesuvalgyta ir neišgerta, mums to nereik, gerbma... ponia!

Jis trenkė kumščiu į stalą ir parodė jai duris.

— Galit... gerbma ponia... eit miegot... mes čia su vynu susidorosim... ir aš gersiu... ir vyrai gers... nes mūsų vestuvės... tai mūsų džiaugsmas... Tarnai, pripilkit vyno... klausykit pono Mateušo, o jei ne, tai kumščiu į snukį ir bus fertig, švariai... cholera su

barščiais... į mano pono sveikatą... o kas liko, trenk į krosnį ir lauk...

Išsigandusi Miuler išbėgo ieškoti Karolio, o Mateušas sudribo fotelyje ir, daužydamas kumščiu stalą, vogravo girtu balsu:

— Apsivedėm, gerbmas... pone direktoriau... turim fabrikus... turim žmonas... turim rūmus... o švabai lauk... o jei ne, tai kumščiu į snukį... kojom į sėdynę... ir lauk iš kiemo... ir viskas bus fertig, švariai... cholera su barščiais...

O paskui?

Paskui ėjo savaitės, mėnesiai, metai ir gulė užmiršties kapuose — slinko taip tyliai, kaip tyliai ir nepermaldaujamai ėjo nauji pavasariai, naujos mirtys ir naujos gyvybės, kaip tyliai driekiasi gyvybės gija, susukta iš vakarykštės, šios ir rytojaus dienos pluoštų.

Tie ketveri metai, praėję nuo Boroveckio vestuvių, Lodzėje ir mūsų pažįstamųjų gyvenime daug ką pakeitė.

Dabar Lodzė gyveno pašėlišku tempu, audringai plėtėsi, sparčiai statėsi, stebino nepaliaujamai didėjančia galia ir jėga, kuri lyg nesulaikoma upė plūdo net į laukus; ten, kur prieš kelerius metus augo javai ir ganėsi karvės, ėmė augti ištisos gatvės naujų namų, fabrikų, biznių, naujų suktybių ir išnaudojimo.

Miestas buvo panašus į galingą sūkurį, kuriame maišėsi žmonės, fabrikai, medžiagos ir aistros, milijonai ir skurdas, ištvirkimas ir amžinas alkis; visa tai sukosi pašėlusiu greičiu, riaumojo mašinos, geismai, alkis, neapykanta, riaumojo kova, kur visi grūmėsi su visais ir viskuo.

Tarsi įsisiautėję gaivalai, visi grūdosi pirmyn per fabrikų ir žmonių lavonus, kad tik greičiau pasiektų milijonus, kurių šaltiniai, atrodė, trykšta iš kiekvieno tos „pažadėtosios žemės" colio.

Kurovskis lobo visu smarkumu; Maksas Baumas ir Stachas Vilčekas jau buvo stipri firma, dar stipriau pakertanti savo mažavertėmis skaromis Griunšpano, Velto ir Grosmano firmą.

Moricas Veltas, vienas iš firmos dalininkų, važinėjo tik karieta ir gatvėje jau nebepažino žmonių, turinčių mažiau kaip pusę milijono.

Kadaise Karolio vadovaujama Bucholco firma vis tebepirmavo.

Jos nepralenkė Šaja Mendelsonas, kuris vėl sudegė ir po gaisro padidino fabriką dviem tūkstančiais darbininkų, bet tuo pačiu metu darėsi vis labdaringesnis: baisiausiai engė darbininkus ir užtat statė jiems puikią ligoninę, prieglaudą suluošintiems ir nebepajėgiantiems dirbti.

Grosgliukas tebesukčiavo, netgi dvigubai smarkiau, nes, ištekinęs savo Merę už kažkokio gerokai paleistuvystės išsekinto grafiūkščio, turėjo nuolat jį gydyti ir išlaikyti.

Travinskis, kuris ištverme ir kantrumu nugalėjo nepasisekimus, jau dveji metai puikiai laikėsi ir buvo labai gerbiama firma.

Miuleris visai pasitraukė iš Lodzės, fabriką atidavė Boroveckiui, o pats su žmona ilsėjosi pas sūnų, kuriam nupirko didelį dvarą Kujavuose. Vilhelmas sirgo bajoryste, ketino vesti kažkokią grafaitę, savo pavardę rašė *de Meller*, į Lodzę važinėjo su livrėjuotais tarnais, karietas puošė sujungtais būsimosios žmonos ir Boroveckio herbais; į fabriko reikalus visiškai nesikišo, tik sąžiningai dalinosi jo milžiniškais pelnais.

Boroveckis buvo visiškas milžiniško fabriko šeimininkas.

Per tuos ketverius metus smarkiai jį išplėtė; flanelės gamybą reformavo, gaminių kokybę pakėlė iki tobulumo, pastatė naujus skyrius, išplėtė realizavimo rinkas ir vis ėjo pirmyn.

Tie ketveri metai, praėję nuo jo vestuvių su Mada

Miuler ir nuo fabriko perėmimo, buvo tiesiog antžmogiško darbo metai.

Jis kėlėsi šeštą valandą ryto, gulė vidunaktį, niekur nevažinėjo, nesilinksmino, nesinaudojo nei gyvenimu, nei milijonais, bemaž visai negyveno; jis tik dirbo, pasinėręs į reikalų sūkurį, ir ta pinigų upė, tekanti per jo rankas,— fabrikas apipynė jį kaip polipas tūkstančiais čiuptuvų ir be paliovos siurbė visas jo mintis, visą laiką, visas jėgas.

Dabar jis jau turėjo tuos trokštamus milijonus, kas dieną juos čiupinėjo, alsavo jais, gyveno su jais, matė juos aplink save.

Bet tas nepakeliamas darbas, nesibaigiantis ištisais metais, sekino jį fiziškai, o milijonai visai nedžiugino, priešingai, jis jautėsi vis labiau pavargęs, abejingas ir liūdnas.

Vis dažniau jo širdį lankė nuobodulys, vis dažniau jis jautė, kad jam blogai ir kad jis labai labai vienišas.

Mada buvo gera žmona ir dar geresnė jo sūnaus žindyvė bei auklė, ji puikiai jam patarnaudavo, bet niekuo daugiau ji negalėjo ir nemokėjo būti. Juos jungė tik vaikas ir bendras butas, daugiau niekas; ji garbino jį kaip fetišą, nedrįsdama prisiartinti, jeigu jis neparagindavo, nedrįsdama kalbėti, jeigu jis būdavo blogai nusiteikęs, o jis leidosi garbinamas ir dievinamas, tik kartais numesdavo jai kokį gerą žodį ar malonią šypseną ir jau visai retai kokią glamonę ar širdies trupinį.

Draugų jis niekuomet neturėjo, bet visuomet turėjo daug pažįstamų ir sau palankių žmonių tarp buvusiųjų kolegų, bet dabar, augant jo galiai, visi traukėsi ir nyko pilkame žmonių fone, atskirti neįveikiamo milijonų pylimo, kuris jį supo; su milijonieriais taip pat nesugyveno: pirmiausia, jam trūko laiko, o antra vertus, per daug juos niekino ir per daug tarp jų buvo konkurencijos antagonizmo.

Turėjo tik keletą artimesniųjų.

Bet Kurovskio jis vengė, nes šis neatleido jam už Anką ir kiekviena proga užgaudavo jį labai skaudžiai.

Su Moricu Veltu negalėjo sugyventi, nes šis galutinai pasidarė jam biaurus.

Su Maksu Baumu nemokėjo sugyventi; juodu susitikdavo labai dažnai, Maksas netgi buvo jo sūnaus krikštatėvis, bet, nepaisant to, jų santykiai buvo šalti, kaip senų kolegų, o ne kaip draugų... Maksas, kaip ir Kurovskis, jautė seną jo padarytą nuoskaudą — už Anką — ir negalėjo jam to dovanoti.

Boroveckis vis dažniau pajusdavo savo vienatvę ir tą klaikią tuštumą, kuri jį supo, tuštumą, kurios negalėjo užpildyti nei milijonai, nei žudantis darbas.

O dabar, pastaruoju metu, vis dažniau ėmė jausti pašėlusį, neapsakomą dvasinį alkį.

Ir gerai dar nesuvokė, kas jam yra!

Žinojo tik tiek, kad jam įgriso fabrikas, reikalai, žmonės, pinigai, kad viskas jam nebeįdomu.

Jis kaip tik galvojo apie tai, įeidamas į fabriką.

Didžiuliai mūrų keturkampiai ūžė ir drebėjo nuo darbo.

Boroveckis rūškanas ėjo per sales, su nieku nesisveikino, nesikalbėjo, nieko neapžiūrinėjo, netgi į nieką nežiūrėjo; ėjo kaip automatas, blausiu žvilgsniu permesdamas veikiančias mašinas, atidžiai dirbančius darbininkus, langus, pro kuriuos liejosi pavasario saulė; liftu pasikėlė į gatavų gaminių džiovyklą, kur ant ilgų stalų, ant grindų, ant vežimėlių gulėjo milijonai metrų audeklo; lipo per juos: mindžiojo su kažkokia nesąmoninga ir šalta panieka ir atsistojo prie lango, pro kurį buvo matyti laukų juosta, užsibaigianti miškais; jis įsižiūrėjo į vaiskią, saulėtą balandžio dieną, sklidiną didelio džiaugsmo, saulės, šilumos, jaunos pievų žalumos, į švarutėlių debesų būrius melsvai žalsvo dangaus gelmėse...

Bet netrukus jis pasitraukė, sukrėstas kažkokio neaiškaus, nesuvokiamo ilgesio.

Ir vėl jis ėjo iš korpuso į korpusą, iš salės į salę, per tą dardėjimo, dundesio, burzgimo, darbo, baisios smarvės ir pragariško karščio pragarą, bet ėjo lėčiau, imdamas suvokti, kad viskas aplinkui yra jo nuosavybė, jo išsvajotoji karalystė.

Jis prisiminė savo senas svajones apie tokią galybę, kurią dabar valdė.

Visa tai jis turėjo ir gaižiai nusišypsojo, prisiminęs praeitį, prisiminęs senas iliuzijas, taip, iliuzijas, nes kadaise, kai nieko neturėjo, tikėjo, kad milijonai suteiks jam nepaprastą, kažkokią džiaugsmingą laimę.

— Ką jie man davė? — galvojo jis dabar.

Taip, ką jam davė ta karalystė?

Nuovargį ir nuobodulį.

Ir tą keistą dvasinį alkį, ir tą nesuvokiamą, bet tokį stiprų, tokį aštrų ir tokį betikslį ilgesį, kuris vis smarkiau gniaužė širdį.

Ak! O ten, už dažyklos langų, kur jis dabar sėdėjo, toks pavasaris ėjo laukais, taip spindėjo viskas, skambėjo toks džiaugsmingas vaikų krykštavimas, taip linksmai čirškė žvirbliai, taip lengvai kilo į dangų rausvų dūmų tumulai; ten buvo taip šviesu, gaivu, jauna, taip galingai virpėjo erdvėse bundančios gamtos džiaugsmas ir taip visur smelkėsi, kad norėjosi eiti, dainuoti, rėkti, voliotis po pievą, plaukti kartu su debesimis, skristi su vėju, siūbuoti su medžiais saulėtame ore ir gyventi visa krūtine, visomis jėgomis, visais polėkiais, gyventi! gyventi! . .

— O kas toliau? — pagalvojo jis niūriai, įsiklausęs į fabriko ūžesį.

Atsakymo nerado.

— To norėjau, geidžiau ir turiu, turiu! — pagalvojo jis su nesuprantama vergo neapykanta, žiūrėdamas į savo fabriko raudonus mūrus, į tą siaubingą tironą, kuris džiaugsmingai žvelgė tūkstančiais langų ir dirbo

su tokiu įkarščiu, kad net visas virpėjo ir tūkstančiais mašinų giedojo didelį pasisotinimo himną.

Jis nuėjo į kontorą, nes fabriko jam buvo jau gana.

Interesantai, pirkliai, komisininkai, valdininkai, darbininkai, darbo ieškotojai, tūkstančiai reikalų laukė jo priimamajame, tiesiog degdami iš nekantrumo, bet jis pro šonines duris išėjo ir lėtai nukiūtino į miestą.

Ėjo nieko nematydamas, nes jį kamavo baisus, rajus nuobodulys ir tasai nepasotinamas dvasinis alkis.

Miestas buvo užlietas saulės šviesos ir pašėliško judėjimo triukšmo. Dirbdami ūžė tūkstančiai fabrikų, panašių į tvirtoves. Iš visų gatvių, iš visų namų, iš visų skersgatvių, net iš laukų į jį ritosi trankūs darbo garsai, mašinų riksmas, su visa aistra verdančios kovos klegesys, sunkus alsavimas, džiaugsmingi nugalėtojų šauksmai.

Kaip baisiai visa tai buvo jam nusibodę!

Su neapsakoma ironija jis žiūrėjo į baroną Mejerį, kuris, drybsodamas prašmatnioje karietoje, išdidus, spindintis galybe, važiavo gatve ir buvo panašus į raudoną nusipenėjusį meitėlį, prikimštą turtų.

— Gyvulys, kuriam didžiausia laimė yra guolis, išklotas nuosavybės popieriais. Kodėl aš negaliu panašiai naudotis savo turtu? Vis dėlto jie laimingi! — pagalvojo jis.

Deja, jis nemokėjo naudotis gyvenimu taip, kaip Lodzės milijonieriai.

Bet kas galėjo jį sudominti?

— Moterys! Ak, jis tiek jų mylėjo ir taip buvo jų mylimas, kad jam viso to jau buvo gana!

Pasilinksminimai! Kokie? Kur yra tokių, kad būtų verti pastangų, kad, jiems pasibaigus, nuobodulys nepasidarytų dar įkyresnis?

Vynas? Jau dveji metai dėl pervargimo turėjo laikytis griežtos dietos ir gyventi beveik vien pienu

Prabangos jis nemėgo, o pasirodyti kitiems — ir nenorėjo, ir nejautė reikalo.

Daryti milijonus! Kam? Jis negalėjo išleisti netgi pelno. Kam?

Ar mažai dar jiems vergavo, ar mažai dar jie atėmė iš jo jėgų, gyvenimo; ar mažai jį dar slegia tie auksiniai pančiai!

— O vis dėlto Myškovskis pasakė daug teisybės! — pagalvojo jis, prisiminęs, kaip tasai keikė nežmonišką darbą ir beprasmišką pinigų kaupimą.

Ir vis liūdniau galvojo jis apie savo padėtį, apie tuos ilgus ilgus nuobodulio ir kančių metus, kurie dar laukė jo.

Taip jis ėjo tyliai, kol beveik nejučiomis atsidūrė Helenovo parke.

Jis vaikščiojo dar patižusiomis alėjomis ir smalsiai žiūrėjo į jauną žolę, į blyškiai žalius lapelius, tyliai plevenančius gana vėsiame saulėtame ore.

Tyla viešpatavo tuščiose alėjose, kuriose tik varnos stypinėjo ir čirškė žvirbliai.

Jis vaikščiojo, kol pavargo, vaikščiojo atkakliai ir beveik nesąmoningai grįžo vis į tas pačias vietas, kur kadaise susitikinėjo su Liusi...

— Liusi... Ema!..— pusbalsiu tarė jis ir lyg su gailesčiu apžvelgė parką — tuščią parką. Su dideliu kartėliu jis galvojo, kad jau nieko nelaukia, kad niekas nebeateis, kad jis vienui vienas...

— Kaip neseniai, o kaip jau toli!

Taip, kadaise gyveno tikrai, mylėjo, mokėjo šėlti.

O dabar?..

O dabar už visą jaunystę su jos audromis turėjo milijonus ir — nuobodulį — nuobodulį.

Jis kreivai šyptelėjo, pasišaipė iš savęs, iš savo dvasinės būklės ir nuėjo toliau.

Apėjo parką, o grįždamas prie vartų sutiko ilgą vorą mergaičių, paskui kurias ėjo kažkokios dvi ponios; jis pasitraukė į šalį ir ėmė žiūrėti.

— Anka! — išsprūdo jam iš krūtinės, ir jis nesąmoningai nusiėmė skrybėlę.

Taip, tai buvo Anka.

Ji tuojau priėjo prie jo ir ištiesė jam ranką.

— Seniai jus mačiau, seniai! — pasakė ji džiaugsmingai.

Jis pabučiavo ranką ir ėmė į ją žiūrėti neatsižiūrėdamas.

Taip, tai buvo Anka, jo buvusioji Anka iš Kurovo, jauna, graži, pilna jėgų ir žavesio, paprastumo ir kilnumo.

— Eikime paskui vaikus, jeigu jūs turite kiek laiko.

— Kas čia per būrys? — pasiteiravo jis tyliai.

— Iš mano darželio.

— Jūsų darželio?

— Reikėjo ką nors veikti, o šitas darbas man toks malonus, kad jau rūpinuos gauti leidimą antram darželiui.

— Ir malonu jums rūpintis tais vaikais?

— Man tai netgi tikra laimė, laimė, kad atlieku savo pareigą ir darau gerą darbą, nors ir tokiu nedideliu mastu. O jūs... patenkintas? — paklausė ji tyliau.

Jos balsas suvirpėjo, o akys žvilgtelėjo į jo pageltusį, labai sumenkusį veidą.

— Taip... taip... labai...— atsakė jis skubiai ir šiurkščiai; širdis taip smarkiai plakė, kad jis nebegalėjo kvėpuoti.

Juodu ėjo greta ir tylėjo,— mergaitės pasuko prie tvenkinių ir viščiukų balsais užtraukė kažkokią vaikišką dainelę, kuri skambėjo tarsi auksas, tarsi jaunų žolių lapelių šlamesys.

— Jūs toks sublogęs... toks...— sukuždėjo ji prisimerkusi, nes norėjo nuslėpti gilios užuojautos ašaras, ir, pagauta didelės seseriškos meilės ir skausmo, pamatė jo įkritusias akis, išsišovusius skruostikaulius, gilias raukšles ir pražilusius smilkinius.

— Nesigailėkit manęs... Turiu, ko norėjau... Norėjau milijonų, ir turiu, o kad man to neužtenka, tai mano kaltė. Taip, tai mano kaltė, kad toj „pažadėtoj žemėj" pasiekiau viską, tiktai ne laimę. Tai mano kaltė, kad kenčiu alkį.

Jis staiga sulaikė tą veržlų iš širdies besiskverbiantį kartėlio srautą, nes pamatė, kad per jos veidą rieda ašaros, o lūpos virpa iš sunkiai tvardomo skausmo.

Pamatęs tas ašaras, jis nebegalėjo kalbėti; toks skausmas, toks klaikus skausmas suleido aštrias iltis į širdį, kad jis paspaudė jai ranką ir skubiai nuėjo, nenorėdamas parodyti, kas dedasi jo širdyje.

— Už miesto, greit! — šiurkščiai šūktelėjo jis, įsėdęs į vežiko fajetoną.

Jis virpėjo iš susijaudinimo, sielą apniko prisiminimų vaiduokliai, iššliaužę kažkur iš smegenų tamsos, iš giliausių širdies kampelių, ir ėmė slinkti per smegenis, keldami tokius gražius, taip spindinčius džiaugsmu ir polėkiais vaizdus, kad jis, sukaupęs visą galingą savo valią, pamėgino juos sulaikyti, pasotinti išalkusią sielą, paskandinti juose šią dieną, savo dabartinį skurdą — bet nesulaikė, nes sąmonės ekrane žaibo greitumu jau kilo ir kiti vaizdai, kiti prisiminimai: visos Ankai padarytos skriaudos, visi prasikaltimai. Jis sėdėjo apkvaitęs, užsimerkęs, tarytum negyvas ir visomis jėgomis mėgino nuslopinti kažkokį garsų riksmą, apėmusį visą širdį; stengėsi nugalėti ir širdį, kurią pažadino Anka, ir tuos visus laimės troškimus, kurie staiga pabudo jame su nesulaikoma jėga.

— Taip man ir reikia, taip ir reikia! taip ir reikia! — galvojo jis tarpais su kažkokiu klaikiu malonumu, murdydamasis savo skausme, suvokdamas savo būklę ir kaltę. Pagaliau susitvardė, nugalėjo pats save, bet ta karti pergalė jam tiek kainavo, kad nebenuėjo net pas žmoną ir sūnų, užsidarė savo kabinete, atleido laukiantį Mateušą ir pasiliko vienas.

Jis ilgai gulėjo nejudėdamas ir negalvodamas, tik

kažkokie ūkai, kažkokie minčių pradmenys sukosi galvoje, gramzdindami į pusiausąmonės būklę.

— Pražudžiau gyvenimą,— pasakė jis staiga ir nesąmoningai pašoko nuo sofos; ta mintis gimė kažkur smegenyse, patraukė jį tarytum kablys ir nutvieskė baisiai skaudžia šviesa.

Jis ėmė dairytis tamsiame kambaryje, lyg staiga atsipeikėjęs ir viską pamatęs naujoje šviesoje.

— Kodėl? — sviedė jis klausimą savo sielai. Atidarė langą ir ėmė svarstyti.

Silpni triukšmo atgarsiai tolydžio tilo, miestas rimo, pasinėręs į poilsį ir į tą žavią pavasarinę balandžio naktį.

Žalzgana tamsa, skrodžiama žvaigždžių plevenimo, apgaubė miestą tarytum juoda gedulo marška.

Pro kabineto langus buvo matyti didžiulis tamsus mingančio miesto potvynis, tik kur-ne-kur dunksojo šviesios dirbančių fabrikų salos, kurių duslų ūžesį, panašų į tolimą miškų ošimą, nešė vėjas.

— Kodėl? — pagalvojo jis vėl, tarytum prieš kovą visas susikaupdamas, o ypatingai širdyje, kuri ėmė priminti jam visą gyvenimą, narplioti viską, kas buvo prasmegę nebūtyje, bet atgijo dabar, šiuo momentu. Jis nenorėjo, bėgo, kratėsi, bet pagaliau turėjo pasiduoti, turėjo žiūrėti, turėjo klausytis visų tų balsų, kurie jame kilo, todėl nusilenkė ir su skaudžiu, kraupiu smalsumu ėmė stebėti pats save. Peržvelgė visą savo gyvenimą, ištisus keturiasdešimt metų, kurie tarsi verpalai, užvynioti ant laiko verpsto, išsivyniojo prieš jį, ir jis galėjo smulkiai apžiūrėti — ir žiūrėjo.

Miestas jau miegojo, susigūžęs šešėliuose ir kaip polipas įsikibęs į žemę visais fabrikų čiuptuvais, o tolimos, išmėtytos elektrinės saulės blyškiai žydromis akimis žvelgė į naktį, saugojo miegantį molochą kaip pulkas gervių su ugninėmis galvomis.

— Na ir kas, esu, koks esu, koks turiu būti,— sukuždėjo jis išdidžiai ir įžūliai, bet ir šitaip nenusikratė

pabudusios sąžinės, nenuslopino sutrypto tikėjimo, išduotų idealų, egoizmu suteršto gyvenimo balsų, kurie šaukė jam, kad jis gyveno tik sau, kad viską trypė, norėdamas patenkinti savo tuštybę, pasotinti savo puikybę, pasiekti milijonus.

— Taip, aš egoistas, taip, viską paaukojau karjerai...— kartojo jis tuos žodžius taip aiškiai, tarsi jais būtų pats save mušęs per veidą, ir jo širdį užliejo baisaus kartėlio, gėdos, pažeminimo banga.

Viską paaukojai — ir ką dabar turi? Saują nenaudingų pinigų, bet nei draugų, nei ramybės, nei pasitenkinimo, nei laimės, nei noro gyventi... nieko... nieko...

— Žmogus negali gyventi tik sau, taip daryti jam nevalia, kad pats neatsidurtų nelaimėje.— Šitą tiesą jis žinojo, bet tik dabar ją pajuto, suvokė jos gilią prasmę.

— Todėl aš ir pralošiau savo laimę.— Galvojo jis, prisiminęs Anką, ir, to prisiminimo paveiktas, parašė jai ilgą laišką, kuriame prašė patarimų, kaip įsteigti jo darbininkų vaikams darželį.

Jis vėl pradėjo svarstyti, bet jau ieškojo kelių, kaip išeiti iš dabartinės būklės, kaip surasti kokį nors tikslą tai ilgai rytdienai, apie kurios nuobodulį galvojo su pasibaisėjimu. Lėtai slinko valandos, miestas miegojo, bet miegojo neramiai, karščiuodamas: per šviesomis išsiuvinėtą nakties rūką, kuris jį užtvino, kartais perbėgdavo šiurpulys, pasigirsdavo kokia dejonė — pratisa, skausminga, lyg nusidirbusių mašinų, žudomų žmonių arba pražūčiai pasmerktų medžių dejonė, tuščių gatvių gelmėse staiga pakildavo riksmas, valandėlę skardėdavo ir ištirpdavo tyloje. Arba vėl pasklisdavo kažkoks nesuprantamas virpesys, pilnas paslaptingų blykčiojimų, balsų, verksmo, raudojimo, juoko — visa praėjusio arba rytojaus gyvenimo gama skambėjo mieste ir buvo nelyginant mūrų, tamsos aptūlotų medžių, iškankintos žemės sapnas...

O tarpais įsiviešpataudavo tokia didelė, kraupi ty-

la, kad buvo galima pajusti, kaip pulsuoja tasai miegantis milžinas, kuris, prigludęs prie žemės, miegojo ramiai it kūdikis ant motinos krūtinės.

Ir tik todėl, už mūrų, ten toli laukuose, aplink tą „pažadėtąją žemę", paslaptingose nakties gelmėse kažkas bruzdėjo, šurmuliavo, dardėjo, trankėsi, juokėsi, kūkčiojo, siuntė prakeikimus.

Per žvilgančius pavasario vandenų klanus visais keliais, kurie iš visų pasaulio kraštų vedė į tą „pažadėtąją žemę", visais takais, kurie vinguriavo pro žaliuojančius laukus ir žydinčius sodus, per miškus, kvepiančius jaunais berželiais ir pavasariu, pro tolimus kaimus ir neįžengiamus raistus — traukė minios žmonių, girgždėjo šimtai vežimų, žaibu lėkė tūkstančiai vagonų, kilo tūkstančiai atodūsių ir tūkstančiai karščiu degančių žvilgsnių skverbėsi į tamsą, ištroškę godžiai ieškojo tos „pažadėtosios žemės" kontūrų.

Iš tolimų lygumų, iš kalnų, iš kaimo užkampių, iš sostinių ir miestelių, iš šiaudinių pastogių ir iš rūmų, iš aukštumų ir griovių traukė žmonės nesibaigiančia procesija į tą „pažadėtąją žemę". Ėjo patręšti jos savo krauju, nešė jai savo jėgas, jaunystę, sveikatą, laisvę, savo viltį ir skurdą, protą ir darbą, tikėjimą ir svajones.

Dėl tos „pažadėtosios žemės" kaltės, dėl to polipo tuštėjo kaimai, nyko miškai, seko žemės lobiai, džiūvo upės, gimė žmonės, o jis viską siurbė ir savo galingomis žiaunomis traiškė ir gromuliavo žmones ir daiktus, dangų ir žemę ir už tai davė nedidelei saujelei nenaudingus milijonus, o visai masei — badą ir nuovargį.

Galvodamas Karolis vaikščiojo ir dažnai ilgai žiūrėjo į miestą ir naktį, kuri rytuose jau blyško. Lėtai skleidėsi žalzganoje tamsoje aušra, oranžerijos pastogėje ėmė čirškėti kregždės, gaivus rytmečio vėjelis lėtai judino medžius. Darėsi vis šviesiau, iš po rūko kupetų duslvai sublizgo skardiniai stogai, vis aiškiau

matėsi senojo Baumo fabriko griuvėsiai; suelžėjusios sienos, iškulti langai, sugriauti kaminai kilo tarsi iš žemės ir liūdnai juodavo it sudaužyti griaučiai.

Boroveckis nusiramino, jis jau surado rytdienos kelią, jau aiškiai matė tolesnio gyvenimo tikslą: jis išsižadėjo pats savęs, sutrypė visą savo praeitį ir dabar pasijuto visai kitas žmogus — liūdnas, bet stiprus ir pasirengęs kovai.

Jis buvo labai išbalęs, per tą vieną naktį labai paseno, kaktoje įsirėžė gili raukšlė, o veide atsirado ir tarytum sustingo ryžtas, iškaltas skaudaus pažinimo kaltu.

— Savo laimę pralošiau!.. Reikia ją kurti kitiems,— iš lėto sukuždėjo jis ir tvirtu, vyrišku žvilgsniu lyg nepalaužiamo pasiryžimo rankomis apglėbė miegantį miestą ir neaprėpiamus plotus, išnyrančius iš nakties tamsos.

Karvilis—Paryžius 1897/8.

TRUMPAI APIE AUTORIŲ

Vladislavas Reimontas — pasaulinio garso lenkų rašytojas. Šią šlovę jis nusipelnė savo nemirtinguoju kūriniu „Kaimiečiai", už kurį 1924 m. gavo Nobelio premiją. Romanas greit buvo išverstas į daugelį kalbų ir iki šių dienų populiarus visuose pasaulio kraštuose.

Rašytojas gimė neturtingo vargonininko šeimoje 1867 metais. Prieš pasirinkdamas literato darbą, jis išmėgino ne vieną verslą, išėjo sunkią gyvenimo mokyklą: bandė verstis prekyba, keliavo su aktorių trupe, buvo dailininku, dirbo prie geležinkelio, tarnavo fabrike. Beieškodamas uždarbio, Reimontas gerai pažino liaudies gyvenimą, žmones.

Gausią iš gyvenimo pasemtą faktinę medžiagą rašytojas panaudojo jau pirmuose savo kūriniuose. 1896 metais išėjusiame romane „Komediantė" jis papasakojo apie jauną artistę Janką Orlovską, svajojusią apie didelį meną ir patyrusią skaudų nusivylimą. Šio kūrinio tęsinys buvo romanas „Fermentai".

Iš ankstyvesniųjų Reimonto apsakymų pažymėtini „Mirtis", „Tomekas Baranas", „Kalė". Juose ryškiai nupiešta Lenkijos kaimo buitis, papasakota teisybė apie sunkų liaudies gyvenimą, parodoma toji bedugnė, į kurią valstietį įstūmė ilgaamžė priespauda ir skurdas.

1899 metais išėjusiame romane „Pažadėtoji žemė" piešiamas augančio pramoninio miesto — Lodzės gyvenimas. Retai kuriam rašytojui pavyko taip ryškiai pavaizduoti negailestingą darbininkų išnaudojimą, skurdą, konkurenciją, žvėriškas grumtynes dėl turto ir pinigų, kurie morališkai žlugdo ir žemina žmogų. Šiuo atžvilgiu romanas primena panašios tematikos Balzako, Zolia kūrinius ir užima prideramą

vietą tiek patiės Reimonto kūrybiniame palikime, tiek visoje lenkų literatūroje. Pasakojimo stiliumi, talentingai nupieštais charakteriais jis kai kuriose vietose lyg ir prilygsta garsiesiems „Kaimiečiams" ir todėl iki šių dienų neprarado savo vertės ir populiarumo.

Romanas į lietuvių kalbą išverstas pirmą kartą.

В. РЕЙМОНТ

ОБЕТОВАННАЯ ЗЕМЛЯ II

На литовском языке

Redaktoriai: I. Olšauskaitė ir
A. Antanavičius
Viršelis dail. A. Pakeliūno
Techn. redaktorius D. Jakubonis
Korektorė G. Bukauskienė

Pasirašyta spaudai 1963.XI.16. Leidinio Nr. 4002.
Tiražas 15 000 egz. Popierius 84 x 108 1/32 —
5,375 pop. l. = 17,63 sp. l.; 16,9 leid. l.

Spaudė Valstybinė „Raidės" spaustuvė Kaune,
Spaustuvininkų g. 11. Užsak. Nr. 3194

Kaina 57 kp

ARTIMIAUSIU METU IŠEIS ŠIOS TSRS TAUTŲ RAŠYTOJŲ KNYGOS:

V. Bykovo
TREČIOJI RAKETA

•

A. Beliašvilio
PERĖJA

•

N. Džumajevo
KARAVANĄ VEDA ŽVAIGŽDĖS

•

B. Ulubabiano
APYSAKA APIE DRAUGĄ

•

P. Mirno
PATVIRKĖLĖ

•